جنوبی آذربایجان
یازیچیلاری نین ادبی
مجموعه‌سی

جنوبی آذربایجان یازیچیلارینین ادبی مجموعه‌سی

آذربایجان روزنامه‌سینین نشریه‌سی

مجموعه آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین ۱۵-نجی ایللونومونه اتحاف اولونور.

مقدمه

آذربایجان خلقینین رەآلیست ادبیاتی ئوزونلن اولکی آدبی ارثین، خصوصیله ۲۵—۲۰—نجی ایللرده یارانان رەآلیست ادبیاتین انیاخشی عنعنەلری اساسیندا انکشاف ایتمکدەدیر. بو ادبیاتین گورکملی نائلیتلری حقینده تصورالده ایتمک ایچون اونون تاریخی انکشاف یولونی عمومی شکلدەده اولسانظردن کچیرمک لازمدیر.

آذربایجاندا یارانان دموکراتیک رەآلیست ادبیات عموم آذربایجان ادبیاتینین ایکی قوتلی قولوندان بیرینی تشکیل ایدیر. واحد بیرخلقین معنویاتی، ملی وارلیغی، بدیعی تفکرینین افادەچیسی اولان ادبیاتین هرایکی قولی نین نائلیتی عینی ادبیاتین نائلیتیدیر. ادبیات تاریخیمز، تاریخ بویی واحد آذربایجان ادبیاتی تاریخی اولموش و اولماقدادیر. بوادبیاتی، آراز چایینین اورتاسیندان باش قالدیرمیش قوجامان و عظمتلی بیرچینارا بنزەتمک اولارکه، اونون شمالا وجنوبا اوزانان قول و شاخەلری عینی موادان نفس آلمیش، اونون ریشەلری عین سو وتورپاقدان غدالانمیشدیر.

یاشادیغیمیز عصرده جنوبی آذربایجان خلقینین ملی مقدراتی، آزادلیق واستقلالیت اوغروندا آپاردیغی قدرتی و عظمتلی مبارزەسی داها گنیشلنمیشدیر. آذربایجانین ملی استقلالیتینی برپا ایتمک، ملیتینین، دوغما مدنیت و معارفینین انکشافینی حقیقتا ئوز حمایەسینه آلابیلن ملی—دموکراتیک خلق حاکمیتی یاراتماق اوغروندا داخلی و خارجی ارتجاعچی قوەلره قارشی خلقیمیزین آپاردیغی مبارزه عموم دنیا اهمیتی کسب ایتمیشدیر.

خلقین شانلی ملی آزادلیق حرکاتیله بلاواسطه باغلی شکلده یارانان و انکشاف ایدەن، دنیا ادبیاتینا خطیب تبریزی، قطران تبریزی، خاقانی شیروانی، نظامی گنجوی، نسیمی، خطائی، فضولی و صائب تبریزی کیمی گورکملی ادبی شخصیتلر بخش ایتمیش اولان آذربایجان ادبیاتی بوعصرده فورما و مضمون جهتیندن بیرچوخ ینی خصوصیت کسب ایدەرك، گورکملی نائلیتلر قازانمیشدیر. ستارخان انقلابی، تجدد، یاخود خیابانی حرکاتی و ۲۵—۱۳۲۰—نجی ایللرین ملی آزادلیق مبارزەسی دوروندە بو ادبیات ئوزونه مخصوص انکشاف یولی کچمیشدیر.

۲۰-نجی عصرین بیرینجی یاریسیندا باش‌ویرن انقلابی حرکاتین هر اوچ مرحله‌سینده دنیا شهرتی قازانمیش ملی آزادلیق حرکاتی بهادرلری چیخدیغی کیمی ملی-دموکراتیک مفکوره و بدیعی یارادیجیلیق ساحه‌سینده‌ده خیابانی، پیشه‌وری کیمی متفکرلر، میرزاعلی معجز شبستری کیمی بویوك خلق شاعری یتیشمیشدیر.

۲۰-نجی عصرین بیرینجی یاریسیندا باش‌ویرن انقلابی حرکاتین هر اوچ مرحله‌سینده امپریالیزمین، ایران ارتجاعچیلارینین و یئرلی مرتجع دایره‌لرین افشا ایدیلمه‌سی، الدم ایدیلن ملی-انقلابی نائلیتلرین مدافعه‌سینه چاغیریش دموکراتیک ادبیاتیمیزین روحونی و اساس سجیه‌سینی تشکیل ایتمیشدیر.

ملی آزادلیق حرکاتی، خلقین یوکسك معنویاتی و وطنپرورلیك حسلری بو ادبیاتین اساس حرکت ویریجی قوه‌سی اولموشدور. همین جهت ادبیاتین نماینده‌لرینین یارادیجیلیغیندا ره‌آلیزمین گوجلنمه‌سینه، دموکراتیک فکرین، وطنپرورلیك دویغولارینین داها گنیش وسعت کسب ایتمه‌سینه سبب اولموشدور. بو ادبیاتین قهرمانلاری وقتیله غربده اولدوغی کیمی آیری-آیری یازیچیلار طرفیندن سوبیئکتیو اولاراق، ایره‌لیجه‌دن یازیلمیش، بعضاً ده چوخ سونرالار بئله ره‌آل اوبرازا چئوریله بیلمه‌ین جولیه‌تتالار دگیلدیر. بدیعی ادبیاتیمیزا گتیریلمیش بو بهادرلر نظامی و فضولینین آراده‌لیك یولونون معاصر لیلی و مجنونلاری دیرلارکه، ئوز قانلاریله خلقین انقلابی-مدنیی تاریخینی یازمیش و یازماقدادیرلار.

***

الف- ۲۵-۱۳۲۰-نجی ایللرده آذربایجاندا یارانان دموکراتیک ره‌آلیست ادبیات ئوز انکشافیندا ایکی مرحله کچیرمیشدیر. بیرینجی مرحله ۲٤-۱۳۲۰-نجی ایللری احاطه ایدیر. ایکینجی مرحله ملی حکومت دوریدیر.

بیرینجی مرحله‌ده دموکراتیک ادبیاتین انکشاف امکانلاری ایکینجی‌یه نسبتاً داها محدود ایدی. آذربایجاندا مستقل ملی حکومتین اولماماسی خارجی اشغالچیلارین آنا دیلینده اولان ادبیات و نشریاتا جدی مانعچیلیك توره‌تمه‌سی، آنا دیلینده تحصیلین قدغن ایدیلمه‌سی، یا دشمن تاثیرلر نتیجه‌سینده بعضیلرینده فارسجا یازماغا اولان گوزی باغلی آلوده‌چیلیك مئیللری موجود محدود امکانلاری داها دا محدودلاشدیریردی.

بو ایللرده آذربایجاندا ادبیات جبهه‌سینده گوندن-گونه داها آرتیق گوجلنمکده اولان مفکوره مبارزه‌سی بیر چوخ جهتدن وقتیله ملی مطبوعات و دموکراتیک ملانصرالدینچیلرله خارجی اشغالچیلارین و داخلی دشمنلرین منافعینه خدمت ایده‌ن ارتجاعچی ادبیات نماینده‌لری آراسیندا گئده‌ن مبارزه‌نی خاطرلادیردی. «آذربایجان» روزنامه‌سی مین زماندا ستارخان حرکاتی دوروندا تبریزده آنا دیلینده نشر اولونان ساتیریك «آذربایجان» ژورنالی ایشینین دوامچیسی ایدی. بو ژورنالین نجیب عنعنه‌لری ینی شرایطده دوام و انکشاف ایتدیریلدی. روزنامه‌نین اطرافیندا علی فطرت، میرمهدی

اعتماد ناطقی، کاشف، سعدی‌یوزبندی کیمی شاعرلر توپلانمیشلار. «آذربایجاندا» چیخیش ایده‌ن ناثرلر اساس اعتباریله جلیل‌محمدقلیزاده‌نی، شاعرلر ایسه‌میرزاعلی معجز شبستری یارادیجیلیغینین نجیب عنعنه‌لرینی دوام ایتدیرمیشلر.

۱۳۲۲—نجی ایلدن‌باشلایاراق، آذربایجانداسیاسی—اجتماعی قوه‌لرین یئرلشمه‌سینده آزادلیق جبهه‌سینین خیرینه اولاراق، خیلی دگیشیکلیك عمله گلمگه باشلادی. بوجهت ئوزونی مفکوره ساحه‌سینده داهاآیدین گوستریردی. خلقین ملی‌آزادلیق حرکاتینین طلبلرینه سس ویره‌ن، اونا قوشولان اونلارلا ادبی استعدادلار ئوزاثرلریله نظردقتی جلب ایتدیلر. همین‌ادبی قوه‌لرین‌بیرچوخی شاعرلر مجلسینده بیرلشمیشدیلر.

ملی‌حکومتین تشکیلیندن اولکی دورده آذربایجان ادبیاتینین انکشافیندا «شاعرلر مجلسی» نین چوخ‌بویوك رولی اولموشدور. مجلسین‌ایشلرینده یالنیزتبریزدگیل، اردبیل، اورمی، زنجان، اهر، قزوین، مراغه،میاندوآب، خوی،مرند، میانا، سراب وسایر شهرلرده یاشایان شاعرلرده اشتراك ایدیردیلر. «شاعرلر مجلسی» نین فعالیتینین تاثیری آلتیندا آذربایجانین آیری—آیری شهرلرینده‌ده ادبی‌حرکات بیرداهاجانلانماغا باشلادی. مجلس عضولرینین یارادیجیلیغیندا فورما و مضمون جهتجه بویوك بیر انکشاف نظره چارپیردی. حال—حاضرکی آذربایجان ادبیاتی‌نین‌گورکملی‌نماینده‌لرینین اکثریتی «شاعرلرمجلسی» نین یتیشدیرمه‌لریدیرلر.

«آذربایجان» روزنامه‌سی، «شاعرلر مجلسی» آلماناخیندا اشتراك ایده‌ن‌شاعرلری قروپلاشدیراراق یازیردی: «مجموعه‌ده‌کی اشعارین مختلف موضوعلاری اولدوغی کیمی‌مختلف طرز (اسلوب) و قافیه‌لری واردیر. شاعرلرین بیرچوخی بوجهتدن آذربایجان منظوم ادبیاتینین ۱۹—۱۶—نجی قرنلرده یارانان اثرلریندن الهام آلیرلار. فطرت، ذاکروسایره شعرلرینی‌بیرآیری سیرادا، ۱۹—نجی قرنین‌آخرلاریندا، ۲۰—نجی قرنین اوللرینده وجوده گلمیش آذری‌سبکینده یازیرلار. آذراوغلی، علی‌توده، مدینه گلگون و سایره بودسته شاعرلردن تانینیرلار. بیراوچونجی شاعرلرده واردیرکه، اونلارین اثرلری لفظ و صنعت جهتیندن قدیم ادبیاتی خاطرلادیر، امافکر ومعنی حیثیندن ینی اشعارا اوخشاییر».

مجلس «شاعرلر مجلسی» آدلی آلماناخ نشرایتدی. همین مجموعه‌ده «شاعرلر مجلسی» نین عضولریندن علاوه آذربایجان و ایرانین آیری—آیری یئرلریندم یاشایان آذربایجان شاعرلرینین شعرلری‌ده چاپ‌اولونوردی. بوراداکوردو ارمنی‌شاعرلرینین‌ده ترجمه اولونموش اثرلری نشر اولونموشدور.

ایکینجی دنیا محاربه‌سیندن سونراکی دورده‌ده ایران‌مرتجعلری‌و شوونیستلری وار قوه‌ایله آذربایجان خلقینین ملی‌وارلیق‌و مدنیتینی محوایتمگه سعی‌گوستریردیلر. تهران حکومتی آذربایجان‌خلقینین آزادلیق‌و ملی حقوقلارینی هر طرفلی اولاراق کوبو—

دجاسینا تاپدالاییردی. تهراندا خارجی دیللرده بئله، بیرنچه روزنامه چیخدیغی حالدا آذربایجان خلقینه ئوزآنا دیلینده روزنامه نشر ایتمك اختیاری‌دا ویریلمیردی. بئله‌بیر شرایطده آذربایجان خلقی ایچون چیخیش یولی‌یالنیز ملی خلق‌حاکمیتی یاراتماقدان عبارت ایدی. لاکن آذربایجان خلقینین ملی‌آزادلیق مبارزه‌سینه رهبرلیك ایده‌بیله‌جك بیر فرقه یوخ‌ایدی. محض بوناگوره‌ده ۱۳۲٤ــ‌نجی‌ایل شهریور آیینین ۱۲ــ‌ده تبریز شهرینده آذربایجان دموکرات فرقه‌سی یارادیلدی.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سی، بیرینجی قورولتاییندا قبول ایتدیگی مرامنامه‌ده فرقه ادبیاتی، معارف وملی مدنیتینین بوتون‌ساحه‌لرینه ئوز مناسباتینی بیلدیریردی. آذربایجان دموکرات فرقه‌سی آذربایجاندا و ایراندا یارانان سیاسی تشکیلاتلارین ایچریسینده ایلك فرقه‌ایدی‌که، ادبیات، اینجه صنعت و مطبوعات ساحه‌سینده‌عینی سوسیالیزم استه‌تیکاسینا اساسلاناراق آیدین، علمی وعملی مرامنامه ایله چیخیش ایدیردی. مرامنامه‌نین ۳۹ــ۳۸ــ‌نجی ماده‌سینده دییلیردی: «خلقین معنوی وروحی غداسی اولان ادبیات و صنایع ظریفه‌نین ترقیسی ایچون هربیر شرایطی یاراتماق لازمدیر. بومقصدله آذربایجان یازیچیلار و هنرورلر جمعیتی تشکیل اولونمالیدیر. آذربایجانین تاریخی یادگارلارینی حفظ ایتمك ایچون ملی‌بیرموزه وجوده گتیرمك لازمدیر».

«آذربایجان شاعر وادیبلر جمعیتی» ئوز ایشلرینی شاعرلر، یازیچیلار، درام نویسلر، منقدلر، جوان قلملر شعبه‌سی و ارمنی شاعرلری و یازیچیلاری بولمه‌سی اوزره قورموشدی. یازیچیلار جمعیتی ئوزفعالیتینده تبریزله محدودلاشمایاراق، آذربایجانین بوتون کندو شهرلرینده یاشایان ادبیاتچیلاری ئوز سیرالارینا آلیردی. اردبیل، زنجان، اورومی و اهرکیمی شهرلرده «شاعر وادیبلر جمعیتینین» بولمه‌لری یارانمیشدی. یازیچیلار جمعیتی شعبه‌لرینین و یازیچیلار درنکلرینین آیری‌ــآیری یئرلرده یارانماسی آذربایجاندا ادبی محیطین سرعتله انکشاف ایتدیگینی و گنیشلنمه‌یگینی گوستریردی.

«گونش» ژورنالی جمعیتین اورگانی کیمی معین‌لشدیریلمیشدی. «گونش» ژورنالی ئوز قارشیسیندا، آذربایجانین عظمتلی‌و شانلی تاریخینی نظم‌ونثر واسطه‌ــ سیله بوتون خلقلره تانیتدیرماغی، خلقین ترقی و آزادلیغی اوغروندا ایسترکچمیشده ایسترسه‌ده بوگونکی‌مبارزه‌ده چالیشان قهرمانلارین اوبرازینی یاراتماغی، آذربایجان دیلینین قدیم زنگین‌لیگی باره‌سینده علمی‌ــتاریخی سندلری اطرافلی‌شکلده توپلایاراق نشر ایتمگی، آذربایجان ادبی‌دیلی اوغروندا مبارزه آپارماغی اساس وظیفه کیمی قویموشدی. آذربایجان ملی‌حکومتی ودموکرات فرقه‌سی گونده‌لیك ایشلرینده‌ده اجتماعی حیاتدا یاخیندان اشتراك ایتمگی، آذربایجان ادبیاتینی ئوگره‌نمگی، آذربا‌ــ

یجانین کچمیش شاعر و یازیچیلارینین اثرلرینی توپلاماغی و اونلار حقینده مقاله یازماغی یازیچیلارا مصلحت گورووردی.

«آذربایجان شاعر و ادیبلر جمعیتی» صنفی منسوبیتدن یارادیجیلیق متودی و اسلوبوندان آسیلی اولمایاراق، ملی‌آزادلیق مبارزه‌سینده اشتراك ایده‌ن بوتون شاعر و یازیچیلاری ئوز سیراللارینا قبول ایدیردی. یازیچیلار اتفاقینین فعالیتینه‌فرقه رهبرلیگی فرقه تشکیلاتی واسطه‌سیله تامین اولونوردی.

آذربایجان ملی‌حکومتینین تشکیلیندن اولکی دورده ایران حکومتی آذربایجان خلقینه ئوز آنادیلینده روزنامه ومجله‌نشرایتمك امکانی‌ویرمیردیسه‌ده، آذربایجاندا نشر اولونان «خاورنو»، «جودت»، «ستاره آذربایجان» کیمی دموکراتیك مطبوعاتین صحیفه‌لرینده آذربایجان و فارس دیللرینده مقاله و شعرچاپ اولونوردی. اردبیلده شاعر بالاش آذراوغلی طرفیندن نشراولونان «ادبیات صحیفه‌سی» اطرافیندا بیرلشن ادبی قوه‌نین فعالیتی نظردقتی جلب ایدیردی.

فرقه و ملی‌حکومت کتله‌ایله علاقه مسئله‌سینده مطبوعاتا خصوصی دقت یتیریردی. ملی حکومت دموکراتیك یازیچیلارا فعالیت و یارادیجیلیق آزادلیغی ویریمیشدی. آذربایجاندا نشر اولونان ارتجاعچی روزنامه‌لر ملی حکومتین تشکیلیندن چوخ‌اول خلق ایچینده هئچ‌بیر حرمت قازانابیلمه‌دیگی، عکسینه‌غضب اویاتدیغی‌ایچون ئوز فعالیتلرینی تهرانا کوچورموشدولر. ملی‌حکومت دوروندە روزنامه‌نین سیاسی‌ـ اجتماعی رولی سرعتله‌آرتیردی. «ینی‌شرق» و «آذربایجان اولدوزی» روزنامه‌لرینی استثنا ایتمکله قالان روزنامه‌لر معین‌بیر اجتماعی تشکیلاتین اورگانی‌ایدیلر.

ملی‌حکومت دورونده مملکتده نشر اولونان مطبوعاتین سایی کمیت‌وکیفیتجه آرتاراق یوکسلدی. همین دورده «ینی‌شرق»، «آذربایجان‌اولدوزی»، «آذربایجان»، «آزادملت»، «غلبه»، «جوانلار»، «اورومیه»، «آذر»، «جودت»، «گونش»، «دموکرات»، «فدائی»، «معارف» و «فلاحت» کیمی روزنامه و مجله‌لر آنادیلینده چاپ اولونوردی. همین دورده «وطن یولوندا» غزه‌تی، «آذربایجان»، «شفق»، «مدنیت» و وطن‌مجله‌سی‌ده مدنی رابطه جمعیتی طرفیندن نشر اولونموشدور. آذربایجاندا یاشایان ارمنی، آسوری و کوردلرین ئوز آنادیللرینده مطبوعات یاراـ تمالارینا لازمی شرایط یارانمیشدی. کوردستاندا نشر اولونان «کوردستان» روزناـ مه‌سی و «وطن» مجله‌سی کوردلر ایچریسینده‌ده نشر اولونوردی. آنادیلینده روزنامه و مجله‌لرین نشری‌خلق کتله‌لرینین حسن‌رغبتی ایله قارشیلاندی، ملی‌مدنیت و ادبیاتین انکشافینا هرطرفلی یاردیم ایتدی. ایلك‌دفعه اولاراق روزنامه گنیش مقیاسدا کندلی کتله‌لری ایچریسینده یول تاپمیش اولدی. آذربایجان مطبوعاتی

تاریخینده ایلك دفعه‌ایدی‌که، کتله‌لرین‌تصرفات، استحصالات ساحه‌سینده‌کی یارادیجیلیق فعالیتی روزنامه و مجله‌لرین صحیفه‌لرینده عکس اولونماغا باشلادی. آذربایجان دیلینده چاپ اولونان مطبوعاتین موفقیتلری تهراندا فعالیت گوستردن آذربایجانلی ژورنالیستلرده‌ده ئوز آنادیلینده روزنامه نشرایتمگه ماراق دوغوروردی. اونلار «آذربایجان» روزنامه‌سینه گوندردیکلری مکتوبدا ئوزآنا دیلینده روزنامه‌چیخارماق آرزوسوندا اولدوقلارینی بیلدیریردیلر.

آذربایجاندا نشر اولونان روزنامه و مجله‌لرین ایچریسینده «آذربایجان» روزنامه‌سی داهاکتله‌وی بیرمطبوعات نمونه‌سی‌ایدی. بوروزنامه‌نین معاصردموکراتیك ادبیاتین انکشافینداکی خدمتلری چوخ‌بویوکدور. دیمك‌اولارکه، آذربایجان ادبیاتینین گورکملی نماینده‌لرینین اکثریتی بو روزنامه ایله بیرلیکده انکشاف ایتمیشلر.

ب. ملی مطبوعاتین انکشافی پوبلیسیستلر دسته‌سینین یتیشمه‌سیله نتیجه‌لندی. مملکتین استعدادلی پوبلیسیست یازیچیلاری‌دا بومطبوعاتین اطرافیندا توپلانمیشدیلار. ۲۵-۱۳۲۰-نجی ایللرده دموکراتیك مطبوعاتدا فعال‌صورتده اشتراك ایده‌ن‌لردن انقلابچی یازیچی سیدجعفر پیشه‌ورینین یارادیجیلیغی خصوصی اهمیته مالکدیر همین ایللرده بدیعی- سیاسی پوبلیسیستیکا تام‌بیر انکشاف دوری کچیرمیشدیر. همین ژانرین انکشافینی، اونون نائلیتلرینی قیمتلندیرمه‌دن محاربه دوروندە آذربایجان ادبیاتینین الده ایتدیگی نائلیتلری دوزگون صورتده قیمتلندیرمك اولماز. س. ج. پیشه‌ورینین یارادیجیلیغی بوایللرده ئوز انکشافینین ان‌یوکسك ذروه‌سینه قالخدی. سیدجعفر پیشه‌وری ئوزپوبلیسیست یارادیجیلیغی ایله‌حسن‌بك‌زردابی، میرزه‌فتحعلی آخوندزاده، جلیل‌محمدقلیزاده، عزیرحاجی‌بیکلی، شیخ‌محمد خیابانی، میرزاتقی‌خان رفعت و دکترتقی‌ارانینین پوبلیسیست یارادیجیلیغینین نجیب عنعنه‌لرینی دوام و انکشاف ایتدیرمیشدیر.

۱۳۲۵-۱۳۲۰-نجی ایللرده ژورنالیست نثرین یارانماسیندادا سیدجعفر پیشه‌ورینین خدمتی آز اولمامیشدیر. س. ج. پیشه‌ورینین بوایللرده‌کی‌بدیعی‌یارادیجیلیغی بیرسیرا خاطره-مه‌موآرلاری و اوچرکلریله زنگیندیر. همین اثرلری موضوع‌اعتباریله ایکی حصه‌یه بولمك اولار:

۱.-خیابانی حرکاتیندان‌باشلایاراق رضاخان استبدادینین ییخیلماسینا قدرکی‌دوروه بیرسیرا حادثه‌لرینین تصویرینه حصراولونموش اثرلر. یازیچینین «عدالت فرقه‌سینین تاریخی»، «زندان‌خاطره‌لری‌دفتریندن» آدلی‌مه‌مو آرلاری اونون‌بدیعی یارادیجیلیغینین انکشافیندا مهم اهمیته مالك اولان اثرلردیر.

۲ ایکینجی دنیامحاربه‌سی ایللرینده آذربایجان خلقینین ملی‌آزادلیق مبارزه‌سینی بو ویاباشقا طرفدن تصویر ایده‌ن «باکی‌مسافرتی قیدلری»، «آذربایجان مسافرتی خاطره‌لری» سرلوحه‌لی خاطره اوچرکلری.

بودوروݧ ناثرلرینین یارادیجیلیغیندا کیچیك حجملی حکایه ژانری‌اساس‌یئری توتماقدادیر. آذربایجان ملی‌حکومتی دوروندە ینی‌نثر ژانرینین یارانما و انکشافی آذربایجان ادبیاتینین محاربه دوری نائلیتلرینین قانونا اویغون نتیجەسی ایدی. بو دوردە ادبیاتین انکشافی ایچون موجود اولان‌هرطرفلی الویریشلی شرایط بئلەبیر منم‌ینی‌لیگین آذربایجان ادبیاتیندا باش ویرمەسینه امکان یاراتمیشدی.

ملی‌حکومت دوروندە یارانان حکایەلرین موضوعی آذربایجان خلقینین حیات‌و معیشتیندن آلینمیشدیر. ینی‌جه یارانماقدا اولان نثرژانری ئوز یارانیشینین ایلك ایللریندن ملتین حیات ومبارزەسیله سلنمیش و اونونلا آیاقلاشماغا چالیشمیشدیر. همین حکایەلرین اساس خصوصیتلریندن بیری‌ده اوندان عبارتدیرکه، بواثرلردەدرین حیات حقیقتلری واردیر. ینی‌لیگین کهنه‌لیك اوزەرینده غلبەسی حیات حادثەلری‌و فاکتلاری اساسیندا بدیعی لوحەلرله تصویر ایدیلمیشدیر. گنج‌ناثرلر ئوز اثرلرینی آذربایجان خلقینین ملی‌آزادلیق مبارزەسینین بیرسیرا اساس مسئلەلرینه‌ـتورپاق، ملی‌دیل و قادین آزادلیغی مسئلەسینه حصرایتمیشلر.

گنج‌ناثرلر صرف عائله و محبت مسئلەلرینی تصویر ایدەرکن‌ده محدوداولماـ میشلار. اونلار عائله ومحبت مسئلەلرینی مملکتین حیاتینین ان‌مهم‌سیاسی، اقتصادی‌و اجتماعی مسئلەلریله باغلامیشلار. همین‌حکایەلردە کندین ایکی‌جهتی، ایشیقلی‌و قارانلیق جهتلری گوستریلیر. کهنه عادت و عنعنەلر کنددە موجود اولان ارتجاعچی قوەلرین چرکین حرکتلری حکایەلردە ساتیرا آتشینه توتولموشدور. کند موضوعوندا یازیلمیش حکایەلردە نظره چارپان‌موفقیت‌و دقته‌لایق‌جهتلر آشاغیداکیلاردان‌عبارتدیر:

ان‌گورکملی موفقیت ملی‌حکومت‌دوروندە یتیشن ناثرلرین‌بدیعی‌یارادیجیلیغینین آنادیلینده اولماسیدیر. ناثرلرین بدیعی دیلی‌ایله نثرین یارانیشیندان اولکی‌ایللردە بازیب‌ـیارادان هرهانسی بیرآذربایجانلینین دیلینی مقایسه ایتدیکده، بدیعی‌نثر دیلینین انکشافی آیدین نظره چارپیر.

بوحکایەلردە نظره چارپان باشقابیر موفقیتلی جهت اوندان عبارتدیرکه، مؤلفلر خلقین عادت وعنعنەلرینین، اعتقاد وباخیشلارینین تصویرینه یئرلی‌ـیئرینده خصوصی دقت ویرمیشلر. بوجهت هامیدان چوخ‌فتحی خشگنابینین یارادیجیلیغینا عایددیر. اونون حکایەلرینین مثبت اوبرازلاری کند زحمتکشلریدیر. بوایسه آذربایجان بدیعی نثرینده مهم‌سیاسی وبدیعی اهمیتی اولان‌ینی‌لیك کیمی قیمتلندیریلمەلیدیر. لاکن هله‌لیك آذربایجان انقلابچی زحمتکش کندلیلرینین بیتگین اوبرازینا بوحکایەلردە راست گلمیریك. او دوردە بوساحەدە آنجاق ایلك‌موفقیتلی تشبثلر اولموشدور و ینی‌کندین تصویری ئوتەری بیرشکلدەدیر. همین‌حکایەلردە تصویر اولونان اوبراز وتیپلر، اونلارین اطرافیندا باش ویرەن حادثەلر بیری‌ـ بیرینه اوخشاییر، موضوع و ادبی پریوملارین تکراری نظره‌چارپماقدادیر.

بو کیمی اثرلرده مثبت‌بیربلانداتصویر اولونان‌آناصورتلری مؤلفلرین‌موفقیتی‌دیر. اونلار کندلی آنالاری‌ــ مهری‌خالا، خیرالنساء، گلثوم و گلنسالارین اوبرازینی یاراـ دارکن اونلارین «گوموش کیمی‌صاف وتمیز اولان» معنویاتینی، یوکسک داخلی عالمینی، صداقت، وفا، عائله و اولادا باغلیلیق ومحبت‌کیمی نجیب صفتلرینی تصویر ایتمکه چالیشدیقلاری کیمی آداملارین فاناتیزمه، خرافاته قاپیلماق میللرینی، محدود جهتلرینی‌ده گوستره بیلمیشلر.

عمومیتله ناثرلر موضوع سئچمکی، قلمه آلدیقلاری حالدا، یارادیجیلیق تجربهـ لرینین آزلیغی اوزوندن صنعتکارلیق مسئله‌لرینده هله‌لیک گورکملی موفقیتلر الده ایده بیلمه‌میشلر.

آذربایجان خلقینین ملی آزادلیق مبارزه‌سینین بدیعی تصویرینه حصراولونموش اثرلر یاراتماق، ملی آزادلیق حرکاتینین فعال اشتراکچیلاری فعله وکندلیلرین مبارز اوبرازینی ویرمک یازیچیلارین قارشیسیندا دوران تاخیره سالینماز وظیفه‌لردن ایدی. بویازیچیلارین یارادیجیلیق متودی اساس اعتباریله تنقیدی ره‌آلیزم متودی ایدی. بو ادبی اسلوب سوسیالیزم ره‌آلیزمی اساسیندا انکشاف ایده‌ن سووه‌ت بدیعی نثرینین ثاثیری آلتیندا مضمون‌وفورمااعتباریله متشکل‌لشمکده ایدی. قیساسوزله‌دیسک‌بوایللرده نثرژانری هله‌لیک چوخ‌گنج وتجربه‌سیز ایدی. گنجلرین حکایه‌لرینده‌موجود حیاتی عکس ایتدیرمک وتیپ یاراتماقدا اسلوب، صنعت اعتباریله ضعیف نقطه‌لر وارایدی. ینی یازان ناثرلر ایچریسینده‌حمزه فتحی‌خشگنابی‌نین یارادیجیلیغیندا ایشیقلی جهتلر باشقالارینا نسبتا داها آرتیق ایدی.

۲۵ــ۱۳۲۰ــنجی ایللرده دموکراتیک پوئه‌زیانین انکشافی آذربایجان ادبیاتی تاریخینده گورکملی بیر یئرتوتور. دموکراتیک شاعرلرین لیریک شعرین مختلف فورمالاریندا یازیلمیش اثرلرینی ایکی حصه‌یه بولمک اولار:

الفــ آذربایجان خلقینین ئوز ملی آزادلیغی یولوندا مبارزه‌سینین تصویرینه حصر اولونموش اثرلر.

بــ آلمان فاشیزمینی رد ایده‌رک سووه‌ت دموکراسی‌سینین اوستونلوکلرینی ترنم ایده‌ن شعرلر.

بیرینجی موضوعدا یازیلمیش شعرلرده ایکی یئره آییرماق ممکندور:

۱. ملی‌حکومتین تشکیلینه قدرکی دورده یازیلمیش، کتله‌لری ئوز مقدراتینی اله آلماق ایچون مبارزه‌یه دعوت ایده‌ن چاغیریش و سفربرلیک احوالــ روحیه‌سی داشییان شعرلر.

۲.خلقی ملی‌حکومتی قوروماغا و محکملندیرمکه چاغیران، ملی‌حکومتین حیاتا کچیرتدیگی مدنی اصلاحات تدبیرلرینین ترنمینه حصر ایدیلمیش اثرلر.

یوخاریداکی موضوعلاردا یازیلمیش شعرلر ایچون وطنپرورلیک ایده‌یالاری‌و استقلالیت‌چیلیك احوال—روحیه‌سینین ترنم وتصویری سجیه‌ویدیر. دوورون بوتون صنعتکارلاری (قوجامان و تجربه‌لی شاعرلردن توتموش گنجلره قدر) ان‌صمیمی شعرلرینی وطن‌و وطنپرورلیك حقینده یازاراق دوغماوطنی—آذربایجانی‌بویوك الهاملا ترنم ایتمیشلر. علی فطرت «وطن» و «آذربایجان» باشلیغی آلتیندا یازدیغی‌شعرلرینده دگیل، باشقا موضوعلارا حصرایتدیگی اثرلرینده‌ده وطندن سوز آچمیشدیر. شاعر دوغما وطنی آذربایجانا بسله‌دیگی محبت حسلرینی ترنم ایده‌رك یازیر:

دیلیم‌آذر، ائلیم آذر، مکانیم آذرستاندیر،
اگرمین جانیم اولسا هربیری بونامه قرباندیر...

پوئه‌زیادا خلقین انقلابی کچمیشینه مراجعت موتیوینین گنیش یاییلماسی انقلابی و ادبی عنعنه‌لره سویکه‌نیردی. بو هرشیدن اول ملی‌آزادلیق حرکاتینین ئوز خصوصیتیندن ایره‌لی گلیردی. دموکرات شاعرلر تاریخی فاکتلاری سیرچی‌کیمی قلمه آلامیشلار. همین‌حادثه‌لری معاصرحیات‌و خلقین‌گوده‌لیك مبارزه‌سیله‌باغلاییر، خلق کتله‌لرینی‌ئوز بابالاری‌کیمی‌یادائللی‌اشغالچیلارا قارشی‌ووروشماغاچاغیریردیلار...

پوئه‌زیادا خلقین انقلابی کچمیشینه مراجعتین باشقا بیر سببی‌ده وارایدی. معلومدورکه، حاکم دایره‌لرین مرتجع ادبیاتی دموکراتیك ادبیاتا قارشی چیخارکن بئله‌بیر مدعا ایره‌لی سوروردی‌که، گویا ایران دولتی اراضیسینده یاشایان خلقلرین هامیسی واحد، بولونمز، شاهپرست ایرانلیلاردیرلار. ایرانین تاریخی شاهلارین‌و شاهپرست ایرانلیلارین تاریخیندن عبارتدیر. بئله‌لیکله، خلقین انقلابی کچمیشینه مراجعت ارتجاع جبهه‌سیندن چیخیش ایده‌ن یازیچیلارین اثرلرینده تبلیغ اولونان یالنیش باخیشلارا قارشی چئوریلمیشدی. بو دورده بالاش آذراوغلی، علی‌توده، ابراهیم‌ذاکر، م‌گلگونون و حکیمه‌بلورینین یارادیجیلیغیندا خلقین انقلابی‌کچمیشینه مراجعت موتیوی گنیش یاییلمیشدیر. همین‌موتیوآذراوغلونون «تبریز»، «دکترتقی ارانی»، «بیرمای»، «نگارکاروانی»، «گوج‌ملتیمیندیر»، «عشق»، «گلین‌دوستلا‌ـ گلین!»، «ایندی نه‌ییم‌وار!»، «وطن» شعرلرینده، «باکی سفری» پوئه‌ماسیندا توخوندوغی اجتماعی مسئله‌لر، ترنم‌ایتدیگی حس‌و دویغولارین خصوصیتیندن آسیلی اولاراق مختلف شکللرده ئوزونی تظاهر ایتدیرمیشدیر.

شاعرلر انقلابی کچمیشه مراجعت ایده‌رکن خلقین تاریخینی ایده‌آلیزه ایتمه‌میشلر: تاریخی آیری—آیری شخصیتلرین، سرکرده و قهرمانلارین تاریخی کیمی‌دگیل، خلقین مبارزه تاریخی‌کیمی‌قلمه‌آلمیشلار. بو قهرمانلار خلقین‌ایچریسیندن‌چیخاراق، ئوز گوج و قدرتلرینی خلقدن آلمیشلار. بوکیمی اثرلرده آذربایجان خلقی‌ایله باشقا قونشی خلقلرین آراسیندا موجود اولان دوستلوق و قارداشلیق علاقه‌لرینین ترنم‌و

تصویرینه، حاکم دایره‌لرین خلقه‌ضد سیاستینین تاریخی کوکلرینین افشاسینا خصوصی دقت ویریلمیشدیر. مثلا، آذراوغلی «وطن» آدلی اثرینده یازیر:

دییرلرکه، عزیزوطن،
تاریخ سنین گوزیاشیندیر.
بوائللرین آهی،غمی،
ازل‌گوندن یولداشیندیر...
آناتورپاق سن‌یوردوسان
گوزی یاشلی آنالارین،
باشی آچیق آیاق یالین،
قارا گوزلی سونالارین...

شاعرلر بعضا آذربایجان خلقینین یادائللی اشغالچیلارا قارشی مبارزه تاریخیندن سوز آچیر، مملکته سوخولان یادائللی‌لر طرفیندن خلقه‌قارشی توتولان وحشی‌دیوانلاری خاطرلادیر و ملتین استقبالینین پارلاقلیغی نتیجه‌سینه گلیردیلر. علی‌توده‌نین «بورا آذربایجاندیر» آدلی‌شعری بوجهتدن خاراکتریکدیر. شاعر ئوزشعرینده‌دوغما وطنی آذربایجانین فاجعه‌لی کچمیشینه ویادائللی اشغالچیلارا قارشی تاریخ بویی فهرمانجاسینا مبارزه آپاردیغینا اشاره ایده‌رک، یازیر:

چکیل افقلردن، چکیل‌ای‌دومان،
بورا اودلار یوردی آذربایجاندیر.
منیم دوغولدوغوم بو یورد، بومکان
نه‌یونان، نه‌عراق، نه‌هندوستاندیر،
بورا اودلار یوردی آذربایجاندیر.
اونون اطلس دونلی یایلاقلاریندان
اوزاقلاردان گلن‌کاروان کئچمه‌میش،
اوره‌ك سرینلدن بولاقلاریندان،
ئوزگه ساربانین آتی ایچمه‌میش.
اوزاقلاردان گلن کاروان‌کئچمه‌میش.

دموکرات شاعرلر کتله‌لری یئرلی مرتجعلر وخارجی امپریالیستلره قارشی مبارزه‌ده بیرلشمگه چاغیران شعرلرینده بدیعی مقایسه‌دن استفاده‌ایتمیشلر. شمالی آذربایجاندا یاشایانلارین دینج حیاتی ایله جنوبی آذربایجان خلقینین دوزولمز حیات طرزینین تصویری اساسیندابدیعی مقایسه یاراتماق آذربایجان شعرینده گنیش یاییلمیشدیر. بوره‌آلیست پوئه‌زیانین ان‌چوخ مراجعت ایتدیگی ادبی واسطه‌لردن

بیریدیر. شاعرلر بومقایسه ایله‌خلقه چیخیش یولی‌گوستره‌رکن سووه‌ت آذربایجانیندا خلقین کچدیگی‌مبارزه یوللارینی حیاتا موافق بیرشکلده ایزله‌مه‌گی‌مصلحت گوروردولر. آذراوغلونون «باکی‌سفری» پوئه‌ماسیندا همین نقطه‌نظر بدیعی انعکاسینی تاپمیشدیر. اثرمنظوم سفرنامه فورماسیندادیر. شاعر ئوزمشاهده‌و ملاحظه‌لریندن عمومی نتیجه‌لر چیخارمیشدیر:

منده یارانمیشام، منده انسانام!
آغیر زنجیرلره نچون باغلانام؟
نه‌دن دانیشماغا دیلیم اولماسین؟
نییه ئوزباغیمدا گلیم اولماسین؟
آیاقلاردا گئتسین واریم، دولتیم—
اللرده تالانسین مدنیتیم.
دیلیم‌اولا—اولا نییه‌دینمه‌ییم؟
خلقیمین دردینی نییه بیلمه‌ییم!
قارداشیم آسوده یاشایان زمان،
من‌نییه چیخماییم قان دریاسیندان...

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین تشکیلی و اونون ایره‌لی سوردوگی سویوله ملی شعارلار وطنپرور شاعرلرین یارادیجیلیغیندا کتله‌وی چاغیریش شعاری کیمی سلندی. خلقی وطنی آزاد ایتمگه، ینی‌حیات قورماغا دعوت ایده‌ن بوشعرلرده بدیعی واسطه‌لر داها کونگرت‌لشدی. آذراوغلی «گوج‌ملتیندیر» سرلوحه‌لی شعرینده‌خلقین تئزلیکله آزاد اولاجاغینا ئوز اینامینی بیلدیریر. شاعر «گلین‌دوستلار، گلین!» آدلی شعرینی آذربایجان دموکرات فرقه‌سی و حزب‌توده‌ایرانین آذربایجان تشکیلاتینین بیرلشمه‌سی مناسبتیله یازمیشدیر. بو اثرده بدیعی ندا، خطاب و چاغیریشلار؛ گنیش یئر ویریلمیشدیر. مؤلف، همین بدیعی جهتلری گونون مبارز شعاری‌کیمی سلندیرمگه چالیشمیشدیر. شاعربونی همین اثرین سون بیتینده ئوزدوغماوطنینین دیلیله مبارز ایگیدلره خطاباً یازیر:

گل،یاد پنجه‌لردن، گل‌قورتارمنی،
سویدی قولدور منی، حکمدار منی...

بالاش آذراوغلی آذربایجان‌دموکرات‌فرقه‌سینین شانینه ایلک‌شعر یازانلاردان‌دیر. شاعر «ایندی‌نه‌ییم‌وار؟» سرلوحه‌لی اثرینده فرقه‌نین ترنمی‌ایله علاقه‌دار اولاراق، خلقین قلبرتیپنین «داغلارقدر آرتدیغی» حقینده، غصه، کدر وملالین خلقین حیاتیندان

سیلینه‌جکی باره‌سینده ئوز اینامینی بیلدیریر. بورادا خلقین کلمه‌جك آزادوشن حیاتینین رومانتیکاسی گورونور:

بیرقدرت دویورام دوغما سیندن،
سینه‌می قیزدیران گورنفسیندن.
حیات کتابینین صحیفه‌سیندن
سیلینمیش حسرتیم، ملالیم تبریز.

آذربایجان ملی حکومتینین تشکیلی دموکراتیك پوئه‌زیانین قارشیسیندا ینی وظیفه‌لر قویدی. بو وظیفه هرشئیدن اول‌ملی‌حکومتین حیاتا کچیردیکی مدنی‌اصلاحات تدبیرلرینین تبلیغ و ترنمیندن، کتله‌لری الده اولان آزادلیغی مدافعه ایتمك ایچون سفربر ساخلاماق و سایردن عبارت ایدی. آذربایجان پوئه‌زیاسینین تاریخینده (سوزون گنیش معناسیندا) ایلك دفعه اولاراق دموکراتیك ادبیاتین قارشیسیندا خلق‌حکومتینی مدافعه و ترنم ایتمك، اونون حیاتا کچیرتدیکی مدنی اصلاحات تدبیرلرینی تبلیغ ایتمك وظیفه‌سی کیمی مهم‌بیر وظیفه دوروردی. همین وظیفه‌لرله علاقه‌دار اولاراق ره‌آلیست لیریکانین توخوندوغی اجتماعی مضمونلارین احاطه دایره‌سی گنیشلندی. ینی موضوعلارلا ره‌آلیست پوئه‌زیا زنگینلشدی. خلقی ملی‌حکومتی قورویوب محکملندیرمکه چاغیران، بوحکومتین حیاتا کچیرتدیکی مدنی اصلاحات تدبیرلرینی ترنم ایده‌ن شعرلرده چاغیریش، و سفربرلیك احوال–روحیه‌سی حاکمدیر.

بودورده ملی آزادلیق ایده‌یالارینین ترنمی ره‌آلیست لیریکانین انکشافینا داها گوجلی تاثیر ایتمیشدیر. محض بوزمان لیریك ژانردا وطنپرورلیك مفکوره‌سینین ترنمی ینی خصوصیتلر کسب ایتدی. لیریکاداحاکم‌موقع توتان کدرحسلری‌ئوز یئرینی شادلیق و سئوینج حسلرینه ویردی. ره‌آلیست لیریکانین نیك‌بینلیك وگلمه‌جکه اینامlا باخماق کیمی نجیب خصوصیتلری داهادا گوجلندی. وطنداشلیق کدری‌حسلری ئوزونی باشقا فورمادا تظاهر ایتدیریردی. ینی مبارزه شرایطیله علاقه‌دار اولاراق خلقین انقلابی کچمیشینه مراجعت موتیوی داهادا گوجلندی.

شاعرلر خلقین انقلابی کچمیشینه مراجعت ایده‌رکن خلق قهرمانلارینین‌ایگیدلیگینی، آذربایجان و اونون مدنیتینین مرکزی‌اولان تبریز شهرینین انقلابی‌کچمیشینی ترنم ایتمیشلر. پوئه‌زیادا ملی‌حکومت وفرقه خلقین‌انقلابی عنعنه‌لرینین دوامچیسی کیمی گوستریلمیشدیر. اگرملی‌حکومتین تشکیلیندن اولکی ایللرده پوئه‌زیانین انقلابی کچمیشه بدیعی رجعتلرینده کتله‌لری خارجی اشغالچیلارا قارشی‌سفربرلیگه آلماق مقصدی داشییرسا، ایندی الده‌ایدیلن ملی‌آزادلیغی قورویوب ساخلاماق مقصدی ایزله‌نیلیردی. علی‌فطرتین «ستارخان»، «ستارخان‌نامینه»، «ملی‌حکومتیمیزه»، «مهرآزادگان‌تبریز»، آذراوغلونون «ستارخان»، «تبریز»، «تهران» شعرلری

«تبریز شاعرلر مجلسینین ملی‌حکومته منظوم مکتوبی» وسایره‌نی بونامثال‌گوسترمك اولار.

خلقین ملی افتخاری اولان قهرمانلارین مبارز اوبرازینی یاراتماق دموکرات یازیچیلارین قارشیسیندا دوران اساس وظیفه‌لردن بیری‌ایدی. س.ج.پیشه‌وه‌ری‌هنه ۱۳۲۳–نجی ایلده دموکرات یازیچیلارین قارشیسیندا ستارخانین مبارز اوبرازینی یاراتماق وظیفه‌سینی قویموشدی. ستارخانین آدی‌خلقین ایران اشغالچیلارینا قارشی مبارزه عزمینی بیلدیرمگین سیموولی ایدی. علی‌فطرت «ستارخان‌نامینه» سرلوحه‌لی شعرینده آذربایجان خلقینین ئوزملی‌قهرمانلارینابسله‌دیگی درین محبت‌حسلرینی‌ترنم ایده‌رك یازیردی:

باش گوتور بیرقبردن ای‌شیردل ستارخان.
گورنجه آلقیشلاییر ایندی‌سنی پیروجوان.

«ستارخان» شعری آذراوغلونون ئه‌پیك–لیریك اثرلری سیراسینا داخلدیر. مؤلف ئوزلیریك رجعتلرینده ستارخانا مژده‌ویریرکه، آذربایجان ملی‌حکومتی اونون آمال و آرزولارینی حیاتا کچیریر. تاریخی موضوعی‌معاصرحیات ومبارزه ایله‌باغلایان شاعر یازیر:

یوخ دشمن دیمه‌سین ئولوبدی سردار.
اونون کوکسونده‌کی اوره‌ك بیزده‌دیر.
یاناشی دورماسا بوگون بیزیمله.
اونون گوتوردوگی تفنگ بیزده‌دیر...
ایرانین ائللری بیزه‌گوز دیکیب
آزادلیق گونشی، دیمك، بیزده‌دیر.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین رهبرلیگی ایله خلقین ئوزمقدراتینی ئوزالینه آلماسی، فرقه، ملی‌حکومت و آذربایجان مجلسینه قارشی اوندا بویوك‌محبت‌حسلری دوغوروردی. بونا گوره‌ده ملی‌حکومتین حیاتاکچیرتدیگی مدنی اصلاحات‌تدبیرلرینین ترنمی، خلقین آزادحیاتینین تصویری شاعرلرین یارادیجیلیغینا اساس بیرموضوع کیمی داخل اولدی.

مملکتده حیاتا کچیریلن مدنی‌اصلاحات تدبیرلرینین گنیش‌لیگی شاعرلره‌هله‌لیك همین اصلاحاتی هرطرفلی ترنم‌ایتمك امکانی ویرمیردی. بوناگوره‌ده اثرلرین بیر چوخی مملکتده حیاتاکچیریلن اصلاحات تدبیرلرینه حصرایدیلمیش اتحاف خارا–کترینده‌دیر.

قادینلارین اجتماعی‌-سیاسی حیاتیندا عمله‌گلن دگیشیکلیکلرین تصویری، اونلا-
رین آزادحیاتینین ترنمی لیریک شعرین اساس موضوعلاریندان بیرینه چئوریلدی.

اوغلی، قیزی یوکسلدیبدیر اونون بویوک آدینی.
اوبویودوب قوجاغیندا قهرمان اولادینی.
آرتیریبدیر بوقوتی ئوزاوغلونون قولونا.
جبهه‌لره گونده‌رنده سو سه‌پیبدیر یولونا.
اربویودوب ناتوانی، نوشابه‌نی، حجری.
دوگوشلرده کیشیلردن قالمامیشدیر هئچ‌گری.

م. گلگون

ملی‌حکومتین تشکیلیندن اولکی دورده غزل‌ژانریندادا حاکم‌موقع توتان‌کدرلی حس و دویغولار ئوزیئرینی خلقین‌آزاد وشن‌حیاتیندان دوغان سئوینج‌و شادلیق حسلرینین ترنمینه ویردی. وطنداشلیق کدری‌کچمیش حیاتلا ینی حیاتین مقایسه‌سینده ئوزونی گوستریردی. ملی‌حکومتین تشکیلیندن اولکی‌دورده عموم‌خلق‌غصه‌و کدرینی افاده ایتمک نقطه‌نظریندن غزللری چوخ خاراکتریک اولان، ذاکرومحمدباقر نیکنامین اثرلرینده ملی حکومت دوروندا عموم‌خلق شنلیگینی افاده ایده‌ن سئوینج حسلرینین ترنمی حاکم‌بیر موقع‌توتور. «نه‌گوزه‌ل نشئه‌لی دوران، ینی‌دوران‌اولدی» مطلعلی غزلینده نیکنام خلقینین شن‌وخوشبخت حیاتینی ترنم‌ایدیردی.

شاعرلر آذربایجان دیلیندن باشقا فارس دیلینده‌ده بیرسیرا غزللر یازمیشلار. همین اثرلر یئرلی مطبوعاتدان باشقا تهرانین دموکراتیک‌مطبوعاتینین صحیفه‌لرینده‌ده چاپ اولونموشدور. دموکرات شاعرلرین غزللری خلق‌ایچریسینده‌گنیش یاییلمیشدی. کتله‌لری ملی آزادلیق اوغروندا مبارزه‌یه روحلاندیریمیشدیر.

۱۳۲۰-۲۵-نجی ایللرده یازیب یارادان دموکرات شاعرلرین یارادیجیلیق اسلوبی تنقیدی ره‌آلیزم و سوسیالیزم ره‌آلیزمینین گوجلی تاثیری آلتیندا فورمالاشیردی. شاعرلردن آذراوغلی ۱۳۲٤-نجی ایلده یازدیغی اثرلریله سوسیالیزم ره‌آلیزمی اسلوبوندا موفقیتلی اثرلر یازدیغینی، بواسلوبا دریندن ییه‌لنمگه باشلادیغینی گوستردی. علی‌توده ئوزونون چوخ‌ثمره‌لی بدیعی فعالیتیله بویارادیجیلیق اسلوبونا ییه‌لنمگه، اونونلا قووشماغا چالیشیردی.

بوایللرده آذربایجان ادبیاتی آذربایجان سووه‌ت ادبیاتی ایله قایناییب قوووشدی. تاریخاً واحدادبیاتین ایکی‌قولونون آراسیندا چکیلمیش سدین گوتورولمه‌سی نتیجه‌سینده آذربایجان ادبیاتی سووه‌ت ادبیاتینین موفقیتلرینی سرعتله

منیمسه‌مکه باشلادی. بومسئله‌نی باشقا ادبیاتا اولان تاثیرکیمی دگیل. عین‌ادبیاتین ایکی قولونون بیری-بیرینه قووشماسی کیمی ایضاح ایتمك لازمدیر. بو بویوك بیرنهرین ایکی قولونون بیرلشمه‌سی دیمك‌ایدی.

۲۵-۱۳۲۰-نجی ایللرده ملی آزادلیق حرکاتینین آلوولاری ایچریسینده خلق ادبیاتی‌دا سرعتله انکشاف ایتدی. بوایللرده خلق‌ادبیاتی ژانرلاری ایچریسینده‌عاشق شعری داهاچوخ‌انکشاف ایتمیشدیر. بوجهتدن عاشق‌حسین جوانین یارادیجیلیغی‌نظر دقتی جلب ایدیر.

آذربایجان ملی حکومتی دورونده ادبیاتشناسلیق‌وادبی تنقید علمی‌ده انکشاف ایتدی. آذربایجان ادبیاتشناسلاری و تنقیدچیلری‌مملکتده گئده‌ن‌ملی و ادبی‌مبارزه‌لرده فعال صورتده اشتراك ایدیردیلر. س.ج.پیشه‌وری‌نین «قیزیل‌صحیفه‌لر» یازدیغی «مقدمه» آدلی ادبی-تاریخی اوچرکی آذربایجان ادبیاتشناسلیغینین الده ایتدیگی نائلیتلری ئوزونده عکس ایتدیریر. بو ایللرده گنجلر ایلك‌قلم تجربه‌سی‌اولاراق بیر سیرا کیچیك حجملی پیئسلر یازمیشلار.

غفار کندلی

***

۱۳۲۵-نجی ایلین آخرلاریندا امپریالیستلرین تحریکی وبلاواسطه کومکی‌ایله رضاخان اوغلونون سلاحلی قوللور دسته‌لری آذربایجاندا ینی‌جه چیچکلنمکه باشلا- میش دموکراتیك قورولوشی محوایتمك ایچون یوروشه باشلادیلار. شاهنشاه اوردولاری آباق باسدیقلاری یئرلرده عالمی‌اودا یاخیر. اورتا عصروحشیلرینین کشف ایدیب هله تطبیق ایتمگه‌مجال تاپمادیقلاری‌اصوللارلا قانلی‌جنایتلره‌مرتکب‌اولوردولار. خلقین آیاقلار آلتیندا تاپدالانان و تحقیره معروض قالان‌ان مهم ثروتلریندن بیری‌ده ملی مدنیتی و ادبیاتی اولدی.

ملی‌حکومت دورونده-یالنیز بیرجه‌ایل ایچریسینده یارادیلمیش بوتون‌مدنیت و اینجه صنعت اوجاقلاری‌جنایتکار شاهنشاه‌اوردوسونون چکمه‌لری آلتینداتاپدالاندی. شاعر و یازیچیلارین اوره‌ك‌قانیله یاراتدیقلاری کتابلار یاندیریلدی. ایران اوردوسی آذربایجان خلقینین دانیشان دیلینی کسمك، اوناگوزداغی چکدیرمك مقصدیله خلقین سئوه‌-سئوه اوخودوغی صنعتکارلارا دیوان‌توتماغا باشلادی.قوجامان شاعرعلی‌فطرت. کاشف، فعله شاعر محمدباقر نیکنام وبیرسیرا باشقالاری جلادلارین اودلی‌گولله‌لرینه هدف اولدولار. گنج و استعدادلی شاعر سعدی‌یوزبندینین باشینی کسیب آغ‌بیرچك آناسینین قوجاغینا آتدیلار.

بوتون بونلار آذربایجاندا منحوس کهنه رژیمین، آقالیق و قوللوق دنیاسینین شدتلی ارتجاع دورونون ینی‌دن باشلاندیغینی خبر ویره‌ن‌ایلك علامتلر ایدی.

لاکن ارتجاعین آزغینلیغینا و آلچاق‌تدبیرلرینه باخمایاراق، آذربایجانین‌یازیچی‌و

شاعرلری ئوز سونراکی فعالیتلریله گوستردیلرکه. دارآغاجلاری، ئولوم، سورگون، هده‌ـقورخی و مین‌بیرعذاب‌واسطه‌سیله خلقین‌مبارزه‌سینی‌دایاندیرماق ممکن‌اولمادیغی کیمی، ازل‌باشدان بومبارزه‌لر قوینوندا دوغولوب الهام‌آلان حقیقی خلق صنعتینی‌ده محوایتمک ممکن دگیلدیر.

گری‌چکیلمه‌نین لاپ ایلک‌گونلریندن باشلانمیش بوگونه‌دک ادبیاتین کچدیگی یولا نظر سالدیقدا بئله‌بیر قناعته گلمک اولارکه. قاطی ارتجاع ایللری محکم‌کوکلر اوزه‌رینده انکشاف ایده‌ن ادبیاتیمیزین قول‌ـبوداقلارینی نه‌اینکه قیرابیلمه‌میش. عکسینه او هله‌ملی حکومت دورونده قویولموش محکم تمل اوزدرینده قانونا اویغون بیر انکشاف یولی کچمیشدیر.

همین‌جهتلردن‌بیری اونون ئوزمبارز، دوگوشکن‌ویوکسک ایده‌یالیلیق پرینسیپینی قورویوب ساخلاماسی‌اولموشدور. بودورده، استثناسیزاولاراق‌بدیعی سوزصنعتینین‌بوتون ژانرلاریندا یارادیلمیش اثرلرین بیرلشدیگی بیرنقطه وارسا، اودا همین دیلن جهتدن عبارتدیر. بونونلا علاقه‌دار باشقابیر خصوصیتی‌ده گوسترمک لازمدیر. خلقین گله‌جک غلبه‌سینه اینام، نیک‌بین احوال‌ـروحیه بو دورادبیاتینین اساس‌موتیولریندن بیرینی تشکیل ایدیر.

صنعتکارلیق نقطه‌نظریندن ادبیاتین عمومی انکشاف منظره‌سینه نظریتیردیکده ایسه، بیرسیرا تقدیره لایق نائلیتلرین شاهدی اولماق خصوصیله سئوینديريجيديرِ. بو نائلیتلر سلسله‌سینده ایکی جهتین اوزه‌رینده دایانماقلا، بو انکشافین اصل ماهیتی و عمومی منظره‌سی باره‌ده حکم‌ویرمک ممکندور.

همین جهتلردن بیریسی، ادبیاتدا چوخ‌مهم اهمیته‌مالک اولان تئماتیکا وموضوع مسئله‌سیدیر. آیدین بیرحقیقتدیرکه، ئوزآیاقلاریله ره‌آل زمینه اوزه‌رینده دایانان بوگونکی حادثه‌لر ذروه‌سیندن صاباحا باخان، انکشافین گله‌جگینی گوره‌ن ادبیات ایچون حیات ان‌توکنمز ماتریال منبعی‌دیر. محض‌حیات حقیقتلرینه صادق قالماق، حادثه‌لره ره‌آلیستجه‌سینه یاناشماق سایه‌سینده زمانین و خلقین مبارزه حرکاتینین قارشیا قویدوغی بیرسیرا موتیولر ادبی اثرلریمیز ایچون اساس موضوعلاری چئوریلمیشدیر.

خلقین مبارز کچمیشی، وطنپرورلیک‌و وطنین ترنمی، بین‌المللچیلیک، ملی‌آزادلیق حرکاتینین تصویری بو دورده یارانان اثرلرین باشلیجا موضوعلارینی تشکیل‌ایدیرلر. بئله آغیر سیناق ایللرینده ادبیاتین موضوع دایره‌سینین ینه‌ده اولکی وضعیتینی ساخلایا بیلمه‌سی، حتی ئوز افقلرینی گنیشلندیرمه‌سی خصوصی قیداولونماغالایق حادثه‌دیر. بووسعتی ادبیاتاگتیره‌ن،شبهه‌سیز اونی‌حیاتین ئوزیله‌بیرلشدیره‌ن سایسیز‌ـ حسابسیز کوکلر و یوللار اولموشدور. دییرلر، چتین قوراقلیق ایللرینده کوکلی‌ان

درینلره ایشله‌ین آغاجلار دوام‌گتیره بیلرلر. بوبئله‌دیرسه جنوب ادبیاتینی نوز سونسوز ریشه‌لریله خلقین مبارزه عزمی وقلبیندن غدالانان درین‌کوکلی آغاجا بنزه‌تمك هئچده سهو اولمازدی.

ادبیاتیمیزداکی موضوع زنگین‌لیگینین باشقا بیر سببی‌ده واردیر.

تاریخ جنوب ادبیاتینین سوز صنعتی عسکرلری ایچون خصوصی طالع نصیب ایتمیشدیر. بئله‌که، هله‌ایلك‌گوندن بو صنعتکارلارین‌بیرالی قلمدن‌یاپیشمیشدیر.سا اونلارین دیگر الی‌ده‌تفنگین قونداغیندان‌توتمالی اولموشدور.باشقا سوزله‌دیپلسه، اونلار محض مبارزه‌لر دورونون صنعتکاری، یازیچی‌ــدوگوشچی اولموشلار. بونا گوره‌ده، صنعت اثری‌ایچون بوللی‌حیات ماتریالی توپلاماق بوصنعتکارلار ایچون‌او قدرده چتین اولمامیشدیر. لاکن‌بو حیات‌ماتریاللارینین یتیشیب بدیعی اثرلرشکلینده فورمالاشماسی، اونلارین یارادیجیلیق سوزگه‌جیندن کچیریلمه‌سی ایچون‌معین دورون کچمه‌سی ضروری ایدی. ملی‌حکومت دورونده بیرنچه اثری استثناء ایتمکله، انقلابی حرکات و خلقین حیاتیندان گنیش حجملی اثرلرین یارانماماسینی‌دا محض بوقانونا اویغونلوقلا ایضاح‌ایتمك لازمدیر.حیات‌ماتریاللارینین‌هله بدیعی جهتدن صافــچوروك ایدیلمه‌سی، دیگر طرفدن‌ده ژانر محدودلوغونا سبب اولوردی. بئله‌که، همین‌دوروز حادثه‌لری پوئه‌زیادا کیچیك حجملی‌ترنم، چاغیریش ومبارزه‌یه دعوت خاراکتری داشییان شعرلرده، نثرده ایسه باشلیجا اولاراق حکایه‌لرده تصویر اولونموشدور. اوزمان حادثه‌لره چوخ فعال صورتده سس‌ویرمك،گونده‌لیك مسئله‌لری عکس‌ایتدیرمك طلبینه، ئوز فعاللیغی ایله‌گنیش امکانلارا مالك اولان پوئه‌زیا داهایاخشی جواب ویرمیشدیر. ائله‌بونا گوره‌ده‌ملی حکومت‌دورونون اثرلری یوکسك ایده‌یالیلیغی انقلابی پافوسی وُ سیاسی جهتدن کسگین‌لیگی ایله نظری‌جلب ایدیر. لاکن‌بوتون بونلارلا یاناشی بوشعرلرده هله‌حادثه‌لرین ئه‌پیك‌تصویرینی گورمك ممکن‌دگیلدیر،

فقط ادبیاتین سونراکی انکشافی اونون موضوع دایره‌سینین گنیشلنمه‌سینی،بو ایسه ئوزلوگونده ژانر مختلفلیگی یارانماسی ضروریتینی دوغوروردی. گوستریلن هرایکی طلبه ادبیاتین یوکسك سویه‌ده جواب ویردیگینی قیدایتمك لازمدیر.

۱۳۲۵، خصوصیله ۱۳۲۶ــنجی ایلدن سونراکی دورده ادبیاتدا هله‌اولکی ایللرده ایشلنمیش موضوعلارلا یاناشی، داهامهم ضروری مسئله‌لرین‌ده حلی‌مشاهده ایدیلیر. یازیچیلاریمیز بونانجه نائل اولموشلار؟ بو موفقیتلری معین‌لشدیره‌ن باشلیجا عامللر هانسیلاردیر؟

ادبیاتین سون دورلرینده قارشیدا دوران مهم‌وظیفه‌لری‌حیاتا کچیرمك هرشئیدن‌اول ادبی قوه‌لری بیرلشدیرمك، قارشیلیقلی یارادیجیلیق علاقه‌سی و فکرمبادله‌سی ایچون الویریشلی زمینه یاراتماق لازم‌ایدی. ادبی‌قوه‌لری سفربرلیگه آلماقدا، آرتیق

۱۳۲٦ ــ نجی ایلدن یئنی‌دن فعالیته باشلامیش آذربایجان یازیچیلار جمعیتی‌نین‌سون درجه مثبت فعالیتینی خصوصیله قیدایتمک‌لازمدیر. نسبتاً تجربه‌لی اولان شاعر و یازیچیلارین توپلاندیغی بوجمعیت عین‌زماند صنعت عالمینه یئنی‌گلمیش گنج قوه‌لرین‌ده یاردیجیلیغینا استقامت ویرمیشدیر. یازیچیلار جمعیتی هر بیر گنج یازیچی‌نین قوتلی و ضعیف‌جهتلرینی آچیب‌گوسترمکده اولدوقجامثبت‌رول اوینامیشدیر. ایندی اونون سیرالاریندا ٤٥ نفردن چوخ شاعر، یازیچی، ادبیاتشناس، دراماتورق وسایره بیرلشیر. محض‌بو متشکل فعالیت ادبیاتیمیزین انکشافینی تامین ایده‌ن اساس عامللردن بیری‌حساب اولونمالیدیر. یوخاریدا گوستریلدیگی کیمی اولکی ایللرده شاعرلرین یارادیجیلیغی‌قسماً ریتوریک شعرلر یازماقلا محدودلاشیردیسا.

سونراکی دورده پوئمه‌زیادا کیچیک‌حجملی، سیاسی کسرلی و صنعتکارلیق‌جهتدن دولغون اولان اثرلرله یاناشی ایری‌حجملی شعراینجیلری‌ده یارانمیشدیر.

بو اثرلرین چوخوندا ملی‌حکومت عرفه‌سی، ملی‌حکومت‌دوری و موقتی‌گری‌چکیلمه‌نین ایلک ایللرینده باش ویرمیش حادثه‌لر تصویر اولونور. زمان اعتباریله آرتیق تاریخی‌لشمیش حادثه‌لرین قلمه آلینماسی شاعرلره حیات ماتریالینی حلاجلاماغا، کئچمیش حادثه‌لر فونوندا خلقین مبارزه‌سینین بوگونونو وصاباحینی تصویر ایتمگه امکان ویرمیشدیر.

بالاش آذراوغلونون «سن‌کومونیست‌کیمی‌ئولدون»، «زندان»، «ایتمیش‌قیر حقینده داستان»، «عرب‌اوغلی»، «آچیق‌مکتوب»، «حافظین‌قبری‌اوسته»، علی توده‌نین «محبوسلارین سون سوزی»، «قیزاران بایراق»، «سن‌ایندی هارداسان»، «آنا»، مدینه گلگونون «سربیه»، «پروانه»، حکیمه‌بلورینین «سربیه»، سهراب‌طاهرین «بیرایل‌آزادلیقدا»، «محبوس‌هیکلتراش»، «آتامین‌مکتوبلاری» و اسماعیل‌جعفرپورون «قهرمانین دوشونجه‌لری» و «جنوب‌کندلیسی» وباشقابوکیمی پوئمه‌لاردا اوزون ایللردن بری ملی‌قورتولوش اوغروندا دوگوشن آذربایجان خلقینین ئولوم‌ــ‌دیریم مبارزه‌لرینین معین صحیفه‌لری ابدی‌لشدیریلمیشدیر. بواثرلر، ئوزلرینین یوکسک ایده‌یالیلیغی، مبارزلیگی ونیک‌بین روحدا اولمالاریله یاناشی، همچنین صنعتکارلیق نقطه‌نظریندن‌دقته لایقدیر. ایندی‌شعرعالمینده حادثه‌لرین وسعتیندن، حیات ماتریا- للارینین گنیش ئه‌پیک‌شکلده‌تصویریندن، مثبت قهرمان مسئله‌سیندن بحث‌ایدیلمه‌سی ایچون همین اثرلرده بیز زنگین ماتریاللارا راست گلیریک.

بوندان باشقا همین پوئمه‌لاردا بدیعی عمومیلشدیرمه خصوصیله دقته‌لایقدیر. بوپوئمه‌لارین اکثریتینده آیری‌ــ‌آیری اوبرازلار دیالکتیک انکشاف پروسسینده گوتوروله‌رک، چوخ حاللاردا تکجه‌ئوزلرینین‌دگیل، منسوب اولدوقلاری نسل‌ویزمره‌نین طالعینین ایفاچیسینا چئوریلیر.

همین دوردەپوئەزیانین باشقابیرقولیدا ئوزونونیوکسلن خط اوزرەانکشافیندا دوام ایتمیشدیر. بودا کیچیك حجملی، سوژەتلی شعرلر سلسلەسیندن عبارتدیر. بو سبکدە یازیلمیش اثرلرە جنوب شعرینین «آغ‌ساققاللاری» ایلە یاناشی، پوئەزیایا نسبتاً سونرالار گلمیش گنجلرین‌دە یارادیجیلیغیندا تئز-تئز راست گلمك ممکندور. بوجهتدن مدینە گلگون، حکیمەبلوری، سهراب‌طاهر، اسماعیل‌جعفرپور، علیقلی حیدرزادە و ابوالفضل حسینی‌نین یارادیجیلیقلاری خصوصیلە خاراکتریکدیر.

سوژەتلی شعرلرە پوئەزیادا باشلیجا اولاراق ایکی حالدا مراجعت اولونموشدور. شاعرلر داهاچوخ هرهانسی بیرحیات ماتریالینی سیاسی پلاندا تصویرایتمك ایسترکن بویولی سئچمیشلر. بئلە حالدا حادثە ئوزطبیعی آخینی ایلەتصویراولونور. هرمصراعدا اوخوجونون نظری حادثەنین داهاچوخ سیاسی جهتینەجلب اولونور. همین حادثەدن نتیجە چیخارماقدا ایسە شاعر اوخوجوسو ایلە بیرگە قراراگلیر. بوقرار اصل ماهیتینی، موجود رژیمین افشاسی، سادە آداملارین‌مبارزلیگی‌و انسانی‌صفتلری، نهایت، حقین‌ظلم‌وعیبەجر قورولوش اوزەریندەکی غلبەسی تشکیل ایدیر. قید ایتدیگیمیز بوجهتلری «غزەت ساتان اوشاق»، «آی‌ایشیغیندا» (سهراب‌طاهر)، «توخوجی‌قیز»، «صنعتین گوجی»، «زنداندا بایرام»، (اسماعیل جعفرپور)، «خراط»، «عرابە»، «بالتاچی» (علیقلی حیدرزادە) اثرلریندە چوخ آیدین وبدیعی جهتدن اساسلاندیریلمیش شکلدە گورمك چتین دگیلدیر.

کیچیك حجملی سوژەتلی شعرلرین ایکینجی قسمیندە حادثەلر لیریك طرزدە تصویر اولونور. صنعتکارلار ئوزاینتیم حس و دویغولارینین ترنمینی داها قاباریق وئریرلر. لاکن‌بو سبکدە یازیلمیش اثرلرین ئوزلریندەدە جنوب پوئەزیاسینین عمومی روحونا دوگوشگن‌لیك و مبارزلیگینە خلل‌گتیریلمیر. چونکە، بواینتیم و لیریك حسلر عالمیندن کچن باشلیجا خطلرین بیری و اساسی ینەدە مبارزلیك و غلبە عزمینین تجسم‌چیسی اولان خطدیر.

جنوب نثری پوئەزیایا نسبتاً چوخ گنجدیر. بئلەکە، اصل رەآلیست نثراثرلری نمونەسینە ملی‌حکومت دوروندە تصادف ایدیلسەدە، همین اثرلرین هلەنەوسعتنەدە صنعتکارلیق جهتدن یوکسك یارادیجیلیق طلبلرینە جواب ویرە بیلەجك سویەیە قالخا بیلمەمیشدیر. لاکن صنعتکارلیق جهتدن ضعیف اولسالاردا، بواثرلرین یارانماسی ایلك تمل‌داشلاری اولماق اعتباریلە بویوك اهمیتە مالکدیرلر.

معلوم اولدوغی کیمی‌اوخوجولار، ئوزملی قورتولوشی‌اوغروندا آیاغا قالخمیش زحمتکش انسان صورتی ایلە محض همین دوروн اثرلریندە تانیش اولموشلار. بوزحمتکش انسان اوبرازلاری ئوز ایستك و آرزولاری، فردی خصوصیتلریلە بدیعی اثرلە حیات آراسیندا اندگرلی باغلاییجی رولونی اوینامیشلار. چونکە، محض

اونلارین واسطه‌سیله رحمتکش انسانین گزیب دولاشدیغی محیطده بدیعی اثره گتیریلمیشدیر. بوانسانلارین ئوزلری و اونلاری احاطه‌ایده‌ن شرایط ایسه یالنیز ره‌آلیست صنعته صادق اولان‌صنعتکارلارایچون زنگین‌ماتریال والهام منبعی‌اولابیلردی. باشقا سوزله دیلسه. نثرین ایلك نمونه‌لری بوتون وارلیغیی ایله گله‌جك‌انکشافین مژده‌چیلری کیمی چوخ یوکسك‌دگره مالکدیر. دموکراتیك نثرین ایلك‌نمونه‌لری فتحی‌خشگنابی. غفارکندلی. حایلی.قهرمان‌زاده و باشقالاری طرفیندن یارادیلمیشدیر. یوخاریدا دیلدیگی کیمی. تاریخی حادثه‌لری ویرمك. خلقین حیات‌و معیشتینی.اونون سیاسی مبارزه‌سینی. فلسفی و اجتماعی باخیشلارینی تصویر ایتمك مئیلی سونرالار ئوزینی داهامبارز شکلده گوستریر. زمانین طلبینه جواب ویرمك ضروریتینین میدانا چیخماسی. نثرین جوشغون انکشاف یولونا دوشمه‌سینه سبب اولدی. ایندی‌ادبیاتین بومهم بولمه‌سینده هم‌تئماتیکا. هم‌ژانر جهتدن گوزه‌ل اثرلر اولدوغی‌کیمی بونلارین صنعتکارلیق سویه‌لری‌ده سئویندیریجی وضعیتده‌دیر.

بو دورده حکایه ژانرینین انکشافی خصوصیله نظری‌جلب ایدیر. بوژانر بدیعی خصوصیتلریله صنعت عالمینه آتیلمیش هزبیر یازیچینین یارادیجیلیق امکانلارینی. حیاتا مناسبتینی ویرمك و صنعتین طلبلرینه جواب ویرمك قابلیتینی معین‌لشدیرمکده محك داشیدیر. نثرین‌بوسیناقدان موفقیتله‌چیخدیغینی‌خصوصیله قیدایتمك‌نثرده‌یارانمیش حکایه‌لرین موفقیتلی و صنعتین جدی‌طلبلرینه جواب ویره‌بیله‌جك‌بیرسویه‌ده اولدو- قلارینی دیمه‌مك دوغری اولمازدی. لاکن‌اوخوجولارین بویوك ماراق‌و هوسله‌مطالعه ایتدیکلری «سرلی‌چوبان» ، (غ‌پناهی). «چراغ» ، «تانیش‌اولون» «محبت‌ونفرت» ، (ف.خشگنابی) «یوخی» ، (ح.محمدزاده) «بیچاق سوموگه‌دایاناندا» ، (ف.صادق‌زاده) «میرزه‌صفی» (م.عافیت) وبیرسیرا باشقا حکایه‌لر نثرین حقیقی انکشافینی‌گوستره‌ن گوزه‌ل نمونه‌لر حساب ایدیلمگه لایقدیرلر.

بوحکایه‌لرده خلقین مبارزه حیاتینین معین ساحه‌سی قلمه آلینمیش وسوزون اصل معناسیندا بدیعی اثرنمونه‌لری کیمی اوخوجویا تقدیم اولونموشدور. حکایه‌لرده آیری-آیری صورتلرین فردیلشدیریلمه‌سی. کیچیك حیاتی فاکتین مهم‌سیاسی‌حادثه‌لر سویه‌سینه قالدیریلماسی. آداملارین پیسیخولوژی تکامل و انکشافینین بدیعی‌جهتدن اساسلاندیریلماسی نثرین صنعتکارلیق سویه‌سینی نمایش ایتدیره‌ن خصوصیتلردیر.

لاکن خلقین عصرلیك مبارزه‌لرینی. اونون دونه‌نینی. بوگونونی و صاباحینی تصویر ایتمك طلبینی تکجه حکایه ژانریله ئوده‌مك ممکن اولمازدی. بوهم‌ده‌زمانین طلبلریندن گری قالماق دیمك اولاردی. ائله‌بونا گوره‌ده. خصوصیله سون ایللرده آداملارین مبارزه روحونی قورویوب ساخلاماقدا. خلقی آتا-بابالارینین کچمیشده مبارزه عنعنه‌لریله تانیش ایتمکده مستثنی رولا مالك‌اولان ادبیاتین. اوجمله‌دن‌نثرین

گنیش حجملی اثرلرده یارانماغا باشلادی. اوخوجولارین بویوک ماراقلا مطالعه ایتدیکلری رومانلاری صون دور نثریمیزین ان‌گورکملی‌نائلیتی حساب ایتمک‌لازمدیر.

آذربایجان سووەت دراماتورقیاسینین بانیسی، ئولمز جعفرجبارلی آذربایجان ادبیاتینا حصر ایتدیگی‌مقاله‌لرینین بیرینده‌بئله‌بیر مدعا ایره‌لی‌سورموشدور:بیرخلقین معنویات و داخلی عالمینین زنگین‌لیگی اونون بدیعی ادبیاتینین‌دا سیماسینی معین‌لشدیریر بویوک دراماتورقون بوفکری جنوب ادبیاتینین تمثالیندا بیرداها تصدیق اولونماقدادیر. بوجهتدن جنوب صنعتکارلارینی بلکه‌ده دنیانین ان‌خوشبخت‌یازیچیلار نسلینه منسوب ایتمک لازمدیر. چونکه اونلارین منسوب اولدوقلاری خلق ئوزمبارزه و زنگین معنویاتی ایله، ئوز صنعتکارلارینی بول-بول ماتریاللا تامین ایتمک‌جهتیندن حسد آپاریلاجاق بیر زنگین‌لیگه‌مالکدیر. جنوب نثرینده‌ایری‌ حجملی گوزه‌ل‌پووه‌ست و رومانلارین یارانماسیندا بوجهتی حل‌ایدیجی عامللردن حساب ایتمک هئچ‌ده سهو اولمازدی. محض خلقین زنگین‌حیاتی، اونون چکیشمه‌لر. داخلی‌وخارجی اشغالچیلارا قارشی مبارزه‌لرله دولی‌اولان حیاتی «ستارخان» کیمی قیمتلی بیرتاریخی رومانین یارانماسینا سبب اولموشدور. ینه‌ده محض بوتوکنمز خزینه «ایکی‌قارداش» و «آتا» کیمی ال-ال گزه‌ن رومانلاری یاراتماقدا یازیچینین ان‌یاخشی معلمی ویول‌گوستره‌نی اولموشدور.

سون‌ایللرده نثرین گنج‌و استعدادلی قوه‌لر طرفیندن زنگین‌لشمه‌سی خصوصیله فرحلیدیر. بئله‌گنجلر سیراسیندا حمیدمحمدزاده، محمدرضا عافیت، فیروزدادرس،محمد داداش زاده و باشقالارینین حکایه‌و پووه‌ستلری‌گوستریر که، نثریمیز گله‌جکده‌خلقین آدینا لایق اثرلره مالک اولاجاقدیر.

سون ایللرده دراماتورقیا، ادبی تنقید و ادبیاتشناسلیق‌دا ئوزونون ینی‌انکشاف مرحله‌سینه قدم قویموشدور. دوغرودور بوژانرلارین ایلکین نمونه‌لرینه هله‌کچن دورلرده راست گلمک اولار. لاکن‌همین ساحه‌لرین بیر ژانرکیمی ادبیات عالمینده ئوزونون قانونی یئرلرینی توتماسی محض ۱۳۲۵-نجی‌ایلدن‌سونراکی دوره‌تصادف ایدیر.

ملی‌حکومت دوروندە یارانمیش صحنه اثرلری ایچریسینده آز-چوخ‌موفقیتلی حساب ایدیله بیله‌جک پیه‌سلر ایچریسینده حسین عرب‌اوغلونون «چوبان»، «اوچ عاشق بیرمعشوق»، «علی‌بابا وقیرخ‌قولدور» ین آدینی چکمک‌اولار.

لاکن آخرزمانلاردا غلامرضا جمشیدی و حسن بیجارینین بیرلیکده یازدیقلاری «ئوگئی قارداشلار» پیه‌سی‌جنوب‌دراماتورقیاسینین موفقیتلی نمونه‌لریندن بیری کیمی اهمیتلی‌دیر. اثری همچنین‌صنعتکارلیق سویه‌سی، دراماتورژی طلبلره جواب ویرمک نقطه نظریندن‌ده موفقیتلی حساب ایتمک اولار.

ادبیاتشناسلیق و ادبی تنقید ادبیاتیمیزین انکنج ساحه‌لریندندیر. ایندی یارادیجی قوه‌لریمیز ایچریسینده کلاسیك ارثی‌دوغری و دوزگون علمی‌دنیا باخیشی اساسیندا ئوگره‌نیب تحلیل ایده‌ن قودلراولدوغی‌کیمی ینی‌یارانان ادبی اثرلره دوزگون علمی قیمت ویرمکه قادر اولان ادبی تنقیدیمیزده یتیشمکده‌دیر. شبهه یوخدورکه. ایستر کلاسیك ارثین دوزگون ئوگره‌نیلمه‌سی و ایسترسه‌ده آیری‌–آیری معاصر اثرلر حقینده دوزگون‌فکرسویله‌نیلمه‌سی یارادیجی قوه‌لریمیزین ئوز صنعتکارلیق سویه‌لرینی یوکسلتمه‌لرینده آزرول اویناماميشدیر. بیزجه یارادیجیلیغین‌بومهم ساحه‌لری دموکراتیك ادبیاتیمیزین دوزگون یوللاانکشافینی تامین ایده‌ن اساس عامللردن حساب اولونمالیدیر.

گوزه‌ل صنعت اثری زمان ومکان محدودلیغی تانیمیر. بعضاً دنیانین ان اوجقار گوشه‌لریندن بیرینده یارانمیش یاخشی‌بیر صنعت اثرینین شهرتی دیار–دیار دولاشاراق بوتون دنیایا سس سالیر.

بیزیم ادبیاتین‌ان یاخشی نمونه‌لری‌ده ئوز ملی سرحدلرینی چوخدان یاریب کچمیشدیر. شاعر و یازیچیلاریمیزین یاراتدیقلاری گوزه‌ل اثرلری ایندی بیر-بیرا باشقا خلقلر ئوزآنا دیللرینده اوخویورلار. بالاش‌آذراوغلی، حمزه‌فتحی‌خشکنابی، عباس پناهی، علی‌توده، مدینه‌گلگون، حکیمه بلوری و اسماعیل جعفرپورون قلمینه منسوب اولان اثرلر باشقا خلقلرین دیللرینه ترجمه اولونموش و اوخوجولارین رغبتینی قازانمیشدیر.

ئوز مادی‌غداسینی خلقین مبارزه حیاتیندان آلان ومعنوی گوجونی کلاسیك ارثدن، ائله‌جه‌ده دنیادا ان‌مترقی ادبیات اولان سووه‌ت ادبیاتیندان کسب ایده‌ن جنوب ادبیاتی بوتون ژانرلاردا ینی‌ینی موفقیتلر قازانماقدادیر. بونائلمیتلرین باشلیجا سرلریندن بیرینی‌ده یازیچیلارین خلقله باغلی‌لیغیندا و اونون آپاردیغی عدالتلی مبارزه‌لرینه حسن رغبتینده آختارماق لازمدیر.

بوتوکنمز منبعلره صداقت، ئوز منسوب اولدوقلاری خلقله‌باغلی‌لیق ائله اعتبارلی بینوره‌دیرکه، گله‌جکده بوتمل اوزه‌رینده داها گورکملی صنعت اثرلرینین یاراناجاغینا بویوك امیدبسله‌مك اولار.

ادبیاتیمیز بوگون ئوزونون چیچکلنمه وبیرچوخ ساحه‌لرده فورمالاشمادوری کچیریر. ظنیمیزجه بو انکشافویوکسلیشین سرعت، کیفیتی حقینده آیدین‌تصوراله ایتمك ایچون ادبیاتیمیزدان بیرنمونه کیمی همین‌مجموعه‌ده توپلانمیش اثرلره‌نظر یتیرمك کفایتدیر.

عزیز اوخوجولار، امینیك‌که، جنوبون ادبیات گلستانیندان بیر نمونه کیمی دسته باغلانمیش بوگل‌بوکتی بیزیم ادبیاتین خوش عطری و طراوتی اونون گللرینین رنگا–رنگ عالمی حقینده سیزده گوزه‌ل تصور یاراداجاقدیر.

ا. صابر

شاعرلر

علی فطرت

ئور غزللری و وطن شعرلریله ماهر بیر شاعر اولاراق تانینمیش. فطرت ۱۲۶۹ـنجی ایلده تبریزده ملامحمد رئیس آدلی روحانی عائله‌سینده دنیایه گلمیشدیر. ملامحمد عالم وادبیاتشناس بیرشخص ایدی.او، اوغلونی کهنه‌مکتبه ویرمیش. اونون ادبیات درسلریله ایسه ئوزی مشغول اولموشدور.شاعر ۱۶ـ۱۵ یاشلاریندا درسینی ترک ایده‌رک مرتب‌لیک صنعتی ئوگرنمك مقصدیله مطبعه‌یه داخل اولموش و تقریبا ۱۰ ایل بورادا چالیشمیشدیر. مطبعه‌ده ایشله‌دیگی زمان ادبیات ایله ماراقلانمیش و شعر دیمگه باشلامیشدیر. شاعر سونرالار مطبعه‌نی‌ترك ایده‌رك دیگر وظیفه‌لرده ایشله‌میش و نهایت ۱۳۰۳ـنجی ایلده‌تبریزـجلفادمیر یولونا بیر خدمتچی کیمی داخل اولموشدور.

شاعرین گنجلرین تربیه‌سینه حصر ایدیلمیش «بایقوش و بلبل» آدلی کتابچاسی، ۱۳۱۱ـنجی ایلده، «دیوان‌فطرت» آدلی ۱۵۰صحیفه‌لیك منتخباتی ۱۳۱۶ـنجی ایلده تبریزده چاپ ایدیلمیشدیر.

علی فطرت ئوز غزل، قصیده و وطن شعرلریله «سهند» ، «شاهین» ، «تبریز» ، «کانون شعرا» ، «آذربایجان» ، «وطن یولوندا» و «خاورنو» غزه‌تلرینده اشتراك ایتمیشدیر.

۱۳۲۵ـنجی ایلده تهران اوردولاری‌جنوبی آذربایجانا باسقین‌ایتدیکی‌زمان وطنپرور شاعر حبسه آلیناراق ۱۳۲۷ـنجی ایلده تبریز زندانیندا وفات‌ایتمیشدیر.

مجلس ملییه

بنای ظلمی ایدیب دست عقل زیر و زبر
آچیلدی مجلس ملی گئدیبدی حزن و کدر.
گئدیر مین اوچیوز ایل ایگرمی دورد شمسیدن
بو امر خیر اولوب شانلی خلقیمیزدن اثر.
او گوزلری که گئجه صبحه‌دك یاتامازدی
یاتیبدی گور نجه آسوده ایندی او گوزلر.
او دیللری که، اولار حق سوزون دیینمزدی
بو گون اولوبدیلار آزاد، خلقه نطق ایلر.
او ملتی که، اولار دائما قان آغلاردی
دونوب زمانه، اولار گل کیمی تمامی گولر.
بو قامتی که، ایلمزدی کبردن فلکه
بو گون اولوبدی او قامت ملالدن چنبر.
داها غم ایله‌مز عالمده آذر اولادی
که، آذری‌دن اولوب آذریلره رهبر.
او قوزقونی که، بورا لاشه فکرینه گلدی
سینیبدی بال و پری‌او وجدان آچاماز پر.
گرك بو گون بیز ایده‌ك اتفاق عالمده
نفاقدن اولوری ئولکه‌میز دوچار خطر.
بو امر خیرده لازمدی چوخ تلاش بیزه
بیزیم تغافلیمیز فرقه‌یه ضرردی، ضرر.
باشیندا فکر نفاقی اولانلارین فطرت،
گونش دوشوب گوزونه، گوزلری ایدر پر-پر.

۱۳۲۴-نجی ایل

❋❋❋

آذربایجانیم یاشا

یاشا_یاشا، آذربایجانیم، یاشا!
سنسن منیم دین_ایمانیم یاشا!

گونش کیمی نورون ساچیر هریانا،
گوزل وصفین گلمز سنین بیانا.
جانلار قربان سنین کیمی مکانا،
شرافتلی منیم مکانیم یاشا!
یاشا _ یاشا آذربایجانیم یاشا!

توریاغین مشک_عنبردن یاخشیدیر،
داشلارین لعل_گوهردن یاخشیدیر.
سولارین آب کوثردن یاخشیدیر.
سنسن منیم باغ جنانیم یاشا!
یاشا_یاشا، آذربایجانیم یاشا!

سن بابکلر، کور اوغلولار یوردوسان،
یاتیب سنین هر گوشنده مین اصلان.
سن یتیردین ستارخان تك قهرمان،
اولدون منیم روح روانیم یاشا!
یاشا_یاشا، آذربایجانیم یاشا!

وطن قدری بیلن انسان وار اولسون،
اوغلی، قیزی اونون بختیار اولسون،
وطنین سئومه‌ین دائم خوار اولسون،
دائم شرفلی آشیانیم، یاشا!
یاشا_یاشا، آذربایجانیم، یاشا!

۱۳۲۴ _ نجی ایل

میرمهدی اعتماد (ناطقی)

آذربایجاندا ئوز اجتماعی منظومه‌لریله شهرت تاپمیش اعتمادین آدی میرمهدی، آتاسینین آدی ایسه محمددیر. او ۱۲۷۹-نجی ایلده تبریزده دوغولموش. اولجه ملایوسف آدلی بیرکهنه مکتب معلمی یانیندا، سونرا ایسه میرزه ابوالقاسم‌خانین یئنی اصوللا تشکیل ایدیلمیش مکتبینده ابتدائی تحصیلینی بیتیردیکدن سونرا «طالبیه» مدرسه‌سینده صرف و نحو، فقه، اصول، معقول، منقول و حکمتدن درس آلاراق دورونون عالی تحصیلینی قازانمیشدیر.

اعتماد تحصیل ایله برابر ادبیات ساحه‌سینده شخصی مطالعه ایله مشغول اولاراق معلوماتینی آرتیرمیشدیر. مکتب و مدرسه تحصیلینی بیتیردیکدن سونرا خلق معارفی ساحه‌سینده فعالیته باشلاییب، تبریزده مشهور «اعتماد» مدرسه‌سینی آچمیش و تام ۱۵ ایل بورادا یئنی نسلین تربیه‌سیله مشغول اولموشدور.

میرمهدی اعتمادین اخلاقی، تربیه‌وی و اجتماعی موضوعلاردا یازدیغی شعرلری و کتابچالاری واردیر. مثلا اونون هله‌رضاشاه دیکتاتورلوغو دوروننده یازدیغی «منازعه ادبی» آدلی اخلاقی کتابچاسی ۸ دفعه، «آئینه اخلاق» شعر کتابچاسی ۲۰ دفعه، «بدرقه‌الصبیان» ۱۰ دفعه، «میزان‌الانشاء» ۶ دفعه چاپ ایدیلیب یاییلمیشدیر. البته، بو کتابلارین هله رضا شاه استبدادی زمانی بئله چوخ‌اوخوجی جلب ایتمه‌سینین اساس سببی، اونلارین دوغما آنا دیلینده، آذربایجان دیلینده اولماسی ایدی. بونلاردان باشقا شاعرین: «الفباء جدید»، «هدایت الکلان»، «تحفه‌الصبیان»، «گلینلر بزه‌گی»، «گل غنچه‌سی» آدلی شعر کتابچالاریدا آز مدت عرضینده دفعه‌لرله چاپدان چیخیب نشر ایدیلمیشدیر.

ائلیمه سلام!

آذرم، من‌ده آذری ائلییم،
بو باغین بیر ساچاقلی سنبلییم.
وار بو باغدا گوزه‌ل۔ گوزه‌ل گللر
اوخور هر شاخه‌سینده بلبللر.
صف چکیب دوره‌سینده اولدوزلار،
سسله‌نیر دنمه‌میش بوتون سازلار.
نور حقین شعاریدیر، بو محل،
ئوزی خوش، وضعی خوش، فضاسی گوزه‌ل.
سوزلری بلبلون صباح ایله شام
آیریلیب خاریدن تمام۔تمام
سیغینیب مسکن ائیله‌ییب چمنی،
قویمایبر گلشنه گئدیب۔ گلنی.
یول تاپیب عشق آستانه‌سینه
خنجرین وصل ائدیب نشانه‌سینه،
زجر و آزاری بیقرار ائله‌ییب.
بلبله گلشنی مزار ائله‌ییب،
قویه‌ور ئوز یارینین گوره اوزونی؛
دییه جانانینا اورک سوزینی.
بلبلون ناله‌سی بو یولداندیر،
نعره‌سی، نغمه‌سی بو عنواندیر.
که یوزا گلشنین تیکانلارینی،
بهارا دونده‌ره خزانلارینی.

گوستریر نغمه‌سینده حق یولونی،
تانیسین اهل عشق ساغ-سولونی.
سیز ده ای آذری ائلی، چالیشین،
حس و غیرت اودوندا بیر آلیشین!
دورمیزده اولان تیکان کولونی
ریشه‌سیندن قیرین، آچین یولونی.
قهرمانلیق بیزه شعار اولموش،
خلقیمیزده چون افتخار اولموش.
یوردومیزدا یاتیبدیر چوخ اصلان:
شیخ‌محمد، اوره‌کلی ستارخان،
او طرفدن قاچاق نبی، حیدر،
بو طرفدن هنرلی بابکلر.
بذل ائدیبلر بو یولدا جانلارینی،
وئریب عشق ایله امتحانلارینی.
آذریلر ائلی شجاعتده
مثل اولموش تمام ملتده.
اوزی پاک، روحی پاک، قانی پاکدیر،
بو ائلی سئومه‌ین‌سه ناپاکدیر.
یاشاسین! آذری ائلی، یاشاسین
یاشاسین! آذری دیلی یاشاسین!
اعتمادین همیشه افکاری،
روحی، فکری، بیان و گفتاری
آذریلر یولوندا وورغوندور.
اودور افکاری بئله جوشغوندور.
سئویرم بو سوزو ائده‌م تکرار
یاشاسین هرنه آذری ائلی وار.

***

دوغما آذربایجان

ای داغ-داشی گل، باغچاسی گل، تورپاغی مرجان،
ای آی کیمی اولدوزلار ایچینده اوزی تابان!
ای خلقیمیزین شوکتی، سنسن بیزه زینت،
سنسن وئره‌ن اولادینا دنیا بویو نعمت.
یوردوم، یووام ائللر گلی، دوغما وطنیمسن،
دنیا هامیسی بیر طرفه، سنده منیمسن.
آزادلیغی چون سرو آغاجی سندن آلیبدیر،
دان اولدوزوتك باش چکیب عرشه اوجالیبدیر،
سندن آلیر الهام او داغ، داشداکی طوفان،
سن تربیه وئرسن داش اولور لعل بدخشان.
بو قلبلرین جوشغون اولان پاك قانی سنسن،
آذر ائلینین عزتی سنسن، جانی سنسن،
تاریخ اوزون کچمیشینی یاخشی یازیبدیر،
شانلی آدووی پارلاق اوره‌کلرده قازیبدیر.
هیچ قوه جهاندا آییراماز سنی مندن،
ممکنمی آییرماق اولا بیر روحی بدندن!
عشق اولسون او عاشقلره‌که، باغلادی پیمان،
ئوز جانلارینی ایله‌دیلر عشقووه قربان.
اوغلانلارینین فکری، مرامی بودور آنجاق:
دائم یاشا ای عزتیمیز، ای آنا توریاق!

***

گئت آدامین تانی
(ارتجاعا خطاب)

لای-لای دئمه، ملت آییلیبدیر ده‌خی یاتماز،
اللشمه بئله، هیچ کیم حیاتین سنه ساتماز.
من مرد اوغولام، بیل‌که، قانیم پاك و تمیزدیر،
بیر کس او کثیف قانووا ئوز قانینی قاتماز.
بیهوده منه سویلمه ال جك بو ائلیندن

غیرتلی اولان طایفه‌ـتیفاقین، ائلین آتماز
من عاشقییم سئوگیلیمین، عشقی یولوندا،
بیر عشق بو عالمده منیم عشقیمه چاتماز.
بو یولدا چیغیرما، ئوزونو زحمته سالما،
بیرکس‌ده اگر یاتسا، سسین کالدیر، اویاتماز.
هرکیم‌که، سالار ملتینی درده، بلایه؛
گر معرفتی اولسا باشین بیرده اوجالتماز،

من اعتمادین فکرینی بیر پایه‌ده گوردوم،
بو عشقدن ئوزگه نه دئسم بینینه باتماز.

***

آزادلیق بهاری

صبح آچیلیب، ایشیقلانیب عشقلی کاروان گلیر،
نغمه‌لری جرسلرین سامعه‌یه روان گلیر.
حق یولونی گئده‌نلرین عشقی فلکده گورسنیر،
سس بورویور سمالاری: سئوگیلی قهرمان گلیر.
دسته به‌دسته دورنالار منتظم حالیله گئدیر،
تفرقه‌نی سئوه‌نلرین باغچاسینا خزان گلیر.
قول‌ـبوداغی چنارلارین قوشلارا آشیان اولور،
خالقی آییلتماغا چیخیب، سسلری هر زمان گلیر.
نغمه گلیر، نوا گلیر، بیرده نسیم جان گلیر.
پروینین آغ شمایلی گوزدی یاتان جماعته
باشلارینا یاتانلارین دهشت ایله دومان گلیر.
بیرگونشین جمالینی خلقیمیز آختاریر، گوره
سویله گوروم‌که، بوگونش یوردوموزا هاچان گلیر؟!
پرچم عدلی قالدیران خلقی حیاتا سوق ایده‌ن
شانلی، شرفلی بیر بهار عالمه ارمغان گلیر.

***

بلبلون پروانه ایله صحبتی

چمنده سرگنجه احباب ایله اوتورموشدوق،
بساط عشق دوزه‌لدیب ترانه قورموشدوق،
آدی چمن، اوزی باشدان باشا قیزیل گل‌ایدی
باخاندا هر طرفه بیر ساچاقلی سنبل ایدی،
اسه‌ردی بوردا صبانین نسیمی هر یاندان،
ائدردی تازه آچیلمیش چیچکلری خندان.
او شخصلر که، سئویر شانلی نو بهاری گوره
گره‌ک بو باغدا ائدیب سیر روزگاری گوره.
گوره گوزیله که، عشقین بهاری بوردا یاشار
گزه‌نده، لاله‌لر انسان آیاغینا دولاشار.
بئله مکاندا اولانلار یازارلار عشق سوزون،
نشان وئره‌رلربوتون اهل ذوقه عشقین اوزون.
چکه‌ردی شمع گوزوم قارشیسیندا شعله‌سینی،
سالاردی آی کیمی اوز دوره‌سینه هاله‌سینی.
اوچاردی شمعه طرف دسته‌ـ‌دسته پروانه،
اوزون اودا ـ کوزه وورماقدا مردـ‌مردانه.
آتاردیلار اودا جانان یولوندا جانلارینی،
وئریردی هر بیریسی عشق امتحانلارینی.
طریق عشقیده بیلمه‌زدی هیچ بیری اوزونو،
یانیب دئییردیلر سسیز اوره‌کده‌کی سوزونو.
بیانه گلمه‌زایدی انتهاسی بو عشقین،
اوره‌کده نقش اولونوردی صفاسی بو عشقین.
بو عشق جاذبه‌سی عاشقه نصیحتدیر،
نه اون، نه یوز ایله مین‌لرجه درس حکمتدیر.
بو عشقدن قاچان انسانلارا جفا قالاجاق.
جهاندا عشق سوزیله بو ماجرا قالاجاق.
بو عشق فلسفه‌سی سالدی چوخ خیاله منی
غم و ملالی پوزوب، گتیردی حاله منی.

دوروب بو بارەدەمن چوخلی تصویر ایلیردیم،
گەزیب چمنلیگی من ئوز-ئوزومه سویلەردیم:
گرەکدیر عاشق اولان عشق اودونا اودلانسین،
ئوزون اودا، کوزه وورسون، یانیب آلوولانسین.
بو فکردە وار ایدی اوردا بیر نئچه ساعت،
بوراخماییردی خیالیم منی اولام راحت.
اودم قولاغیما بیر آشنا سسی گلدی،
گئدە-گئدە بو سسین انعکاسی یوکسلدی:
دئدیم: کونول گورەسن بو کیمین ترانەسیدیر؟
حیاتا چاتماق ایچون عشق گل بهانەسیدیر!
بئش-اون قدم گوتوروب بیر قیزیل گلی گوردوم
اونون تیکانلی بوداغیندا بلبلی گوردوم.
دئییر فغان ایله پروانەیه اورەک سوزونو:
-غم ایلەمه، بو قدر سالما محنته ئوزونو.
زمانەدە سنه اقبال و بخت قارداشدیر.
بو افتخار همیشه سنینله یولداشدیر.
گئدیب او سئوگیلیوون حسرتینده جان وئرسن،
وفالی سئوگیلووه صدق ایله نشان وئرسن.
منیم‌تک اولماسین هیچ کس گوروم بو عالمدە،
قانا دونور اورەگیم ظلم اودیله هردمدە.
خزان یئلی اسەرەک سولدورور قیزیل گلیمی،
یانار اود ایچره سالیر گوز ئونونده سئوگیلیمی.
اودورکه، ناله اولور قلب عاشقانەمدە،
یاتا ممیرام گئجه-گوندوز ئوز آشیانەمدە.
منیم جهاندا نصیبیم بودور ازەل گوندن
جفای خارە دوزوم، یا اولام جلای وطن.
وطن محبتیدیر بلبلی بو دردە سالان،
تمام وارلیغینی، شن حیاتین الدەن آلان.
وطن محبتی اوزرە جفای خارە دوزور
غم و بلایه دوزور: هر بیر آه و زارە دوزور.

وطن محبتینی درك ائت بو بلبلدن
یانیرسا آیریلا بیلمیر او سئو گیسی گلدن.
وطندن ال گوتورن دربه‌در یاشار، داغیلار،
نه قدر اولسا حیاتی یانیب اودا یاخیلار.
وطن یولوندا گره‌ك باش و جان فدا اولونا،
گره‌ك بو وارلیغیمیز بذل اولا اونون یولونا.
وطن محبتی جاندیر منه ازل گوندن
اودور که، یازدیغیم هر بیر سوزیم وطندی، وطن.
وطن یولوندا چیخان جاندا معنویات وار،
زمانه‌لر بویو بو ایشده عالبیت واره
دیلیمده اودلی شعاریم وطن محبتیدیر.
وطن محبتی عالمده خلقین عزتیدیر.

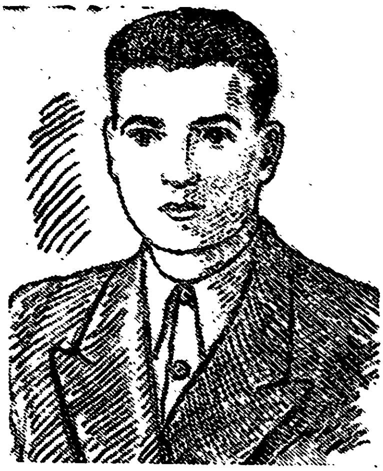

محمدباقر نیکنام

تبریزین جوان شاعرلریندن اولان محمدباقر نیکنام ۱۳۰۰ـنجی ایلده تبریزده دمیرچی عائله‌سینده آنادان اولموشدور. او، بش-آلتی یاشلاریندا یتیم‌قالمیش‌و دایبسینین حمایه‌سی آلتیندا یاشایاراق کبریت‌کارخانه‌سینده ایشلمکله کچینمیشدیر. نیکنام ئوز یاخین یولداشی محمود آدلی بیر اوشاقدان الفباء درسی آلماقلا سوادسیزلیغینی لغو ایدیر، سونرا بویوکلره مخصوص مکتبده بیرملا یانینداو نهایت نظامی مدرسه‌ده تحصیلینی آرتیرمیشدیر. نظام‌وظیفه‌ده اولدوغی زمان:

باغریم اولوبدی غمدن
آل قان جناب سروان.
سربازلارا ییدیرتدیز
سیز قان جناب سروان.

شعرینی یازیب قاپیبا یاپیشدیردیغی‌زمان ذوالفقار آدلی‌بیر نفر گروهبان‌طرفیندن تعقیب ایدیلیب دوگولموش و حبس جزاسینا محکوم ایدیلمیشدی. او، ۱۳۲۰ـنجی ایلده نظام‌وظیفه‌دن بوراخیلیب ینه‌کبریت‌کارخانه‌سینه ایشه قاییتمیشدیر. نیکنام صداقتلی پارتیا ایشچیسی و صمیمی انسان ایدی. شاعرین شعرلری تبریزده «وطن‌یولوندا»، «خاورنو» و «آذربایجان» روزنامه‌لرینده چاپ‌ایدیلمیشدیر.

۱۳۲۵ـنجی ایلده تهران حکومتینین وطنیمزه باسقینی زمانی م.نیکنام جلادلارین الینده شهید اولموشدور.

دوغما دیلیم

کورپه‌لیگین بیر گون اول ایلینده،
آغلاییردیم حزین ـ حزین بشیکده.
آنام منه آذربایجان دیلینده
لای ـ لای دییب اوتوراردی کشیکده.

تعلیم ویردی آنام منه بو دیلده،
آذربایجان دیلی منیم دیلیمدیر.
شرافت وار، شجاعت وار بو ائلده،
آذربایجان ائلی منیم ائلیمدیر.

خاطرجمعم دوغما، شانلی ائلیمدن،
باغلامیشام ئوز ائلیمه بئلیمی.
اونی بیل‌که، آلا بیلمز الیمدن
دشمن منیم شیرین آنا دیلیمی.

هر ملتین محترمدیر ئوز دیلی،
بونا گوره دیل باغلیدیر حیاته.
چونکه دیلدیر حل ائله‌ین مشکلی،
دیل یول آچار سعادته، نجاته.

بیر ملتین یوردون خراب ائله‌سن،
ینه ئوزون ییغیشدیرار او ملت.

دیلین آلسان، باغرین کباب ائله‌سن،
او ملتی محو ائیله‌یر فلاکت.

بو وطنین داغی ـ داشی، توریاغی
آشنادر آذربایجان دیلیله.
صحبت ایده‌ر قیزیل گلین یارپاغی
بلبل ایله آذرستان دیلیله.

***

غزل

ایدل آماندی سویله گیلن یاره گیتمه‌سین،
یوخدور الیمده ایندی منیم چاره، گئتمه‌سین.
رحم ائیله‌سین، فراقده آغلاتماسین منی،
حسرت قویوب بو یارینی دیداره، گئتمه‌سین.
ایلر بویی سیخیبدی کئچن آیریلیق منی،
دونده‌رمه‌سین اونور گونیم قاره، گئتمه‌سین.
من نئیله‌رم زمانه‌ده معشوقه‌سیز حیات،
اونسوز اولار جهاندا گونوم قاره، گئتمه‌سین.
هجرین اودوندا یانماغا عاشق توانی یوخ،
بیرده ووروب بو کونلومه مین یاره، گئتمه‌سین
بو بس د گیلمی آتش عشقینده یانمیشام،
یاندیرماسین منی ینه بیر ناره، گئتمه‌سین.
نئیلیم وورولموشام من او مهپاره حسنینه،
قوی سالماسین منی یانار اودلاره، گئتمه‌سین.

***

بیر وصلین اولوب مین شب هجرانه برابر،
گل بیرگه ووراق باده‌لری جانه برابر.
ای قامتی رعنا سنی همتا دوتارام من
دنیا دولوسی سئوگیلی جانانه برابر.

انصاف ائله‌مز سنبلی تشبیه ائله ینلر
تئل ـ تئل داغیلان زلف زرافشانه برابر.
غمدن سیلینیب بوسبوتون آئینهٔ قلبیم،
گل بیرگه ایچك بیر ایکی پیمانه برابر.
ایللر بویی چکدیك بو گونون حسرتین ای شوخ،
گل شکر ائله‌یك خالق صبحانه برابر.
خلقیم ابدی تاپدی بو عالمده سعادت،
اولموش وطنیم روضهٔ رضوانه برابر.
بوندان سورا ملت سارالیب سولمایاجاقدیر،
مطلق اولاجاق حوری و غلمانه برابر.

۱۳۲۴ ـ نجی ایل

فخرالدین محزون

فخرالدین محزون ۱۲۶۱ـنجی ایلده آنادان اولموشدور. اقتصادی حیاتین آغیرلیغیندان ابتدائی تحصیل ایتدیکدن سونرا یالنیز شخصی مطالعه یولیله‌ادبیاتی وخصوصاً آذربایجان ادبیاتی تاریخینی ئوگرنمیشدیر.

فخرالدین محزون ئوز یوخسول عائله‌سینی ساخلاماق ایچون همیشه زحمتله زندگانلیق ایتمیشدیر. او «شاعرلر مجلسی‌نین» یتیشدیردیگی‌شاعرلردندیر. اجتماعی شعرلر و غزللر یازان بو شاعرین شعرلری «وطن یولوندا» وُ «آذربایجان» روزنامه‌لرینده چاپ ایدیلمیشدیر.

آذربایجانلی قارداشلاریما

ئولکه‌مین صاحب هنر ای قهرمان اوغلانلاری،
آذرستان خلقنین شیر ژیان اوغلانلاری.

مهربان قارداشلاریم یوخدور بیزیم بیگانه‌میز،
بیر آتا اولادیییق عالمده بیردیر خانه‌میز.
ناخماریق خائن سوزینه یوخدور هیچ دیوانه‌میز،
و ائلین، بوئولکه‌نین شیرین زبان اوغلانلاری.

پاك دل افسر، نظامی قارداشیمدیر هر زمان،
افتحاریمدیر غیور، ناموسلی انسانلار اینان،
۱۰ف دیمم آزادلیق اوغروندا اگر وئرسمده جان.
رخو بیلمز جنگیده ستارخان اوغلانلاری.

قوی وطن گلزاره دونسون، باره دونسون باغیمیز،
قیرمیزی گوللر، چیچکلرله بزه‌نسین داغیمیز،
محو ایده‌ك خائنلری، تا قالماسین بیر یاغیمیز،
فخر ایله عمر ائیله‌یك ای قهرمان اوغلانلاری.

قورتاریب فصل خزان گلمیش بهار ایامیمیز،
بادهٔ مشروطه‌دن لبریز اولوبدور جامیمیز.
نور حریت تاپیب، چاتدی زماندان کامیمیز،
وقت گلیب چاتمیش اویان، ای کامران اوغلانلاری.

غزل

منیم سندن سوای عالمده ای مه بیر پناهیم یوخ،
الیمده پاره - پاره قلبدن غیری گوواهیم یوخ.
گدای کویونم، بیر قول حساب ایت پایگاهیندا،
ئوزون شاه عدالتسن، سنین تک پادشاهیم یوخ.
جفالار گوروشم عالمده ای مه بی وفالاردان
وفالی نازنینیمسن، سنین تک مهرو - ماهیم یوخ.
یانار پروانه‌تك دائم دل وجانیم فراقیندا،
گناه اهلی گرەك یانسین، منیم که، بیر گناهیم یوخ.
حقیقت راهی تك بیر دوغری یول من تاپمادیم زاهد،
حقیقت تك جهان ایچره منیم بیر دوغری راهیم یوخ.
همیشه خاطریم ایندانذی محزون کیم بو عالمده
یانیمدا هم‌نفس اولماقینا بیر داد خواهیم یوخ.

***

غزل

حیات گلشنینین خوش هواسی موسیقیدیر.
محبت عالمینین رهنماسی موسیقیدیر.
غم و کدورته دشمندی خوش صداسیله،
نه درد اولارسا کونولده دواسی موسیقیدیر.
جهاندا روح بشر ذوق آلیر بو موسیقیدن،
تمام جسمده روحون غداسی موسیقیدیر.
بونا برابر اولانماز جهاندا بادهٔ ناب،
بساط عشرت، عیشین غداسی موسیقیدیر.
چمنده گرچه گولون آشناسی بلبل اولور،
بیزیم‌ده کونلوموزون آشناسی موسیقیدیر.
خیال حوری و غلمان ایلن خوش اول زاهد
بیزیم خیالیمیزین مەلقاسی موسیقیدیر.
تاپیلدی دردیمه درمان جهاندا ای محزون،
سنین‌ده دردینین آخر دواسی موسیقیدیر.

تبریز ۱۳۲۴ - نجی ایل

غزل

بلبل بهاره عشق یتیرمز گل اولماسا.
اولمازدی حسن گولده اگر بلبل اولماسا.
ذوق وصفاسی خوش اولا بیلمزدی گلشنین
صحن چمنده عطر گل و سنبل اولماسا.
عاشق نواسی نی تك اوجالمازدی عالمه
یارین فراق محنتی گر مشکل اولماسا.
انسان حیاتی نشئه‌لی اولمازدی دهرده
تا بیر وفالی اهل ایله هم منزل اولماسا.
بیردم جهاندا گولمز اوزوم هجر یاردن
تا دهرده مرادیم اگر حاصل اولماسا.
دریای ظلمت ایچره بشر غرق اولاردی چوخ.
گون تك اوزون شعاعی دوشن ساحل اولماسا.
هر بی‌وفا گوزللره محزون گوزل دئمز
طوطی مثال لعبت شیرین دیل اولماسا.

تبریز ۱۳۱۹ ـ نجی ایل

***

غزل

هجرینده نگاریم ایشیم افغان ایدی سنسیز،
آغلار گوزومون یاشی بوتون قان ایدی سنسیز.
بیمهرو وفاسیزلاری گوردو کجه دما ـ دم
بو کونلوم ائوی خاك ایله یکسان ایدی سنسیز.
اتمیشدی فراقین منی چوخ دردە گرفتار
بل شوق وصالین منه درمان ایدی سنسیز.
آهیم شرری شعله چکردی گویه یئردن
قلبیم نئجه بیر آتش سوزان ایدی سنسیز.
کویونده گدا اولماغا مشتاق ایدی کونلوم
نا اهل گدالار منه سلطان ایدی سنسیز.

گوردوم او گونش تك اوزونی نورا بوماندیم،
بوخسا منه عالم قارا زندان ایدی سنسیز.
گورجك اوزونی گور نئجه شاد اولدی بو محزون
هجرینده بوتون زاروپریشان ایدی سنسیز.

تبریز ۱۳۲۴ ـ نجی ایل

***

غزل

خوش اولار انسان حیاتی سئوگیلی جانان ایله.
مهروالفتده وفالی بیر مه تابان ایله.
ایتمه دیل ملکونده سلطان هروفاسیز دلبری
خوش کئچه‌رمی روزگارین نا خلف سلطان ایله؟
تیر مژگانینه آلدانما وفاسیز مه‌وشین
رحمسیز جلادتك قانین توکه‌ر پیکان ایله.
من جهان گلزارینین بیر بلبل شیداسییم
ایسته‌ره‌م دنیانی شن، یوخدور ایشیم ویران ایله.
بسدی محزون، گل وفالی مه‌لقالاردان دانیش
دردینه درمان اولار آنجاق بوجور درمان ایله.

تبریز ۱۳۲۴ ـ نجی ایل

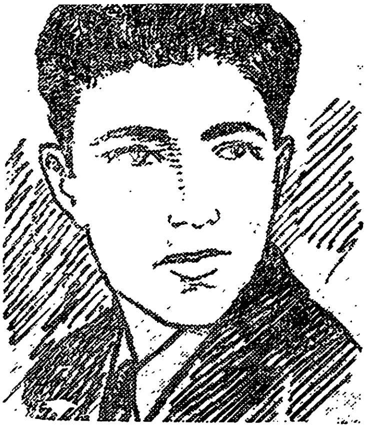

مظفر درفشی

مظفر درفشی ۱۳۰۳–نجی‌ایلده تبریزده دوغولموشدور. او.تبریزین «دانش» مدرسه‌سینده تحصیل ایتدیگی زمان‌آتاسی آزادیخواهلیقدا متهم‌اولور و رضاخان مامورلاری طرفیندن تهرانا سورگون ایدیلیر. شبهه‌سیز، آتاسینین آزادیخواهلیق فکرلری مظفر درفشی‌یه‌ده تاثیرسیز اولمور. بوناگوره‌ده، ایلک‌شعرلرینی‌رضاشاه استبدا دینین تنقیدینه حصرایدیر.

هله‌گنج یاشلاریندا آتاسینی ایتیرمیش شاعر آغیر وضعیت ومشقتله تحصیلینی دوام ایتدیریب، تبریزده «دانشسرانی» بیتیریر و بیرمعلم‌کیمی خلقینه خدمت ایتمکه باشلاییر. درفشینین یازدیغی شعرلر اوزون مدت‌چاپ ایدیله بیلمه‌دیگیندن چوخی ایتیب باتمیشدی. لاکن شهریور حادثه‌سیندن سونرا شاعرآنا دیلینده دیدیگی ماراقلی شعرلرینی‌تبریز روزنامه‌لرینده‌چاپ ایتدیرمگه موفق اولور. تبریزده چیخان «شاعرلر مجلسی» مجله‌سینین فعال عضولریندن اولموشدور.

لازمدی!

بو نقصانلی وطنده گرەك عمران یارادیاسین،
آزادلیغا، آبادلیغا امکان یارادیلسین.
ئولکمده گرەك قیش اریسین، گوللی یاز اولسون،
هم تفرقەنین ریشەسی بیلمره قازیلسین.
بیرلیك شعاری جمله اورکلرده یازیلسین.

لازمدی قوی اولسون دەخی ظلمون ائوی ویران،
جور اتمەسین عاجز اورەگی قهر ایله آل قان؛
عدلیله قورولسون هامی ظالمره دیوان،
هر قان ائدنه ئولکەده بیر قان یارادیلسین.

لازمدی جهالت ائوینین کوکی بیچیلسین،
علمین قاپیسی خلق اوزینه یکسر آچیلسین.
بو ئولکەده علمیله هنر نوری ساچیلسین.
تاخلقده آزادلیغا ایمان یارادیلسین.

لازمدی وئریلسین دەخی هر صنعته قیمت،
سون سیستم ایله دائر اولا امر فلاحت.
بلکه یتته آسایشه، راحاتلیغا ملت،
بو ماتە شهرت، همیدە شان یارادیلسین.

اولسون گره‌ك علمین، بیلیگین مشعلی انوار،
هر فرد قانیب خیر ایله شرین، اولا هوشیار.
ملّت ئوزی اولسون ئوزینه حاکم مختار،
حقسیزلیقا هر گون ینی عصیان یارادیلسین.

تبریز ۱۳۲۴ ـ نجی ایل

***

وطن عشقی

وطنین عشق اودونا بیر دیلی دیوانه یانار،
نئجه کیم شعلهٔ شمعه پر پروانه یانار.
یوکسلیب گویلره ناری یئتیب افغانه، اودور
اودلانیب شانلی گونش آتش نیرانه یانار.
یاندی، قورتولدی کونول، لاکن اونون سوزیندن
اود دوشوب ایندی ده‌خی جسم پریشانه یانار.
نئجه فریاده گلیب ایله‌میيم آه و فغان،
قوورولوب قانلی اوره‌ك حسرت جانانه یانار.
عشقی انکار ائلیین، گئت ده‌خی پروانه‌یه باخ،
جانینی گور، نه ووروب شمع شبستانه یانار.
ساقیا، مجلس می ایچره، دئمه نام وطن،
اودلانیر سینه‌لر اوندان میی میخانه یانار.
کیمسه‌نین اولماسا قلبینده وطن عشقی یقین،
عمری بیهوده سوروب آتش خسرانه یانار.
شاعرم حب وطندیر منه عالمده شعار،
اودو کیم عشق اودونا بو دل، دیوانه یانار.

تبریز ۱۳۲۴ ـ نجی ایل

***

بیرلیك

بیرلیکده‌دی گوج، اوندادی اسرار سعادت،
بیرلیکده‌دی زور، اوندادی رمز ابدیت.

بیرلیکله چاتار حقینه هر ملت مظلوم،
بیرلیکله قیلار قدرتی هر جامعه معلوم،
بیرلیکله ائدیر دشمنی هر طایفه معدوم،
اونلا یئتر آمالینه هر شأنیلی امت.

بیرلیکدی قویان ظلم و ستم ملکونی ویران،
بیرلیکدی وئرن دهرده آزادلیغا امکان،
بیرلیکدی بوتون ئولکه‌لرین دردینه درمان،
اونلان قویور هر ئولکه باشا تاج شرافت.

بیرلیك یوموروقدورکه، ائده‌ر دشمنی نابود،
بیرلیك بویوك عالمدی قیلار ائللری مسعود،
بیرلیك دئییلن معجزه‌لی قوه‌دیر، باخ‌ود
بیر سئلدی جوشار ایسه وئره‌ر ظلمه نهایت...

بیرلیکدی اولان ائللر ایچون منبع قدرت،
بیرلیکده‌دی آنجاق هامی ملتلره عزت؛
قانوندی، پوزولماز بو سوز، ای طالب نصرت:
«تأمین ائده‌ر آزاده‌لیگی ملته وحدت».

لازمدی اولا جمله نفاقین ائوی برباد،
زنجیر جفانی قیرا ملّت، اولا آزاد،
آزاد اولا فکری، قلمی، عمر ائده داشاد،
نورین ساچا بو ئولکه‌ده خورشید حقیقت.

تبریز. ۱۳۲۴

بالاش آذراوغلی

ب. آذر اوغلی ۱۳۰۰ـنجی ایلده فعله عائله‌سینده آنادان اولموشدور. شاعرین ادبیاتا هوسی اولدوغی ایچون هله اورتا مکتبده اوخویارکن کیچیك شعرلر یازمیشدیر.

بالاش آذراوغلونون «غربه گونش دوغور» آدلی ایلك شعری ۱۳۲۰ـنجی ایلده تبریزده «وطن یولوندا» روزنامه‌سینده چاپ ایدیلمیشدیر.

شاعر ۱۳۲۲ـنجی ایلده اردبیلده تشکیل اولونموش «ضدفاشیست جمعیتینین» مؤسسلریندن اولموش وبو جمعیت طرفیندن هفته‌ده بیردفعه نشر اولونان «ضدفاشیست» ورقه‌سینی ۱۳۲٤ـنجی ایلین مای آیینا قدر رداکته ایتمیشدیر.

او. ۱۳۲۱ـنجی ایلده «حزب توده ایرانین» عضوی اولوب، ۱۳۲٤ـنجی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سی تشکیل اولاندا همین فرقه‌یه داخل اولاراق بیرمدت اردبیل ولایتی کمیته‌سینین تبلیغات شعبه‌سینده، سونرا ایسه همین ولایتی کمیته‌نین اورگانی اولان «جودت» روزنامه‌سینین مسئول رەداکتوری اولموشدور.

۱۳۲۵ـنجی ایلده ب. آذراوغلی اردبیل ولایتینین گرمی محالیندان ملی مجلسه نماینده سئچیلمیشدیر. ۱۳۲۵ـنجی ایلین یاییندا سووەت اتفاقینین ایرانلا مدنی علاقه جمعیتینین تشبثی ایله تهراندا چاغیریلمیش ایران یازیچیلارینین بیرینجی قورولتاییندا جنوبی آذربایجان شاعرلری طرفیندن بالاش آذراوغلی دا اشتراك ایتمیشدیر.

شاعرین شعرلری «وطن یولوندا»، «آذربایجان»، «ضدفاشیست»، «جودەت»، «ینی شرق» روزنامه‌لرینده و «شفق»، «دموکرات»، «آذربایجان» مجله‌لرینده

نشر اولونموشدور.

۱۳۲۸ـنجی ایلدن اعتبارا بالاش آذر اوغلی جنوبی آذربایجان یازیچیلار جمعیتینین صدری سئچیلمیشدیر.

شاعرین «شعرلر»، «منیم گونشیم». «ساوالان»، «وطن تورپاغیندا»، «مبارزه ایللری»، «حافظین قبری اوسته»، «منیم نغمه‌لریم». «سحرشفقلری» آدلی کتابلاری و «صنعتین قدرتی» سئچیلمیش اثرلری و روس دیلینده ایکی جلد کتابی نشر اولونموشدور.

انقلاب شاعری‌یم

من نه شاه، من نه سلطان، نه یاراشیق، نه زینت،
نه افسانه، نه ملك، نه سرای، نه سلطنت،
نه‌قدیم عصرلری یادا سالیب آغلایان،
نه عمرینی غزله، مرثیه‌یه باغلایان،
نه دورون حاکمینه شعر یازیب پول آلان،
نه جلادلار ئونونده حیات ایچون آلچالان.
نه پیمانه، نه ساقی، نه شراب شاعری‌یم،
آزادلیغین جارچیسی انقلاب شاعری‌یم.
من اگیلیب حاکمه اللریندن ئوپمه‌دیم،
شعریمی چیچك کیمی آیاقلارا سپمه‌دیم،
نه عاجز بیربنده‌یم، نه ساتیلمیش بیر قولام،
نه سرای مداحیییام درگاهلاردان قوولام،
من ائللرین اوغلویام، ائللر بویوتموش منی،
شعریم ائلدن آلیبدیر بو الهامی، قوه‌نی.
من نه شمع، نه پروانه، نه رباب شاعری‌یم،
آزادلیغین جارچیسی انقلاب شاعرییم.
منیم کونول دفتریم بنزه‌ییر گلستانا،
اوندا بیر ویریلمه‌میش قارلی قیشا، طوفانا،
بیر بهار عطری واردیر هر شعریمده، سوزومده،
بهارین حسرتیله یاشاییرام ئوزومده.
من ال آچیب گویلردن دیله‌مه‌دیم آزادلیق،

منیم آرخالاندیغیم، اونلاردان داها آرتیق
ئولکه‌لر حسرت چکن آفتاب شاعری‌یم،
آزادلیغین جارچیسی انقلاب شاعری‌یم.

اردبیل ۱۳۲۰ نجی ایل

***

چاغیریش

(آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین تشکیلی مناسبتیله)

گلین وطنداشلار، گلین آ دوستلار،
شاعرین سیزلره شاد خبری وار.
ینه‌ده اوجالیر گورسسیم منیم،
سونمه‌میش الهامیم، هوسیم منیم،
تانییر بو ائللر ازلدن منی،
نه فکریم، نه آرزوم، نه‌ده صنعتیم؛
اونون آرزوسودور صاف محبتیم.
قلبیمیز آیریسا، ایشیمیز بیردیر.
منه الهام ویره‌ن بیزیم ائللردیر..
قوی سسیم یاییلسین شهره، کنده؛
گلسین دمیرچی‌ده، اکین اکن‌ده،
آیاغی چاریقلی، الی چوماقلی،
اوزون یا پینجیلی، دری یاپاقلی،
مزدورلار، چوبانلار ده‌کیم وار، گلسین؛
وطنین قدرینی دویانلار گلسین.
گلسین قوی گوزلری یولدا قالانلار،
ستارخان یوردونا آرخالانانلار.
گلین آخین-آخین، قوشولون بیزه،
قاینایب قاریشین سیخ جرگه‌میزه.
گلین وطن دیین جوانلار، گلین؛
گل، یاپیش آنانین ایندی الیندن؛
اونون آرخاسیندا بیر داغ کیمی سن،
دایان، قویما دشمن ال وورسون اونا،

اونون او مهربان آنا قوینونا
دنیالار سیغینیر گوروورسن معضأ.
سنی او ساخلادی کورپه‌لیکیندن.
دویدی کوره گینه آجی کولکلر،
پاسبانین اولدی هر آخشام، سحر،
چیخارتدی حیاتین فرطیناسیندان.
ایندی او گردابدا بوغولان زمان
مهربان قوینونو آچاراق سنه،
دییر:-دار گونومدیر، اوغول گلسنه!
گل، یاد پنجه‌لردن گل، قورتار منی!
دوگدی قولدور منی، حکمدار منی.
گوزلریم یوللاردا قالدی زماندیر؛
سونن چیراغیمی الینله یاندیر.
بلکه بو ظلمدن قورتاراق بیزده،
بیرده قول اولماياق ئوز ئولکه‌میزده...

اردبیل ۱۳۲۴-نجی ایل

***

آرازین او تاییندا

۱

گئجه‌دیر... خیاللار توتدی الیمدن،
آرازین اوستوندن آدلایاراق من
گئچدیم او ساحله، نه چراغ، نه شام...
بیزیم کند یوخویا گئتمیشدیر تمام.
(آلتی ایلدن سونرا گوروشوروك بیز...)
قاپیلار باغلی‌دیر، حیطلر سسیز.
سوواقلی داخمالار دوروب یان-یانا،
سانکی گناهلیدیر، باخیر انسانا.
گئجه‌دیر... اطرافی ایشیقلادیر آی،
ینه ایلان کیمی قیوریلاراق چای،

اودور، آخیب گئدیر. گورەسن هردن
اونون خاطرینه دوشورممی من؟
یقین که، دوشورم... آخی بیر زمان
بئله یای فصلینده کند اویو یارکن
مهتابلی گونلرده هر گئنجه یاری
دستەیله ییغیلیب کند اوشاقلاری،
چایدا اوزوشردیك. سو دا آنا تك
بیزی قوجاغیندا گون دوغانا دك
هی آتیب توتاردی، هله او زمان
ائله ایندیکی تك آی ایشیغیندان
گوموش پوللارکیمی چای گوروننده،
اوشاقلار دییردی: ــ بو سحر کنده،
ارباب گلن زمان قیچی سوروشموش،
کورپونون اوستوندن بورایا دوشموش،
سویی سوزه ــ سوزه چیخمیش اوتایا.
اونون پوللاریدیر توکولموش چایا...
بودور، ارباب باغی، ائللیك چمنی،
یقین که، اونلاردا تانییر منی...
بودا آلا چنار، هامیدان یوکسك،
بویلانیر اطرافا گوز گزدیرەرك...
اودور، خان بولاغی، اودا اوچ درە.
سرین مه اسدیکجه یاشیل چوللرە،
ینه عطر یاییر دوغما ساوالان.
مین چوغون کئچسەدە اونون باشیندان،
ینه ایتیرمەمیش ئوز حسنینی، باخ،
چوللر او چوللردیر، تورپاق او تورپاق...

۳

باخ، بودا ایومیزدیر، ییخیلمیش حصار.
اوچولوب توکولموش تمام سوواقلار...

نه قاپی قالمیشدیر، نه‌ده پنجره.
ایوین قاپیسیندان ییر تالا یره
آیین شعاعلاری سوزولوب دوشموش.
او دور بیر طرفده آنام بوزوشموش،
یاتمیشدیر، باشینین آلتیندا قولی،
(بلکه یوخوسوندا گورورکه، اوغلی
ینه قاییتمیشدیر؛ باخیب اوغلونا،
سئوینیر یوخودا مهربان آنا...)
آنام ایوده یوخدور، یقین‌که، قوجا
ینه سحر تزدن شر قاریشینجا،
یا دریاز وورموشدور، یادا وه‌ل سوروب،
آخشام دا بیر پارچا چوره‌ك گوتوروب،
ینه‌ده خرمن ده قالاجاق گئجه،
یازیق نه ایتسین که، قورخورکه، ده‌جه
بیر اوشاق داش آتار، یادا قوش قونار،
آقانین ووردوغی نشان پوزولار.
اگر بوتون کندی شاهد گتیرسن،
ینه قورتارماسان، اونون شریندن...
سونرا دوشونورم... بلکه آتامی،
ـ اوغلونون یرینی بیلیرسن، ـ دییه
گلیب آت دوشونه سالیب امنیه،
شهره آپارمیش، بلکه‌ده سرکار
امر ایتمیش یازیغی قیرمانجلاسینلار...
او قدر دویموشلر بلکه قوجانی،
شاللاغین آلتیندا چیخمیشدیر جانی...
دییرم بلکه‌ده، او، محبسده‌دیر.
بلکه یول گوزله‌ییر، بلکه خسته‌دیر.
رئیس هرگون آخشام چاغیریب اونی،
سوبور، هده‌له‌ییر، دییر: ـ اوغلونی
هارادا گیزلنمیش، گوستر یرینی!

یوخسا عوضینده آساریق سنی.
بلکه‌ده، کیم بیلیر، یکه بیر آزان
بیر سوز آلماق ایچون یازیق قوجادان
کیچیك بیر اوطاق دا ییخیب کیشینی
آچیق کوره‌گینی، آچیق دوشونی،
آل قانا بویاتمیش: (یاراماز، آلچاق)
قوجا بیر کلمه‌ده دانیشمیر آنجاق...
آتام گوزلریمده جانلانیر بو آن
اونون یاناغیندا، ساققالیندا قان،
غضبله، نفرتله رئیسه باخیر.
منیمسه باشیمدا ایلدیریم چاخیر.
قلبیمین یرینده بیر مشعل یانیر.
ایستی بیر جریان گزیب، دولانیر
بوتون داماریمی، بوتون جانیمی؛
من بوغا بیلمیرم هیجانیمی.
ائله بو دقیقه قاچیب شهره،
قوجانی دویدوره‌ن قانسیز افسره
دیمك ایسته‌ییرم: ــ ال ساخلا، آلچاق!
سنین گنجه ـ گوندوز الینده چراغ
گزیب، آختاردیغین آدام منم، من!
بویور، نه گلیرسه ایندی الیندن...
ینه دوشونورم، بلکه‌ده آتام،
دوستلارلا بیر یرده ائله بو آخشام
گیزلی بیر اجلاسدا اوتوروب ینه.
آریق اللرینی قویوب اوزونه،
ناطقی دینله‌ییر... بلکه‌ده قوجا،
اوتوران دوستلارا اوطاق بویونجا
بیرده گوز گزدیریب دقتله باخیر،
سونرا سوز آلاراق آیاغا قالخیر...
دییر: ــ نمایشده صاباح من ینه

ئوز ایگید اوغلومون گئچِب یرینه،
باشیمین اوستونده قیرمیزی بایراق،
دسته‌نین ئونونده هامیدان قاباق
ئوزوم گئده‌جگم...
ائله بو زمان،
گوزومده جانلانیر بیر گن خیابان،
اودور، دسته ـ دسته گلیر آداملار.
هامیدان قاباقدا گلن اختیار
منیم ئوز آتامدیر، آغساچ، آغساقال،
باشیندا آرخادان دویوملی دستمال،
الینده قان رنگلی قیرمیزی بایراق،
گلیر اوغلی کیمی آددیملایاراق...

***

او، سون سوزونی دیدی...

(فریدون ابراهیمی‌یه اتحاف ایدیرم.)

بهار گئجه‌سیدیر... هر طرف سسسیز،
یاتیر انقلابلار اوجاغی تبریز...
یاتیر قهرمانلار بویوتموش شهر،
یاتیر ائله بیل‌که، جبهه‌ده عسگرـ
دوگوشلردن سونرا دینجه‌لیر بیر آن...
چونکه صاباح ینه سوکولمه‌میش دان
دشمنله اوزـ اوزه دوراجاق شهر،
هله قاباقدادیر مبارزه‌لر...

۱

بهار گئجه‌سیدیر... هر طرف سسسیز.
یاتیر انقلابلار اوجاغی تبریز...
سونور گوی اوزونون کیچیك شاملاری.
سورویوب آردینجا بو آخشاملاری ـ
زمان آددیملاییر، دورمادان بیر آن.

آی داغلار دالیناکئچمیشدیر چوخدان.
«قورویوب» شهری هر تهلکه‌دن.
او دور وطن ایچون «جانیندان کئچن»
آخشامدان کئشیکده «دورموش» پاسبان
صبحون نفسیله قالخیر یوخودان.
فنر ایشیغینا چکیلیب بیر ـ بیر،
دقتله هر شئیی گوزدن کئچیریر.
سئوینیر یاخشی که، او یاتان زمان
«اوغرولار» کئچمه‌میش اونون یانیندان.
دیمك او قورتارمیش وظیفه‌سینی.
تاخیب تفنگینه سرنیزه‌سینی
تله‌سیك ـ تله‌سیك آددیملایاراق،
قارانلیق ایچینده اریییب گئدیر.
ایلك دفعه سکوتی او پوزور، آنجاق
قانوندان چیخانا او تنبیه ایدیر.
بو حال آز اولمامیش ایراندا تکرار:
پوزسون قانونلاری قانون قویانلار...
سونرا دارغالارین گلیر فیت سسی،
بیرده اوزاقلاردان هوره‌ن ایت سسی.
آز کئچمیر مؤذن چکیر «الصلات»
شهرده ینی‌دن جانلانیر حیات.

۲

بو گئجه بیلمیرم زنداندا نه وار؟
تلاش ایچینده‌دیر ینه آژانلار.
گیمسه یاتمامیشدیر. آخشامدان بری.
صاییب انتظارلا دقیقه‌لری
وقتین چاتماسینی گوزله‌ییر هامی.
زندان آز گورمه‌میش بئله آخشامی...
بو دور، گئجه یاری گوزله‌نیلمه‌دن

اوطاغین قاپیسی آچیلیر بیردن.
قالخیر جوان محبوس، قلبینده هیجان.
گنجه، صبحه یاخین... تفنگلی دژبان،
نظامی افسری، دوره آژانلار...
دیمك ویریامیشدیر آرتیق سون قرار!..
نه ایتمك!
دوشونور...
ــ بویورون آقا! ــ
سویله‌ین افسری باشدان ــ آیاغا
ار سوزور...
تزه‌دن:
ــ گلین، صاباح سیز
نه قدر ایسته‌سه‌ز دوشونرسینیز.
ینی‌جه آغاریر افقلرده دان.
اودور، گوردوگوموز او جوان اوغلان
دورموش دار آغاجی ئونونده آرتیق.
(بعضاً‌ده ایشیغی بوغور قارانلیق...)
آنجاق او، تمکینلی، او، ایندی مغرور،
ئولوم ساعاتینی گوزله‌ییب دورور...
ــ بلکه وصیتین، بیر ایسته‌گین وار؟
داها نه چکینمك، سویله یازسینلار!...
اگر اولماسایدی کبرین، عنادین،
بلکه‌ده، بلکه‌ده باغیشلانار دین.
تقصیر ئوزونده‌دیر...
ــ اونوتما، سرکار.
عاجزدیر دنیادا باغیشلانانلار!
یازین! بو ائللرین اوغلویام من‌ده،
عمروم یاد اللرده دوشدی کمنده.
من بهار عشقیله چالیشدیم، فقط
یوزدی نووراغیمی وقتسیز فلاکت...

یازین‌که، بو ئولوم افتخاریمدیر!
بو منیم عهدیمدیر، اعتباریمدیر!
ئولورم اوزوم آغ، وجدانیم تمیز،
شرفلی ئولومله فخر ایدیریك بیز،
ئولنلر تورپاغا دوشور، من ینه
قالخیرام بیر عمرون علویتینه!
چونکه یوکسکده‌یم سیزلردن هر آن،
یوکسکدیر مسلکیم مرامینیزدان،
ایندی‌ده اوجالدیر ئوز ائلیم منی،
عقیده‌م، اراده‌م، عملیم منی!
یازین، جناب سرکار، یازین‌که، سیزدن
بیرگون قصاصیمی آلاجاق وطن!
یازین! یوخ، الینیز گلمه‌ییرسیزین،
اونسوزدا قلبینه آنا تبریزین
یازیلیر بیر گنجین سون وصیتی؛
سیزین ایتدیگینیز هر جنایتی،
یازیر افقلره قانلی شفقلر؛
یازیر دوغان گونش، آچیلان سحر...
جوشان هر داغ سئلی، هر ایرماق یازیر؛
اگرسیز یازمیرسیز، بو تورپاق یازیر.

۳

آرتیق صبح آچیلیر، قیزاردیقجا دان
بیر قان دریاسینا دونور آسمان.
بوگون یوخوسوندان ارکن دورانلار
گورورلر تبریزده بیر ازدحام وار،
(دشمن آرخالانیب قارانلیقلارا،
ینه بیر تقری چکدیرمیش دارا.)
انسانلار توپلانیب گلدیکجه تك ـ تك،
طوفانا باشلایان جوشموش دنیزتك

ینه دالغالانیر قهرمان شهر،
هله قاباقدادیر مبارزه‌لر...

۱۳۲۷ ـ نجی ایل

***

وطن محبتی

من هجرانلا دولی عمر سورموشم؛
مین عذاب چکمیشم، مین غم گورموشم.
آخیب نیسان کیمی گوزومون یاشی،
نه‌لر چکدیرمه‌میش منه بو عالم.
اینان که، اگیلر داغلارین باشی
اگر دردلریمی اونا سویله‌سم.
فقط قورتارمامیش داردان، چتیندن،
تك سنین عشقینله، وطن، ای وطن.

عمرومون گنجلیگی بیر چیچك اولدی،
وقتسیز طوفانلارین الینده سولدی.
قانونلار باغلادی بوینوما زنجیر،
منی آییردیلار دوغما ائلیمدن.
اوزومده بیلمه‌دیم گناهیم ندیر،
فقط دیدیلر که، مقصرم من.
داددیم زمانه‌نین هر محنتیندن،
سنین خاطرینچین، وطن، ای وطن،

گئچدی آیلار، ایللر، زمان‌دا دوندی.
یوز ایللیك بیر حیات بیر آندا دوندی.
ینه‌ده باشلاندی حق ساواشلاری،
خلقیم آت اویناتدی، سلاح گوتوردی.
صلیب یاناغینا آخان یاشلاری،
انسانلار یوردوما پناه گتیردی.

ئولکه‌لر دانیشدی رشادتیندن،
دوشدون دیلدن-دیله، وطن، ای وطن.

دئمه‌یین:-بونلارکه، بیر خاطراتدیر.
یوخ، منیم عمروم‌دور، بو بیر حیاتدیر.
اونون هر سطرینده اورك قانیم وار،
کونلوم دینجه‌لمه‌ییر اونی آنماسا،
بونی یاخشی دیمیش بیزیم بابالار:
«گوزدن یاش چیخماییر اوره‌ك یانماسا».
بیر کدر دوسان‌دا هر صحبتیمدن
سنین حسرتین‌دیر، وطن، ای وطن.

قوی دشمن دئمه‌سین اوزاقدایام من.
یوخ، منی بویودن تورپاقدایام من.
اونون نفسیله قیزینیر سینه‌م.
سئویب، عزیزله‌ییر بو داغلار منی.
من بویوك بابکین نشانه‌سی‌یم،
اگمز بو یارالار، بو داغلار منی.
هرگون الهام آلیب محبتیندن،
آرتیر قدرتیمیز، وطن، ای وطن.

آتامین سنگری مزاری اولدی،
اوستونه بیر قیریخ کرپیچ قویولدی،
دوستلاری سونگویله قازدی «مجاهد».
منیم‌ده «فدائی» قالاجاق آدیم.
صاباحکی دوگوشه اولماسام شاهد،
باشقا بیر آدیله ینه اولادیم
اوگون ووروشاجاق ... بیل، بو ظلمتدن
قورتاراجاق سنی، وطن، ای وطن.

۱۳۲۷-نجی ایله

***

خرمن‌ده

گونش باتیر، افقده سونور سانکه بیر اوجاق،
بولوتلاردان سوزولن آل شفقلر چکیلیر.
زرلی تاجی باشیندان دوشموش کیمی اوجا داغ
کدرله‌نیر، گوزلری اوزاقلارا دیکیلیر.
دگیشیلیر بیر آندا ائله بیل که، یر اوزی،
چوللر، باغلار، چمنلر عوض ایدیر رنگینی.
طبیعت بیر سکوتلا وداعلاییر گوندوزی،
سولاردا دگیشدیریر ئوز کهنه آهنگینی.
چکیلیر کولگه‌لری آغاجلارین، داشلارین،
چوللر کیمسه‌سیز قالیر، دونور کنده مال ـ قارا.
اوچوب گلیر باغلارا دسته‌لری قوشلارین،
بیر آخشام غریبلیگی چوکور اوزاق یوللارا...
داغ دوشونده اوزانمیش اگری جیغیرلا بوآن،
بیر اوشاق اولاغینی اندیریر یاواش ـ یاواش...
او، یوز دفعه کئچمیشدیر بو ایل آزی بو یولدان،
اونا چوخدان تانیشدیر بوردا هر قایا، هر داش.
ایندی‌ده سون درزلری اوجاتمیشدیر زمیدن،
سئوینیر که، بیر داها بو یولی دونمه‌یه‌جك.
اولاغ گئدیر... خرواری دوزلتمك چین او بعضاً
یوك اوسته بیر داش قویور...
بعضاً ده دینه‌ره‌ك،
توتوب ئوزی سالالانیر اونون بیر طرفیندن
گونش باتیر، یوك آشیر، چول کیمسه‌سیز، یول چتین.
نه اونا سس ویره‌ن وار، گورونمه‌ییر که خرمن،
نه‌ده‌که، بندی دورور توکولن بو درزلرین.
مباشر غضبیندن دوداغینی گمیریر،
آیاغیلا داغیدیر دج وورولموش بوغدانی.
سویور... یامانجا سویور:

ـ حسن کیشی، بو ندیر؟!
دیبردین گون باتمامیش اولاغ گلر، بس هانی،
بس هانی نجه اولدی، هاردا قالدی بو اوغلون؟!
فقط قوجا دینمه‌ییر، باخیر، باخیر یوللارا...
دانیشماغا نه دیلی، نه ده سوزی واراونون،
ائله بیل وارلیغینی خیاللار چکمیش دارا.
«بلکه آلداتدین منی، قوی اوغلوم گلسین» ـ دیبه
بیله ـ بیله لنگیتدین آقانین ایشلرینی...»
او، سانکی غضبیندن دونموشدور بیر وحشی‌یه،
یازیق کیشینین اوسته قیجاراق دیشلرینی،
یاپیشیر یاخاسیندان.
قوجانی سارسیدیرسا قلبینده‌کی هیجان،
لاکن ینه دینمه‌ییر.
ـ گل ـ دیبره‌ك آجیقلی ایتله‌ییر مباشر. ـ
گل ایندی چووالالای ئوزون آپار آنبارا.
داها گوزله‌مك اولماز، شر قاریشدی، وقت کئچیر..
قوجا بیرده سون دفعه دونور باخیر یوللارا.
نه گلیب، نه گئدن وار، نه‌ده‌کی بیر سس ـ سمیره
ایندی نه ایتسین حسن.
یوخ، او، اولاغ یرینه
چووال آپارمایاجاق خانین مباشرینه.
هر سوزه قاتلاشسا دا، دوزه بیلمز بو درده.
خواهش ایتسه مباشر
آقا ایچون او، بیر ایل مزدسوز اکیب، بیچرده،
آنجاق یئتر بو تحقیر...
قوجا غضبله سیخیر شانانین دسته‌سینی،
مباشرسه حسنین گوزلریندن اوخویور
بو غضبی، بو کینی.
ایندی دوگولمه‌کچون، چیخارمادان سسینی
ویریر بشقا خرمنه یاواش ـ یاواش ئوزونی.

قونشی خرمنچیلرسه یوکله‌ییر اولاغلاری،
هامی گئدیر... مباشر دایانیب باخیر ینه.
داها بیر شئی قالمامیش خرمنلرده؛ بیر شه‌نه،
بیرده بیچینچیلرین کوزه‌سی، اوراقلاری...
مباشرین قلبینده ایندی باشقا دنیا وار؛
او، دوشونور: «اولاغلا گتیریلن بوغدالار
سحر تزدن ماشینلا داشیناجاق تهرانا.»
(چونکه دونن آقاسی مکتوبلا یازمیش اونا)
یقین که، تهراندادا منتظر دورموش قاطار.
گوره‌ن هانسی ئولکه‌یه چکیب آپاراجاقلار
تبریزین بوغداسینی.
آذریلرسه چیلپاق،
چوره‌کچی دکانینین قاباغیندا یاتاجاق.

۱۳۲۸ـنجی ایل

***

شهیدلرین قبری اوسته

تهران هله قالخمامیش یوخوسوندان بو سحر؛
هله بوش، کیمسه‌سیزدیر خیابانلار، کوچه‌لر.
نه آقالار، نه‌ده‌که، بازار اهلی اویانیب،
فقط هر تین باشیندا بیر پاسبان دایانیب،
ایکی الیله محکم یاپیشمیشدیر یاراقدان،
کیم بیلیر که، او هله آیاق اوسته نه وقت‌دن
شیرین یوخویا گتمیش؟
گورورسن که، آراییر
بوینی ضعیف تاغ کیمی یاواش‌ـیاواش اگیلیر،
باشی گلیب تفنگین لوله‌سینه توخونور.
قیزارمیش گوزلرینده ناراضیلیق اوخونور.
تریاکین وقتی کئچیب یقین، یادا خماردیر،
بیرده‌که، پاسباندا تقصیر، گناهمی واردیر؟

کیشی بوتون گنجه‌نی یاتمیشدیر، دوشون‌سن؛
شهری قوروموشدور شاهین دشمنلریندن.
ایندی مور گوله‌سه‌ده، قولاقلاری سسده‌دیر،
یاتسادا نه عیبی وار، آخرکه، او، پوستدادیر.

تهرانین کنارینده بویوك بیر قبرستان وار،
دوزولموشدور یان-یانا اوستی یازیلی داشلار.
مدائن ده‌کی قصرین اوچوق ستونلاری تك
مرمردن باش داشلاری گورونور بوردا تك-تك.
بو داشلاردا یازی وار:
«فلان ایلده دوغولدی،
مرحوم چوخ وارلی ایدی، نچه ایل وکیل اولدی،
سونسوز ایدی، نه قدر قیزیلی، آغی قالدی؛
ساغلیغیندا وقف ایدیب، تورپاغی، باغی قالدی...»
بو قبرین لاپ یانیندا داشسیز قبرلرده وار،
تورپاغینی یوموشدور یازدا یاغیش، قیشدا قار.
اونون دورد طرفینی یابانی اوت باسیبدیر؛
قبردن‌ده بیلینیر بوردا یاتان کاسب‌دیر...
فقط تمام کاسبلار بئله نشانسیز ده‌گیل،
قبرلری ساده‌دیر، آنجاق عنوانسیز ده‌گیل.
مرمردن اولماسادا، واردیر ینه باش داشی،
اوردا آیدین خطله یازمیش یاخین یولداشی:
«بو فلان کارخانادا فعله ایدی، بیر سحر
نمایشه چیخاندا ووردی اونی پولیسلر.
قورخی بیلمز انسانْدی،
آزادلیغین یولوندا آل قانینا بویاندی؛
اوغورلادی صاحبکار.
اودور، ایندی نه ملکی، نه‌ده‌که، واری قالدی،
آنجاق ئولمز مرامی، بیرده اونون یولینی
هر آن دوام ایتدیره‌ن اوره‌ك دوستلاری قالدی».

تهران هله قالخمامیش یوخوسوندان بو سحر؛
هله بوشدور ان بویوك، دبدبه‌لی کوچه‌لر.
شهره کشیك چکیر هرتینده بیر پاسبان،
«قوش‌دا سکه بیلمه‌ییر اونلارین قورخوسوندان».
تهران قبرستان کیمی ساکتدیر کیمسه‌سیزدیر؛
آنجاق بیر آز کناردا قبرستانسا بو سحر
دالغالی بیر دنیزدیر.
گلیر هی دسته‌ـدسته بورا ایگید فعله‌لر،
شهیدلرین قبرینه چیچك سه‌پیر، گل قویور.
قبرستانین بیر یانی چیچك‌لیگه اوخشاییر.
اونلار بو شهیدلرین یاخین، اوره‌ك دوستی‌دور.
هامیسی احتراملا باشینی آچیب دورور.
اوجا بیر قبرین اوسته قالخیر یاشلی بیر آدام،
دانیشیر آرام‌ـآرام!..
کلمه‌ـکلمه یاییلیر اطرافا اونون سسی:
دوستلار، بیر ایلدیر سیزی دشمنلرین گولله‌سی
جرگه‌میزدن آییردی.
بیر ایلدیر سیز یوخدوز... بیزیم ایچون آغیردیر.
آغیردیر، مبارزه، قطعی دو گوش گونونده
بیر سربازدا ایتیرمك دشمنلرین ئونونده؛
یوخ، یوخ، سیز ئولمه‌دینیز!
ئولوم بیر قوش اولسادا، اوچا بیلمز یانیزدان!
آزادلیغین یولوندا توکولن پاك قانیزدان
بایراغیمیز داهادا قیزاردی، آل بویاندی،
قلبیمیزده جوشان کین ینی‌دن دالغالاندی.
اوره‌گیمیز کوبره‌لیب، گوزوموز یاشارمادی،
سیرامیز سئیرلمه‌دی، جرگه‌میز بوشالمادی.
داها محکم ایناملا آددیملادیق او گون بیز؛
طوفانلی بیر عمانی آندیردی غضبمیز.
افسوس که، گورمه‌دینیز، دوستلار، نجه او آخشام

اللری اسه-اسه استعفا یازدی قوام.
تهراندا او خائنه بیر حیات تاپیلمادی؛
سفارته سوخولدی، ساخلایان تاپیلمادی.
همان گئجه توپلاییپ قیزیلینی، آغینی،
صبح اولونجا ترك ایتدی او، ایران تورپاغینی.
او گون سیزینله بیرگه بیز غلبه قازاندیق.
آزادلیق جبهه‌سینده داها محکم دایاندیق.
الیمزده شعارلار، جوشان قلبیمیزده‌سیز؛
قارداشلار، سیز ئولمه‌دیز، ینه قلبیمیزده‌سیز.

۱۳۳۳-نجی ایل

***

سن کوموینست کیمی ئولدون

تهران ظلمت ایچینده بوغولور
دریادا باتان آدام کیمی...
هر تینده بیر پولیس دورور،
پارلاییر سر نیزه‌لر،
مزار باشیندا یانان شمع کیمی...
گوز-گوزی گورمور،
انسان-انسانی
ائله بیل تهرانا کوچموش دومانلی تبریزین دومانی
سانکه ۴۶-نجی ایل قاییتمیش تزه‌دن.
گئجه‌ده، قارا گوزلریله هراسان،
یاتمیر سحره کیمی.
گولله‌لر شیریم-شیریم ایتمیش
اونون قطران رنگلی کوینگینی...
تهران ظلمت ایچینده بوغولور،
آغیردیر یاراسی.
هر گون بیر جگر پاراسی
دوشور تورپاغاه

کیم دوزر بو آغرییا،
کیم دوزر بو داغا،
دی، کیم،
گوزونون ئونونده
یادلار ئولدوره اولادینی!
دونن بیر یارا آلدی قلبیم
دوستوم،
قارداشیم،
هموطنیم،
دونن بیرده ایشیتدیم آدینی.
منه دیدیلرکه، سن
منیم عوضیمده،
وطن یولوندا
قربان گتمیس...
دوشوندوم او زمانی؛
اونداکی تبریزین زندانی
دولموشدی آغزینا دك.
من سنین عوضینده،
وطنچین
هر اشکنجه‌یه دوزه‌رك،
سحری آخشام ایتدیم،
گنجه‌نی گوندوز،
کیچیك بیر اوطاقدا،
توریاق اوستونده
بش ایل یاتدیم دوز...
گلیر خاطریمه:
بیر گون
تبریزده پاییزدی...
غریب بیر گوزکمی واردی
خیابان بویی یارپاقسیز آغاجلارین.

Улуб. В.

باشیم آچیق،
آیاغیم یالین،
اللریمده دستبند
سرنیزه قاباغیندا من
زندانه دونوردوم محکمه‌دن.
سن اوزمان
بهار یاشلی بیر اوغلان ایدین.
بیزی گورجك دایاندین.
کاسکتینین قارا گونلیگی آلتیندا
قارا گوزلرین
دیکیلدی منه،
باخدین ـ باخدین...
ایندی‌ده بیلمیرم ینه
هانسی حس قلبینده دوغوردی کین،
یومروغونی سیخدین.
تحقیر ایدیرمیش کیمی
منه «کومونیست» دیدین...
ایندی سنی دوشونورەم
دوستوم سنی.
حاکم اوزونه اوخویارکن ئولوم حکمینی
یقین گوزلرینی دیکیب گوزونه
قوجا قورد
باخدی بیر مدت
که، بلکه حکمون ثقلتی دیزلرینی اگه،
رنگین سارالا.
آنجاق بئله اولمادی،
دیزین تیترەییب،
رنگین سارالمادی.
من حکمی دینله‌دین
بیر قهرمان کیمی.

سنین تبسمون
تیترتدی حاکمی.
هئچ نه اولمامیش تك
چیخدین سالوندان.
قارا عینکلی «قوناق»
یرینده قوردالاندی
عینگینی چیخاریب
آرخانجادا بویلاندی،
باخدی، باخدی،
یومورروغونی سیخدی،
دوداغینی چیکنه‌دی،
تهدید ایدیرمیش کیمی
سنه «کومونیست» دیدی.
دوستوم، یقین او گئجه
یاتمادین یبرجه آن دا!
دشمنین قلبی کیمی.
قارانلیق کامراندا
گزدین صبح آچیلینجا
تمام ایرانی گزدین.
آزادکن، گزمه‌دیگین
بوتون دنیانی گزدین.
کئچمیشینی دولانیب،
گله‌جکه بویلاندین.
بوتن ایللر ایچینده
یقین منی ده آندین
یانقلارین قیزاردی بلکه‌ده خجالتدن...
بیز ایلك گوروشن زمان
آخی من نه «کومونیست»
نه‌ده‌که، «توده چیدیم»
قارانلیق کامرادا

کچدیسه‌ده بش ایلیم.
اوندا من
نه «کومونیست»
نه‌ده‌که، «توده‌چیبدیم»
نجه‌که، دوستوم، دونن
سنی «کومونیست» دییه
دشمن گولله‌له‌یرکن.
سن نه کتله رهبری،
نه‌ده‌که پارت بیلطلی اوردونون عسگریدین،
فقط سن ئوز اگنینده
ارتجاع اوردوسونون
موندیرینی داشییان،
بوتون عمری بویونجا
اوچ رنگلی بیر بایراغین
کولگه‌سینده یاشایان،
بیر افسر ایدین
آنجاق،
ساده بیر افسر.
دوشونجن‌ده، آرزون دا ساده‌ایدی،
دوستوم سن.
دویموردون معناسینی هله ضدیتلرین.
دنیا بیر یئلکن‌کیمی دریادا غرق اولسادا
آنجاق سن تك ئوزون‌چون یاشاییردین دنیادا
ایرانسا گوزلرینده ابدی بیر جنت دی...
«قانون» ـ مقدس قانون.
شاه ـ اللهین یر اوزونده گولگه‌سی.
صنه قانون گلیردی اونون هر بیر حیله‌سی.
دولت ـ عوض‌ایدیلمز، عدالتلی دولت‌دی...
فقط، دوستوم دونن
او قانون

ئولوم حکمونی یازدی آدینا،
شاه ـ
امضادا قویدی اونا،
دولت، «عدالت» دییه ئولدوردی سنی.
ئولدوردی سئودیگینچون بو وطنی.
ئولدوردی،
آخی‌سن
سئچمه‌گه باشلاییردین
آغی قارادان.
ئولدون،
قلبینده شبهه‌لر دوغان زمان
ئولدوردیلر «خطرلیسن» دییه.
ئولدون دوشوندوگونچون:
«... آمریکالیلار
دولوشورلار ئولکه‌یه...»
ئولدون، دوستوم...
فقط سن
ئولومون گوزونه
قهرمان کیمی باخدین.
زندانا بیر عسگر کیمی گیریب،
بیر کومونیست کیمی چیخدین!

۳.

بیلیرم، دوستوم
بیلیرم دونن
باشین آچیق
آیاغین یالین،
گندیرله آرخادان باغلی قوللارین،
ئولوم آیاغینا گلدین...

گلدین،
آرخاندا سلاحلی آداملار،
گلدین متین آددیملارلا،
اوزونده تبسم،
آلنیندا وقاره
گلدین،
میلیونلارین ئونونده گلن
بیر ائل قهرمانی کیمی.
گلدین،
سانکی سن اوخویاجاقدین
دشمنلره ئولوم حکمونی.
گوکسونی گردین گوللەلره،
ایلدیریما سینه گرەن
سیلدیریم قایالارتك،
ئولوم سنینله اوز-اوزه دایاندی،
غضبدن گوزلرین آلیشیب یاندی.
یاندی آل گونش کیمی،
یاندی،
پرومەتەیین گویلردن اوغورلادیغی
آتش کیمی.
یاندی،
بابان کاوه نین اوجاغی تك،
یاندی-
اطراف نورا بویاندی...
افسرلر قورخودان اسدی.
سرهنگ تلەسدی
سنین عوضینده اونلار ایتیردی ئوزونی
سربازلار دستماللا باغلادیلار گوزونی
ملا الینده قرآن،
دیلینده دعا،

سنی حق یولونا دعوت ایدیردی گویا..
سنسه گوللەلننەدەك اونا
دیدین:
«منی حق یولا
چوخ گنج گتیردی حیات،
آنجاق تز قارشیلادی ئولوم.
من نه «تودەچییم»
نه دموکرات...
بودور، ان بویوك نسگیلیم،
بودور ان بویوك یارام.
فقط من ئولرکن
ئوزومی اونلاردان آییرمادیم!...»
بو آن
گنجەنین قلبینی بیر گولله یاخدی...
ائله بیل گویلر گورلادی،
ایلدیریم چاخدی.
سونرا هر شئی سوسدی...
چکیلدی توستی، دومان.
ایرانین قلبینده بیر یارا گوروندی،
سنین کوکسونده بیر قیزیل لاله.
سرهنگین اووجوندا ساری بیر
دولاره
سفیرین دوشونده قیزیلدان
نشان.

۴.

دوستوم،
قارداشیم،
هموطنیم،
ایشیتدیم که، دونن

گونش دوغمامیش سن
عمرلیک کوچدین حیاتدان.
هله شفقدن
قان رنگینه
بویانمامیش یئر کره‌سی،
سنین قانینلا شفقلره بویاندی
تهرانین سینه‌سی.
سویوق تورپاق اوسته دوشدی ایستی بدنین
سینه‌نده بوز باغلادی کدره
بیر شرف داستانی اولدی ئولومون سنین،
اوجالتدین باشیمیزی گویلره قدر...
قارداشیم،
بئلویانیس تک
شرفله ئولدون.
او ئولدی.
الینده آغ چیچک
سن ئولدون،
دوشونده قیرمیزی بیر لاله
ئولدون...
همیشه‌لیک یاشایاجاقسان
بو ئولومونله!...

۱۳۳۳ - نجی ایل

علی توده

علی توده جوادزاده قلی اوغلی ۱۳۰۳ – نجی ایلده آنادان اولوبدور، کیچیک یاشلاریندا اولجه آتاسینی، سونرادا آناسینی ایتیریب ننه‌سینین حمایه‌سی آلتیندا بویوموشدور. علی توده هله ۱۵–۱۳۱٤–نجی ایللرده اورتا مکتبده اوخودوغی زمان آذربایجان ادبیاتی ایله ماراقلاناراق ئوز آنادیلینده شعر دیمگه باشلامیش و ایلك مکتب شعرلری مطبوعاتدادا چاپ ایدیلمیشدیر.

جنوبی آذربایجاندا دموکراتیك حرکات باشلادیقدا علی توده بو حرکاتین فعال اشتراکچیسی اولماقلا برابر ئوز جوشغون، وطنپرور و اوره‌کدن گلمیش گوزه‌ل شعرلریله مطبوعاتدا چیخیش ایتمیشدیر. ۱۳۲٦–نجی ایلدن سونرا اونون بیرسیرا شعر مجموعه‌لری، او جمله‌دن: «جنوب نغمه‌لری»، «باکینین ایشیقلاری»، «وطن سوگیسی»، «محبوسلارین سون سوزی»، «شمال حسرتی»، «آرازین اوتاییندا»، «شعرلر»، «شاعرین دوشونجه‌سی» آدلی شعر کتابلاری نشر ایدیلمیشدیر.

من نه گتیردیم

من ئوز قارداشیما مهمان گلنده
بیر قلم، بیر دفتر، بیر جان گتیردیم.
بیر شاعر کونلونون آرخالاندیغی
لکه‌سیز، بویاسیز وجدان گتیردیم.
من اونو گونشدن تمیز ساخلادیم،
جانیمدان، گوزومدن عزیز ساخلادیم.
بو کیچیك قلبیمده ده‌نیز ساخلادیم،
بیر خلقت گورمه‌دی پنهان گتیردیم.

اوجوز توتماسینلار بوسوقاتیمی،
حسیمی، دویغومو، احساساتیمی،
من ئوز وارلیغیمی، ئوز حیاتیمی
دوغما قارداشیما قربان گتیردیم.

اوره‌ك داش ده‌گیلدیر، بیر پارچا اتدیر.
بس اونو یاشادان هانسی قوتدیر.
بیر امید، بیر آرزو، بیر محبت‌دیر
من او محبت‌دن نشان گتیردیم.

قارداشیم، ایللرله ایسته‌دین کی من
ئوز آنا یوردومدا آزاد اولوم من،
لاکن جلالیمی داغیتدی دشمن
تك سنه، تك سنه گمان گتیردیم.
ینه آذربایجان قان آغلاییر، قان!
او آزاد اولماسا یاشامام اینان!
گره‌ك من تبریزه قاییدان زمان
دییم کی، تازه بیر دوران گتیردیم.

۱۳۲۵ - نجی ایل

***

وطن محبتی

یاخشی یادیمدادیر او زمانکی، من
ئوز آنا یوردومدان دوشدوم آرالی،
ائله بیل قارالدی گوزلریمده چن
خیالیم داغینیق، سینم یارالی...

دئدیم کی، تابلاشا بیلمره‌م داها
تبریزسیز، اورموسیز، خویسیز، مرندسیز.
دئدیم کی، چیخمارام دوغان صاباحا
بیرده ساوالانسیز، بیرده سهندسیز.

ایندی دولاشیرام بو تورپاقی من
ئوز شهریم کیمی، ئوز کندیم کیمی.
سویره‌م گوی گولو، کپز داغی من
اورمی گولوم کیمی، سهندیم کیمی...

۱۳۲۷ - نجی ایل

***

قیرمیزی بایراق آلتیندا

۱

باکی. یاز سحری. بیر مای بایرامی.
مه عطر داغیدیر خیابانلارا.
گنیش کوچه‌لرین سیخ ازدحامی
نه یوللارا سیغیر، نه میدانلارا...

اودور قطار ـ قطار گزه‌ن دسته‌لر
تریبون ئونوندن کچیر نظاملا.
کچیر هر آخیندا نچه مین نفر
بایراقلا، شعارلا، سوزله، سلاملا.

هامیدان قاباقدا آل بایراق توتان
یاخاسی اولدوزلو بیر اوغلان گلیر.
او ایندی وقارلا یریین زمان
سانکی آرخاسینجا بیر جهان گلیر.

او گنج آددیملاییر خیابان بویو،
هر انسان اوره‌گی دونور بیر داغا.
سانکی، خزرین‌ده قاباریر سویو،
دالغالار حرمتله قالخیر آیاغا...

اثله بیل ال چالیر دیلسیز دنیزده
همان آل بایراقی داشییان گنجه.
منی دوشوندورور آنا تبریزده
بیر گنج. دار آغاجی. آل بایراق.

دئییرم: ــ بو گنجلر قارداشدیر، نه‌دیر؟
نه قدر اوخشاییر بیری ــ بیرینه.
ساچلاری، گوزلری، باخیشلاری بیر،
حیرانام خلقتین بعضی سرینه.

بیری نمایشده کچدیگی زمان
نچه مین گوز باخیر آل بایراقینا،
بیری ئوز قوینوندا گیزلی ساخلایان
آل بایراقلا گئدیر دار آیاغینا.

۲

تبریز. اژدهاتك آچیپ آغزینی،
اودور انسانلاری حبسخانه‌لر...
ئوز ایگید اوغلونو، قوچاق قیزینی
دویونجا گورمه‌ییر یازیق آنالار.

شهر نو ایتمیشدیر ظلمت ایچینده
گویدن نه نور دوشور، نه شفق قونور.
رطوبت، قارانلیق، ظلمت ایچینده
اوره‌کلر، بئیینلر، سینه‌لر دونور.

اوردا حق دانیشان انسان اوغلونو
یوخوسوز قویورلار، آج ساخلاییرلار.
جزا ماشینیندا بوروب قولونو
باشینی، گوزونی شاللاقلاییرلار.

حیات بیر میداندیر، اوردا گورونور
انسان اولادی‌نین، مردی، نامردی،
کیمیسی اوجالیر، کیمی سورونور،
اوزونده عکس ائدیر سئوینجی، دردی.

آدام وار ساتیلیر ثروته، آدا،
شهرتچین یاشاییر... خیانت ائدیر.
آدام وار، عمرینی ویرمه‌ییب بادا،
دائم یاشاماقچین ئولومه گئدیر!

... زندان قوینونداکی مرد قربانلاری
توبه ایله اریدیر بیر مزار کیمی.
دوستاقلار سرعتله ئوتن آنلاری
هیجانلا ساییر انتظار کیمی...

اودور، او زنداندا نملی بیر اطاق
یئرده نه بئز یورغان، نه کهنه حصیر...
ساچلاری آغارمیش جوان بیر دوستاق
قاپییا گوز دیکیب، نه‌سه گوزله‌ییر.

گئجه‌دیر ـ اطاقدا سیخلاشیر هوا،
اوزاق بیر کومادا کیمسه تار چالیر.
لاکن یانیقلیدیر او سس، او نوا
سانکی تارچی‌نین‌دا دردی وار، چالیر...

دوستاق چوخ دوشونور بوش اطاقدا تك:
بو گون سون گوروشدور، سون آیریلیقدیر.
عمر سرداشینی بو حالدا گورمك
او گنجه ئولومدن داها آرتیقدیر...

او دئییر ـ ای تارچی، سن او مضرابی
منیم کونلومده‌کی تئله وورورسان.
فقط گورمه‌ییرسن بو اضطرابی،
سن ائله وورورسان، ائله وورورسان...

ای انسان حیاتی، انسان حیاتی!
نه قدر شیرینسن، نه قدر عزیز!
گزسك قاریش ــ قاریش بو کایناتی
سنین تمثالینی تاپاریق‌می بیز!

بس نچین طالعین، عشقین، مرادین
بو قانلی اللرده اویونجاق اولمۀش؟!
نچین دسته ــ دسته یازیق اولادین
ئوز آنا یوردوندا بیر دوستاق اولموش؟!

سویله بو قایدانی کیم یاراتدی، کیم؟!
بس هانی عدالت، هانی انسانلیق!
دی، هانسی حکمدار، دی‌هانسی حاکم
ئوزی بو ذلته دوزه‌ر بیر آنلیق.

سئوگیدن، اولاددان، دوستدان ال چکمك...
دویان بیر اوره‌گه بو آسان ده‌گیل!
نه ائتمك؟ قوی اولسون، یادا دیز چوکمك
انقلاب اوغلونا یاراشان ده‌گیل!

شیرین خاطره‌لر، آجی دویغولار
توپلانیر باشینا بیر خیال کیمی.
یوخ؟ یوخ؟ محو اولماییر گوزه‌ل آرزولار
اوچور استقبالا بیر قارتال کیمی.

او دویور تبریزین لال گنجه‌سینده
گونش اوردوسونون آیاق سسینی.
او گورور شهرین باش کوچه‌سینده
مرمردن قویولموش عابده‌سینی...

وقت چاتیر... قاپینی آچیر یاواشجا
دورد سلاحلی پلیس، زندان افسری.
قوجاغیندا بوخچا، الینده بوخچا
بیر داغلار گلینی گیریر ایچری...

او چورک گتیرمیش سویوق زندانا،
بیلمیرکی، ارینه ئولوم یازمیشلار.
بیر آزدان حیاتلا و داغلاشانا
نه چورک لازمدیر، نه‌ده‌کی پالتار.

او حیرتله باخیر سه‌ئو گیلیسینه،
لاکن ایلك باخیشدا تانییا بیلمیر.
دئییر: ـ بوکیم اولا؟ بوگوروشن نه؟
یوخسا او ئوزودور ـ آغلیما گلمیر.

تانیمیرام، بلکه منی زندانبان
باشقا کامه رایا گتیرمیش قصدأ؟
گلین فکرلشیر...
لاکن بو زمان
دیکسینیر یرینده تانیش بیر سسدن.

او باخیر
ارینین ساچلاری دوم آغ،
داغلانمیش صفتی زولاق ـ زولاقدیر.
او تمام ده‌گیشمیش، گلین نه سایاق
ئوز ایگید ارینی تانییاجاقدیر؟!

یوخ! رنگی ایتمه‌میش قارا گوزلری
کسگین باخیشیندان تانییر گلین.
بیرده ئوز ارینین اودلو سوزلری
دیزینه داباغدیر، قلبینه تسکین.

مین هجرانا دوزموش بیر عاشق کیمی
اونلار نه دینیرلر، نه آغلاشیرلار.
بو نملی اطاقدا سارماشیق کیمی
سونسوز محبتله قوجاقلاشیرلار.

..عزیزیم، بوخچابلا گلمیسن کی، سن
یوخسا خاطریندن چیخمیشدیر. نه‌دیر؟
گنیچن گون مکتوبدا یازمیشدیم کی، من
گلنده نه چورك، نه پالتار گتیر.

من سفر اوسته‌یم... لاکن یولومو
ئوزوم‌ده بیلمیره‌م نه گوزله‌ییر، نه؟
بیر او گورمه‌دیگیم کورپه اوغلومی،
بیرده دیدیگیمی تئز گتیر منه!

من اونا آند ایچیب خیرده، شرده
دوگوشدوم انقلاب میدانلاریندا.
او، منیم عهدیمی سیناسین بیرده
طوفانلی عمریمین سون آیلاریندا...

من بو حیاتداکی دردی، آجینی
دائم اونوداردیم اونو گوره‌رکن.
دیدیم کی، قوی صاباح دار آغاجینی
ینه‌ده اونونلا قارشیلاییم من!

گنج سوسور...
گلینین تیتره‌ییر سسی
بیلیر کی بو آخر گوروشدور یالنیز.
سانکی فلاکتین قارا پنجه‌سی
اونون بوغازینی سیخیر آرام‌سیز.

لاکن او آغلامیر... گوز یاغینی‌دا!
آغیر دردلری‌تك عذابلا اودور.
ائله بیل ایلدیریم چاخیر باشیندا،
دئییر: ــ ایسته‌دیگین امانت بودور!

گنج دوستاق نه ایسه آلیر تله‌سیك،
اووجوندا آپاریر آلت یلخاسینا.
بیر آنین ایچینده تربنیر چتویك
گاه ئوزونه باخیر، گاه آرخاسینا.

او اوره‌ك دولوسو بیر محبتله
ینه قوجاقلاییر جان سیرداشینی.
گلین قوینونداکی کورپه خلقتله
ارینین کوکسونه قویور باشینی...

آیریلیق جاغینا آزجا قالسا دا
گلین ساکت دورور ایسته‌میر دینه.
سانکی، باشادیغی تانیش داخمادا!
اری‌نین کوکسونه سیغینمیش ینه.

وقت کئچیر... دانیشمیر نه ار، نه گلین
یوخ! گره‌ك دینسینلر! بو قریب آخشام.
ابدی آیریلان بو اوره‌کلرین
آخر سوزلرینی دیسینلر تمام!

نهایت آراملا دانیشیر دوستاق
ــ سن نه حکمداردان، نه‌ده خاقاندان...
(او دانیشیر، سسی تیتره‌ییر آزجا
بیلمیره‌م غضبدن، یوخسا هیجاندان)

نه مرحمت ایسته، نه کومک گوزله،
نه یالوار، نه‌قیسیل، نه‌کوس، نه آغلا!
مین شیرین صحبتله، مین شیرین سازلا
منیم بو آتاسیز اوغلومو ساخلا!

بیلیره‌م بویویوب دیل آچسا کورپه
سندن سوروشاجاق «بس آتام هانی»؟
بو قیوریم ساچینی سن ئوپه ـ ئوپه
دییرسن: ـ «یاغیلار آسدی آتانی».

او هر مدرسه‌دن قوُوولسا اگر
یادا، اوخوماقا تاپماسا کتاب،
ایلکین درسلرینی سندن ئوگره‌نر
کی، نه‌دیر آزادلیق، نه‌دیر انقلاب!

او ینه دانیشمیر
دار پنجره‌دن
هاراسا دیکیلیر دالغین باخیشی...
سانکی، او گوردوگو بیر منظره‌دن
اودلو بیر دیل ایله ینه دانیشیر:

ـ بیر گون سئوینه‌جك بو دردلی ئولکه،
بو حسرت، بو ذلت، بو غم گیده‌جك!
منیم شاد روحومدا سیزینله بیرگه
او مقدس گونو بایرام ائده‌جك!

ایندیسه آیریلاق. عزیز سئوگیلیم،
گئدیره‌م... آغلاما سن حزین ـ حزین،
منیم ئوز کونلومده قالدی نیسگیلیم،
سن‌ده او داخمادا خوش گون گوره‌دین.

ـ گل ائله دانیشما وداع زمانی،
یوخ، بو دنیا مالی بیر قوروسدیر!
سنین شهرتینین ئولمز داستانی
منیم بو هجرانلی عمرومه بسدیر!

یوخ! یوخ! گدرلنمه دشمن ئونونده
ینه‌ده قابینه چکمه‌سین الم!
من عزیز کوروبه‌مه هر آغیر گونده
سنین حیاتیندان سویلییه‌جگم!

دائم عزیز توتوب اونون خطرینی
هم آتا، هم آنا اولاجاغام من.
نه قدر عمریم وار، سنین عطرینی
اونون نفسیندن آلاجاغام من!

ـ وقتدیر، مقصری آییرین گوره‌ك!
دییه کشیکچییه امر ائدیر سروان.
کوروبه‌نی سون دفعه آلیب ئوپه‌ره‌ك
دوستاق عظمتله چیخیر قاپیدان.

۴

گئجه‌دن چوخ گئچیب... بوش خیابانلار
ائله بیل دونموشلر لال قبرستانا.
(لاکن هارادا‌سا ینه انسانلار
قوه توپلاییرلار قطعی عصیانا!...)

آی، یاغی آزالمیش بیر چراغ تکی
اوزاقلاردا یانیر. دئییرلر اودا
دیلسیز بیر شاهددیر بو شهرده‌کی
جسدلر اوستونده قالانان اودا.

اودور، دار آغاجی. زندانبان. دوستاق...
نجات یولو یوخدور دوره آژاندیر.
(من بو لال گئجه‌ده دوشوندوم آنجاق
دنیادا کمك‌سیز قالماق یاماندیر!)

سروان، دورد یانیندا پولیس بیغینی،
ساختا بیر غرورلا گلیر قاباغا.
ایکی بارماقیلا ائشیب بیغینی،
قانلی گوزلرینی دیکیر دوستاغا:

ـ هه، ایندی نئجه‌سن بیر دانیش، اوغلان!
دی، آخر سوزونو، سون نیتینی،
عمرونده بیر کره آنلامایبسان
سن ئوز طالعینی، ئوز قسمتینی!

قورخودان سوسوبسان بو تورپاق کیمی،
گوزلرین چوخوردا، ساچلارین بیاض...
من نه سوروشدومسا، سن اوشاق کیمی
بیلمه‌دین، ئولومله اویناماق اولماز!

ـ خیر، من قورخمورام سن یانیلیرسان،
منه یاراشدیرما ئوز «شهرتینی»!
دوشونورم ـ نئچین منه بو دوران
ینی‌دن گوستردی پیس صفتینی...

یالنیز اونا گوره غملییم، بلی!
نه قورخو، نه تلاش کئچیر کونلومدن.
بیز آنا تورپاقا شهرت گله‌لی
نه قاندان قورخموشوق، نه‌ده ئولومدن!

ایندی بو آغ ساچلا، بو سولغون بنیز
سنه گولونج گلیر، قوی گلسین، نه غم.
منیم آلنیم آچیق، وجدانیم تمیز،
خلقیمین اوغروندا قربان گندیرم.

سیز دار آغاجلاری باسدیریرسنیز
دموکرات آسماغا. آسدیرین، «سرکار»!
تاریخ ئوز دیلیله دییه‌جك یالنیز
کیمدیر اصل جانی، اصل گناهکار!

صاباح بو میداندا گوره‌جك هرکس
دوللارین دامغالی نوکرلرینی.
آللاه گلسه بئله ساخلایا بیلمز
او ینی تاریخین تکرلرینی!...

او شیمشك سرعتلی تکرلر آلتدا
یئره گومولەجك هر نیتینیز!
سیز مغرور گرسه‌زده، هله حیاتدا
دیبیندن چوروکدور سلطنتینیز!

بو سوزلر بومباتك دینیر ائله بیل
دونوق پولیسلرین قولاقلاریندا.
سانیرلار، دانیشان بیر نفر ده‌گیل،
بیر خلق دایانمیشدیر قاباقلاریندا.

سروان گیزلتسه‌ده ئوز هیجانینی،
قورخودان کوکسونده اوره‌گی اسیر.
بو آغیر دوگوشلر قهرمانینین
سسینی کسمکه یامان تله‌سیر!

ــ کندیری ساللایین! او نه‌لر دئسه...

بیر جلاد کندیری دارتیر، بو زمان.

دوستاقدا هوادا دیشیله نسه

قالدیرماق ایسته‌ییر ئوز یاخاسیندان...

ایپ آزجا قالخان‌تك قیریلیر درحال،

دوستاق یئره دوشور بوینوندا کندیر.

(سانکی، یوواسیندان قالخان بیر قارتال

ینه قاناد چالیب توریاقا انیر.)

او توریاق اوستونده ییخیلیر، لاکن

ئوزونو ایتیرمیر، یریندن قالخیر.

داش کیمی دایانمیش قورخاق افسرین

گوزلری ایچینه نفرتله باخیر:

ــ ایندی حقیقتی گوردون‌می آلچاق؟

منیم دئدیکلریم دوغرودور دئمك!

وجدان اوغروسونا چتیندیر آنجاق

بویوك حقیقتی اعتراف ایتمك!

بیل، دموکراتلارین «اسیرلری»ده

نه یالان دانیشمیش، نه‌ده‌که، بهتان،

دار آغاجینیزین کندیرلری‌ده

سلطنتینیزتك چوروموش چوخدان!

ــ تئز اولون، ده‌گیشین قیریق کندیری،

دییه وار سسیله قیشقیریر «سرکار»:

ــ تازه‌دن آسینیز، قالماسین دیری،

یوخسا بو، باشیندان بویوك دانیشیر.

– قالخ! گورصونون اوسته قوی آیاغینی!..
ایپ قالخیر... دوستاق‌دا قالخیر آهسته
آچیق یاخاسیندان آل یایلیغینی
دیشیله قالدیریر باشنین اوسته...

بویوك دوگوشلرین كیچیك عسگری
آل بایراق آلتیندا یومور گوزونو.
پولیسلر سارسیلیر، زندان افسری
باشقا بیر عالمده گورور ئوزونو:

اودور، دار كوچه‌لر، دولاما یوللار
دولموش انتقامچی انسانلارلا، باخ!
گلیر ئولن اولر، ایتن اوغوللار
باشلاری اوستونده قیرمیزی بایراق...

سروانین قورخودان سولور بنیزی،
تیتره‌دیر، تیتره‌دیر بو بایراق اونو!
سانكی هجوم چكن انسان دنیزی
ایندی دالغاسیندا بوغاجاق اونو!

اوگوجله توپلاییب صون قوه‌سینی
خیالدان آییلیر:– آپارین منی!
گنجه تكرار ایدیر اونون سسینی:
– آپارین گورمه‌ییم بو منظره‌نی!

سحره آز قالیر، مه اسیر آرتیق،
قاتللار قاچیرلار، لاكن بایاقدان
دوستاقین آغزبندا اوچور آل یایلیق
سانكی آلوو قالخیر یانان بیر داغدان!

دوستاق دیشلرینی قیجیردادا راق
قیرمیزی بایراق‌تك توتموش دسمالی.
او صون نفسینده هامیدان قاباق
عصیانا چاغیریر دوغما محالی!...

ئولوم امانسیزدیر. دوستاقین درحال
بدنی سویویور، رنگی قارالیر.
باشنین اوسته‌کی قیرمیزی دسمال
سولغون چهره‌سینه آل شفق سالیر.

سحردیر. ایشیقلار سوندوکجه بیر-بیر
هارداسا خروسلار بانلاییر هردن.
کوچه‌لرده ایسه نه سس، نه سمیر،
اثله بیل حیات‌دا کوسوب شهردن.

تبریز اعیانلاری ایپك یاتاقدا
هله خومارلانیر، هله نازلانیر.
بیر دوه کاروانی گلیر اوزاقدان،
قومرووولار سسله‌نیر، یوللار توزلانیر...

افقده ینیجه ایشیقلانیر دان،
لاکن بو میداندان کیمسه کئچمه‌ییب.
بیر انسان آسیلمیش دار آغاجیندان،
دیشینده آل یایلیق، بوغازیندا ایپ.

اودور یاخینلاشیر یورغون ساربان،
باشیندا تسه‌کی، اگنینده چوخا.
یوکلی دوه‌لری ساخلاییب بیر آن،
بیر دوستاقا باخیر، بیرده یایلیغا.

ساربان اولسادا يوخسولدير ئوزى،
آقانين ماليدير، مال دا، كاروان دا،
قوجا ساربانين كونلونون سوزى
آزادليق عشقيدير دوستلار، هر آندا،

او باخير، قيريشميش ياناقلاريندان
آچيق سينه‌سينه دامجيلار آخير،
او باخير، قوروموش دوداقلاريندان
بو سوزلر يوكسلير، بو سوزلر چيخير:

— اى! قيرميزى بايراق، قيرميزى بايراق،
دالغالان، دالغالان، يوكسك دالغالان!
سنين آل رنگيندن شهرت آلاراق،
قورتولوش يولونو تاپاجاق جهان!...

۱۳۲۸-نجی ايل

ابراهیم ذاکر

ابراهیم عظیم‌اوغلی پورعظیم ذاکر ۱۲۷۰-نجی ایلده اردبیلین گلخوران کندینده کندلی عائله‌سینده آنادان اولوبدور. ۸ یاشیندان آتاسیز قالمیش ابراهیم عمیلرینین حمایه‌سی آلتیندا بویویوب، ۱۸ یاشیندا ایراندا مشروطه حرکاتینین اشتراکچیسی اولوب، سونرا موقتی اولاراق دوغما وطنیندن مهاجرت ایتمگه مجبور اولموشدور.

ابراهیم ذاکر فعله‌لیك، بیچین‌چیلیك و بوکیمی ایشلرده ایشله‌دیگینه باخماییاراق آذربایجان ادبیاتی ایله ماراقلانیر و ۱۲۹٤-نجی ایلده‌ئون آنادیلینده شعر یازماغاباشلاییر! بوشعرلردن خبرتوتان پولیس اداره‌سی شاعری تعقیب ایتمگه باشلاییر. ذاکرایسه پولیسدن یاخاسینی قورتارماق ایچون کنده‌گئدیر وبیرمدت اورادا گیزلنمه‌لی اولور. آنجاق، کندده‌ده سوسمور؛ قارا ارتجاع قوه‌لرینه قارشی چیخیر، ظلم‌واستبدادی افشاء ایدیر.

ابراهیم ذاکر ۱۳۲۲-نجی ایلده حزب توده‌ایرانین و۱۳۲٤-نجی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین فعال عضوی اولموشدور.

ذاکرین ۱۳۲٦-نجی ایلدن سونرا یازدیغی شعرلری اونون یارادیجیلیغیندا خصوصی یئر توتور. سون ایللرده ذاکرین «منیم‌آندیم» . «ظفرگونشی» آدلی‌شعرلر کتابلاری چاپدان چیخمیشدیر.

آنا وطن

آذر ئولکه‌سی، ای آنا وطن.
یوخدور سن کیمی باصفا وطن،
گللرین آچار هر صبا وطن.
بابلون ایدر خوش صدا وطن،
ائیله‌ریك سنه، جانفدا وطن!

بسله‌ییر بیزی ناز و نعمتین،
ای عزیز آنام چوخدور قیمتین.
هر نه‌دن بویوك وار شرافتین،
نقش اولوب قلبه دایم حرمتین،
خاکینه بیزیك، آشنا وطن،
ائیله‌ریك سنه، جان فدا وطن!

یازدا چوللرین گلعذار اولار،
جنته دونوب لاله‌زار اولار،
سنده آهولار چوخ شکار اولار،
دشمنین سنین تار-مار اولار،
بخش اولوب سنه خوش هوا وطن،
ائیله‌ریك سنه، جانفدا وطن!

سینه‌نه اسه‌ر صبحین یئل‌لری،
شبنم ایتمه‌یه جاری سئل‌لری.

آرتیرار گلستاندا گل‌لری
بهره‌مند اولار آذر ائل‌لری.
تورپاغیندا وار کیمیا، وطن،
ائیله‌ریك سنه، جان فدا وطن!

سنده چوخ گوزه‌ل چشمه‌لر چیخار،
بال تکی شیرین نهرلر آخار،
گوی گورولدایب، ایلدیریم چاخار،
قلب سندن اولماز جدا وطن،
ائیله‌ریك سنه، جان فدا وطن!

***

رشوت گوتورولدی.

صد حیف، بیزیم ئولکه‌ده رشوت گوتورولدی،
رعیت قوشولوب خان—بگه، حرمت گوتورولدی.

اعیانین الیندن چیخیب هر یئرده اداره،
رشوت سوزینی توده آلیب آتدی کناره.
بوندان صورا اولماز داها هئچ دردیمه چاره
گئتدی آقالیق، اورتادان عزت گوتورولدی؛
رعیت قوشولوب خان—بگه، حرمت گوتورولدی.

قویموشدی کئچن شاهلاریمیز بیزلره قیمت،
هر یئرده دواردی قاپیدا کندلی—رعیت.
مجلس‌ده گورردین اوتوروب صاحب ثروت،
باخ، گور نئجه ایندی قدیم عادت گوتورولدی؛
رعیت قوشولوب خان—بگه، حرمت گوتورولدی.

بیزدن قاباق ایندی سوخولور هر یئره کندلی،
مجلس‌ده سوزه باشلاییر بیردن—بیره کندلی،
قورخمور داها، دونموشدی پلنگه، شیره کندلی،

بیزلرده اولان سهم و صلاحت گوتوروالدی؛
رعیت قوشولوب خان-بگه حرمت گوتوروالدی.

ئوز رعیتینه سوز دییه بیلمیر داها خانلار،
مالکلره، اعیانلارا کندلی دبیر اشرار،
اولدی آقالار اللی جوره درده گرفتار
رشوت ییغیلیب، درده طبابت گوتوروالدی؛
رعیت قوشولوب خان-بگه، حرمت گوتوروالدی.

فعله‌نی سئچیر کتله قوبور ایندی حکومت،
قویمورلار اولار آلماغا بیر حبه‌ده رشوت.
ممکن دگیل بو، بیز ایلیه‌ك اونلارا خدمت،
گتدی دره‌بگلیك، کیشی، بدعت گوتوروالدی،
رعیّت قوشولوب خان-بگه، حرمت گوتوروالدی.

اردبیل ۱۳۲۴-نجی ایل

***

تبریز

ای، آذر ائلینین شانلی مسکنی
شکسته قلبیمین بهاری تبریز.
ئوز شیرین جانیم‌تك سئویره‌م سنی
سنسن اوره‌گیمین داماری، تبریز!

سنده‌کی ستارخان ایله‌دی قیام،
ال-اله ویردیلر خالقمیز تمام.
اوستونده گورونجه ملّی بیر نظام
سیلیندی قلبیمین غباری، تبریز!

سونرا شیخ محمد اولدی نمایان،
اونو قورخوتمادی نه دار، نه زندان.
ظالملر اوستونه باشلادی عصیان
اولدون مظلوملارین حصاری، تبریز!

یاتمادی دموکرات فرقه‌سی راحت،
او، آذر آیینداْ باشلادی نهضت،
توتدی یئر اوزونو سنده‌کی شهرت
اولدون بوتون دیللر شعاری، تبریز!

سنی‌کی، ایتمیشدیك ظلمدن آزاد،
سینه‌نده خلقیمیز یاشاردی دلشاد.
هانی اوغلانلارین قویدوغو بنیاد.
اوستونده آت چاپار هر یاغی، تبریز!

دی‌گوروم، هاردادیر، ملی حکومت؟
سنه اوز ویریب‌دیر بو غم، بو محنت!
هانی او آبادلیق، هانی او صنعت،
ای، آذر ائلینین وقاری، تبریز!

نچین اوزرینده سیس وار، دومان وار،
ظالملر قوردوغو بیر سازمان واره
آناجان غم چکمه، بیر آز زمان وار
دگیشه‌ر فلکین مداری، تبریز.

ای منیم عزتیم، شوکتیم، آنام
غصه‌ندن قلبیمده دومان وار، دومان.
دایم فکریم بودور آلام انتقام
سون اولام تورپاغین نثاری، تبریز!

آند اولسون یوردومدا اوجا داغلارا،
آند اولسون آچیلان آل بایراقلارا،
ئولسه‌مده اگمره‌م باش، آلچاقلارا،
سنسن قهرمانلار دیاری، تبریز!

۱۳۲۷ـنجی ایل

***

نوروز بایرامی

گلدی ینه گل چهره‌لی نوروز بهاریم،
بیرلشدی دیمکدیر بالا، بو لیل و نهاریم.
داغلار، قایالار، هم گیینیر، خلعت الوان،
گللر آچیلیر، بابل اوخور شادو خرامان،
کوتله گزر عریان
بایرام ایدر اعیان.

ای مشهدی، ای کربلایی، ای حاجی عطار،
ای قیرمزی ساققال‌کیشی، اسلام‌ده دیندار،
باخما وطن اولادینا الدن گئدر اونلار،
قوی کوچه‌ده قالسین آتاسیز خیردا اوشاقلار،
من گئت حنا آختار
اولما اونا غمخوار.

ای خیرده فروش، ای اوتوروب پارچا ساتانلار،
ای کندلیلری توتماق ایچون مین تور آتانلار،
ای سیز گئجه مخمر دوشه‌گ اوستونده یاتانلار،
ای خلقه فلاکت گتیره‌ن صاحب انبار،
وار چوخلو جوانلار،
ایش‌سیزدیلر اونلار.

ای ملا، سید، مجتهد، ای صاحب منبر،
ای ملت اسلامه قویان آدینی رهبر،
آجلیقدا، فلاکتده فنا اولدی بو ائل‌لر،
باخماکه، سیزه تاپشیریب اسلامی پیغمبر.
من خان-بگ ایله بایرام ائله خرم و خندان،
قوی کوتله ییخیلسین کوچه‌ده ئولسون آجیندان.

ای سفره سالیب خونچالارا شیرنی دوزنلر،
مهمان ایچون ای قهوه‌نی فینجانا سوزه‌نلر،
ای بایرام ایدیب، ایولری ناز ایله گزه‌نلر،

ای کندلیلر، ای قیرماجا، شالاغا دوزه‌نلر،
سیزلر یاتین آرام،
اولماز بئله بایرام!
ای بئیله گوزل عیدده هم صحبت اولانلار،
مین رغبت ایله شیرنی اوطاغینا دولانلار،
ای کوچه‌ده عریان دولانیب، رنگی سولانلار،
ای شیرنی عوضینده قارا حوررا چالانلار،
تبریك دییره‌م شعرله من
سیزلره تك‌ـتك.
اولسون بو گوزل بایراموز
هر یئرده مبارك!

اردبیل ۱۲۸۸ـنجی ایل

***

دولما فسینجان گلیر.

چکیل یولدان ایرانه مهمان گلیر،
هر آیدا اوتوزـقرخ آمریکان گلیر.

گلیرلر زهرلی توخوم اکمه‌یه،
ایراندا ئولوم نقشه‌سی چکمه‌یه،
یاخین شرقده چوخلو قان توکمه‌یه،
نیویورکدان جانلی فرمان گلیر،
قاچ اوغلان، قاچ ایرانه طوفان گلیر.

ئوزی وعده آلمیش ایران دولتی،
اولاردا قبول ایتدی بو دعوتی.
یغیشدیرماغا شانلی حریتی،
گروهبان، سرهنگ، سروان گلیر،
قاچین! ملك ایرانه، طوفان گلیر.

گیئمیش اوقوردلار قویون التاری،
گلیرلر آغ ایودن ایرانه ساری،
آغا ایتمه‌یه گوتله‌یه اونلاری،
سنا مجلسیندن‌ده اعلان گلیر،
اولار باغلاییب عهدی پیمان گلیر.
او، ری ملکینی ایتمگه تارمار،
گلیر هفته‌ده اون نفر مستشار.
اولور ایران سرهنگی ایشدن کنار
یئرینه آمریکانلی سلطان گلیر،
گورون پیشوازه نچه خان گلیر.

او دربار، او مجلس، او شاه، او وزیر
آمریکانلارا گور نه خدمت ایدیر؟
ایران خلقی ایراندا عریان گزیر.
قوناقلارا دولما-فسینجان گلیر،
چیغیرتما، مربا، بادیمجان گلیر.

نه اولسون که، ایرانلی تاپمیر چوره‌ک،
اولار ایسته‌مزلر دویونجا امک.
قوناقلار فراوان دولانسین گرک.
بیلیرسیز اولار چوخ اوزاقدان گلیر،
او دور اونلارا کوفه قلیان گلیر.

بو دستگاه شوم خلقه اولموش بلا،
ایدیب کتله‌نی غم‌لره مبتلا.
صاتیب ئولکه‌نی یادلارا برملا،
گهی انگلیس، گاه آلمان گلیر،
اولار گیتدی ایندی آمریکان گلیر.

معلم آدلا گلیر هردله،
قوشون ایشلرینده، آلیبدیر اله.
بولار آزدیر، اون مینده گلسه هله.
آغ ایودن بورا گونده کاروان گلیر،
قاچ اوغلان، قاچ ایرانه مهمان گلیر.

«بهانه ایدیب سو بولاندیرماغا،
آزادلیق شعارین چکیب جیرماغا.
آزاد خالقلاری توتماغا، قیرماغا،
تفنگ، آفتومات، تیغ‌بران گلیر،
آمریکانلیلار شاد وخندان گلیر.

۱۳۳۵-نجی ایل

مدینه گلگون

مدینه علی اکبرزاده (گلگون) ۱۳۰۵-نجی ایلده فعله عائله‌سینده آنادان اولوبدور. او، ۱۳۲۳-نجی ایلدن بری ادبی فعالیته باشلاییب و شعرلری «وطن یولوندا» غزتینده درج اولونوبدور. ۱۳۲٤-نجی ایلده جنوبی آذربایجاندا باش ویره‌ن انقلابی حرکاتدا یاخیندان اشتراك ایدیبدیر.

مدینه گلگون بو انقلابی حرکاتدان الهام آلاراق ئوز ادبی فعالیتینی سرعتله انکشاف ایتدیریب و آتشین شعرلریله ملی حکومت زمانیندا چیخان مطبوعاتین فعال اشتراکچیسی اولوبدور. اونون بیرچوخ شعر مجموعه‌لری، اوجمله‌دن: «سلوالانین اتکلرینده»، «تبریزین بهاری»، «صلحون‌سسی»، «یادگار اوزوك»، «پروانه»، تبریزقیزی»، «گونلر و خاطره‌لر» و روس دیلینده «بهار نغمه‌لری» کتابلاری نشر اولونموشدور.

گونلر

آغلی، قارالی گونلر،
قانادلی قوش اولوب سیز
عمرومون بهاریندان
هارایا گندیرسینیز.
دونوب جلوسوز آتا
چاپیرسینیز بس هارا
گنجلیگیمده سیز ایله؟
یوللانیر اوزاقلارا..
ساچلاریما کولك تك
داراق چکیب هر سحر
باشیما آغ چیچك‌نی
سه‌پیرسیز بیرار-بیرار.
مجراسینی ایتیرمیش
چای کیمی آخیب بئله
ندن اوتوب گندیرسیز
عمردن سرعت ایله.
بعضاً دوتوب شیمشگه
کوکره‌ییب چاخیرسینیز،
نیسان یاغیشی کیمی
سیز هارا آخیرسینیز..
آغلی، قارالی گونلر،

گئتسه‌نبزده سبز اوزاق
جوان ساخلایاجاقدیر
منی بو ائللر آنجاق...
آخی منیم اوره‌کده
آرزوم وار، دیله‌گیم وار
(حیاتدا تز قوجالیر
مقصدسیز یاشایانلار.)
ایندی گنجلیك گونلریم
اوزاقلارا گئتسه‌ده،
گوزل بهار چاغلاری
عمرومی ترك ائتسه‌ده
دوغما وطن تورپاغی
آزادلیغا چیخاندا،
ائللر گوزل گونلرین
اللرینی سیخاندا،
گلینلر قاراسینی
باشیندان آچان زمان،
گونش قالخیب افقدن
یره نور ساچان زمان،
تبریز باسیب باغرینا
بالاسینی ئوینده،
ماذیمیزا آغاجلار
الوان گللر سه‌پنده،
کورپه‌لرین گوزونده
قوروياندا گوز ياشی،
«شکر» دییب باجیلار
ئوپن زمان قارداشی،
ساققالی قار کیمی آغ
آتام شادلیق ایدنده،

جء ان قیزلار، گلینلر
چالیب باللی گئدنده،
من تزه‌دن گنجله‌شیب
یازاجاغام اوزی آغ،
منه ئوز نفسیله
گوج ویریب‌دیر بو تورپاق...
آغلی، قارالی گونلر،
اوچون ایندی وقارلا،
قارشیدا دیر گوروشوم
متیم هله بهارلا...

۱۳۳۶–نجی ایل

قارانقوش

پنجرم ئونونده هر سحر ارکن
بئله قاناد چالان سویله سنمیسن؟!
کونلوم الهام آلیر بو گلیشیندن،
ان یاخین دوستوسان دوزی، قارانقوش
بهار سنه ویرمیش سوزی، قارانقوش.

گلنده ائل بیلیر نه نیتین وار،
حیاتا، بشره محبتین وار.
انسانلار یانیندا ئوز حرمتین وار.
مژده ویر بهاردان بیزه، قارانقوش،
گللر قالی سالسین دوزه، قارانقوش.

ینه قیز، گلینلر یوللارا چیخسین،
سئویملی بهارین الینی سیخسین.
الوان چیچکلردن بیر دسته ییغسین.
گوندرسین دوست‌ـ دوستا دمت، قارانقوش.
آرادا اولماسین حسرت، قارانقوش.

سنه سد چکمه‌سین نه دنیز، نه داغ،
آپار اوزاق اثله بهاردان سراغ.
گل آچیب، بار ویرسین هر شاخ، هر بوداغ،
گئیینسین یر اوزی الوان، قارانقوش،
سسینه سس ویرسین جهان، قارانقوش.

کیچیك دیمدیگینه سن بیر چیچك آل،
ینه هر گونکی تك گویلره اوجال.
او، گلی تبریزه ـ دوغما یوردا سال
بهار بو یوردا دا گلر، قارانقوش
امیدله یاشاسین ائللر، قارانقوش.

۱۳۳٦ ـ نجی ایل

***

گله‌جگم

سحر ـ سحر ئوتن بلبل
دینله منی بیر سن، بلبل.
عاشق اولان ئوز کونلونی
آچار سنه بعضاً، بلبل.

من نه گلم، نه چیچگم،
نه ده اسن بیر کوله‌گم.
ئوتسن پیزیم ائلل ه‌دی ـ
من ینه ده گله‌جگم.

آغلاماسین آنام داها،
دی سون قویسون دردە، آها.
گئجه اوزون اولسا ینه
امیدیمیز وار صاباحا.

اگیلمه‌سین دی، بادلارا
چکسه‌لرده اونی داراء
افتخاردیر سینه‌سیندن
آلسا اگر آغیر یاراء

قوی دو گوشسون نه عیبی وار
ینه گلر گللی بهار.
جبهه‌لرده بر کیمیشدیر.
بیزیم ایگید مرد آتالار.

آراماسا ئوزی منی،
گورمه‌سه‌ده گوزی منی.
گوروشه‌ریك دی، یادلاردان
قورتاراندا بیز وطنی.

من نه گلم، نه چیچگم
نه ده اسن بیر کوله‌گم.
ئوتسن بیزیم ائللره دی ــ
من ینه‌ده گله‌جگم . . .

نجی ایل ــ ۱۳۳۶

***

عمرون معناسی

انیشلی، یوخوشلی حیات یوللاری،
من سیزدن بودره‌ییب کئچمه‌دیم دوزی.
طوفان‌دا گوره‌سیز، قار دا گوره‌سیز،
گیدمر اوستونوزدن او آیاق ایزی.

حیات بیر دالغالی عمانا دوندی
ایچینده چالخاندیم من اوزه چیخدیم.

یاپیشدی الیمدن دوغما پارتیام
ظلمتدن ایشیقلی گوندوزه چیخدیم.

تبریز آزادلیغین جارچیسی اولدی–
سسینه سس ویردی مرند، خوی، سلماس.
داها آغلامادی غملی اوشاق تك–
آخدی، حزین–حزین اوخودی آراز.

بهارین نفسی، قوشلارین سسی
یانمیش آغاجلارا بیر نجات ویردی.
فدائی قارداشیم یاتیب سنگره
تبریز گوزه‌لینه شن حیات ویردی.

چادرانین اسیری، ظلمون دوستاغی–
عمری بهار یاشلی قیزلار کام آلدی.
نملی زیرزمیدن چیخیب اوشاقلار،
مثیلینی مکتبه، کتابا سالدی.

احتیاج یاز گونی اریه‌ن بوز تك،
اریییب یوخ اولدی، بخارا دوندی.
ملی دولتیمین عمللریله
قیشیمیز چیچکلی بهارا دوندی.

ایندی تبریز سنه عمانا بنزه‌ر،
قاباریر سینه‌سی، داشماق یسته‌ییر.
او، داش حصارلاری، دمیر بندلاری
کوکره‌ییب بیر آندا آشماق ایسته‌ییر...

حاضرام یئه‌ده ای عزیز دیار،
گئیه‌م اوز فدائی پالتاریمی من.
قلم عوضینه تفنك گوتوره‌م،
تکی یاد الیندن قورتارسین وطن.

دشمن غرورلانیب باش آپارماسین‌ه
دیبرلر یامانلیق پیسه قالاجاق.
ینه گونش قالخیب تبریزین اوسته‌ن
گزیب اوبا ـ اوبا ایشیق سالاجاق...

گئده‌جك سمادان او توستی، دومان
گویلر کیشنه‌یه‌جك کهلن آت کیمی.
دولولار دگدیکجه پنجره‌لره
بیر سس قالخاجاقدیر نقارت کیمی...

بیلیرم انیشلی، یوخوشلی یوللار،
ینه کئچه‌جگم سیزدن اوزی آغ.
معنالی عمر ایدیب شرفله ئولمك
حیاتدا یگانه آرزومدور آنجاق...

۱۳۳۶ نجمی ایرل

***

حسرت

(داستان)

«بلبلی قفسدن آزاد ایتدیلر
گئدیب قوندی قارا تیکان کولونا
دیدی: ـ آخ وطن، جان وطن...»
(آتالار مثلی)

کئچمیشده بیر خان واردی،
کثیف ـ داماقلا یاشاردی.
قیش شهرده، یای کنده
عمر ایدردی عشرتده.
بیلمزدی درد، غم ندیر
گوز یاشی، الم ندیر.

او، گاه اووا گئده دی،
گه‌دا دوروب گودردی
گوز آلتی قیز- گلینی.
توتدوغی عملینی
ئوزی یاخشی ساناردی.
اوره گینده ماناردی
شکار بد گتیرنده
میدان اوخوردی کنده.
نه قانون، نه عدالت
نه قلبینده مرحمت
اولمامیشدی هئچ خانین.
او، ئوز گونون، دورانین
بئله‌جه کئچیره‌ردی،
آرتسادا ائلین دردی.
بیلمزدی زحمت ندیر،
انسانا حرمت ندیر.
فقط کند اهلی تك-تك
باش اگه‌یدیلر گرك
مغرور خانا هر سحر
بئله کئچردی گونلر...
کندین لاپ کنارینده
«بوز بولاغین» یانینده
خان ایوی اوجالیردی.
باخان حیران قالیردی.
گل آچمیشدی باغچ باغ.
تریشدیکجه هر بوداق
یره دامجی دوشوردی
مرواری دانه‌سی تك.
بیر هجران ناله‌سی تك

جاپاتی اوجالبردی.
خان چوبان بی چالیردی،
ینه هر سحرکی تك.
غمدن جوشوردی اورهك...
گونش گویده گولوردی،
صانکی نور توکولوردی
توزباغین سینه‌سینه.
چیچکلر، گللر ینه
گوزلرینی آچیردی،
گیه‌نکلر قاچیردی
گوی اوت اوسته نجه شن.
دویموردولار چمندن...
خان باغیندادا بئله
قوشلار گلمیشدی دیله.
چیچك عطری، گل عطری
بوروموشدی هر یری.
دورد یانیندا نوکرلر
خان گئییبنیب بو سحر
باغینا اندی ینه،
ایگلدی دونه-دونه
بنفشه‌نی، نرگسی.
آنجاق اونون یوز اوزی
نه گولدی، نه آچیلدی.
نوتری نظر سالدی
او، هر گله، چیچگه.
سویوق قلبی سئوگییه
یاد یارانمیش ازلدن
گوردیگی هر گوزلدن

اولمامیشدیر محبت،
کنف چکمیشدیر او فقط...
باغچانی سئیر ایده‌ن خان
آیاق ساخلادی بیر آن
بلبلون نغمه‌سینه
کونول آچان سسینه،
او، سونرا امر ائله‌دی...
«بلبلی توتون!»—دیدی.
داها گنجیکمك اولماز.
(آخ احتراص، احتراص
جانلی مخلوقی بعضاً
سن اگلنجه ایدیرسن...)
دسته باش اگیب خانا
داغیلدیلار دورد یانا.
گزدیلر یاشیل باغی،
گل آچمیش هر بوداغی،
گیردیلر کولدان—کولا،
«—گرك او بوردا اولا»—
دییه، خان امر ائله‌دی—
«بلبلی تاپین!»—دیدی.
نه کول قالدی، نه بوداق
هر یری ورق—ورق
آختاردیلار، گزدیلر،
هر زحمته دوزدیلر.
سونرادا یاواش—یاواش
اوره‌کلرینده تلاش
دسته قاییتدی گئری
قالمادی امید یئری.
خانسا دوزمه‌دی بونا
باغیردی یانا—یانا:

«بیر بلبل ندیر که، سیز
توتا بیلمه‌یرسینیز!»
هامی تیتردی، قورخدی،
گوردیلر علاج یوخدی.
ینه باش اگیب خانا
داغیلدیلار دورد یانا.
سوسدی بلبل‌ده آرتیق.
قیسیلدی یازیق-یازیق
قیزیل گلون کوکونا،
دگن اولماسین اونا.
دوشمه‌سین گلدن آیری،
بو آزاد ائلدن آیری.
ده‌ییب قهرلندی قوش،
آرادیسا قورتولوش.
فایدا ویرمه‌دی فقط
اله کئچدی نهایت...
قیزیل قفس مسکنی،
خان سرایی وطنی
اولدی بلبلون آرتیق
گئتدی الدن آزادلیق...
کئچدی نچه بهار، قیش،
دوستاق اولموش یازیق قوش.
یازین عطرین دویمادی
گل اوسته باش قویمادی.
اوچماغا حسرت قالدی،
کونلونی غبار آلدی.
داها دیل-دیل ئوتمه‌دی،
منه یاراشماز-دیدی-
جهجه ووروب اوخوماق
سینه‌مه چکدیلر داغ...

گلیب قیزلار، گلینلر
اوخودولار هر سحر.
بلکه قوش دیله گله.
کئچدی بو منوال ایله
هفته‌لر، آیلار کئچدی،
قیش کئچدی، بهار کئچدی.
بلبل ئوتمه‌دی بیرده،
توتولدی بویوک دردە.
خانین پوزولدی حالی،
بد گتیردی اقبالی.
یول آرادی او مدام،
گلدی هر سحر_آخشام
سوزدی بو دوستاق قوشی،
حیاتیندان دویموشی.

***

مجلس قوردی خان بیر گون،
گلدی اعیانلار بوتون...
تار سسی، کمان سسی
قالخدیقجا پرده_پرده
قاناد آچدی گویلرده.
کمان سانکی آه چکیب
چاره‌سیز اینله‌ییردی.
تار آئله بیل هر سیمده
آئلین دردین دییردی.
خانسا، ایچیب شرابی
خمار_خمار باخیردی،
قاشیندان_قاباغیندان
سانکی زهر یاغیردی.
فکری قرار توتموردی

نه گوده، نه‌ده برده،
ائله بیل توتولموشدور
هانسی چاره‌سیز درده.
بو آن دیکه‌لیب تز خان
امر ائله‌دی اوجادان:
تز گتیرین بلبلي
بلکه آچیلا دیلی.
امره عمل ایدیلدی،
بلبل مجاسه گلدی.
گلدی ال ـ ال اوسته او،
بیر قیزیل قفسده او.
کسیلدی تارین سسی،
رقاصه‌لر دسته‌سی
سوسدی بیر آن ایچینده.
خان هیجان ایچینده
مسله‌دی قوشی خیلی،
کونلونده نغمه میلی.
گاه دن ویردی، گاه‌دا سو،
بلبلون سه قورخوسو
آرتدی، داها چوخالدی،
قلبینی غبار آلدی.
بلبله گوزله‌دیگی
نه گل، نه بهار گلدی.
بو گنیش اوطاقلاردا
قوشا ینه دار گلدی.
باخدی مجلسه مات ـ مات،
خانسا دویمادی هیهات،
یازیق قوشون حالینی،
دردینی، ملالینی.

خانن یوزولدی حالی.
آخی بوتون محالی
او سوسوز قویا بیلر.
کندلینین دریسینی
ایسته‌سه سویا بیلر.
اونون بیرجه سوزونی
ایکی ایتمه‌میش هئچ کس.
ظالم خانین امریندن
بو قوش نیه چیخدی بس.
ـ باخین بیر اداسینا
قوی حرام اولسون اونا
ائله‌دیگیم مرحمت،
بو داش ـ قاش، بو عظمت.
خان، تز آلدی قفسی،
یره چالدی قفسی.
سیندی قفس، اوچدی قوش،
بو گوزلنمز قورتولوش
بلبله نجات ویردی،
قول ویردی، قاناد ویردی.
او، آچیق پنجره‌دن
اوچوب یوخ اولدی همن...

***

افقده سوکولدی دان،
گونشین دوداغیندان
نور ایچدی گولدی حیات.
جانا گلدی کائنات.
آجدی گوزونی لاله،
نرگس گئتدی خیاله،
بنفشه بوینون اگدی،

بس کیم قلبینه دگدی
بیزدن کوسدی اینجیدی.
گوز یاشی، یا اینجیدی
یارلادی یاناغیندا
عمرونون شن چاغیندا؟.
قوشلار اوخودی نجه،
کولك اسدی خفیفجه.
ینه اوخودی چوبان
خان‌دا قالخدی یاتاقدان.
تز آچدی پنجره‌نی،
دونن اولوب کچه‌نی
اونوتموشدی دییه‌سن.
اودلی احتراص بعضا
تز آلیشیر، تز سونور.
اوره‌کده داشا دونور،
بیلمه‌ییر حسرت ندیر،
سئوگی، محبت ندیر.
بو وقت بلبل اوخودی،
خان آییلدی خیالدان...
حقیقت، یا یوخودی،
همان قوشدی اوخویان؟!
خان گلیب یاواش - یاواش
جیبچك‌لیگه جکدی باش.
بلی، همان گوزل قوش
تیکانلی بیر بودقدا
احتیاطلا اوتورموش،
اوخویور شیرین - شیرین.
ینه خانین قلبینده
جوشدی غضب، جوشدی کین.

قاییدیب اوطاغیندان
تفنگینی آلدی او،
بیر کولون آرخاسیندا
یوسوب خیلی قالدی او.
دار زنداندان قورتولموش
محبوس کیمی سئوینجك
اوچاراق چیچك - چیچك
بوداقلاری دولاندی
گلیب بیر قیزیل گلون
بوته‌سینده دایاندی.
گلون یارپاقلارینی
قوخلایاراق دویونجا،
باشینی توتوب اوجا
اوخوماق ایسته‌یرکن
ظالم خانین گولله‌سی
بو آن آچیلدی بیردن.
سوسدی قوشلار، بوجکلر
سوسدی سانکی تمام باغ.
فقط توستی ایچینده
خیشیلدایان هر یارپاق
سانکی نفرت یاغدیردی
ظالم خانا دورمادان.
چکیلدی توستی، دومان،
کولدان خیلی آرالی.
بیر گل ایله، بیر بلبل
دوشموشدی توریاق اوسته
سینه‌لری یارالی...
خان باخدیسا اونلارا
فقط محل قویمادی.
آخی اونون داشِ قابیَ

بو حسرتی دونمادی.
تفنگینی آستاجا
آشیراراق چیگنینه
هئچ نه اولمامیش کیمی
او چیخیب گئتدی ینه...
او گئتدی، اوره گینده
سویوموشدی غضب، کین.
فقط ینه بیلمیردی
نچین اوخومابیردی
بو قوش قفسده، نچین،
او بیلمیردی بلبلون
قلبیندن نه‌لر کئچیر،
(قیزیلدان‌دا قاییرسان
قفس ینه قفسدیر.)
خان دویموردی بیر قوشون
قلبینده آلوولانان
دردینی، حسرتینی.
خان دویموردی بلبلون
آزادلیق آرزوسونی،
وطن محبتینی...

۱۳۳۶ـنجی ایل.

حکیمه بلوری

حکیمه بلوری ۱۳۰۵-نجی ایلده دمیرچی عائله‌سینده آنادان اولموشدور. او، کیچیک یاشلاریندان ادبیاتا هوس گوسترمیش و ئوزونون ایلك شعرلرینی فارس دیلینده یازمیشدیر. شاعر اساس یارادیجیلیق ایشینه ۱۳۲٤-نجی ایلده جنوبی آذربایجاندا دموکراتیك حرکاتین آلوولاندیغی بیر دورده باشلامیشدیر.

حکیمه بلوری ۲۵-۱۳۲٤-نجی ایللرده جنوبی آذربایجاندا دموکراتیك حرکاتین فعال اشتراکچیسی اولموش و عین زماندا بو ایللرده مطبوعات صحیفه‌لرینده ئوزونون کسگین سیاسی-لیریك شعرلریله‌ده چیخیش ایتمیشدیر.

حکیمه بلورینین «منیم آرزوم»، «ئولمز قهرمان»، «حیات یوللاریندا»، «مبارزه ایللرینده»، «شعرلر»، «شاعرین یادگاری» کتابلاری نشر ایدیلمیشدیر. شاعرین سون ایللرده روس دیلینده «شعرلر» و «آیریلیق» آدلی کتابلاری دا چاپدان چیخمیشدیر.

شرق قادینی

من آز گورمه‌میشم آغلایاندا سن،
باشینا قارالار باغلایاندا سن.
آهینلا هر قلبی داغلایاندا سن،
آرتدی گوندن ـ گونه ذلتین سنین.

آلنیندا، اوزونده درین جیزگیلر،
همیشه پریشان، هرآن مکدر.
من ئوز حیاتیمی ویرردیم، اگر
یاسیدیم قورتارار محنتین سنین.

بیر پارچا چوره‌گه ساتدیلار سنی،
قول تك قاباقلارا قاتدیلار سنی،
آلیب زندانلارا آتدیلار سنی،
ندن اوجوز اولدی قیمتین سنین؟

سن گونشدن اول قالخدین هر سحر،
دویولدون، سویولدون، سایسیز ـ مکرر.
قوینوندا بوی آتدی نه‌رلر، ایگیدلر،
فقط اوجوز اولدی زحمتین سنین.

ساچینا دن دوشدی گنجلیك یاشیندا،
هر داغین دیبینده، بولاق باشیندا،
آنا طبیعتین هر بیر داشیندا
یر سالدی گوز یاشین، حسرتین سنین.

سولدی گوزلرینده گل اوزلی بهار،
یوردوندا آت چاپدی سویغونچی یادلار.
چاپیلدی، تالاندی هرنه یین که وار،
داغیلدی اللرده ثروتین سنین.

زمان اود قالادی سینه‌نین اوسته،
اوره‌گین انتظار، قولاغین سسده.
دانیشدین آهسته، دیندین آهسته،
حیاته اولمادی رغبتین سنین.

گوز یاشین چایلارلا آخدی یاناشی،
کدردن اود توتدی قلبینین باشی،
همدمین انتظار، بیرده گوز یاشی،
نه قدر آغیردی محنتین سنین.

سن ای وطن قیزی! چاتمیشدیر زمان،
سن ناکام آنادان بیر یادگارسان.
عصیان اسارته، قوللوغا عصیان!
دوگوشده چاتمیشدیر نوبتین سنین.

۱۳۳۰-نجی ایل

***

آنا

تبریز کدرلییدی، سن آغلاییردین،
گنجه‌یدی بیز سندن آیریلان زمان.
پریشان گورکمین، او سون سوزلرین
بیر آن خاطریمدن چیخمامیش اینان.

آدینی دیلیمه گتیرنده من،
سانکی، آلوو آلیر دوداقلاریمی.
یاخین گل، یاخین گل ئوپوم اوزوندن،
ئوپوم رنگی قاچمیش یاناقلارینی.

آتله ملول ـ ملول باخما اوزومه!
باخیشین قابیمه اود ساچیر سنین.
سن یالقیز ده گیلسن، سیخما قلبینی،
بویوك بیر خلقین وار، بویوك وطنین .

او خلقین، او ائلین قیزیسان سن‌ده،
اونون قدرتی ده، شهرتی ده وار.
قهرمان ئولکه‌میز سارسیلمامیشدیر،
سویوب تالادیسا اونو یاغیلار.

بیلیرم چوخ سیخیر سنی آیریلیق،
اسارت دنیاسی باشینا داردیر.
لاکن اونوتماکه، هر بیر گئجه‌نین
مین بیر شعاع ساچان گوندوزی واردیر.

الیمدن نه گلیر؟ـ دیمه بیر داها،
دیمه‌که، قوجایام، ساچلاریم دوم‌آغ.
وطن ئوز قهرمان اوغلی، قیزینی
هر زمان، هر زمان گنج ساخلایاجاق.

آلنینین خطلری، بیاض ساچلارین
گئچمیش حیاتیندان بیر یادگاردیر.
حرمت او ساچلارا، نفرت گئچمیشه،
بوگونون ئوز آدی، معناسی واردیر.

قالخ آنا، قالخ آنا، سنی دوگوشه
چاغیران ئوز قیزین، ئوز وطنین‌دیر.
باخ، یانیر اودلاردا اودلار دیاری،
بووطن، بو توریاق، بوائل سنیندیر.

۱۳۳۱ـ نجی ایل

***

یادیما دوشدی

ینه ائللر حسرتی یاندیریب یاخیر منی،
بو آیریلیق، بو حسرت قوجالدلر آخیر منی.
ینه دوشدی یادیما اوشاقلیق یولداشلاریم.
منیم مکتب دوستلاریم، او ایلکین سیرداشلاریم.
ینه دوشدی یادیما او ائللر، او اوبالار،
دوردی گوزوم اونونده گوز آچدیغیم او دیار.
ینه دوشدی یادیما آخان آرازیم منیم،
ینه دوشدی یادیما او اوشاقلیق مسکنیم.
ینه دوشدی یادیما شهرلریم، باغلاریم،
یادا میدان اوخویان باشی قارلی داغلاریم.
ینه دوشدی یادیما باخ، او آیلی گئجه‌لر،
ایلک عشقیم، ایلک سئوینجیم، دیل آچان دوشو‌نجه‌لر.
ینه دوشدی یادیما اینیلده‌ین او کمان،
وطن اقلرینده، سوکولن او قیزیل دان.
ینه دوشدی یادیما دوغما شهریم منیم،
امیدلرله آچیلان مین بیر سحریم منیم.
ینه قارتاللار قوپان قایالار دوشور یادا،
خلقدن، وطندن عزیز وارمی بیر شئی دنیادا؟..
ینه‌ده پارچالادی قلبیمی آجی هجران،
اورک شکایتله‌نیر، ینه‌ده آیریلیقدان.
ینه منیم یادیما گلیب دوشدی او تورپاق،
مبارزه گونلریم، الیمده‌کی او بایراق.
بو یولدا ایتیردیگیم ایگیدلر دوشدی یادا،
منیم خلقیم گور نه‌لر چکمه‌میشدیر دنیادا.
انسان عمری یازیلمیش بیر کتابا بنزه‌ییر،
اونون صحیفه‌سینی ورقله‌دیکجه بیر ـ بیر،
هم شیرین، هم‌ده آجی کئچمیشلر دوشور یادا!
بعضاً بیر آرزو منی، ماشادیر بو دنیادا.

سینه‌نی افتخارلا دولدورور دوننکی گون،
هم‌ده سنی صاباحا چاغیریر بعضاً بو گون.
بولونی ایشیقلادان او بیر مایاك اولور، باخ.
بیخیلدیغین آنلاری سنه خاطرلاداراق،
بیرده دولاشماماغا چاغیریر هر آن سنی،
گله‌جگه چاغیریر دوننکی زمان سنی.

۱۳۳۵-نجی أیل.

***

آراز

سن آخدیقجا آخیر یاشیم،
سودالارا دوشدی باشیم.
سن اولدون کونول سیرداشیم.
دینله منی بیر آن، آرازا!
انصاف ائله، دایان بیر آز!

سویون مین بیر رنگه چالدی،
ساحلینده گوزوم قالدی.
سویله، آراز، بو نه حالدی:
سو یانیندا آمان، آراز،
یاندی قلبیم، دایان بیر آز!

کهنه دوستدا وفا اولار،
بیزیم ائلده بیر مثل وار:
یارچالار قلبی انتظار
دوغما چاییم، دوغما آرازا!
انصاف ائله، دایان بیرآز.

سلام آپار او ائللره،
وفا دولی کونوللره،
گل سالما منی دیللره،

دینله منی بیر آن، آراز!
انصاف ائله، دایان بیر آز!

گل کئچمیشی قویاق کنار،
یتیشسین باغچامیزدا بار،
سارسیلماسین او تایدا یار،
دینله منی بیر آن، آراز!
انصاف ائله، دایان بیر آز!

کئچ بورادان اوزاقلارا
سوسوز قالمیش اوتلاقلارا،
چکمه کونوللری دارا،
دینله منی بیر آن، آراز!
انصاف ائله دایان بیرآز!

زمان کئچیر، ایللر آخیر،
سنین سویون یکسر آخیر،
دگیش بیر سئیرینی آخر
دینله منی بیر آن، آراز!
انصاف ائله، دایان بیر آز!

سنده واردیر بیر احتشام،
آیریلیقدان یورولموشام،
هر بیر سحر، هر بیر آخشام
دینله منی بیر آن، آراز!
انصف ائله، دایان بیر آز!

شیرین گونلر خاطره‌سی،
ایلك عشقیمین سون نغمه‌سی،
گنجلیگیمین ترانه‌سی
سنده اولموش نهان، آراز!
انصاف ائله، دایان بیر آز!

آی ایشیغی، ساحل ساکت،
آل کونلومی، آسوده گئت.
بو حالیما بیر نظر ایت
آل بونی ارمغان، آرازا
انصاف ائله، دایان بیر آزا

گلر او گون، گوزله دوستی،
گوره‌رسن شن اوزله دوستی،
دوستا سویله، گوزله دوستی!
بیتدی سوزوم بو آن، آرازا
فقط دوروب دایان بیر آزا

***

سنین خاطره‌نه حصر ایدیم اونو

کئچدیگیم یوللارا باخدیقجا بعضاً
گلیر خاطریمه او آیلی گئجه.
باغلادی قلبیمی سنین قلبینه،
گیزلی بیر باخیشلا، لال بیر دوشونجه.

سوسوب دانیشمادیق بیر نچه مدت...
خیالا دالمیشدیق هر ایکیمیزده.
اولدوزلار گوز ووروب گوزدن ایتیردی،
قالیر او خاطره اور گیمیزده.

دیدین: ـ گل یاراراق بو لوحه‌نی بیز،
بو عزیز خاطرات ایتمه‌سین دییه،
بو سسیز آخشامین گوزه‌للیگینی
تابلو تك دوستلارا ایده‌ك هدیه.

راضییام سئوگیلیم، دیدیم اوره‌کدن،
ـ سن بیر تابلو یارات، منسه بیر شعر؛

بو گنجه‌دن دوغان او ایکی اثر،
قوی ایتسین بو آزاد گونلری تصویره

بو صحبت بیتمه‌میش هله او آخشام،
یوزدی ئوز عهدینی قودورغان یاغی.
نه آل قانلارا بویاندی هیهات،
آزاد نفس آلان وطن تورپاغی.

تاریخلر شاهدی قوجامان تبریز،
ئولن ایگیدلره ماتم ساخلادی؛
الوان ئورپه‌گینی آتیب باشیندان،
ینیدن قارا شال آلیب باغلادی.

آتاراق فیرچانی آلدین سلاحی،
وطنی یادلاردان قورویوم دییه،
سن یوخسوز آچدین هر بیر صاباحی!
گتدین ئون جرگه‌ده قانلی جبهه‌یه!

آرتیق او گنجه‌دن گورمه‌دیم سنی...
لاکن دوشونورم هر زمان بونی
دوستومون تابلوسی حاضرمی گوره‌ن؟
سئیر ایده‌جگم‌می من او تابلونی؟

ایندی من بیلمیرم سن هار'داسان،
بیلمیرم عملین، صنعتین ندیر.
فقط او خاطرات، او حس، او زمان،
بیلیرم، فکرینی ینه جلب ایدیر.

بعضاًده دوشوندوم، بیر رسام کیمی—
سنین‌ده تابلونی من یارادایدیم.
اوندا ئوز فکریمی، ئوز دوشونجه‌می،
سینن الهامیندا من آرایایدیم.

بعضاً ده دوشوندوم، بیر دویغی کیمی،
سینن اوره گینه گیریدیم بیر آن.
گوره‌یدیم او آخشام خاطرنده نی؟
قلبینده قالمیش‌می او گوندن نشان؟

بعضاً ده دوشوندوم بیر قوش کیمی من.
گلیب پنجره‌نه قونایدیم بیر گون.
گوره‌یدیم اضطراب وارمی اوزونده؟
ینه‌می قاشلارین باغلامیش دوگون؟

باخایدیم او زمان سن حس ایتمه‌دن،
گوزلرین نملی‌می، گولورسنمی سن؟
قارشیندا آچایدیم سنه قلبیمی،
دیه‌یدیم ئوز دوستوم، ئوز سئوگیلیمـن.

بو ئولمز آرزویلا یاشاییرام من،
اونی پوزا بیلمز اصلا طبیعت.
سنین یاراتدیغین او تابلونی من،
گرك سئیر ائله‌یم بیر گون، نهایت.

***

قوجا قاییقچی و جوان

انزه‌لی، گئجه‌دیر، پارلاییر دنیز،
ساحلده سس ــ کویدن قالمامیش بیر اثر.
دنیز نه گورلاییر، نه سالیر هارای،
ساکت ساحل بویی ایشیق ساچیر آی.
تنها بیر قاییقچی خیالا دالمیش،
اونون دا قلبینی الملر آلمیش.
دوشونور، قلبینده مین دردی واردیر.
سحردن اللری قابار ــ قاباردیر.

او بو گون مین دفعه انمیش سولارا،
سورموش قاییغینی هارادان ـ هارا.
شیلتاق جوانلاری گزدیرمیشدیر او،
قلبینده دیل آچان مین آجی دویغو،
لاکن نه قازانمیش، قازانجینا باخ!
او قارا پوللاری توپلاییب، آنجاق،
گورورکی هله‌ده چوره‌ك پولونی
چیخارا بیلمه‌میش. الملر اونی
بیرآندا سارسیدیر. گئجه‌دیر آرتیق.
ایندی بس نیله‌سین، نیله‌سین یازیق؟
گوزله‌ییر ایوینده آرواد ـ اوشاغی،
ایوینده اولسایدی او آخشام چاغی
اوزونی ان خوشبخت انسان ساناردی،
(ایوین، عائله‌نین مین ذوقی واردیر...)
گئجه‌دیر، دنیزه ایشیق ساچیر آی.
سولار نه گورلاییر، نه سالیر هارای.
آغ ذولاق سولار دا قالخاراق انیر.
قاییقچی نه قالخیر، نه‌ده کی، دینیر...
او، ینه مشتری گوزله‌ییر هله:
ـ کیم بیلیر، بلکه‌ده ساکت ساحله
گئییملی، گئجیملی عاشق بیر جوان
گوزل سئوگیلینین توتوب قولیندان
ینه‌ده، ینه‌ده گزمگه گلدی،
قاییقدا ـ سولاردا اوزمگه گلدی...
باخیر اوزاقلارا، باخیر قاییقچی،
دنیزی، ساحلی سوزور گوز اوجی.
سولارین اوزونه ایشیق ساچیر آی،
یالاییر ساحلی شیلتاق لپه‌لر،
دنیز نه گورلاییر، نه سالیر هارای،
هردن پیچیلداشیر اویناق لپه‌لر...

اوزاقدا افقله بیرلشیر دنیز،
اورادا آی چیمیر سولاردا چیخیر.
او، نه‌سه آختاریر، سولاردا سس‌سیز،
اولدوزلار اوزاقدان حسرتله باخیر...
ساحل ساکتسه‌ده، قاییقچینین آه،
قلبینده مین طوفان، مین فرطینا وار.
گناه ایشله‌میشم، بلکه‌ده گناه!
بس دیلسیز، گناهسیز، یازیق اوشاقلار
سنه نیله‌میشدیر قوجا طبیعت؟
عصیان ایدجگم سنه نهایت...

بیرده اوزاقلارا باخیر قاییقچی.
سون‌کره ساحلی سوزور، گوز اوجی.
ـ آها، بیر قارالتی یاخینلاشیر که؟!
قوجانین قلبینده، اوره‌گینده‌کی
اضطراب بیر آنلیق یوخ اولوب گئدیر،
گلن قارالتینی بیرده سیر ایدیر.
ـ سیزی گزدیریم‌می، ای جوان اوغلان؟
دنیز نه گوزلدیر بیلسه‌نیز اگر.
ـ قاییغچی، نه قویوب، نه آختاریرسان؟
منیم اوره‌گیمین ئوز عالمی وار.
سینه‌مده طوفانلی بیر دنیز یاتیر،
بوآخشام کویلرده اولدوزوم باتیر.
دنیز ساکت سه‌ده، بیر آزدان آنجاق،
سینه‌مده سون‌کره طوفان قوپاجاق.
او، منی ساحلدن قوپاراجاقدیر.
سونرا دا ساحله چیخاراجاقدیر.
سولارین قوینوندا یاتاجاغام من،
ئه‌زومی دنیزه آتاجاغام من...
اوچ ایلدیر گزیرم امگه محتاج...
گئیمه، منزله، چوره‌گه محتاج.

ـ اوغول سن حقلیسن تله‌سمه لاکن
باشاماق نه قدر اولسادا چتین،
مقصدسیز اولومدن یاخشیدیر اینان.
سن جوان گئتسن ده قوجا دنیادان
بونون نه‌کیمسه‌یه بیرخیری واردیر،
نه‌ده ایشسیزلیگه بیر اعترا ضدیر...
آخشام یشگینه بالیغیمیز وار.
باتماغا کومامدا یئرده تاپیلار...
سولارین اوزونه ایشیق ساچیر آی،
دنیز نه‌گورلاییر، نه سالیر هارای،
گئدیر ساحل بویی ایکی کولگه تك.
چئوریلمیش قاییقی تربه‌دیر کولك.

۱۳۳۷ ـ نجی ایل.

***

تورك نغمه‌کارینا

ای گوزل صنعتکار، ای گوزل ملك!
حیرانام حسنینه، نغمه‌لرینه.
سن ای عطر ساچان اینجه بیر چیچك،
ائله بیل دوغماسان، یاخینسان منه.

آیری اولسا بئله دویغولاریمیز،
سئویرم سنی‌ده صنعتکار کیمی.
بو گئجه نه ایسه، ای سئویملی قیز،
آچماق ایسته‌ییرم سنه قلبیمی.

آنکارا تبریزدن اولسادا اوزاق،
نسه دوشوندورور طالعین منی.
آزادلیق سنه‌ده اولموشدور یاساق،
من دینله‌ین زمان نغمه‌لرینی
سینه‌ده دویورام تیتره‌ییش، ملال،
سویله، نازلی ملك، ندندیر بو حال؟

من‌ده صنعتکارام، قلبیم همیشه
سئویر گوزه‌للیگی، اینجه صنعتی.
من باشقا صنعتی ایتسم‌ده پیشه،
یاشادیر قلبیمی خلق محبتی.

اوره‌گیم کمانین تلیندن حساس،
اونی دیله گه‌تیر اللرینله سن.
صنعتکار وطنه بیگانه اولماز...
هر آخشام نغمه‌نی دینله‌ینده من،
دویورام سسینده تیتره‌ییش، ملال،
بیلیرم، ای ملك، ندندیر بو حال!

گورورم، دویورام ای سئویملی قیز،
وطنه دگیلسن بیگانه‌لرتك.
صاغین آمریکالی، سولون انگلیس،
بونا هئچ دوزرمی دویان بیر اوره‌ك؟

قالخ، ئوز اللرینله ئوز وطنینی
تمیزله یادلاردان قهرمان کیمی.
بو گنجه ندنسه دوشونوب سنی،
آچماق ایسته‌ییرم سنه قلبیمی.

تمیز دویغولاری، پاك آرزولاری،
یاساق ایتمه‌میشدیر قانونلار منه.
ایشیقلی گونلری، گوزل بهاری
قلبیم آرزولاییر سنین ئولکه‌نه

۱۳۳۶-نجی ایل

***

اوگونون آرزوسیله

ساچلاریما دن دوشور،
دییه‌سن ارکن دوشور.

عمروموڭ ذروه‌سینه
دومان انیر، چن دوشوره
منی وقتسیز قوجالدیر
وطنیمین حسرتی.
چهره‌مدن اوچوب گئدیر،
گنجلیگین طراوتی.
لاکن قلبیمده الهام
جوشور ینه دنیزتك.
نه قدرکه، من ساغام،
او الهام سونمه‌یه‌جك.
قوی دشمن سئوینمه‌سین،
اوره‌گیم سوسموش دییه،
یوخ من ئوز وارلیغیمی
وطنیمه هدیه،
خلقه قربان دیمیشم.
من هر زمان دیمیشم:
قلبیم کول آلتینداکی
یانار اودی آندیرار.
بیر گون شعله‌له‌نه‌رك
او اود یاخیب یاندیرار،
بیزیم‌ده اوبالارا
آغ گونلر گلسین گرك.
اوگونون آرزوسیله
یازیب-یارادیر اوره‌ك.

۱۳۳۵ - نجی ایل

اوشاق

آخشامدیر، تبریزده بیر قیش آخشامی،
شاختا شکار گزیر ماهر اووچی تك.

سماده آلشیر گویلرین شامی،
یرده آج قورد کیمی اولاییر کولك.
کیمسه‌سیر قاملاری دوبدو کچه طوفان،
نه‌سس ایشیدییر، نه‌ده بیرهارای...
قالین بولوتلارین سیخ آراسیندان،
ضعیف کولگه‌کیمی ایشق ساچیر آی.
گلیب- گئدنلره ال اوزاداراق،
یولچولار دیله‌ییر بیر پارچاچورك.
انسانین اوغورسوز طالعینه باخ
بیر تیکه چوره‌کچین اگیلسین گرك.
اودور باخ. شیشمن بیر هیکل دالینجا
تله‌سیك. مضطرب قاچیر بیر اوشاق.
اورونده، گوزونده سن بیر شکایت
یالوارو، یالواریر یورولمایاراق.
او، گئتدی،... باشقاسی، سونرا دیگری...
اعتنا ایتمه‌دن کئچیر آقالار،
بو اوره‌ك قوپاران اینیلتیلری
اونلار ایشیتمه‌ییر اونلارا نه وار؟
اوشاق یالواریشدان یورولور فقط،
اوتوروب دیزینی قوجویور آرتیق.
قیریق کمان کیمی سوسور نهایت،
معصوم گوزلرینی یوموب آزاجیق،
شیرین رؤیالارا قاپانیر اوشاق،
دیزلری قوینوندا دوناراق قالیر.
اوشاق اووچوسونا تسلیم اولور، باخ
شاختا شکارینی آلیب، آپاریر.

۱۳۳٦ -نجی ایله

آزادلیق یولونون یولچوسویام من

آزادلیق یولونون یولچوسویام من،
سنینچین آغ گونلر گزیرم وطن.
دنیانی گزسه‌مده من قاریش ـ قاریش،
ینه سنینله‌یم، سنینله بیلسن.

آیاغیم آلتیندا سنین توپراغین،
باشیمین اوستونده سنین گویون وار.
کونلومده، روحومدا سنین نوراغین،
قلبیمی ترک ایتمز تانیش آرزولار.

هر گونده سینه‌نه بیر یارا دگیر،
سیخیر اوره‌گیمی غم دالغالاری.
قلبیمی قورد کیمی خیاللار ییر،
گزیرم سنین ایچون گوزه‌ل بهاری.

من طوفان، فیرطینا آختاریرام، باخ!
اوره‌گیم نه‌وقتدیر انتظاردادير...
چاغیریر هرزمان منی او توپراق
قلبیمین گوزلری او دیاردادير.

دئییرلر آغ گونلر چکر انسانی
انسان سعادتین سراغیندادير.
هانی او توپراقدا آغ گونلر هانی؟
اسارت وطنین توپراقیندادير.

گنجه‌ده، گوندوزده گوزله‌ییر اوره‌ک،
یوره‌یش اوره‌گیمی تنهالیق آرتیق،
من طوفان گزیرم، اوطوفان کی، تک؟
ویرسین اوره‌گیمه منیم راحتلیک.

من ائله بیر طوفان گزیرم اوندان
بیر آندا، چاخناشسین سمانین اوزی،
ائله بیر طوفان کی، قورتارماسیندان
بولاق تک دورولسون قلبیمین گوزی.

ای عزیز تورپقیم، ای گوزل وطن
آزادلیق دنیاسین قوراجاغام من
سنین تورپاقیندا ئوز اللریمله!
سنه حیات ویرن عمللریمله.

۱۳۳۶-نجی ایل.

عاشق‌حسین (جوان)

عاشق حسین ۱۲۸۵–نجی ایلده قاراداغ محالینین «عود» کندینده یوخسول کندلی عائله‌سینده آنادان اولموشدور. عاشق‌حسین‌جوان ۱۳۲۲–نجی ایلده حزب توده ایرانین و ۲٤–نجی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین عضوی اولموشدور. آذربایجان ملی حکومتی طرفیندن خلق‌عاشقی آدی‌آلمیش عاشق‌حسین–بدیعی یارادیجیلیغا ۱٦یاشیندان باشلامیشدیر. او،عاشق علی‌عسکر ادبی مکتبینین ان‌گورکملی نماینده‌لریندن بیریدیر. عاشقین «صلفلی‌ساز»، «شعرلر»، «آزادلیق ماهنیلاری» و «قوشمالار» آدلی کتابلاری چاپدان چیخمیشدیر.

بو گون هم فخریمدیر، هم وقاریمدیر

(۲۱ آذر گونی مناسبتیله)

مقدس وطنه، عزیز گونلره
سوز یازیب اوخوماق افتخاریمدیر.
«آذربایجان» آدی، «آذر» کلمه‌سی
اولو بابالاردان یادگاریمدیر.

چون «آذر» آدی‌دیر ائلیمین آدی،
قورخو بیلمز اونون ایگید اولادی.
اورگیمین سوزی، آغزیمین دادی،
دیلیمین ازبری، ایلك شعاریمدیر.

باخ، بو گون یاغینی بیز سالدیق تاختدان،
باخ، بو گون قان ایچن دوشدی نوراقدان،
باخ، بو گون نور سالدیق بیز بیر چراغدان،
بو گون هم فخریمدیر، هم وقاریمدیر.

باخ، بو گون خلقیمیز آزاد دیل آچدی،
باخ، بو گون ائللریم تازه دیل آچدی،
باخ، بو گون گلشن‌لر سولماز گل آچدی،
بو گون تازه ایلیم، خوش بهاریمدیر.

چوخدیر بو گونلرین عشقینه دوشن،
آزادلیق اوغروندا دائم دوگوشن.

هر کسین کی، بو گون کونلی اولوب شن
او منیم کمگیم، هاواداریمدیر.

من ائل عاشیقیم، ائلدیر قدرتیم،
بوگونون آدیله آرتیب شهرتیم.
بودور کوربه‌لیکدن آرزوم، نیتیم،
ائل ایله یاشاماق ایلك قراریمدیر.

گئجه‌لر صبحه‌دك قالیرام اویاق،
کیرپیك چالماییرام بیر عسگر سایاق،
او مهربان وطن، او آنا توریاق
بیر نجات گوزله‌ییر، انتظاریمدیر.

من جوان حسینم، سازیم دوشومده،
یاغیلار تاب ایتمز مرد دوگوشومده.
تبریزده دوستلارلا ایلك گوروشومده
ساز چالیب اوخوماق، آرزولاریمدیر.

***

دانیش تئللی سازیم

نه‌دیر دردین سویله نییه سوسموسان؟
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!
کیم‌دن اینجیمیسن، کیم‌دن کوسموسن؟
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!

دیللن تئللی سازیم، صدقلی سازیم!
سن دانیشمایاندا گلمیر آوازیم،
قالیر اورکیمده ایستگیم، آرزوم
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!

صانکی دیل بیلیرسن، سوز آنلاییرسان
شیرین آرزولاری تئز آنلاییرسان،
عارف سن اشاره، گوز آنلاییرسان.
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!
بلکه آیریلیبسان ئوز سیرداشیندان،
دوغما وطنیندن، قان قارداشیندان،
اودورمی داغیلیب هوشون باشیندان
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!

سن ده‌می وطنی غملی گوروسن،
دیلی باغلی، چوخ ستملی گوروسن،
منتظر گوزلری غملی گوروسن.
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!

نه‌ویله گورورسنمی ناحق قانلاری ـ
ظلم‌دن اود توتان خانیمانلاری؟
گناهسیز آسیلان قهرمانلاری،
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!

نه‌دیر ایسته‌دیگین، آرزون، دیله گین؟
قوش کیمی چیرپینیر نبضین، اوره گین.
گونشدن پارلاق‌دیر بیل گله‌جگین.
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!

جوشا گل، غصه‌نی پرده‌لردن آت!
سسینی اشیتسین بوتون کاینات
سن ده دوستلار کیمی ئوز آرزونا چات،
دانیش تئللی سازیم، دانیش سن، دانیش!...
۱۳۲۸ـنجی ایل

***

ائلین گوجو

شاه! من اونوتمادیم، سن‌ده اونوتما
صابونلی کندیری، دار آغاجینی...
اگر من اونوتسام تاریخ اونوتماز
سینه‌سی داغلانان آنا، باجینی.

ای یاغی، بو ظلمون، بوخیانتین،
آرتیریر ائللرین سنه نفرتین،
قان ایچمك اولوبدور سنین عادتین
ائللر سالار سنین گوت قیلینجینی!

آنلاسین قان ایچن قودوز یاغیلار،
نه گوزوم یاشارار، نه قلبیم آغلار،
شاهین قییها چکر، سس‌لنر داغلار،
دشمن سارا دونر گورجك لاچینی.

حسینم دیدیگیم اولاجاق، اینان
ائل سنی توپراغا سالاجاق اینان!
زمان ئوز الیله آلاجاق اینان
باشینا قویدوغون ظلمون تاجینی!

۱۳۳۸-نجی ایل

***

اولماسایدی

یئر اوزونده بشر قان آغلامازدی...
ظالم حکمدارلار کاش، اولماسایدی.
نه انسان ئولردی، نه یورد یاناردی
جلادلارین باغری داش اولماسایدی.

غم نه‌دیر دنیادا بیلمزدی انسان،
آنالار یاشاردی آزاد، فراوان...

گوزلر سارالیب، سولمازدی اینان،
گوزلریندن آخان یاش اولماسایدی.

حسینم، سینه‌مده چیرپنیر اوره‌ك،
چیرپینیب ئوزونه یول تاپسین گرك.
دنیانی ئلاکت بورووردی گرچك
ائللر آزادلیغا قوشولماسایدی.

۱۳۲۷ ـ نجی ایل

***

فدائی دوستوم

نه اولوب قارداشیم، فکره دالیبسان؟
نه‌دن غضبلیسن، چاتیلیب قاشین!
دی، نچه ایللری یولا سالیبسان،
نچه اولادین وار، نچه‌دیر یاشین؟

بیلیرم، اسمه‌ییب هئچ وقت دیزلرین،
دانیش، منه الهام ویریر سوزلرین،
شاهین کیمی نه آختاریر گوزلرین
بلکه آیری دوشوب سندن سرداشین؟

یقین اوره‌گینده بیر مرادین وار،
یولونو گوزله‌ین چوخ اولادین وار،
گوروره‌م، قلبینده یانار اودون وار،
منی‌ده یاندیریر سنین آتشین.

سنین باخیشلارین تانیشدیر منه،
بیر خدمت ایدیریك دوغما وطنه،
دشمن یوردوموزی تالادی ینه،
دوگوش ایللرینده آغاردی باشین.

سن بیر فدائی‌سن، من‌ده بیر عاشق
دوگوش میدانیندا دوستوق، یولداشیق،
آذر اولادییق، دوغما قارداشیق
بیل‌کی، وار مین‌لرله مرد سلاحداشین.

۱۳۲۵-نجی ایل

***

عاشق

عاشق کمالینی فکرلش دانیش،
ویردیگین سوزلرده یالان اولماسین.
حق سوزلرین یاقوت‌کیمی پارلاسین.
برنج‌کسمه، ساتسان آلان اولماسین.

سینننده‌کی سوزلر آخسین، سوزولسون،
اینجی‌کیمی کتابلاردا دوزولسون.
یالان یازما الین الدن اوزولسون -
ائل ایچینده یادا سالان اولماسین،

عاشق گوهر پایلا، اوزون آغ اولسون
ئوزون ئولسن، ئولمز سوزون وار اولسون.
جوان حسین، سن بیر باغ سال، باغ اولسون
بو دنیا دوردوقجا تالان اولماسین.

۱۳۲۸ - نجی ایل

***

ایسته‌رم

(تجنیس)

سودالی عاشقم، آرتیب‌دیر دردیم
یارام ساغالماقا درمان ایسته‌رم.
دوستومون باغیندان بیر میوه دردیم
بئله باغ بجه‌رن باغبان ایسته‌رم.

آجیلمیشدیر اوزوموزه درّ اندی
بویور باغبان نه ایسته‌سن در ایندی!
بو سوزلرین معناسی چوخ دریندی
قدرین بیلن عاقل انسان ایسته‌رم.

یار قارشیما چیخدی باغدان آلمالی،
گتیبیب‌دیر الوان مالی، آل مالی،
نه لازمدیر نازلی دلبر آلمالی
نه ایسته‌رسن منده، اینان، ایسته‌رم.

نامردلردن منه یارا ده‌گیب‌دیر.
نشتر وورما طبیب، یارا ده‌گیب‌دیر.
نامحرمین الی یارا دگیب‌دیر.
من اونون قتلینه فرمان، ایسته‌رم.

دیمه سینم یارا، قلبیم یارادی،
چیخماز یاددان همدم آدی، یار آدی،
من جوانام جانیم دوستا یارادی
دوست یولوندا بئله قربان، ایسته‌رم.

۱۳۲۵ ـ نجی ایل

***

یاخشی‌دیر

آری شیره چکر گل‌دن، چیچك‌دن،
هرچیچگین شیرین باری یاخشی‌دیر.
بار ایستمك اولماز قارا میلچکدن،
شان چکمگه اصل آری یاخشی‌دیر.

کیم ایسته‌سه یاتان بختی اویانا،
وصاله یئتمگه گرك دایانا،
یاز آچیلا، داغلار الوان بویانا،
تازه ایلین خوش بهاری یاخشی‌دیر.

آچا لاله، نرگس، بزه‌نه چوللره
گزه چمن‌لرده طرفه گوزل‌لره
دسته توتا چیچك‌لردن آغ اللره
یارینا گونده‌ره یاری، یاخشی‌دیره

وفالی یاریناٰن سوره‌سن صفا،
سالا قول بوینونا، گله انصافا،
سن اونون یولوندا چکه‌سن جفا،
دوز پیمانی، دوز القاری یاخشیدیره

هئچ جوانین اوخو دگمه‌سین داشا،
سوروب دورانینی چیخینجا باشا،
یار فراقی منی سالیب آتشه
یاندیرسا، آتشی ـ ناری یاخشیدیره

کیم چکسه وطنین عزیز آدینی،
سوندوره‌ر قلبیمین یانار اودونی،
آتالار اونوتماز ئوز اولادینی
اوغول، قیزین اعتباری یاخشی‌دیره

کاش‌کی، مژده وئره صبحون نسیمی،
عاشق، بیر زیله چك سازین سیمینی،
شرق ائلی ائشیده بیرده سسیمی
دییه، حسینین هوالاری، یاخشیدیره

۱۳۲۶ ـ نجی ایل

***

دیللر آچیلیر

(آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین بیرینجی کنفرانسینا تبریك)

تاریخ تازه‌لنیر، ده‌گیشیر زمان
اوزوموزه تازه گونلر آچیلیر.
دوشونوب حقینی ائللر، آنلاییب
دانیشیر اوره‌کدن دیل‌لر آچیلیر.

بیر شله خوش گونو تاریخ یتیریب،
آی دولانیب، گوزه‌ل گونلر گتیریب،
آذربایجان لاله، نرگس بیتیریب،
هرطرفده غنچه گل‌لر آچیلیر.

بیرلیکده ملتین بویوك سسی وار،
بئله خوش گونلرین چوخ هوسی وار،
جوشغون اوره‌کلرین تمناسی وار
دینیب دانیشماغا دیللر آچیلیر.

سویلندی تبریکلر، اوجالدی سسلر،
دانیشدی ناطق‌لر، جوشدی هوسلر،
بیزه قوناق گلن ایستگلی درستلار،
دانیشدیقجا شن کونول‌لر آچیلیر.

ستارخان کوچه‌سی آیاقدان باشا
نچه مین اهالی ایتدی تماشا،
شاعرلرده باخیب گلدیلر جوشا،
یقین خلقیمیزه یول‌لار آچیلیر...

جوان حسین دییر سوزون دوزونی،
هئچ چویرمز حقیقت‌دن اوزونی،
آزادلیق آچیب‌دیر خلقین گوزونی
ییللر چیرمانیب، اللر آچیلیر.

۱۳۲۳-نجی ایل.

***

بس

اولاد آناسیندان آیریلان زمان
آنا، آنا دئییب آغلامازمی بس!
آنا اولادینی باسیب باغرینا
قلبینی-قلبینه باغلامازمی بس!

آنا آیریلیغی یاماندیر دوستلار،
آیریلمیشام من نه زماندیر، دوستلار
سیزسه آیریلماین، آماندیر دوستلار،
آیریلیق قلب‌لری داغلامازمی بس!

آیریلیق داغیندان داغلانیر سینه،
حسین دیمز دردین هئچ ئوزگه‌سینه؛
کیم ایسته‌ر، کیم ایسته‌ر قوللاری سینا،
سینان قولو، آنا باغلامازمی بس!

***

چالا-چال

عاشق گوتور دوققوز تئلی سازینی
یا دیوانی، یاداتجنیس چالا-چال!
دشمن ایچون مئچ قیلینجین سازینی
اسیر گمه کله‌سیندن چالا-چال!

یاخشی آشباز یاخشی تانیر دوگونو،
غملی عاشق قلبین نه‌چین دوگونو؟
محکم باغلا آچیلماسین دوگونو،
بیر ایلمك یوخ، اوچون محکم چالا-چال!

نه‌وقته‌دك فلك منه آخ، چالار؟
فایداسیزدیر زر قیزیل‌لار، آخچالار.
جوان حسین، قارا خطین آغ چالار
دییرلرکی، قوجا عاشق، چالا-چال!

***

قدرتیمیز وار

اینانمیشیق آزادلیغا

بیزه جسم و جان وئریب،
سالیب نورین یئر اوزینه
قدرتین نشان وئریب.

بویودوغدور وطن بیزی
مهربان قوجاغیندا،
آنا کیمی بسله‌یره‌ک
قلبینده مکان وئریب.
اونوتماریق ستار خانی،
همیشه‌لیک ساغدیر او،
آدی دوشمن دیلیمیزدن
قلبیمیزده داغدیر او،
یوردوموزدا سالیندیغی
بیر میوه‌لی باغدیر او،
دوغما ائللر گزمک ایچون
تزه گلستان وئریب.

آذر ائلی، تاریخ‌لرده
هر زمان آغدیر اوزون.
گئچیب جاندان حقی آلدی
قهرمان اوغلون، قیزین.
ملی قوشون جمع ایدیبسن
بویوک دولتسن اوزون،
خالقیمیزین بو بیرلیگی
بیزلره امکان وئریب.

حقیمیزی ساخلاماغا
بیز دورموشوق مردانا،
آزادلیغا خائن باخان
بویاناجاق آل قانا.
هانسی یاغی ال اوزاتسا
شانلی آذربایجانا.
کسر نسلین آذر ائلی
فرقه‌میز فرمان وئریب.

بیزیم کیمدن قورخوموز وار؟
هامیمیز بیر جان کیمی
الده سلاح دایانمیشیق
بودور، نگهبان کیمی؛
آنا یوردو قورویوروق
ایگید ستارخان کیمی،
چونکی بیزه تربیه‌نی
او مرد قهرمان وئریب.

تولك طرلان اوولاغینا
سار دولانماز، قارداشیم!
بیزیم داغلار گونشلی‌دیر،
قار دولانماز، قارداشیم!
غنچه گولون اطرافیندا
خار دولانماز، قارداشیم!
او گل‌لرین خوش عطرینی
هر درده درمان ویریب.

عزیز قارداش آرخایین اول
هئچ وقت سندن دونمریك،
بیز اودلاردان یارانمیشیق.
آلوولانیب، سونمریك،
اوجالدیبسان عرشه بیزی
آلچاقلارا انمریك،
آزادلیقدان خبر بیزه
او بویوك انسان وئریب.

ایندی بیزیم اولکه‌میزده
صونسیز قدرتیمیز وار،

هر کیم بیزه کج باخارسا،
اونا نفره‌تیمیز وار،
شرق ائلینه ایشیق سالان
ملّی دولتیمیز وار.
وطن بیزی بو دولتین
یولوندا قربان وئرسین.

جوان حسین، باتما گیلن
گئجه-گوندوز یازگیلن،
او قان ایچن جلادلارین
مزارینی قازگیلن،
چیگنینده ساز، الده تفنك،
دشمن باشی ازگیلن
وطنی‌نی تعریف ائله
او شرقه تکان وئریب.

تبریز ۱۳۲۴-نجی ایل

***

آغلاما قیزیم

من گئدیرم سعادتین دالینجا،
عزیز قیزیم مندن صونرا آغلاما.
نفسیم گلینجه، تا وارولونجا
یتیشره‌م بیر دیاره، آغلاما.

قلبین تمیز اولسون اورگین آچیق،
دوستا حرمت بسله، دشمنه آجیق،
سویلمه هئچ کسه چیلپاقیق، آجیق
آهین چیخسا بولوتلارا، آغلاما.

قیزیم سیزیلداما، ناله ائلمه،
بیهان دردین هر بوتنه سویلمه،

ال آچما نامرده، منت اوْلمه،
سن کیچیلمه او اغیارا، آغلاما!

قاشین کولگه سالیب آخماسین یاشین،
تیکیلمه‌سین یئره وقارلی باشین،
او مهربان آنان، بجین قارداشین
چك پنهانه، تاپشیر یارا، آغلاما.

یاغری قاندیر چوخ کوربه‌لر ایراندا
چکیرلر انسانلار نه‌لر ایراندا؟!
اوغول سوز آنالار مه‌لر ایراندا
بیر امید وئرسن اونلارا، آغلاما!

اونوتما آرزونو، گله‌جگینی
تزه حیات، خوش گون گوره‌جگینی،
ساچلارینی چین-چین هوره‌جگینی،
سیغاللا تئللینی دارا، آغلاما!

انسان بیر آغاجدیر کسسه‌لر اونو
گوگریب یئریندن باش وئرر اونو...
یتیشیب دشمنین عمری‌نین صونی
ووروشادا حسینه یارا، آغلاما!

۱۳۲۵ - نجی ایل

***

تبریزی

ای انسان جلادی، قودوزموش یاغی
ناحقدن باتیرما قانا تبریزی!
انتقام گونلری گلر، یتیشر
بسدیر، گتیرمه‌سن، جانا تبریزی!

قورخماز اگیدی نه ئولوم، نه دار،
اوندادیر عظمت، متانت، وقار.
او بیلیر دنیادا حق-عدالت وار
قویماریق اودلارا یانا، تبریزی!

اونون سینه‌سینده بیر چراغ یانیر،
بو بیر حقیقتدیر هامی اینانیر.
دشمن‌لر تبریزی چوخ یاخشی تانیر
اگه بیلمز هئچ زمانه، تبریزی.

او قارا بولوتلار، اسن طوفانلار،
بیر زمان تبریزین گوجونو آنلار.
آزادلیق اوغروندا توکولن قانلار
دوندره‌جك گلستانا، تبریزی.

عزمی، اراده‌سی بیر بویوك داغدیر،
تاریخ یاشاداجاق همیشه ساغدیر!
اونون آلنی آچیق، اوزی‌ده آغدیر
آپارسالار هر دیوانا، تبریزی.

حسینم، اود یانسا یارالانماز او،
قلینجلا کسبه‌لر پارالانماز او،
خلقیمدن ال چکمز، آرالانماز او،
بیلیر، آذربایجان، آنا تبریزی!

۱۳۲۵ - نجی ایل

میرمهدی چاوشی

میر مهدی چاوشی میرحبیب اوغلی ۱۲۸۸ــنجی ایلده تبریز شهرینین حکم‌آوار محله‌سینده آنادان اولموشدور. آتاسی چیلینگرلیکله مشغول ایدی.او. ابتدائی و اورتا تحصیلینی تبریزده شمس مدرسه‌سینده آلمیشدیر. چاوشی‌گنج یاشلاریندان اوخوماقلا بیرلیکده چیلینگرلیکله مشغول اولموشدور.شاعر ۱۳۲۱ــنجی ایللرده حزب‌توده‌ده و ۱۳۲۴ــنجی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سی‌تشکیلاتلاریندا مسئول فرقه‌وی وظیفه‌لرده ایشله‌میشدیر. ۱۳۲۰ــنجی ایلده‌خلاصکارقیزیل اوردو ایرانا گلدیکدن سونرا آزادنفسله ئوز دوغما خلقینه‌و وطنینه خدمت ایتمك ایچون الینه قلم‌آلان جنوبی آذربایجان شاعرلری کیمی‌چاوشی‌ده شعر یازماغا باشلامیشدیر. شاعرین یازدیغی شعرلر «وطن‌یولوندا» . «آذربایجان» روزنامه‌لرینده وبیرسیرا باشقا مجموعه‌لرده چاپ اولونموشدور.

دیلیمی

ثبت ایدیب صفحهٔ تاریخینه دوران، دیلیمی
ساخلاییبدیر بیلین هرعصرده تابان، دیلیمی.
بیر چراغدیر که، اونی یاندیریب اولده زمان
سوندوره‌نمز اول اگر مین کره طوفان، دیلیمی.
آذری نسلییم، آذربایجاندیر وطنیم
قویمارام تحقیر ایده شبهه‌لی وجدان، دیلیمی.
منه بو دیلده آنام کورپه ایکن لایلای ایدیب،
نه قدر ناز چکیب ایتمگه خندان، دیلیمی.
نچه‌مین ایلدی که، دنیا تانیر اودلار وطنین،
دانا بیلمز باخا کیم تاریخه هر آن، دیلیمی.
شاه اسماعیله خلقیم نه ایچون حرمت ایدیر؟
چون رواج ویرمیش ایدی عصره او سلطان دیلیمی.
گرچه ایللر بویی دوران بیز ایله کج گتندی
قانه دوندردی منیم آتش هجران، دیلیمی.
ولی بختیم ینه‌ده تاپدی گوزل طالعیمی
تازه‌دن شاد ائله‌دی غمای، پریشان، دیلیمی.
داها یوخ ذره‌جه قورخوم، ائده گر غم طغیان
چون دوغوب ایلك بهاریم گولدوره نالان، دیلیمی.
قوی گل آچسین آنا یوردوم اونا گولسون بو ائلیم
اییله‌سین عشقله قوی ایندی گلستان، دیلیمی.

۱۳۲۴ ـ نجی ایل.

***

آذربایجانا خطاب

عزیز وطن، گوزه‌ل دیار،
اوره‌گینده نه سر وار!
آچیب سینه‌نده لاله‌لر
قیزیل کمر پیاله‌لر.
ویریر مریض عشقه جان
سه‌نینله ای آذربایجان!
او آلوولی بویوك دیار
قالمیش زردشتدن یادگار.
عزیز وطن، عزیز آنا
اگیلمه‌دین هئچ دشمنه.
اود یانارمیش قوجاغیندا،
سنین هر بیر بوجاغیندا،
بابك کیمی ایستی قانلار
کور اوغلی تك قهرمانلار،
آت بئلینده گزرمیشلر؛
یاغیلاری کسرمیشلر.
قاچاق نبی بویوك ائلخان
گن سینه‌نده ویرمیشلر جان.
نظامیلر، فضولیلر
خاقانی تك اود اوغلی، اوده
یوزلرجه شاعر دوغموسان
جهالتی سن بوغموسان.
منه بسدیر بو افتخار،
صابر کیمی قیزیل فنار،
یاندیرمیسان قوجا شرقه.
ایشیق سالیب بوتون غربه.
قانیمدا وار اونون قانی
پاك ساخلارام او وجدانی.

اگیلمه‌رم طوفانلارا
آند ایچمیشم پاك قانلارا.
قارشیدا حاضر دورموشام،
وورغون کیمی وورولموشام.
ازل گوندن سنه آنا!
آیریلمارام سندن یانا.
هر امرین وار سوبله منه.
سوز ویرمیشم آنا سنه
بیر قطره قاندان قورخمارام.
جاندان شیرینندیر خوش مرام.
ایگیدلرده بیر قایدا وار
دوگوشلرده الهام آلار.
من ده سنین اولادینام
ای مسکنیم، یوردوم، یووام.
آغ دوشوندن سود امیشم
قوت آلیب دیرچلمیشم.
قوپورم من تربتینی.
اونوتمارام زحمتینی.
گوزل دیار، عزیز وطن!
یادیمدا وار اوشاق ایکن
بهار کیمی آغلاییردین،
اوره‌گیمی داغلاییردین،
ای محتشم، زنگین دیار!
ایندی سنین نه غمین وار.
گولومسه‌ییر داغین، داشین.
وقارلا یوکسه‌لیب باشین.
نه خزان وار، نه طوفان وار،
نه شاختا وار، نه بوران وار.
قوی ائشیتسین، دوغما ائلین
غنچه‌له‌نیب قیزیل گلون.

گولور اوزه گوزل بهار،
دوغور حیاته تازه بار،
اسیر شمالدان صبا،
چیچکلره ویریر صفا،
گولومسه‌ییر چمن، گولور،
حیات گولور، وطن گولور.

۱۳۲۴ – نجی ایل

***

یوردومون

گلینیدیر قوجا شرقین، گوزلیدیر دنیانین
یر اوزونده جنت کیمی گلزاری وار یوردومون.
قوجاغیندا نظامیلر، فضولیلر سسنه‌ین
تاریخلرده فخر ائله‌ین دیاری وار یوردومون.

دوغما وطن الهام آلیر نسیمیدن، قوسیدن
سوز ملکونون خاقانی تک معماری وار یوردومون.
پوزولماز بیر سرای تیکمیش شعرلردن مهستی
طرزی کیمی کسر سوزلی افشاری وار یوردومون.
آذربایجان فخر ائله‌ییر خطائی تک اوغلونا
سوز باغینا بزه‌ك ویره‌ن بهاری وار یوردومون.
فلکینین اثرلری معنا ویریب تاریخه
واقف کیمی افتخاری، وقاری وار یوردومون.
ایللر بویی جهالتدن یاتانلاری اویادان
قارانلیقدا صابر کیمی فناری وار یوردومون.
قاچاق نبی غضبیندن دشمن اسیر ایندی‌ده
کور اوغلویا سنگر اولان داغلاری وار یوردومون.
ایندی بوتون گولومسه‌ییر قیزیل گل تك ائل گولور

هر گون یئنی بیر ظفری، شعاری وار یوردومون.
یر اوزونه نجات ویره‌ن بویوك سووئت خلقیین
مبارز بیر پارتیایا انقاری وار یوردومون.
۱۳۲۳ـ نجی ایل

***

آنادان سؤال

ندندیر آرازین آدی گلنده
هر زمان اوره‌گیم تیتره‌ییر آنا.
کدرلی دویغولار اویانیر منده
نه ایتمیش آراز، دی، آذربایجانا؟

دئدی: باخ، کماندیر قدیم غصه‌دن
داغ چکیب سینه‌مه هجران یاراسی،
دردلییم بو سری سوروشما مندن
دیبیندن قوروسون گوروم، آرازی.

یوز ایلدن بریدیر بو آذربایجان
قلبیم تك بولونوب ایکی قسمته.
یارالی بیر اوره‌ك آغلامازمی قان
کیم دوزر بو قدر اوزون فرقته؟

او گوندن مونسدیر منه گوز یاشی
آخ... دئدی ـ چکدی آه آنا دریندن.
آراز دیر آییران ایکی قارداشی
قانلی قلینج کیمی بیری ـ بیریندن.

بیر خوشبخت قارداشیم ایندی دنیایا،
اونون آزاد یوردی، خوش حیاتی وار.
بیرینین ناله‌سی قالخیر سمایه،
قلبینده مین دردی آه‌و زاری وار.

بیر یاندا خزاندیر، بیر یاندا بهار،
بیر یاندا گنجه‌دیر، بیر یاندا سحر،
بیر یاندا ئولوم وار، جزا وار، درد وار،
بیر یاندا خوشبختدیر بو دوغما ائللر.

آرازین سرینی بیلدین ایندی سن؟
نه قدر کدرلی بیر داستاندیر.
گور نه‌لر چکمیشدیر یادلاردان وطن،
فقط بو امتحان، سون امتحاندیر!

۱۳۲۶-نجی ایل

سهراب طاهر

سهراب طاهر ابوالفضل اوغلی ۱۳۰۵-نجی ایلده آستاراشهرینده دمیرچی عائله‌سینده آنادان اولموشدور. ایلك تحصیلینی ایسه کرمانشاه شهرینده «سعادت» آدلی اورتا مکتبده آلمیشدیر. ۱۳۲٤-نجی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینه عضو اولموشدور.

سهراب طاهر ۱۳۲۷-نجی ایلده‌ن اعتباراً بدیعی یارادیجیلیغا باشلامیشدیر. اونون «آی ایشیغینده» و «بولاق» آدلی کتابلاری چاپ اولموشدور.

آتامین مکتوبلاری

(لیریك پوئما)

بیرنجی مکتوب

اوغول کئچیر آیلار، کئچیر فصیللر.
ایللرین صونونا جالانیر ایللر.
یازیرسان، نجه‌دیر کندیمیز گوره‌ن،
ائل‌لر او ائل‌لردیر، چول‌لر، اوچول‌لر.
بیرده حیات بویو مین ئولوم گوره‌ن،
ینه غضب‌لی‌دیر بو دوغما ائل‌لر.
ایندی سینه‌سینده وولکان گزدیره‌ن،
بیر داغا بنزه‌ییر بیزیم نسل‌لر.
بعضا دوشونوره‌م قالیب انتظار،
دئیره‌م بو اوغلان چتین گله‌جك.
کندده بیر آغ ساچلی معلمده وار،
دئییر که، گئده‌نلر یقین گله‌جك.
هاچان گله‌جك‌سن، اوغول، یاز گوروم.
یاز کچن گونلری، سن بیر آز، گوروم.
ایندی چوره‌ك تاپماق چتین‌دیر، چتین،
بش آی قاپیسیندا دوروب شرکتین.

ایستی‌یه، آجلیقا، دەرده دوزەنشم.
دوزموشم محنته، بیرده دوزموشم.
بلکه بیر ایش تاپیم اوچ ایلدن صونرا
آنجاق شرکت هارا، ایش تاپماق هارا.
ارباب اوچ نفره ایش وردی دونن،
فقط من چیخمادیم معاینه‌دن.
باخیب حکیم دیدی: حرارتین وار،
قولوندا نه گوجین، نه طاقتین وار.
بیرده چوخ دوگونور اوره‌گین سنین،
ایشه تاب گتیرمز بیلگین سنین.
حکیم بیلمه‌دی که، منده حرارت
بو اودلی سینه‌مین اوز ویرگیسی‌دیر.
دوشومدن اوخ کیمی کچن بو سرعت
حیات سئوگیسی‌دیر، ایش سئوگیسی‌دیر.
بیلمه‌دی، او قوودی شرکتدن منی،
دوعروسی، بو سالدی طاقتدن منی.
اوغول، سوروشورسان نجه‌دیر حالین؟
ایندی باشیم آچیق، آیاقیم یالین
شرکتین اونونده اوتورموشام من،
بیر ایش گوزله‌میرم داها کیمسه‌دن.
سنی گوزله‌ییرم، تک سنی اوغلوم.
گل، قورتار عذابدان، گل منی، اوغلوم.

ایکینجی مکتوب

اوغول، قاییتمیشام کنده هاچاندیر،
ایندی نچه وقتدیر، نچه زماندیر
نه تورپاقیمی سوروروم خانین
قلبیمده یوکونی چکیب دنیانین

بعضاًده دئییره‌م ـ درده، محنته
دوزوملی اولارمیش جانی انسانین.
آخی نجه دوزوم، هانسی دوزومله.
اوغول، آزادلیغی من ئوز گوزومله
اگر گورمه‌سیدیم نجه ایل قاباق.
بلکه‌ده آغ گونی محال سایاراق،
بیله‌جه یاشاردیم ئولنه کیمی،
بلکه‌ده سن ایوه گلنه کیمی...
هله دیل‌ده قانمیر حوزه صدریمیز.
دئیرسن، ـ بو کندده حاضریق که، بیز
اودلایاق بیر گونده آغانی، خانی؛
دئیرکه تلسمه، گوزله بیر آزدا
گره‌ك بیرلشدیره‌ك بوتون عصیانی،
تمام خلاص ایده‌ك آذربایجانی.
نجه تلسمه‌ییم آخی، اوغول، من
کیچیك قارداشینلا بیر یرده دونن
ینه شوملاییردیق سوسوز تورپاقی،
گونده آلولانیب گون اورتاچاغی
بیزی دیلدن سالدی، هوسدن سالدی
حیوان ئوکوزی‌ده نفسدن سالدی
آرتیق ییخیلیردی یورولموش اوشاق...
من سوسوز ئوکوزی خیشدان آچاراق،
دیدیم که، دینجلك بیر آز کولکه‌ده
گویلر ایستی‌سینی درسین بلکه‌ده.
بیز چوره‌ك دوغراییب یئدیك بیر آزدان،
ئوکوزده سو ایچیب جوشقون آرازدان،
صونرادا شك‌لدی قولاقلارینی،
اوتایین یام یاشیل اوتلاقلارینی

گوروب قاباقداکی داغ‌لاردان کچدی،
بیزه سرحد چکن آرازدان کچدی.
کچدی، قانمادی که، گون دوغان کیمی
ارباب قودوزلاشیب، بیر سوغان کیمی
بو مزدور آتانی کسیب سوباجاق.
اوغول، قارداشین‌سا چیرمانیب باباق
چایدا آج ئوکوزه چاتماق ایسته‌دی،
دایینجا بیر داش‌دا آتماق ایسته‌دی.
بو وقت گولله سسی گلدی آرخدان
اوشاقین کوکسونی دلدی آرخادان
ایران سربازی‌نین آتدیغی گولله.
من اونی قالدیریب تیتره‌ك الیمله
قانلی سینه‌سینی باغریما باسدیم،
کیچیك اوره‌گینه قولاق‌دا آسدیم،
آرتیق دوگونموردی او معصوم اوره‌ك
مخمر گوزلری‌ده آه، بول چکره‌ك
بیلمیرم، نه‌ ایچون آچیق قالمیشدی.
بلکه‌ده قارداشین صون نفسه‌دك
سنین گله‌جگین یولا دالمیشدی.
بیرده‌کی، قایدادیر اوغول، یاخشی بیل،
بیر آدام حیاتدان گندرسه نیسگیل
دایانیب دونسادا کوکسینده نفس،
گوزینی حیاتا یوممماق ایسته‌مز.
اوغول، دولوندادیر ینه گوزلریم،
قورخورام حسرتدن سونه گوزلریم.
بویوك آزادلیغی گوره بیلمه‌یم.
آنجاق گورمه‌سم‌ده او زمان نه غم،
گلیب پیس گونومده چاتارسان ئوزون،
گونومی آغ گونه قاتارسان ئوزون.

اوچونجی مکتوب

«اوغول، سئوال ویردی خان منه بیلدیر،
دیدی: ــ گونش گویده نچه مین ایلدیر
یانیر، توکنمه‌ییر اونین آتشی،
نه‌دیر بس یاندیران دائم گونشی.
دیدیم: ــ ارضه باخیر گونش سمادان،
گورور بیزیم کیمی زواللی انسان
ظلمه، اسارته تاپلاشیر قات ــ قات؛
گورور دوزولمزدیر بو آغیر حیات.
او دورکه، غضبدن قلبی اودلانیر،
انسانین حالینا آلیشیب یانیر.
فقط دییرلرکه، بیر گون گله‌جك
بوتون بشریت دییب ــ گوله‌جك.
حیات سالیناجاق بیر ینی طرزه،
گونش‌ده گویلردن انه‌جك ارضه،
انسانین قلبینده یاناجاق دائم.
یارادان بشین‌لر ئوز سینه‌سینده
اونی اودلی اورەك ساناجاق دائم.
اوغول، خوش گلمه‌دی بو جواب خانا
قیرمانجلا سینه‌می بویادی قانا،
توریاق دا ویرمه‌دی منه او مسگین،
او منی بو ائلدن سالدی دیدرگین.
صونرا دا غربتده ایشیتدیم که، من،
خان هجوم چکه‌رك بیزه ینی‌دن
سنین نشانلینی آلماق ایسته‌میش.
ایوینه قول کیمی سالماق ایسته‌میش.
فقط، آخشام اوستی شاختادا، قاردا
قیز بیر آت مینه‌رك کتان پالتاردا
تله‌سیك داغلارا قاچمیش غفلتا.

کهر آت شاختانین بوز نفسبندن
دونوب یاماجلاردا قالسادا ینه
او مینیب قایانین قارلی ترکینه
آغلامیش، دوشونموش او، قارلی داغدا،
لاکن دوندورمامیش او قیزی شاختا.
نازك بیر کتاندان اولسادا دونی،
سنین محبتین ایسیتمیش اونی.
اوغول، قاییدارکن من ایوه درحال،
ایشیتدیم او سحر بوتون بیر محال.
گندیب مین حرمتله گون دوغان زمان
او داغلار قیزینی گتیرمیش داغدان.
اوغول، خسته یاتیر نشانلین ایندی،
من ده سفیل ـ سفیل دولانیب کندی.
نه بیر ایش تاپیرام، نه ده که، درمان،
قیزدیرما ایچینده اوّل آخشامدان
او قیز سایاقلاییب اوزون گجه‌نی،
هر کلمه باشیندا چاغیریر سنی.
من آتا اولسامدا، قوی دییم آچیق،
او قیز سئویر سنی مندن ده آرتیق.
اوغول یانیر قلبیم بیر تندیر کیمی،
سینمده حسرتدن بیر قلبیر کیمی
هله‌ده گوز ـ گوزدیر، دشیك ـ دشیك‌دیر.
باشیمدا داغ کیمی ینه‌ده دیك‌دیر.
اوغول، دئیرم که، یانار قلبیمی
یایراغین باشینا بیر چراغ کیمی
سانجیب بو ائل‌لرله یوروشه چیخیم؛
صاباحکی گونشله گوروشه چیخیم.
اوغول، بیر آز تلس، یوبانما، سن ده،
قوی یوروش مقامی چاتیب گلنده

سنین ده الینده بیر بایراق اولسون
گل، ائللر یانیندا اوزون آغ اولسون.
قوی صاباح قوومیز ایدنده طغیان،
بو ائللر سیلکینیب چیخسین عذابدان.

جواب مکتوبی

آتا، عزیز آتا نیه دردلی‌سن . . .
مکتوبی دالبادال یازماسام‌دا من،
بیل که، دوشونورم هر زمان سنی
بیلیرم آغریدیر بو هجران سنی.
اوزاقدا دگیلم، بیل یاخیندایام،
بو دوغما، بو وطن توریاغیندایام.
گوروروم آغاریب ساچلارین سنین،
غضبدن، آغریدان قاشلارین سنین،
نه دوگونله‌نیب، نه چاتیلمیش.
آخی وطن ملکی یادا ساتیلمیش
آلچاق وزیرلرین قانلی الیله،
من که، عمرین بویو آخی بیر بئله
نه عذاب گورموشدون، نه ده که، محنت.
نه حکمرانلیق، نه سلطنت
سینه‌نین اوستونده قورولموش آتا،
کوکسونه یانار داغ وورولموش آتا.
گوروروم چوره‌کسیز دارداسان ایندی،
خان ایسه سویاراق او دوغما کندی،
سنه عذاب ویریر، مین قان اوددورور.
یوخ، یوخ عزیز آتا، گلیرم بودور.
گلیرم، اودلانیر دیله‌گیم منیم.
ایندی، حسرت گورموش اوره‌گیم منیم
ایشدن اودون اولموش قابار الینی،
بیرده که، اوخسنه، گوزل گلینی

وفالی دوست کیمی قوجماق ایسته‌ییره
داغلارین اوستوندن اوچماق ایسته‌ییره.
ایندی عزیز آتا، سئوین، گلیره‌م،
ینه‌ده شن‌له‌نر ایوین، گلیره‌م.
آرتیق یهرله‌ییب کهر آتیمی،
صاباح گون دوغارکن، ظفر آدیمی
چاپیب یازاجاغام یرین دوشونه.
تویا، مسلسله گره‌رك سینه
آتیم تبریزده‌ده چاپاجاق، آتا.
نعلیندن قیغیلجیم قوپاجاق، آتا.
او وقت‌که، آغ گونه‌سن‌یول آچاراق
گیردین ششگلانا الینده بایراق،
ییل‌که، دوستلاریملا بو باش کوچه‌دن
گلیب او میدانا چاتاجاغام من.
او وقت گنده‌جییك قوشا، یان ـ یانا
وطن اوغروندا کی بویوك عصیانا.

اسماعیل جعفرپور

اسماعیل جعفرپور (وفا) قهرمان اوغلی ۱۳۰۴-نجی ایلده سلماس محالینین صدقیان کندینده آنادان اولموش و اورتا تحصیلینی شاهپور شهرینده آلمیشدیر.

او ۱۳۲۱-نجی ایلده حزب توده ایرانا و ۱۳۲۴-نجی ایلده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینه عضو اولموشدور.

اسماعیل جعفرپور بدیعی یارادیجیلیغا اساس اعتباریله ۱۳۲۷-نجی ایلدن باشلامیشدیر. شاعر ئوزشعرلری وادبی-تنقیدی مقاله‌لری ایله آردیجیل صورتده «آذربایجان» روزنامه‌سینده و بیر سیرا مطبوعات و ژورناللاردا چیخیش ایتمیشدیر.

شاعرین «قهرمانین دوشونجه‌لری»، «یولوموز بللیدیر» و روس دیلینده «بایرام قاباغی» آدلی کتابلاری چاپ ایدیلمیشدیر.

ئوْلمز

عمرون گلی بیر گلدی‌که، آخر سولاجاقدیر،
آنجاق عملین بهره‌سی دائم قالاجاقدیر.
آیریلما ائلیندن کونول، آیریلما بیر آن‌دا،
ائلسیز یاشاماز بیل‌که، شرافتلی جهاندا.
من عمرونی خلقینله برابر باشا وورسان،
دشمن قاباغیندا قوجامان داغ کیمی دورسان،
ئولسن‌ده مرامین ابدی ئولمه‌یه‌جکدیر،
یادلار ئولومونله ئوگونوب، گولمه‌یه‌جکدیر.
هرکیم‌که، اوره‌کدن وطنی سئودی ازلدن،—
بیر نغمه‌یه چئوریلدی آدی دوشمه‌دی دیلدن.
مسلکسیز اولان کیمسه وطنچین‌ده دوشونمز،
شور اولماسا بلبلده چمنچین‌ده دوشونمز.
دائم وطن، اولادینی باغریندا باشاتدی،
ئوز عمرونی تورپاق‌دا اونون عمرونه قاتدی.
من سویله‌مه سرداری ئولوم وقتسیز آپاردی،
قدرتلی ایگید قوللارینی گوجله قاهاردی.
یوخ، ایندی وطن تورپاغینین گل‌ـ‌چیچگیندن،
هر لاله‌نین حسرت دولی یانمیش اوره‌گیندن
غیرتلی مجاهد قانینین عطری ساچیر باخ!
قوینوندا عزیز ساخلاییر ئوز اوغلونی تورپاق.

ئولمزا وطن اوغروندا جانیندان کئچن ئولمز،
آزادلیق ایچون بیل‌که، قانیندان کئچن ئولمز!
جارپیش ائل ایچون، قوی‌سنه قانسیز دیمه‌سینلر،
آتما وطنی، قوی سنه جانسیز دیمه‌سینلر،
سردار دوشونی خلقی ایچون ایلدی سنگر،
اودلار ائلینه آرخالانیب اولدی مظفر،
کاروان کیمی آیلار دولانیب ئوتسه‌ده ایللر،
کونلونده یاشاتدی ینه سرداریني ائللر،
ئولمز، وطن اوغروندا جانیندان کئچن ئولمز،
آزادلیق ایچون بیل‌که، قانیندان کئچن ئولمز،

***

اوره گیمدن

هجران منی سیخدیقجا متانتله بوی آتدیم،
بیر اودلی محبت دلی کونلومده یاشاتدیم،
آیریلدی اگر قوش کیمی جسمیم وطنیمدن -
آیریلمادی روحوم قانا باتمیش چمنیمدن!
هر یرده مکان ایتدیسه سودالی خیالیم -
بیر نغمه کیمی گزدی افقلرده سئوآلیم!
هیهات! دایانین، ای ئوتن آزاده بولوتلار،
سیز بلکه جنوب یولچوسونوز بیرجه سوزوم وار -
- البت دوشه‌جکدیر یولونوز دوغما وطندن،
سیز اودلی سلام سویله‌یه‌سیز ائللره مندن!
من یاد دگیلم، هر سوزومی داغ-دره دینلر،
نغمه‌مله تانیشدیر او قیزیل لاله‌لی چوللر،
یاریم ابدی وصلینه چاتمازسام اگر من،
وولکان کیمی اود پوسکوره‌جکدیر اوره گیمدن!

۱۳۳۶-نجی ایل

زنداندا بایرام

زندان...
قاراداشدان هورولموش
دورد دیوارین آراسی.
گونشه حسرت قالان
کامشرانین هواسی
آغیرلاشیر آن ــ به آن.
دوشه‌مه‌نین اوستونه
چیلنمیش
قیرمیزی قان!
زندان...
پولاد بیر قفس،
سکونت حکم سورور،
ایشیدیلمیر بیرجه سس.
اوزانمیش اوزی اوسته
داغ اوره‌کلی بیر انسان،
مبارزه عشقیله
آلیشیب ــ آلوولانان
بیر مقدس اوره‌گین
سیزیلداییر یاراسی.

بو سیزیلتی
نه غمدیر،
نه قلب اشکنجه‌سیدیر!
نه قورخاق بیر انسانین
یالواریشلار آندیران،
ئوز دردینی دشمنه
آه و زارلا قاندیران
اضطرابلی سسیدیر!

بو سس،
یر.م سحری –
آل قانیله
دوه‌انلی فقلری بویایان
مبارز بیر صطن
انقلاب نغمه‌سدیره
زندانده دیلسیز گنجه...
دونن گون باتان چاغی،
سرغی – سئو آل زمانی
بولیسین سونگوسیله
سینه‌سی یارالانمیش،
آیاقلاری داغلانمیش،
دوداغی پارچالانمیش
بیر قهرمان ضابطی
ساریب سونسوز دوشونجه!
اونودور هر آغ‌ ینی
باشینداکی دویغولار،
قوش کیمی قانادلانیر،
ئوز دوغما وطنینی
باشدان – باشدان دولانیر،
صاباح بایرام گونونده
نمایشه چیخماقچین
ایران فعله‌لرینین
جرگه‌سینه یاناشیر.
سونرا اونون خیالی
یر اوزونی دولاشیر.
آلوولی اوره‌گینده
ائله سل مشعل یانیر.
گورور چینلی دوستوبی،

ویتناملی قارداشینی،
آل بایراغین آلتیندا
بیرلشمیش میلیونلاری—
بو عزیز بایرام گونی
حاضرلیق آپاریرلار.
احتراصلا دو گونور
سینه‌سینده اوره‌گی،
نور ساچیر گوزلرینه
قلبینده‌کی دیله‌گی...
محبوس ینه آیریلیر.
شیرین خیاللاریندان،
اونون ئولوم حکمونی
محکمه ایدیب اعلان!
او، دوشونور، دوشونور...
سحری گورمه‌یه‌جك.
گئجه ئوتور یاریدان،
ئوتورور آغیر، آغیر
او، اودلی سینه‌سینی...
اوخویور حزین—حزین
اوکتیابر نغمه‌سینی.
آچیلیر نازلی سحر...
آل شفقه بورونور
اوزاق—یاخین افقلر.
قارشیلاییر بایرامی
بش قطعه‌ده یرلشن
بویوك—کیچیك ئولکه‌لر؛
ظلمه قارشی دوگوشن
بوتون مستملکه‌لر.

دوغما وطنیمینده
یتیلمز ایگیدلری،
سونگولر آراسیندان
ئوپورلر بو سحری.

زندان آغیر هوالی،
پنجره‌سیز اولسادا،
ضابطین اوره‌گینه
آل شفقلر سوزولور؛

بو بایرام سحرینده
گوزونه ایشیق گلیر،
جلادلارین حکمونه
استهزا ایله گولور.
بیلیر ئوز قورخوسوندان
اونا ال اوزاتماغا
جسارت ایتمیر دشمن.
ضابطین نغمه آخیر
قیزیل قان دامجیلایان
سوسوز دوداقلاریندان!...
۱۳۳۴ـنجی ایل

***

ظفر بایراغی

قوودی بیرـبیربنی آیلار، فصللر
داغلاردا دگیشدی دونونی قات ـ قات.
اویاندی یوخودان ماتمیش نسللر،
اونلاری یوروشه چاغیردی حیات،

شمال گونشیندن سوزدی شفقلر،
نور ویردی ایشیقسیز گوزلریمیزه.

گولدی اوزوموزه بیر آیدین سحر،
ینی قدرت گلدی دیزلریمیزه.

۲۱ آذر... ۲۵ـنجی ایل...
پارتیام دوگوشه چاغیردی بیزی.
انقلاب شعله‌سی آلوولانا‌راق
توتدی شهرلری، کندلریمیزی.

پارتیام حکمونی ویردی قدرتله،
دشمنله عنادلا دوردوق اوز ـ اوزه.
قولوم پنجه‌لشدی ابدیتله،
سلاحلا باشلادی بو مبارزه.

گئتدیك ایره‌لییه قانلی ووروشدا،
انقلاب بایراغی ئون سیرامیزدا.
قانلی چارپیشمادا، بو قورتولوشدا
سارسینتی اولمادی هئچ آرامیزدا.

ارمنی قارداشیم، کورد سلاحداشیم
خلقیمله گئتدیلر چییگین ـ چییگینه.
هر کونول سیرداشیم، هر مسلکداشیم
گئچدی ئوز جانیندان آزادلیق دییه.

باش اگدی انقلاب کمیته‌سینه
یوردومدا حکم ایده‌ن قارا قوه‌لر.
وطن آلقیش دیدی ائلین سسینه،
سیغدی الیمیزی ینی بیر ظفر.

یوردومدا طوی اولدی، قورولدی بساط،
آچیلدی آلنیمین قیریشیقلاری.
تاریخ تزه‌لندی، دگیشدی حیات،
ساچدی انقلابین آل ایشیقلاری.

زندانلار آچیلدی، ییخیلدی بیردن،
دیل آچدی آزادلیق نغمه‌کارلاری.
قارانلیق ئولکه‌مین هر بیر یریندن
استقبال ایتدیلر بو شن بهاری.

ظلمتین باغرینا شیمشک تك چاخان
ظفر بایراغیمیز پارتیا اولدی.
دشمنین قلبینه آلوولار ساچان
متین، دایاغیمیز پارتیا اولدی.

یئنی بیر حیاتی ئوز الیمیزله
تزه‌دن باشلاییب قوردوق، یاراتدیق،
تمیز عشقیمیزله، دیله‌گیمیزله،
هجرانلا ووروشدوق، وصالا چاتدیق.

لندندا قاماشدی لوردون گوزلری
بیزیم انقلابین شفقلریندن.
آغ ایوده میسترین اورەك سوزلری
قلبینده بوز کیمی دوندی‌دا بعضا.

قانلی اللرینی اوزاتدی بیرده
آمریکا، انگلیس آذربایجانا.
گونشین اوزونه چکیلدی پرده
یوردوم باشدان ـ باشا بویاندی قانا.

بو قانلی ووروشدا، بو چارپیشمادا،
بیلیر بشریت بوتون دنیادا،
بیز گئری چکیلدیك صلحون عشقینه،
دشمن ئوگونمه‌سین، غالب اولمادی!
سونونجی ضربه‌نی ووراجاق ینه
صاباحکی یوروشده آذر اولادی!

***

کورد قارداشیما

بیر اوره‌گیک ایکی جاندا، آیریلمادیق هئچ زمان،
قانلی دوگوش میدانیندا ویرمه‌دیک یادا امان،
قورخوتمامیش ائلیمیزی نه فرطینا، نه دومان،
سوزوموز بیر، یوردوموز بیر، کونلوموز بیر، قارداشیم،
تاریخ بویی ووروشمالار فخریمیزدیر قارداشیم!

ئولکه‌میزین داغلارینا زینت ویریب قانیمیز،
آزاد حیات قورماق ایچون یارانیبدیر جانیمیز،
بونا شاهد تاریخ بویی شهرتیمیز ـ شآنیمیز...
دوگوش ایچون بویودوبدور سنی آنان قارداشیم!
سلاحینی قویما یره، قانا آل قان، قارداشیم!

کور اوغلونون، جوانشیرین اونوتماریق آدینی،
آنا وطن اونوتماییب، اونوتماز اولادینی!
آنلامیشیق ازل گوندن آزادلیغین دادینی،
اگیل ئوپوم، بیرده ئوپوم گل اوزوندن قارداشیم،
ظفر سوزی آنلاشیلیر هر سوزوندن قارداشیم!

یادیندامی عزیز قارداش، دوست الینی سیخدیغیم،
یولونداکی تیکانلاری اللریمله ییغدیغیم،
دسته ـ دسته چیچکلرله من قارشینا چیخدیغیم،
مغرور باشین اگیلمه‌سین هئچ بیر زمان قارداشیم،
قارا زندان ییخیلاجاق، بونا اینان، قارداشیم!

ایللر بویی تالامیشدیر، عزیز قارداش، یاد بیزی،
زندانلاردا چوروتموشدور هر یئتن جلاد بیزی،
سیزلاتماسین برك آیاقدا درد بیزی، فریاد بیزی،
جسور ائلین دوگوش گونی دایانماسین قارداشیم،
ساتقینلارا، آزغینلارا اینانماسین قارداشیم!

وطنیمیز تاریخ بویی قهرمانلار سَتیریب،
غمگین اولما قاضیلری، آرسینلری ایتیریب،
هر شهیدین پاك قانیله تورپاق گللر بیتیریب.
چیچك آچار دیله گیمیز، بهار اولار قارداشیم!
خائنلرین قورخوسوندان رنگی سولار قارداشیم!

دوگونلمه قاشلارینی، بوزولماسین وقارین،
مأیوس اولما گله‌جکدن، سیل کونولدن غبارین،
یادینا سال، یادینا سال کئچمیشده‌کی ایلقارین،
قالخ آیاغا، دایانمادان ایده‌ك عصیان، قارداشیم!
حق‌ده بیزیم، غلبه‌ده، بونا اینان قارداشیم!

۱۳۳۰-نجی ایل

***

گئده‌نلر گلیر

تبریز... گنجه یاری... دکابر آیی،
گزیر قاپی-قاپی آجی روزگار.
قویماییر گوز آچسین ایشیقلی آیی
وطن گویلرینده قارا بولوتلار.

ینه‌ده دینجلیر قوجامان شهر،
دوگوشدن قاییتمیش اوردولار کیمی.
هر دونگه باشیندا گزیر خفیه‌لر،
ئوزونی گیزله‌دن اوغرولار کیمی.

صاباح بایرامیدیر بیزیم ائللرین،
هر ایوده گیزلیجه ینه صحبت وار.

بو آغیر گونلرین، آغیر ایللرین
دوزور محنتینه مغرور آنالار.

اودور، بیر داخمانین چراغی، آنجاق
سوزاریر شمع کیمی آخشامدان بری.
آغ ساچلی بیر آنا اویاق قالاراق،
نه واقتدان گوزله‌ییر آیدین سحری.

دوگوش پالتارینی ایگید اوغلونون
آنا صاندیغیندان چیخاریر بیر-بیر.
کونلونده دیل آچیر آرزولار اونون،
ینه حزین-حزین باباتی دییر!

– عزیزینم دوزه‌ره‌م،
هر دردینه دوزه‌ره‌م.
سفرین اوزون چکدی،
اوغول، ینه دوزه‌ره‌م.

آنا اوخودوقجا هر باباتینی،
کئچیر گوزلریندن خوش خاطره‌لر.
سالدیقجا یادینا شن حیاتینی،
گوزوندن یوخونی قوورور نغمه‌لر.

گلیر بیر تسلّی آنا قلبینه،
باخیر احتشاملا گله‌جگینه.
دوزلدیر قدینی دورور آیاغا،
متین اراده‌سی چئوریلیر داغا.

گورورکه، بویلانیر افقدن سحر،
چاخناشیر ینه‌ده قوجامان شهر،
انقلاب مارشینین سسی یوکسلیر،
ظفر اوردوسی تك گئده‌نلر گلیر،
گونشله اوز-اوزه دایانیر آنا،
فدائی اوغلونی باسیر-باغرینا

۱۳۳۵-نجی ایل

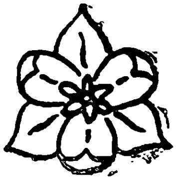

حسینی ابوالفضل (حسرت)

ابوالفضل حسینی ۱۳۰۳–نجی ایلده روشن‌فکر عائله‌ده آنادان اولوب، اورتا تحصیلینی تبریزده آلمیشدیر. او،۱۵–۱۶ یاشلاریندان اعتبارا کلاسیک ایران ادبیاتی تاثیری آلتیندا فارس دیلینده غزللر یازمیشدیر.

ابوالفضل حسینی آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین عضوی اولموش و ملی‌آزادلیق حرکاتیندا فعال شرکت ایتمیشدیر.

۱. حسینی اساس اعتباریله داها آیریلماز شکلده ۱۳۲۷–نجی ایلدن ادبیاتلا مشغول اولور. بومدت عرضینده بیرنچه پیه‌س، حکایه، پوئما، رباعی، غزل و لیریک‌شعرلر یازمیشدیر. اثرلریندن بیرچوخی مطبوعاتدا درج ایدیلمیشدیر.

قیزیل صحنه

ینه سالمیشدی افقار قره شال،
آنا تبریزده بویوك تهلکه وار.
هر طرف غمدی، مصیبتدی، ملال،
آجی پائیزه دونوب شانلی بهار.
اوچوشور یارپاقلار...
بوز دومان چولغالامیش داغلاری‌دا
آغلاییر یر، اوجا گویلر، من‌ده.
سولدوروب شاختا بوتون باغلاری‌دا،
گوزه دگمزدی چیچك گلشن‌ده،
نسترن، سوسن‌ده.
گیزله‌دیب گون‌ده قیزیل ساچلارینی
ناکام ئولموش ایگیدین دلبری‌تك.
سرولرده اگیب ئوز باشلارینی
هم اوغولداردی فغانیله کولك،
آه ـ زار ائیله‌یه‌رك.
ایویمین چوللره‌دیر پنجره‌سی،
«لاله» سمتینده شهردن کنارا.
جانلانیر گوزده الم منظره‌سی،
باخیرام من او سولوخموش دیارا،
خزان اولموش بهارا.
شیشه‌دن بیر ییغیم انسان گورونور
گاه‌دا بیر سس دویورام اونلاردان.

اوره‌گیم سینه‌ده قوش تك دوگونور
یقین ایستردی‌که، اوچسون اورادان،
اونا یوخدور امکان.
ایسترم بیلمگه بو حادثه‌نی
چولغاییب قلبیمی سونسوز هیجان.
شور توتوب قهریله بوغماقدا منی
ترك ایدیب منزلی قاچدیم حیران،
حالی پوزغون، نالان.
تز چاتیب کتله‌نی گوردوم غملی
هم‌ده حیرتده‌دیر آنجاق‌که، ندن؟
ازدحام آرتمادا، گوزلر نملی،
چالیشیب لاپ ایره‌لی کئچدیم من،
بوغولوردوم کیندن.
بیر نفر افسری گوردوم یارالی
گولمه‌ییر چهره‌سی لاکن مسرور.
خلقدن بیر نئچه آددیم آرالی
اوجا بیر داغ کیمی دورموش مغرور،
آلنیندا غرور.
الله بیل شیردیر او زنجیره دوشوب
ییغیلیب دوره‌سینه وحشیلر.
قاباغیندا نئچه جلاد دوزولوب
قلبلری بیر قره داشدان‌دا بتر،
یوخدور انصافدان اثر.
داد ایدیردی باجیسی، هم آناسی،
خلقی توتموشدی کدر، غم، دهشت.
بئله سویلردی او اتللر بالاسی:
– ایله‌یین سوزلریمه سیز دقت،
نه قدر وار فرصت!
من نه یاغی، نه‌ده قولدور، نه خانام،
نه اوغورلوق نه‌ده قان ائیله‌میشم.

نه‌ده بیر ناموس ایچون کچ باخانام،
پاك بویوتموش منی چون پاك اؤلکم،
اؤلسم‌ده نه غم!
لیره، دوللاره وطن ساتمامیشام
نه‌ده من خارجیلر نوکرییم.
قانْ ایچیب، مفته یئییب یاتمامیشام،
یوردومون ساده‌جه بیر عسگرییم—
میلّتیمیزیندن بیرییم.
دیریدیر چونکه مقدس وطنیم،
آلاجاق قوینونا دائم منی‌ده.
قوی بو گون قانه بویانسین بدنیم،
توتاجاق بیر بئله گون دشمنی‌ده،
دوشه‌جکلر بنده.
قوجا سرهنگ آچیپ آغزین بو زمان
یاغیریب سویله‌دی:
— آتش—آتش!
افسرین سینه‌سینی ویردی نشان،
ائله بیل باتدی سمالرده گونش
آناسی ائیله‌دی غش.
سس دگیب داغلارا عکس اولدی بو آن
«برنو» لاردان آتیلان تیر سسینه.
قوپدی دهشتلرایله بیر طوفان،
شریك اولدی آنانین غصه‌سینه،
ائللرین ناله‌سینه.
خلق بیر سئل کیمی آخدی اوردان.
قورخمادان هئچ‌ده اؤلومدن، اوددان
افسرین نعشین آلیب اللرینه،
ال چکیب قانلی قره تئللرینه،
اگدیلر باشلارینی حرمتله

ـ بو آخان قانلار اولوب بیر عمان
عالمه سس سالاجاق فرطیناسی.
چارپیشان موج‌لارین آردیندان
ساچاجاق گویده سعادت ضیاسی.
آل قانینلا گل آچارکن بو دیار
هیکلین بیر قلعه تک یوکسه‌له‌جک!
یاتدیغین توپراق اولوب بیر گلزار
گللی بیر یاز کیمی دائم گوله‌جک
سنی یاد ائیله‌یه‌جک...

۱۹۴۷ ـ نجی ایل

ناشر

فتحی خشگنابی

فتحی خشگنابی حمزه اوغلی ۱۳۰۰-نجی ایلده فروردین آیینین ۱-ده جنوبی آذربایجانین خشگناب کندینده تورپاقسیز کندلی عائله‌سینده آنادان اولموشدور. او، ایلك گنجلیك دورینی همین کندده کئچیرمیش، کند ملالاریندان فارس دیلینده تحصیل آلمیشدیر. او، ایراندا ایکن آنجاق بیر ایل رسمی مکتبده درس اوخویا بیلمیش، سونرا ایسه ایش تاپماق ایچون ایرانین بیر چوخ شهرلری و ایالتلرینه گئتمیشدیر. یازیچینین حیاتیندا ان آغیر بیر دور اولان بو ایللرده او فعله‌لرین و زحمتکش کندلیلرین دوزولمز وضعیتی ایله تانیش اولموشدور.

فتحی خشگنابی ۱۵ یاشیندان باشلایاراق، فارس دیلینده شعرلر و نثر پارچالاری یازمیش، لاکن او، ایلك دفعه اولاراق ئوز شعرلرینی ۱۳۲۲-نجی ایلده «حزب توده ایرانا» عضو اولدوقدان سونرا همین حزبین مرکزی مطبوعاتیندا چاپ ایتدیرمیشدیر. بیر آزسونرا مقاله و فیلیه‌تونلار یازماغا باشلامیشدیر.

او، ۱۳۲٤-نجی ایلین شهریورینده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین عضوی اولموشدور.

آذربایجان ملی حکومتی دوروندە فتحی خشگنابی ایلك دفعه اولاراق ئوز آنا دیلینده یازماغا امکان تاپیر. ۱۳۲٤-۱۳۲۵-نجی ایللرده اونون بیرسیرا ایلك حکایه و پووه‌ستلری، یوزلرله مقاله و فیلیه‌تونلاری آذربایجان دیلینده چاپ اولونور. بوحکایه‌لردن «زینب»، «زلیخا»، «معصوم و معصومه»، «مهری»، «ابراهیم»، «آستفئك و آریوهاد» حکایه‌لرینی و یاریمچیق قالمیش «سوواریلمیش پولادلار»، اوچرکی و «عشق و محاربه» پووه‌ستینی گوسترمك اولار.

فتحی خشگنابی‌نین بووقته‌قدر «ایکی‌دوست»، «سونونجی بایراقدار»، «حکایه‌لر» آدلی حکایه و پووه‌ستلردن عبارت اولان کتابچالاری، «آتا» و «ایکی قارداش» رومانلاری آذربایجان دیلینده چاپ ونشر ایدیلمیشدیر.

اونون «یاغیشلار یاغاندا» حکایه‌لرکتابچاسی روس دیلینده، «ایکی دوست» کتابچاسی بلغارستاندا ترک دیلینده نشر ائدیلمیشدیر.

ایکی دوست

محمدتقی‌نین یاشادیغی حیه‌طین گوی رنگلی کیرلی قاپیسی تبریزین اوجقار محله‌لریندن اولان بالا حمام کوچه‌سینه آچیلیردی. حیه‌طین تکینه دوشنمیش کرپیج‌لر یریندن قوپموش، اووخوم‌ـاووخوم اولمیشدی. بوجاق طرفده، محمدتقی‌نین یاشادیغی زیرزمینین قاباغیندا بیر توت آغاجی، اوندان بیر آز او طرفلیکده سو قویوسی واردی. زیرزمینین تاوانی حیه‌طین دوشه‌مه‌سیندن یاریم متره قدر هوندور ایدی. داخمایا ایشیق آنجاق حیه‌ط طرفینده‌کی بالاجا پنجره‌دن دوشوردی. داخما چوخ رطوبت‌لی ایدی. زیرزمیه گیره‌ن کیمی اکراه گتیریجی بیر قوخی حس اولونوردی. بورادا ائله بیر رطوبت واردی که طاقچه‌لرده اولان قند، دوزدا شه چکیردی. میس بادیه ایچریسینده بعضاً گجه‌دن سحره ساخلانیلان سنگک‌لر کیفسه‌یه‌ردی. ایللردن بری رفده قالان قرآنین صحیفه‌لری آز قالا ایریمیشدی...

محمدتقی‌نین اصل پیشه‌سی بنالیق ایدی. لاکن همیشه بنالیق ایتمك ممکن اولمادیغیندان او، قاباغا چیخان هر بیر ایشه ال آتاردی. وارلیلارین داملارینا سوواق چکر، اوچوق یرلری تعمیر ایده‌ر، اونلارین قوخوموش سو آنبارلارینی آریدیب تمیزله‌یه‌ردی، حیه‌طلرده‌کی گل و تره‌وز کردیلرینی دوزه‌لدردی. قیشدان ـ قیشا کوچه‌لره دوشوب «کوره کچی‌یم، کوره کچی‌یم!» دییه‌سسله‌نه‌ر، داملارین قارینی توکردی، چوق وقتلر حماللیق ایدردی. یای زمانی ایسه کنده گئدیب بیچین

بیچه‌ردی. او، آروادی کلثومی‌ده ئوزیله کنده آپاراردی. آخی محمدتقی کلثومی ائله هر ایل بیچین بیچمکه گندیکی همین کندده گوروب بگه‌نمیش، اونونلا ایولنمیشدی. کلثوم اره گندیکی زمان ۱۴ یاشیندا ایدی، گوزه‌ل، ساغلام، بویلی ـ بوخونلی بیر قیز ایدی. لاکن ایندی اونون گورکمی چوخ دگیشمیشدی. ایری قارا گوزلری چوخورا دوشموش، صفتی ئوز طراوتینی ایتیرمیشدی. گوزلری‌نین کناریندا، بالاجا آلنیندا قیریشیقلار عمله گلمیشدی. اوتوزبش یاشیندا اولماسینا باخمایاراق، ساچلاری‌نین چوخی آغارمیشدی. لاپ بیر قاریا بنزه‌ییردی. ئوزی‌ده چوخدان ایدی که، روماتیزم خسته‌لیگینه توتولموشدی. همیشه قیچلاری‌نین، آیاقلاری‌نین سانجیسیندان داد چکردی.

محمدتقی‌نین کلثومدن بش اوشاغی وارایدی. آللاه ساخلاسین! آنجاق اوشاقلارین هامیسی قیز خایلاغی ایدی. بیزیم یرلرده ایسه قیزلاری اولان یوخسول آداملار نه قدرده بدبختدیرلر! قادین دوغان کیمی هامی سوروشور: «فلانکسین نه‌یی اولدی؟». قیز دوغولموش‌ساه آتا ـ آنایا دئییلن تبریکلر تسلّی کیمی ساییلیر. آخی قیز اوشاغی کیمه لازم‌در؟ او، آتا ـ آنایا یوک اولور، یوك! کاسب آداملارین قیزینی نه آلان اولور، نه‌ده که، ایشله‌دن. قیز اوتوروب آغزینی گویه آچیر، «ویر، یئییم!» دئییر. «ویر، ویر! هارادان ویریم آخی؟» اوغلان اوشاغینا نه دیمیشم! یامان گونده آتا ـ آنانین آرخاسی، کمکچیسیدیر. هچ اولمازسا کوچه‌لرده شیرنی، بالیق ساتیر، گونده بیر نچه شاهی پول چیخاریر.

محمدتقی‌نین قیزلاری آرتیق بویوموشدیلر. آنجاق کوچه‌یه آدام ایچینه چیخاسی حالدا دگلدیلر. هامیسی آز قالا یومورتادان تازاجا چیخمیش جوجه کیمی لوم ـ لوت ایدیلر. بیر نچه ایلدن بری اگینلرینده گزدیردیکلری چیت دونلاری توکولوب داغیلمیشدی. اونلار ئوزلرینی

آنجاق چادرا آلتیندا گیزلەدیر، عمرلیك حبسه محکوم ایدیلمیش آداملار کیمی حیەطدەن بایرا چیخمیردیلار. گجەلر، کیلگەلری چیخمیش، میتیلی بوسبوتون داغیلمیش کهنه بیر کرسی یورغانی‌نین آلتینا گیریب یاتیردیلار. قیشدا نه کرسی قورابیلیردیلر، نەده کەبخاری‌یاندیریر-دیلار. چونکه بونون ایچون پول لازم ایدی، پول الده ایتمك ایچون‌ده ایشلمك لازم ایدی. لاکن ایش هانی؟ ایش چیخیب جیران دالینا!

ایشلتمك ایچون اونا مراجعت ایدەن بیر آدامی گوزلرکن محمدتقی بعضاً سحردن آخشاما قدر میدانچالاردا دوراردی. آخشام چاغی ایسه الی بوش، قارنی آج ایوه قاییداردی. بیله زمانلاردا تکجه آللاه بیلیر که، او، نه قدر اضطراب چکردی. آخی عائله‌نین یانینا الی بوش قایتماقدان آغیر بیر عذاب نه اولا بیلر؟ ایوده آج اوتوروموش قیزلار اونی گوزلەییردیلر. آروادی کوچەدن گلن آددیم سس‌لرینه قولاق آسیر، اورەك چیرپینتیسی ایله حیەط قاپیسی‌نین دوگولمەسینی، اری‌نین گلمەسینی گوزلەییر... نهایت قاپینی تیققیلدادیرلار، قیزلار دیسکینمیش حالدا حیەطه قاچیب، قاپینی آچیرلار. محمدتقی اونلارین اوزونه باخماقدان بیله قورخور، اوتانیر. اونین توکلری آغارمیش قاشلاری‌نین اورتاسینداکی یاریق و بالاجا اتلی آلتینین قیریشیقلاری درینلەشیر. آلماجیقلاری قابارمیش گیردە صفتینده علاجسیزلیغین، آتالیق قایغی‌لارینین، امانسیز امیدسیزلیگین سارسیدیجی افادەلری واردیر. قارا یوموری گوزلرینه داخلی اضطرابلارینی آندیران بیر کولگه چوکموشدیر. او، نه دینیر، نه دانیشیر، قوروموش دوداقلارینی یالاییر. بعضاً اوغرون باخیشلاری ایله قیزلاری‌نین، آروادی‌نین سولقون، سوزارمیش اوزونه توتری بیر نظر سالاراق، هیجانلانیر. اونین گوزلری یاشاریر. اوره گینده باش قالدیران بو اضطرابلی هیجانلاردان خلاص اولماق ایستەییرمیش کیمی محمدتقی کوکسینی ئوتورور. صونرا اوزونی آروادینا توتوب:

- دوغدون توکدون باشیما، هامیسی‌دا قیز اوشاغی! - دیه

بوتون گناهلار کلثومده ایمیش کیمی اتهام ایدیجی بیر مسله دیللەنیرە
ـ هامیسیدا قیز اوشـاغـی! آغیزلارینی دگیرمان کیمی آچیلارە
دی گل بونلارین دەنینی یەتیر!
ـ سن‌ده غریبه سوز دانیشدین‌ها! ـ دیه کلثوم کویره‌امیش بیر حالدا
جواب ویریر. ـ ایوه الی بوش گلمه‌گین بس د گیل، هله دانیشیرسان‌دا؟!
اتله بیل که، اوغلان اوشاغی دوغماق منیم ئوز الیمده‌دیر.
محمدتقی‌دینمیر. چونکه او آروادی‌نین گناهکار اولمادیغینی چوخ
یاخشی باشا دوشور. لاکن آخی او، نه‌دیسین، بیر سوز دیملی‌دیر. یا
یوخ؟ بیر سوزدیملیدیر که، اوره‌گینی بوشالتسین. آنجاق کلثومین
شماتتی «ایوه الی بوش گلمه‌گین بس د گیل، هله دانیشیرسان‌دا...»
دیمه‌سی اونون اوزه‌گینی داهادا آغریدیر، عذر ایسته‌ییرمیش کیمی
نوازشکار و اوتانجاق‌باخیشلارینی آروادی‌نین اوزونه تیکیر، ینه‌ده کوکسینی
ئوتورور. صونرا:
ـ بیر برك اولاندا ئوکوز، ئوکوزدن گوره‌ر! ـ دیر. ـ آروادە
منی باغیشلا! هئچ ئوزومده بیلمیره‌م که، نه دانیشیرام. زمانه‌نین اوزی
قارا اولسون، اهل ـ عیال شرمنده‌سی اولموشوق.
کلثوم‌ده اوره کله‌نیب آغلاییر. قیزلارین‌دا گوز یاشلاری سارالمیش
صفتلرینه آخیر. آتا زیرزمی‌ده یانان چراغی کچیریر. قیزلار یاتاغا
اوزانیرلار. قارانلیقدا مسلرینی چیخارمادان ینه‌ده آغلاییرلار. آتانین‌دا،
آنانین‌دا هیچقیریق مسلری داخمانین سکوتینی پوزور. ئوز فلاکتلی
ساکن‌لرینین توکنمز کدرلرینی حس ایتمه‌ین بو داخمادا نه‌لر اولدیغیندان
یقین که، هیچ بیر کسین خبری اولمور!...

۲

خیرالله قیسا بویلی، آریق بیر کیشی ایدی. همیشه شن گورونه‌ردی.
اتله بیل که، گولمك ایچون یارادیلمیشدی. گولنده آلنینین دامارلاری
بیر اوخلوو کیمی قابارار، صفتینده، آغزی‌نین کنارلاریندا هوروموچك

قورخمی آندیران سایسیز - حسابسیز قیریشیقلار عمله گلر، قورد یه‌میش دیشلری نظره چارپاردی. اونین بوسبوتون سس‌سیز گولوشونی گوره‌نده آداما ائله گلردی که، خیرالله گولمك دگیل، غفلتاً قارنیندان باش قالدیران بیر سانجی‌نین دوزولمز آغریسینا معروض قالدیغی ایچون آغزینی آچیب، سس‌یز - صفتینی ازیشدیریب - بوزوشدورمك، بو دقیقه کچینه‌جکدیر.

خیرالله کندین یوخسول قاراریشدان(۱) ایدی. یای زمانی هامبالارا تاخیل بیچر، پاییزدا داغلارا گئدیب گه‌وه‌ن ده‌رر و کندلیلره ساتاردی. قیشدا ایسه ایش تاپماق ایچون شهره گئده‌ردی. شهرده اولدیغی زمان او، همیشه دوستی محمدتقی‌نین ایونده قالاردی.

خیراللهٔنین بیر اوغلی، اوچ قیزی واردی. بیر نچه ایلدن بری توتدیغی نامعلوم بیر خسته‌لیك ایندی اون یددی یاشینا چاتمیش اوغلانین یاخاسیندان ال چکمیردی. اونین رنگی ساپ - ساری سارالمیشدی، ئوزی‌ده حدیندن آرتیق قانسیزلامیشدی. ایش گورمگه طاقتی یوخ ایدی. یایی، قیشی یورغان - دوشکده قالیردی.

قیزلارا گلدیکده اونلارین ان بویوگی‌نین اون دوققوز یاشی، ان کیچیگی‌نین اون یاشی واردی. کندلرده قیزلار تئز اره گئدیرلر. لاکن خیراللهٔنین قیزلارینی اره آلان اولمامیشدی. بودا آتا - آنا ایچون دوزولمز بیر دردی چئوریلمیشدی. فقط، خیرالله ئوز شن احوال روحیه‌سینی پوزماق ایسته‌میر، ایلین بوتون فصل‌لرینی گئجه - گوندوز شیرین جانی اوسته اللشیردی که، ئوز عائله‌سینی بیر تهر دولاندیرسین. او، همیشه آروادینا بیله تسلّی ویره‌ردی:

- آی آرواد، آز آه چك، قان توپور! زمانه‌همیشه ائله بیله قالمایاجاق که! فلکین بش گئچیسی وار، هره‌سینی بیر گون بیر آدامین قاپیسینا ئوتورور. بیر گون گلر که، بیزده بو قارا گونلردن قورتاراریق.

(۱) قارا-توریاقسیز و هئچ بیر استحصال آلتی اولمایان کند ساکنی

قیزلار ایچون‌ده داریخما، قیز قابیسی، شاه قابیسی! ـ دئییلر. هله نه‌قدر ساغام، بیر تهنر دولاناریق. بیر تیکه یاوان چوره‌گه محتاج قویمارام اونلاری!

بو ایلین قیشیندا همین عایله‌یه بویوك بیر مصیبت اوز ویردی. خیراللّه‌نین اوغلی ئولدی. «ئولنه نه وار که، وای قالانلارین حالینا!» دیه‌رلر. او، ئولوب اوزون سوره‌ن عذابلی خسته‌لیگین الیندن خلاص اولدی. آتا ـ آناسی، باجیلاری ایسه گوزی یاشلی قالدیلار. کندلیلر جنازه‌نی ایودن چیخارارکن آنا ئوزوندن گئدی. باجیلار فریاد چکدیلر... قارا تورپاغا باسدیریلمیش جوانین قبری اوسته آخشام چاغی گه‌وه‌ن یاندیردیلار.(۱)ایکی گئجه دالبادال خیراللّه‌نین ایوینه شام گتیردیلر.(۲) اونا تسلّی ویردیلر. لاکن اوره‌گینه اوغول داغی چکیلمیش خیراللّه بیر مدت ئوزونه گله بیلمه‌دی. اونین آریق، اوزون‌سوو صفتینه ئولوم توزی قونموشدی. بئلی بوکولموشدی. آیلارلا یاتالاغا یاتمیش بیر آدام کیمی دوداقلاری قوپ ـ قوری قوروموش، رنگی سارالمیشدی. یازیق خیراللّه آه چکیب، قان تویوروردی...

بو ایل خیراللّه‌نین قیش آذوقه‌سی یوخدی. ئولکه‌ده بهالیق حکم سوروردی. قیزلاری‌نین باشینی دولاندیرماق، اونلاری آجلیقدان خلاص ایتمك ایچون خیراللّه اوزی توتان و گمانی گلن هر بیر آداما آغیز آچمیشدیسادا، اونا کمك ایده بیلن تاپیلمامیشدی. بو گون ایسه ایکینجی گون ایدی که، عائله آجلیق چکیردی. بونی گوره‌ن خیراللّه لاپ چاشیب قالدی. نه ایده‌جگینی کسدیره بیلمه‌دی. الی هر یردن اوزولدیکدن صونرا او، چوخ گوتور ـ قوی ائله‌دی، نهایت بیله قراره گلدی که، شهره، دوستی محمدتقی‌نین ایوینه گتسین، گئدیب اونا

(۱) قدیم عادتلره گوره ئولن آداملارین قبری اوسته گه‌وه‌ن و تونقال یاندیریرلار.
(۲) کندلرده‌کی دب اوزره کندلیلر حرمت علامتی اولاراق، یاسلی ایوه گئدیب ئوز خوره‌کلرینی ایو صاحبی ایله بیرلیکده ییرلر.

دیسین که، قارداش، آمان گونی‌دیر، یامان گونی‌دیر، منه یاردیم ائله، اوشاقلاریم آج‌دیر، محتاجدیر، منه ال توت! خیرالله ئوز دوستی محمدتقی‌نین اوندان هیچ بیر شیئی اسیرگه‌مه‌یه‌جگینی بیلیردی. محمدتقی الیندن گلن کمکی ائله‌یه‌جك، اونی ئوز بالالاری‌نین یانینا باشی‌آشاغی، اوزی قارا یولا سالمایاجاقدیر. خیرالله اهل-عیال شرمنده‌لیگیندن قورتارا-جاقدیر. بلی، شهرین یوللاری قارلی اولسادا، خیرالله اورایا گتمه‌سینی قطع ایتدی. چاریقلارینی گئیدی، پاتاواسینی ساریدی، بوز رنگلی گوزه‌م پنجگینی اگنینه تاخدی. یون بویون شالینی بوینونا باغلادی.

ایکی گوندن بری یاغماغا باشلایان قار هله‌ده آچمامیشدی. شدتلی بیر کولك اسیردی. کوچه‌لره توپلانمیش‌قار آز قالا داملارین تاوانینا چاتیردی. بیله بیر گونده خیرالله ئوز عائله‌سیله‌وداعلاشیب شهره، محمدتقی‌نین ایوینه یولا دوشدی...

۳

تبریزده ده هوا شاختا ایدی. عینعلی داغی‌نین ذیروه‌لری قار آلتیندا گورونمز اولموشدی. بلدیه اداره‌سینین ایشچیلری کوچه‌لرین قارینی تمیزله‌ییب قورتارا بیلمیردیلر. طبیعت، آداملارلا عناد ائدیرمیش کیمی آراسی کسیلمه‌دن هر یری قار پارچالاری ایله دولدوروردی. ماشینلار حرکتلرینی دایاندیرمیشدیلار. کوره کچی‌لرین سسی کوچه‌لری بوروموشدی. سنگگ پزخانه‌لره و یا کومور، اودون آلماق ایچون‌علاف دکانلارینا گئده‌ن آداملاردا دیزلرینه قدر قارا باتیر، بئزیکمیش حالدا دئیینیردیلر...

ایکی گون ایدی که، محمدتقی سفیل-سرگردان گزیردی. بو ایکی گونده او، بیر شاهی دا اولسون قازانا بیلمه‌میشدی. قیشین بووقتینده تبریزده ایش تاپماق اولاردیمی؟ قار کوره‌مکدن باشقا هیچ بیر ایش یوخدی. قار کوره‌تدیره‌نلر ایسه ایولرینده بیر نئچه نفر نوکری اولان آقالاردان عبارت ایدیلر. بونا گوره‌ده کوچه‌لری دولاشان محمد تقییه

قار کوره‌تدیرن اولمادی. او، ایوه یئده الی بوش گلدی. قیزلار آج ایدیلر. زیرزمی بوزخانه کیمی سویوق ایدی. کیچیک قیزخسته‌لنمیشدی، قیزدیرما ایچرسینده چاپالاییردی. کلثوم اونین باشی اوسته اوتوروب آغلاییردی...

محمدتقی سحره قدر یاتا بیلمه‌دی. بوتون گجه‌نی او، تشویش ایچرسینده فکرله‌شیر، لاکن هچ‌بیر چیخیش یولی تاپیب آرایا بیلمیردی. آخردا بیله قراره گلدی که، سحر تئزدن کنده، دوستی خیراللهٔ‌نین ایوینه یولا دوشسون. یقین که، خیرالله اونی آچیق اوزله قارشیلایاجاق، بو دلر آیاقدا اونا کمك ایده‌جکدیر. محمدتقی اونا دییه‌جکدی که، «قارداش، یر اوزونده بیرجه سنه گمانیم گلیر، علاجسیز قالمیشام، سنی دیین بورایا گلمیشم، قارداشیم! بالالاریم آجدیر، ئولورلر! منه کمك ائله!» آچیق اوره‌کلی خیرالله ایسه هچ بیر شئیی اوندان اسیرگه‌مه‌یه‌جك، محمدتقی شهره قاییداجاق، گوزلرینی یوللارا تیکمیش ئولومه محکوم بیر وضعیتده یاشایان قیزلارینی خلاص ایده‌جکدیر...

بو کیمی فکرلر محمدتقینی بیر قدر روحلاندیردی. سحر آلاقارانلیقدان او، یوخودان قالخدی. کهنه قارا رنگلی پالتوسینی اگنینه گئیدی، باشماقلارینین دابانینی چکدی، آروادی‌نین شالینی‌دا آلیب بوینونا ساریدی. قیزلاری ایله وداعلاشیب خیرالله گیله، کنده دوغری یوللاندی...

۴

قارلا ئورتولموش شوسه یولوندا گل ـ گیت یوخدی. یولون کناریندا کی تپه‌لر و قار قالاقلاری اولماسایدی، یقین که، شوسه یولینی هئچ معین‌لشدیرمك‌ده اولمازدی. هوا تونغون، دومانلی ایدی. قار یاغیردی. ائله بیل که، گوی ایله یئر آغ شریت‌لرله بیر ـ بیرینه باغلانمیشدی...

بیر آدام یول گئدیردی. او، بودلارینا قدر قارا باتیردی. ایره‌لییه دوغری حرکت ایتمکه جان آتدیغی بیر حالدا تووشه‌ییردی. بیر آیا ـ

غینی قابلغا قویوردیسادا او بیری آیاغینی قاردان چیخارماق ایچون وار گوجینی ایشه سالیردی. او، ئوزونون هارالاردا اولدیغینی بیلمیردی. بیرجه اونی بیلیردی که، ایره‌لیه دوغری کندلیکله آندیغی هربیر آددیم نهایتی گورونمه‌ین شهر یولونین حس اولونمادان قیسالماسینا سبب اولور.

بو آدام خیرالله کیشی ایدی. سحردن آخشاما قدر یول گلمیشدی. شهره ایسه او، آنجاق صاباح گجه چاتا بیلردی.

هوا قارانلیقلاشمیشدی. یاغمیرلی قیش آخشامی‌نین دهشتلی کابوسی چوللره حاکم کسیلمیشدی. هریئر آغ - آپاغ ایدی، هر یئر اوجسوز-بوجاقسیز بیر شورانلیغی، ساحل‌سیز بیر دنیزی آندیریردی. خیرالله آدام نفسی گلن، ایو حیوانلاری‌نین سسی ایشیدیلن بیر کنده، بیر کومایا چاتماق امیدیله آددیملاییردی. آددیملادیقجا اونون آیاق ایزلری شدتله یاغماقدا اولان قوشباشی قارین آلتیندا گورونمز اولوردی. خیرالله اطرافینا باخیردی. اطراف ایسه بو قیش گجه‌سی‌نین سرت طبیعتی کیمی امانسیز و قایغی-سیز ایدی. نه بیر چراغ ایشیغی گورونوردی، نه‌ده که، بیر خروس بانی، ایت سسی ایشیدیلیردی. قوو وورووردین، قولاق توتولوردی. دومان هربیری چولغالامیشدی. ایکی آددیمدان اوزاغی گورمک اولموردی.

خیرالله ئوز قیزلاری بار‌ه‌سینده فکرلشیردی. اوولاد محبتی، قیزلا-ری‌نین آج قالماسی اونی هیجانلاندیریردی. او، صون گوجینی توپلا-ملغا، ینه‌ده یول گتمکه جان آتیردی. ئوزی‌ده اثله آج ایدی که، «قارلی یولا ارکك گرەك، چورەك گرەك!» یئرده دیه‌رلر. بیله وقتلر-ده یاوان چورەك آداما پلوودان دا خوش گلیر. خیرالله ایسه اوچونجی گون ایدی که، هئچ بیر شئی یه‌مه‌میشدی. بیر قدرده یول گتدیکدن صونرا او، بوسبوتون طاقتدن دوشدی. بیر آنلیغا دایاندی. آنجاق حرکت ائتمه‌دیکده جانینین سویویاجاغینی، شاختادان دونوب، بوراداجا قالاجاغینی باشا دوشه‌رك دهشته گلدی. «بیردن جاناوار گلیب بورادا منی بودایار!» دیه

فکرلشدی. بو فکر اونین تابدان دوشموش بدنینه سانکی ینی میز گوج ویردی. او، یئریندن تربشدی. ینه‌ده بیر ساعته قدر یول گئتدی.

خیرالله دره‌دن تازاجا چیخمیشدی که، شدتلی بیر کولك اسمگه، قاری کویه سووورماغا باشلادی. ایندی او، گوزلرینی‌ده آچا بیلمیردی. قار توزاناغی اونین بویون شالی ایله ئورتولموش صفتینه چیرپیلیردی. خیرالله هچ ئوزی‌ده حس ایتمه‌دن یولدان کنار چیخمیشدی. ایندی او، قارشیه‌لرینه دوشوره بعضا آز قالا لاپ بوغازینا قدر قار قالاغینا قویلانیردی. «الله، ئوزون امدادیما چات!» دییه پیچیلداییر، زحمتله ئوزونی بیر تهر کنارا چکیر و طبیعت قوه‌لری قارشیسینداکی عاجز-لیگیندن دهشته دوشوردی. الجك‌سیز اللری دونوب کئییمیشدی. شاختا اونی برك کیرتمیشدی. بیر دفعه‌ده او، بیر چوخورا دوشدی. قار خیراللهنین باشیندان آشدی. او، اودون پارچاسینا دونموش الیله قارین اوست طبقه‌سینی چوخ زحمتله کنار ایتدی. یاریم ساعته قدر اللشدیکدن صونرا چوخوردان چیخدی. ینه‌ده اطرافینا باخدی. هئچ یری گوره بیلمه‌دی. آرتیق حرکت ایتمگه قادر اولمادیغینی حس ایتدی. دیزلری بوکولدی. اختیارسیز حالدا قارین اوستونده اوتوردی. «بس من نه ایدیم؟» دییه دوشوندی. بو زمان اونا ائله گلدی که، هه‌نیرتی سسی ایشیدیلیر. دهشته دوشدی. «یقین که، جاناواردیر!» خیرالله باشینا ساریدیغی بویون شالینی گوجله کنار ایتدی، قولاغینی هر طرفی یومورتا کیمی آغاران یئتمز-توکنمز چوللره یاتیردی. سانکی کیم ایسه تووشه‌ییر و ضعیف بیر سسله سیزیلداییردی. خیرالله اوتوردیغی یرده‌جه:

- او... هوی!...-دییه سسینی اوزاتدیغی بیر حالدا باغیردی. صون قوه‌سینی توپلایاراق آیاغا قالخدی. لاکن نه قدر ایله‌دی‌سه‌ده قیچلا-رینی قاردان چیخاردا بیلمه‌دی. او، صون درجه دهشته دوشدیگینی آندیران زواللی بیر سسله ینه‌ده قیشقیردی. بو قیشقیرتییا ایسه آنجاق

قارلی چوللرین دهشتلی سکوتی جواب ویردی. بو سکوت ان بویوك تهلکه‌نی آندیریرمیش کیمی خیرالله تشویشه دوشدی و کور طبیعی اینستینقتی‌نین حکمی ایله دیسکینمیش حالدا حرکت ایله‌دی. بیر آیاغی قاردان چیخدی. ایکنجی آددیمینی آتدیقدا ایسه او، آغزی اوسته یره یخیلدی. قاباغینا باخدی. قاباقدا بیر قارالتی گوروندی. آنلاشیلماز، سیزیلتی‌لی بیر سس ایشیدیلدی. خیرالله سورونمگه باشلادی. ئوزونو همین قارالتیا چاتدیردی. اوزاناقلی حالدا ساغ الینی اونا ایلیشدیریب:

ــ ای، کیمسن؟ــ دییه دیللندی.ــ آی قارداش هارادان گلیرسن؟

تانینمایان آدام دیلدن دوشموشدی. لاکن کیمین ایسه اونا یاخینلاشدیغینی حس ایدرك، آزاجیق حرکته گلدی. خیرالله تکراراً دیللندی:

ــ قارداش، هارادان گلیرسن؟ــ خیرالله کوکسینی ئوتوروب آداما راست گلدیگی ایچون راحت نفس آلدی.

ــ شهردن! ــ دییه تانینمایان آدام ئوز هیجانینی ظهوره ویره بیلمه‌دن ضعیف بیر سسله جواب ویردی.

ــ بس بو یاخینلیقدا بیر آبادانلیق یوخدر؟

ــ یوخدور، یوخدور!

خیرالله دیرسکلرینی قارا سویکه‌ییب بیر قدر دیکه‌لدی. سونرا دیزلری اوسته اوتوردی. تانینمایان آدام:

ــ من یریمدن ترپنه بیلمیرم، آیاقلاریمی شاختا آلیب! ــ دییه دیشلری بیر ــ بیرینه دگدیگی حالدا بو سوزلری گوجله کسیك ــ کسیك تلفظ ایده ــ ایده میزیلدادی.

– دور، قارداشیم، دور! دور بلکه ئوزوموزی بیر یره چاتدیراق، دیه خیرالله قوللارینی اونین قولتوقلاری‌نین آلتینا سالیب آیاغا قالدیرماغا چالیشدی.–بورادا قالماق اولماز، شاختادان دوناریق، جاناوار گلیب بیزی داغیدار.

آداملار قول–قولا سالدیلار. آیاغا قالخماق ایسته‌دیلر. لاکن هر ایکیسی تازادان یئره یخیلدی. اونلار بیر داها حرکت ایده بیلمه‌یه‌جکلرینی باشا دوشدیلر. بیر مدت ایلهجه آغیزلاری اوسته قالدیلار. آخیردا خیرالله گوجله باشینی قالدیردی.

– بس سن هارایا گئدیرسن؟–دیه تانینمایان آدام دیلله‌ندی.

– شهره!

– بئله هوادا نه واجب ایشین وار که؟–دییب تانینمایان آدام جانی آغزیندان چیخیرمیش کیمی سیزیلتیلی بیر سسله خیرالله‌یا مراجعت ایتدی.

– بس سنین؟ آدام، ئوزی‌ده شهر آدامی بیله هوادا باییرا چیخار؟

– قارداش، علاجسیز قالدیم!

– کنده نیه گیدیرسن؟

– بالالاریم آجیندان ئولور، گئدیرم بلکه اونلاری خلاص ایدم.

– آی یازیق، کندده نه ایله‌یه بیلرسن؟ کندده کیم سنه کمک ایله‌یه بیله‌جك؟

– اورادا دوستوم واردیر. او، منی الی بوش قایتارماز خیرالله کیشی‌نین ایوینه گئدیرم.

بو سوزی ایشیده‌ن خیرالله بیردن:

– محمد تقی!...–دیه فریاد چکدی...

۱۳۲۹–نجی ایل، اردیبهشت آیی.

اولدوز

کوچه‌نین قورتلراجاغیندا اوستو ئورتولو بازارین لاپ آغزیندا اوجا بویلو، انلی کوره کلی، اوزون ساققالینین توکلری بوسبتون آغارمیش بیر کیشی ئوز دکانینین قاباغینی سولاییب-سوپوروردی. بو آدام ۵۰-۵۵ یاشلاریندا اولان قوجا دمیرچی سلطانعلی ایدی. قاپینین قاباغینی سوپوردوکدن صونرا او، ایچری گیردی. دکان، سحرین یاریم قارانلیغیندا غرق اولموشدی. بیر آز صونرا سلطانعلی، دمیرچی کوره‌سینده قویدوغو کومورو آلیشدیردی. کوروك چکدی، کوره‌دن قالخان و اطرافینا قورلار پوسگوره‌ن نارینجی بیر شعله دکانین یاریم قارانلیغینی یاردی. سلطانعلی دوقدن بری، دیواردان آسدیغی کهنه بیر اوراغی گتیریب کوره‌یه قویدی. ینه‌ده کوروك باسماغا باشلادی. کوره قیزاردی و اورادا اوددان بش قانادلی بیر اولدوز گوروندی. صول الینده‌کی کلبه‌تینله اوراقدان توتموش سلطانعلی گوزلرینی بو اولدوزدان آییرمیر، اوراغی تئز-تئز اوطرف بو طرفه چئویریردی.

قصدا بش گوشه‌لی اولدوز شکلینده دوزه‌لدیلمیش بو کوره‌یه باخدیقدا سلطانعلی‌نین نه ایچون هیجان کئچیرمه‌سینین سببینی بیلن یوخدور. بئله زمانلاردا قوجا دمیرچینین اوزونده داخلی عالمینده‌کی دوشونجه‌لرینی افاده ایده‌ن طنطنه‌لی بیر افتخار علامتی ظاهر اولوردی. اوتوز ایله یاخین دمیرچیلیك ایتمیش سلطانعلی‌نین محکم عضله‌لی قوللاری چکیج وورماقدان یورولموردی. اونون ایری قارا گوزلری گنج‌لیگین اودلو احتراس و نشئه‌سینی خاطره‌سی عزیز اولان بیر امانت کیمی هله‌ده قوروماقدا ایدی. لاکن اونون سولغون، زواللی سیماسیندا عذابلی دوشونجه‌لرین سارسینتی‌لارلا دولو افاده‌لرینی‌ده گوره‌بیلک اولاردی. بیر نچه ایل ایدی که، سلطانعلی‌نین اوره‌گینده آغیر بیر درد ئوزونه یئر ایتمیشدی. بودا یگانه اوغلو کریمین ایتگین دوشمه‌سی ایدی.

کریم ۱۳۲۵-نجی ایلین پاییزیندا جبهه‌یه گیتمیشدی. او زماندان بری اوغلونون ئولدوسونو، قالدیسینی بیلمه‌ین آتانین گوزلری یوللاردا قالمیشدی. او، ئوز جوان اوغلونو خاطرلایاراق گوز یاشلاری آخیدیردی. کریمی جبهه‌یه یولا سالدیغی گون اونون نظرینده جانلانیردی. سلطانعلی، آذربایجان توریاقلارینا باسقین ایده‌ن دشمن‌لرله دوگوشمگ ایچون جبهه‌یه گئده‌ن فدائی اوغلونو آغوشینا باسمیش: «گئت اوغلوم، اوغورلار اولسون سنه!-دیمیشدی.-سنی بویا-باشا چاتدیران مقدس آنا وطنیمیز آذربایجان قارشیسیندا ئوز بورجونو یئرینه یئتیرمك وقتی چاتمیشدیر. گئت، اجدادیمیزین سوموکلری باسدیریلان بو توریاقلاری یادلاردان قوری!...» کریم آتاسینا باخیب صونسوز بیر افتخار حسیله تفنگینی چیگنینه سالمیش، فرحله گولومسه‌میشدی. آتاسی ایسه طاقچایا قویولان بالاجا دمیر جعبه‌نی آچیب اورادان نه ایسه گوتورموش و معنالی باخیشلاری ایله اوغلونو سوزمرمك:-بونو بیر سووه‌ت عسگری منه ویرمیشدیر، کریم!-دیه اونا مراجعت ایتمیشدی.-آل دوشوندن آس!

کریم آتاسینین اونا طرف اوزاتدیغی بالاجا قیرمزی اولدوزا باخمیشدی. بو بش گوشه‌لی اولدوزون اوزمرینده اوراق چکیج‌ده واردی.

-چوخ ساغ اول، آتا!

-بو اولدوزی مندن یادگار ساخلا! همین بو اولدوزو تاخان سووه‌ت عسکرلری کیمی سن‌ده ئوز وطنینی قورو، آزادلیق یولوندا مردلیکله دوگوش! قوی بو اولدوز سنه الهام ویرسین اوغول! اونودا بیل که، انسانلارین طالعی گویلرده‌کی اولدوزلارلا دگیل، همین بو اولدوزلا باغلیدیر. ایندی گئت، آتانین سودی سنه حلال اولسون. گئت، وطنین چاغیریشینا سس ویر، بیل که، ایران زحمتکش‌لرینین‌ده گله‌جگی، سنین ئوز خلقینین‌ده گله‌جگی بو دوگوشده‌کی غلبه‌دن آسیلی‌دیر! اوغورلار اولسون سنه، اوغول!...

قوجا دمیرچی اوغلو کریمین بو اولدوزی نئجه سئوینجك بیر حالدا یاخاسینا تاخدیغی و ممنونیت آندیران باخیشلارلا اونو سوزوب گیتدیگی او گونو هئچ بیر زمان اونوتمور، اوغلو ایچون اضطراب چکیر و گوز یاشلاری آخیدیردی.

***

بلدیه بناسینین یوکسك قلەسینده اولان شهر ساعتی توز اوجا سسلی زنگلری ایله ساعت بشی بیلدیرینجەیه قدر سلطانعلی ایشلەدی. بیر نئچه تزه اوراق دوزەلتدی. اونون کندلیلردن عبارت بیر چوخ دائمی مشتریلری واردی. سلطانعلی‌نین دوزەلتدیگی اوراقلار چوخ محکم و کسەرلی اولوردی. آغیز طرفلرینه پولاد قویولموش بو اوراقلاری او، نئجه سووارماغی یاخشی بیلیردی. اونون، اوستالیغی‌دا ائله بوراسیندا ایدی. چونکه نئجه سوواریلماسیندان آسیلی اولاراق اوراقلاردا کسەرلی و یا کسەرسیز اولور...

ساعت بشده سلطانعلی اللرینی یودی. بازارچادا کی سنگەگ پزخانادا ایشلەین چورەکچی شاگرد ینەده هرگونکو قاعده اوزره اونا تازه بیر سنگەگ گتیردی. سلطانعلی سنگەیین پولونو ویریب قونشو بقال‌دان پنیر، بیر آزدا ترەوز آلدی. صونرا دکانا داخل اولمادان اوزونو قانشاردا کی چایخانەیه توتوب: –بیر تازه دم چای گتیر، دادلش!–دیه اوجادان سسلندی. صونرا گلیب دکانین دوشەمەسینه سالینمیش دریئین اوستونده اوتوراراق نهار ایلمگه باشلادی.

بو زمان دکانین قارشی‌سیندا بیر جوان کندلینین وورنوخدوغونو گوردی. گیزلینجه نشان بازلیغا گلمیشدیر کیمی، کندلی گاه دکانین ایچینه باخیر، گاه‌دا کوچەدن گلیب کئچن‌لری توتری و یوخلاییجی باخیشلارلا سوزوردی. او، اورتا بویلو، نه چوخ آریق، نەده چوخ کوك بیر آدام ایدی. بئز تومانینین دیزلری، پنجگینین دیرسگی و

گوره گلری یرتیلمیشدی. سلطانعلی، کندلینین چوغوندور کیمی قیزاران اوزونه باخیب:

ـ داداش. گل چوره‌ك یی!ـ دیدی.

ـ ساغ اول، عمی!ـ دیب کندلی جواب ویردی و سلطانعلینی ایندیجه گورورموش کیمی دقتله اونا باخدیقدان صونرا ینه‌ده اوزونو اوبیری طرفه چئویردی. چومبه‌لیب یئره اوتوردی. گوره‌کلرینین بیر طرفینی قاپینین چرچیوه‌سینه دایادی.

سلطانعلی خاصیت‌جه چوخ ظرافت‌جیل بیر آدام ایدی. ایندی ایسه یورغون اولدوغونا گوره دینجلمك و باشینی بیر اگلنجه، بیر صحبتله مشغول ایله‌مه‌ك ایسته‌یردی. بونا گوره‌ده ائله اوتوردوغو یئرده‌جه کندلی ایله صحبت آچماغا باشلادی:

ـ دیه‌سن بیزیم شهره تازه گلمیش آداما اوخشاییرسان آخی، داداش!ـ دیدی.

ـ هه! گلنده نه اولار که؟

ـ من دیمیرم که، بیر شئی اولار، داداش!

ـ آی سیزین بو شهری‌ده خرابه قالسین، هئچ شهره بنزه‌میر!

ـ سیزین کنده چاتماز، هه؟

ـ آی گوروم بیزیم او کندده آلت ـ اوست اولسون!ـ دیه جوان کندلی دینگه‌ن بیر سسله دیللندی.

ـ سن که هر یئری آلت ـ اوست ایله‌دین، داداش!

ـ ایله‌دیم، ایله‌دیم‌ده، ایله‌ینده نه اولار که؟

سلطانعلی گولدی. کندلی ائله بیر طرزده دانیشیردی که، سانکه ائله بو دقیقه بیر آداملا ساواشماق فکرینده‌دیر. اونون بو خاصیتی سلطانعلینی ماراقلاندیردی.

ـ اورایا گون دوشور، گل ایچه‌ری! ـ دیه سلطانعلی کهنه بیر دوستی ایله دانیشرمیش کیمی اونا مراجعت ایتدی.

ـ گله‌ره‌م‌ده، گلنده نه اولار که؟ـ دیب کندلی ایاغا قالخدی. او، دکانا گیردی. سسینی غریبه بیر شکلده اوزاندیغی حالدا «سلام!» دیه هیلله‌ندی. سلطانعلینی گولمك توتدی.

ـ اوتور، داداش!

کندلی اوتوروب لاقید باخیش‌لارینی سلطانعلی‌یه تیکه‌ره‌ك سوسدی.

ـ چوره‌ك یِی!

ـ ساغ اول، یشمیرم! ـ دیه کندلی گوز اوجو سنگه‌یه باخدی.

ـ شهره نیه گلیبسن؟

ـ گلمیشم که، بلکه بو خرابه‌ده ئوزومه بیر ایش تاپام.

ـ تاپیب‌سان، یا یوخ؟

ـ یوخ، ایش ـ میش یوخدور.

سلطانعلی بیر آز فکرلشیب، صونرا:

ـ گله‌سن‌آ دمیرچی‌ شاگرد اولاسان؟ ـ دیه اونا باخدی. سلطانعلی چوخدان ایدی که، ئوزونه بیر شاگرد آختاریردی.

ـ اولارام‌ده، اولاندا نه اولار که؟

ـ آدین نه‌دیر؟

ـ آدیم حسی اوغلو حسی‌دیر.

کندلینین اصل آدی حسین و آتاسینین آدی‌حسن ایدی. لاکن اونو کندده ایندی ئوزونون دئدیگی کیمی چاغیراردیلار.

سلطانعلی شن بیر احوال روحیه ایله اونون قولوندان یاپیشدی. ینه‌ده گولومسه‌دی.

ـ یاخشی، ایندی که، چوره‌ك یمیرسن، دور. دور، کوروك چك! ائله ائله‌رم که، سن مندن راضی قالارسان!

– دای راضی قالمامیش سنی چیرتماپاجاغام دا که! – دییه«حسی اوغلو حسی» بوتون دانیشیق‌لاریندا اولدوغو کیمی دینگه‌نجه‌سینه دیلله‌ندی. سلطانعلی نئجه کوروك چکمه‌گی اونا باشا سالدی. حسی پنجه‌گینی چیخاریب دیواردان آسدی. اوجاغین باشینا گلیب ایشه باشلادی. کوره‌یه تزه‌جه توکولوش کومور آلیشدی. بیر آز صونرا کندلینین گوزی آلوولو بیر اولدوزا دوشه‌نده او، سانکه بیردن – بیره هر شئیی اونوتدی. گوزلرینی کوره‌دن آییرمادی. بو آلوولو اولدوزون حسی‌یه نه‌لر خاطرلاندیغینی او، آنجاق ئوزی بیلیردی. ایندی اونون اوزونده کدرله قاریشیق نشئه‌لر و حسرتلی خاطره‌لرله دولو دوشونجه‌لره قاپیلان بیر انسانین اوزونده‌کی افاده‌لر واردی. کندلینین بیردن فکره دالدیغینی گوره‌ن سلطانعلی تعجبله اونا باخدی. حسی‌نین گوزلری سولانمشدی. دوداقلاری گوجله حس اولونان بیر وضعیتده یونگولجه تیتره‌ییردی. او، ئوزی حس ایتمه‌دن گرگین بیر حالدا کوروك چکیر، گوزلرینی بش قانادلی آلوولو اولدوزدان آییرمیردی.

سلطانعلی قیپ – قیرمزی قزارمیش پولاد پارچاسینی کوره‌دن گوتوروب سندانین اوستونه قویدی. چکیجی قالدیریب پولاد پارچاسینا اندیردی. پولاددان اطرافا قیغیلجم‌لار، اودلو قوپونتولار سپه‌لندی. ائله بو زمان جوان کندلی دیکسینمیش حالدا یئریندن سیچرادی. اونون قول‌لاری یانینا دوشدی. چاشقین باخیش‌لاری ایله سلطانعلی‌نی سوزوب اوتانجاق‌جاسینا گولومسه‌دی.

– او، من نه‌لر دوشونوره‌م! – دییه یئرینده اوتوردی.

سلطانعلی:

– گل کلبه‌تیندن یاپیش. – دیدی.

حسی زندانا یاخینلاشیب اوزون دسته‌سی اولان کلبه‌تیندن توتدی.

– من چکیج ووردوقجا، سن‌ده پولادی او طرف – بو طرفه چئویر، داداش!

ـ چئویره‌رمده، چئویره‌نده نه اولار که؟!

بیر آز سونرا سوبویوب قارالمیش، تاپدالانیب یاسدیلانمیش پولاد پارچاسینی کوره‌یه قویان سلطانعلی دریندن نفس آلیب الیله آلنینین ترینی سیلدی. حسی ینه‌ده کوروك چکیردی. ینه‌ده کوره‌ده‌کی اولدوزا باخیردی. سلطانعلی ایسه دیشجینی آلماق ایچون سندانین اوستونده اوتوردی. بیردن اونون گوزلری حسی‌نین دیواردان آسیلمیش پنجه‌گینه دوشدی. پنجه‌گین ائشیك طرفه چئویریلمیش یاخاسیندا بیر اولدوز گورونوردو. دمیرچی ایاغا قالخیب غیر ارادی اولاراق دیـوارا یاخینلاشدی. اوجاقدا شعله چکن کومورلرین ایشیغی اوزه‌رینده اوراقـ چکیج اولان بو اولدوزدا عکس اولونوردی. اولدوزی گوره‌ن کیمی ایتگین دوشموش اوغلو ینه‌ده سلطانعلی‌نین یادینا دوشدی. گوز یاشلاری ترلی اوزینه و پیرتلاشیق ساققالینا آخدی. دمیرچی باشینی او طرفه چئویردی که، حسی اونو گورمه‌سین. اونسوزدا ئوز فکرلرینه قاپیلمیش حسی گوزلرینی کوره‌یه تیکمیشدی.

اوره‌کی هیجان ایچریسینده چیرپینان سلطانعلی نهایت گوز یاشلارینی سیلدی. معنالی باخیشلاری ایله کندلیه باخدی. سلطانعلی‌یه ائله گلیردی که، بو اولدوزدا اونونلا بو جوان کندلینین طالعینی نه ایسه بیرلشدیریر.

ـ سن بو اولدوزو هارادان تاپیب‌سان؟ ـ دییه سلطانعلی دیلله‌ندی. بو سوزی ایشیده‌ن حسی ئوزونو ایتیرمیش حالدا ایاغا قالخدی. گوزی، ترسینه قاتلانمیش پنجگینین ایچـری طرفینده‌کی اولدوزا ساتاشدی. پنجگی گوتوردی. پنجه‌گین اوندان آلیناجاغیندان قورخورـ موش کیمی سلطانعلی‌یه باخدی.

ـ یاخشی، بسدیر ایشـله‌دیك، گئدك داداش، ـ دییه سلطانعلی دیلله‌ندی. ـ سنین قالماغا بیر یئرین وارمی؟

– یوخدور، یثریم هارادا ایدی آی رحمتلیك اوغلو!

سلطانعلی آزاجیق فکرلەشیب:

– اوندا گئدەك بیزە! – دیدی. – یثر تاپینجایا قدر بیزدە قالا بیلرسن داداش!

***

سلطانعلی ایلە حسی ایودە اوتورموشدولار. اوطاقین تەکینە گبە سالینمیشدی. حیطە آچیلان پنجرەنین یانیندا سماور، اوطاقین اورتاسیندا ایسە چراغ قویولموشدی. اونلارین هر ایکیسینین کولگەسی گجلە سووانمیش دیوارا دوشوردی.

– من اولدوزو گورەندە دیەسن سن چوخ قورخدون آخی، آی حسی! دی گوروم نیە قورخدون، داداش؟!

– ائلە بیر سوز دیرسن کە، آی سلطانعلی عمی، لاپ پیشمیش تویوغون‌دا گولمەکی گلیر! – دیە حسی اینجیك‌لیکینی آندیران صمیمی بیر آهنگلە دیللەندی. – من دنیاسیندا هئچ شاهدان‌دا قورخمارام.

– بئلەدی، داداش! داها آجیغین نیە توتور؟ سن قورخمادین، بیر آز ناراحت اولدون، ائلەدیمی؟

– اوراسی ائلەدیر!

– آخی نیە؟

– آی سلطانعلی عمی، سن لاپ آلتی آیلیق اوشاق ایمیش‌سن کە؟ – دیە حسی اونو دانلادی. – احتیاط ایگیدین یاراشیغی‌دیر. زمانەمیز خراب اولوب، آژانلار پشیك کیمی آداملارین دالینا دوشوب ایزلە‌ییرلر. بیردە گوردون کە، هئچ نە ایلە گورولو – گومباز گیتدین، هئچ چرچی‌دە سراغینی گتیرمەدی! صاف باشیما یالان یثرە ساققیز یاپیشدیریرم؟ من بیلیرەم کە، بو اولدوزی گورسەلر، منی توتارلار. سن‌دە لاپ اوشاق کیمی دانیشیرسان!

– آخی‌سن بو اولدوزی نیله‌ییرسن؟ نیه ئوزونله گزدیریرسن که، سنی‌ده توتسونلار، یا توتماسینلار؟ – دییه سلطانعلی یوخلاییجی باخیشلارینی حسی‌نین قارا گوزلرینه تیکدی.

– گزدیریرم‌ده، گزدیره‌نده نه اولار که؟

– سن بو اولدوزون نه اولدوغونو بیلیرسن؟ – دییب سلطانعلی حسی‌نین بیر – بیرینین اوستونه محکم قاپانمیش قالین دوداقلارینا باخدی. حسی حیله گرجه‌سینه اونو سوزوب بیر آز فکرله‌شه‌رك:

– البته که، بیلیرم. – دییب گیجگاهینی قاشیدی. – سن ئوز که‌سی دیلسن سلطانعلی عمی! – دییه او، ایناملی بیر سسله سوزونه دوام ایتدی: – من کولباش بو اولدوزون نه اولدوغونو هارادان بیله‌جکدیم؟ منه باشا سالدیلار. ایندی که، سن بئله دیل آچیب هی ئوتورسن، هی سوروشورسان که، آتان نه دردنن ئولدی، آتان نه دردنن بو دنیادان گیتدی، قوی من‌ده دییم. آخی بو دیل که وار باشا بلادیر آی سلطانعلی عمی! دردیمی دئشدین، ایندی ئوزومو ساخلایا بیلمیرم. حسی اوغلو حسی‌یه بو اولدوزی یادگار ویرمیشلر. بو اوراق–چکیجی گورورسنمی؟ – دییه «حسی اوغلو حسی» اولدوزی ایچریدن چیخاردیب یاخاسینا تاخا – تاخا سلطانعلی‌نین اوزونه باخمادان دیلله‌ندی. – بو اوراق–چکیج بیلیرسن نه‌دیر؟ په‌هه، بیرجه بونو بیله‌یدین! بو، کندلیلرله فعله‌لرین بیرلیگی دیمك‌دیر! بو اولدوزون بئش گوشه‌لی اولماسینی نئجه، بیلیرسن؟ په‌هه، سنین هئچ بیر شئی‌دن خبرین یوخوموش که! بودا دییرلر که، بوتون دنیایا اشاره‌دیر. بو اولدوز ئوزی‌ده که، سلطانعلی عمی، دییرلر مسکوودادیر!

– هئچ منیم بونلاردان خبریم یوخ ایدی! – دییه سلطانعلی وجده گلمیش بیر حالدا دیللندی.

– یوخدور، یوخدورده، خبرین اولمایان‌دا نه اولار که! ایندی بیلدین که، دنیادا نه‌لر وارمیش؟

ـ بیلدیم، داداش، بس نئجه؟ یاخشی، بو اولدوزو سنه کیم یادگار ویرمیشدیر؟ـ کندلی قارشی‌سیندا کی چایدان بیر قورتوم ایچیب:

ـ ائه، احوالات چوخ اوزوندور! ـ دیدی.ـ اونو منه، سندن یئنی اولماسین، بیر یاخشی اوغلان یادگار ویرمیشدیر.

حسی آه چکدی، گوزلرینی چراغا زیللەدی، بارماغی ایله استکانی چیرتمکله‌یه‌ـ چیرتمکله‌یه سکوتا دالدی.

ـ دانیش، صحبت ائله، قولاق آساق!

ـ اگر یورولماییب‌سان‌سا، باش اوسته! صحبت ایله‌ینده نه اولار که؟ ایسته‌ییرسن‌سه احوالاتی لاپ باشدان سنه ناغیل ائله‌ییم.

کندلی کوره‌یینی دیوارا سویکه‌ییب سوزونو دوام ائتدیردی:

ـ هر چند که، سنه‌ده باش آغریسی ویریره‌م، سلطانعلی‌عمی، ـ دیدی.ـ اوچ ایل اول من‌ده جبهه‌یه گئتمیشدیم، وطنیمیزه سوخولان قوشونلارلا ووروشماغا. فدائی ایدیم. بیزه تفنگیم وار ایدی که، گل گوره‌سن، آینا کیمی پاریلداییردی. ایشین لاپ شیرین یئرینده بیزه دیدیلر که،داها ووروشمایاق! سلاحلاری یئره توکه‌گ! آی کیشی، باشینیزا آت تپیب، نه‌دیر؟ دلی اولوبسونوز، دیوانه؟ نئجه یعنی ووروشمایاق؟ من ئوز قولاقلاریما اینانمادیم، دیدیم که، حسی، سن ئوله‌سن، بورادا بیر شیطان بارماغی واردیر، بیزه پاپیش تیکیرلر. ائله حرصاندیم که، دنیا باشیما دولاندی. ئوزون بیلیرسن‌ده آدام نئجه اولار؟ سوزه بیر باخ، من ئولوم: سلاحی یئره تو کون! من، سوزون دوزی، بیر آز دیک‌باشام، قاباغیمدان یئەن اوغلان دیلم. دیدیم که، سنین عزیز جانین ایچون حسی، بورادا بیر قبرقلی وار. نه یئدیم، نه ایچدیم، بیر باشا گئتدیم سیاسی رهبریمیزین یانینا، اوشاقلارادا هلی ووردوم که، آردیمجا گلین! حقلاری نه‌دیر که، گلمه‌سینلر؟ گلدیك، گوردیك سیاسی رهبریمیز فدائیلرین بیر نئچه دسته‌سینی یولا سالیب‌دیر. من اوزومو اونا توتوب دیدیم: ـ آی یولداش، بو نه‌هنگامه‌دیر، هئچ ایت ییه‌سینی تانیمیر؟» دیدی که: ـ هر کس‌ایسته‌دیگی

یئره گئده بیلر. آی گیندیم‌ها! اونون یاخاسیندان توتوب قیشقیردیم: مگر بیز ئوز باشینایق که، ایسته‌دیگیمیز یئره گئده‌ك! هئچ اوتانیب ـ اریب، خجالتیندن یئره گیرمیرسن؟ صباح خلق بیزه نه دیه‌ر؟ دیه‌ر که، قویوب قاچـدینیز! دیه‌رلر که، نیـه قاچدینیز؟ الینیزده تفنـگ اولا ـ اولا قاچماقدان اوتانمادینیز؟... سیاسی رهبریمیز ایسه بئله‌جه گوزلرینی دو گه ـ دو گه منه باخدی. دیدی که: ـ «یوخ، بیز ئوز باشینا د گیلیك، ائله بو نا گوره‌ده امره قولاق آسمالیییق». من دیدیم که: ـ «آخی نه ایچون بئله امر ایله‌ییبلر؟» او ایسه جواب ویره بیلمه‌دی، چونکه ئوزوده منیم کیمی گیجلمیشدی...»

کندلی صحبت ایدر کن گاه اللرینی بیر ـ بیرینه وورور، گاه دا قاباغا اوزادیردی.

ـ اوزون سوزون قیساسی، فدائیلر ماشینا مینیب یولا دوشدولر. هامی گیتدی، قالدیق بیرجه من، بیرده سیاسی رهبر. او، جوان، قارا قاش ـ گوز بیر اوغلان ایدی. منه دیدی که بیر یئرده گئده‌ك. دیدیم که، گئده‌ریك‌ده، بیر یئرده گئدنده نه اولار که؟ او، آخرینجی فدائی دسته‌سینی یولا سالدی. بیر آز صونرا بیزده ماشینا میندیك. بورادان سنین د کانینا قدر گیتمه‌میشدیك که، بیردن آتش آچیلدی. شوفر ئولدی. ماشین یولدان چیخدی، آنجاق بیزه هئچ بیر شئی اولمادی. چونکه بیز تئز یئره آتیلدیق. یول داغین بویری ایله اوزانیردی. بیز اوست طرفه چیخیب داشلارین دالینا گیردیك. اون نفره یاخین دشمن عسگری بیزه آتش آچماغا باشلادی. اونلاردان بئشینی ئولدوردوك. منیم فشنگیم قورتارمیشدی. لعنت شیطانا! حرصیم باغیرسـاغیمی کسیردی. سیاسی رهبر دیدی:

ـ سن گئت، دوش بو بیری طرفدن اوزی آشاغی گئت!

ـ گئدیـم؟ گئتمیرم! ـ دییه دیلله‌ندیم. ـ سنی تـك قویوب هارایا گئدیم؟»

کندلی هیجانیندان یئرینده اوتورا بیلمیردی. دمیرچینین‌ده هیجان ایچریسینده اونا قولاق آسدیغینی گوروب سوزونون آردینی کسمک ایسته‌میردی.

- من اوندان فشنگ ایسته‌دیم. آنجاق اونون‌دا فشنگی آز ایدی. او، شیطان آتینا مینیب دوشمه‌دی که، دوشمه‌دی. هر ایکی ایاغینی بیر باشماغا دیره‌ییب دیدی: - گره‌ك گئده‌سن که، گئده‌سن! - منیم دوردوغومو گوروب حرصلندی: «گئتمه‌سن سنی گولله‌لرم» دیدی. سیر - صفتینه باخیب گوردوم که، نئجه دیرسه ائله‌ده ائله‌یه‌جکدیر. دیدیم که: «منه تشر گلمه، ایندی که، دیرسن، گئدرم‌ده، گئده‌نده نه اولار که؟ آنجاق گل ایکیمیزده گئده‌ك!». او، باشینی سیلکه‌له‌یه‌رك دیدی: «هئچ بیر زمان! من فدائیلری یولا سالدیم گیتدیلر. آنجاق ئوزوم گیتمه‌یه‌جگم، ئولمک داها یاخشیدیر. حسی، مندن اینجیمه، گئت، بیلیرم، سنین نشانلین واردیر، گئت اونون یانینا!... هوا سویوق ایدی. آنجاق نه دنسه بیز اوشوموردوك. من ناعلاج قالیب اوندان آیریلدیم. داغین بویری ایله آشاغی اندیم. او ایسه تك جانینا وورروشوردی.

دمیرچی ئسوزی ایله کندلینین آراسیندا یئره قویولموش چراغی کنار چکدی. بیر آزدا ایره‌لی چکیلدی، سانکه اونون دیدیکلرینی ایشیتمه‌مکدن قورخوردی. حسی سوزونو دوام ایتدیردی:

- منیم ایاغیم دالیمجا گلمیردی، دیدیم ئولمك ئولمك‌دیر، داها خیر یلداماق نه‌دیمکدیر؟ بیر قایانین دالینا سیغیلدیم. بیر آز صونرانه گوردیم؟ اونون گولله‌سی قورتاردی. اوره‌گیم دوگوندی. دشمن‌لر گولله یاغدیریردیلار. سیاسی رهبریمیز اطرافینا گوز گزدیردی. هئچ کس یوخ ایدی. آنجاق دشمنلر ایدی! بیر آز صونرا او، آغزی اوسته یئره ییخیلدی...

آداملار اونون ییخیلدیغینی گوردیکده یولون او طرفینه چیخدیلار،

اونا یاخینلاشماغا باشلادیلار. الله، سن اوزون رحم ایله! بوزمان او یاتدیغی یئردن باشینی قالدیردی. اللرینی یئره سویکه‌ییب آیاغا قالخماق ایسته‌دی. چوخ چتین‌لیکله دوروب داشا سویکندی. هر ایکی الینی یوخاری قالدیردی...

دمیرچی بیردن:

- تسلیم اولدی، هه، دشمنلره اسیر دوشدو؟! - دییه باغیرتییا بنزه‌ر بیر سسله دیلله‌ندی و الینی هیجانلا اوزونه چکدی.

- من آرتیق هر شئیین بیتدیگینی دوشوندوم. آزقالدی که، قیشقیریب دییم: نامرد! آدام دشمنه تسلیم اولماز! عسکرلر اونا یاخینلاشدیلار. او، ایسه اللرینی هوادا ساخلایاراق باخیر، اوزونو گوجله آیاق اوسته ساخلاییردی. اونون پالتوسو قانینا بویانمیشدی...

کندلینی قهر بوغدی. او، اودغوندی، بیر آزاجیق سکوتدان سونرا آه چکدی. دمیرچی، اوز هیجانینین قارشیسینی آلماغا چالیشیردی که، حسینی آخرا قدر دینله‌یه بیلسین.

- عسکرلر لاپ یاخینلاشدیلار. یارالی بیردن الینی قوینونا آپاردی. اورادان نه ایسه چیخاریب عسکرلره توللادی. بیر - بیرینین آردینجا ایکی‌ال قومباره‌سی آچیلدی، تورپاغی گویه سووروردی. بوتون عسکرلر محو اولدولار...

دمیرچی راحت‌جه‌سینه نفس آلدی. اونون گوزلری پاریلدادی. سولغون دوداقلاریندا بوتون وارلیغی ایله وجده گلدیگینی آندیران بیر تبسم اوینادی.

- آنانین سودی سنه حلال اولسون! - دییه اوز - اوزی ایله دانیشیرمیش کیمی میزیلدادی. - آفرین!...

«- او، تسلیم اولان اوغلان دگیلدی. - دییب کندلی سوزونو دوام ائتدیردی. - من بونو بیلیردیم که، او، تسلیم اولمایاجاق، بایاق دکاندا سنین اوجاقداکی اولدوزونا باخاراق، بو احوالاتی خاطرلاییردیم. بیردن

من چکیجی سنداناووردون. ایله بیلدیم که، اودور، قومبارا آتدی، توریاق گویه سووورولدی. اونا گوره‌ده دیکسیندیم. هه، سلطانعلی‌عمی، دنیادا بئله ـ بئله اوغلانلار واردیر! هله من سنه اوبیر یلری حقینده دانیشمیرام. اونلاردا بئله مردلیکله ئولدولر. ئولدولر که، یاشاسینلار؛ ئولدولر که قالان‌ـلار خوشبخت اولسون‌ـلار. ئولدولر که، اصـل انسانلارین ئولمز اولدوقلارینی هامیا ثبوت ائله‌سینلر... عشق اولسون او آتا ـ آنالارا که، بئله اوغوللار بسله‌ییب‌لر! هه آخرینی دیمه‌سه‌م یاخشی اولار، توز یاتدی... منیم گوزلریم قارالمیشدی. اونو گوره بیلمه‌دیم. داشین دالیندان چیخیب‌اوزی یوخاری قاچماغا باشلادیم. هرشئیی اونوتموشدوم. حتی توفنگیم‌ده آشاغیدا قالمیشدی. بیردن یا ربی! نه گوردوم! او، اوزوقویلو یثره ییخیلمیشدی. نامردلر اونو برك یارالامیشدیلار. من اونو قوجاغیما آلدیم، ئوپمگه باشلادیم. هاچاندان‌ـهاچانا گوزلرینی آچدی و ئوزونو منیم قول‌لاریم اوسته گوردی. او، اوفولداییردی.

ـ بس نییه گیتمه‌ییبسن؟ دییه یاواشجادان دیلله‌ندی.

من جواب ویـره بیلمه‌دیم، قهر بـوغازیمین یولونو توتموشدی، آز قالا بوغولوردوم.

ـ نه ایچون آغلاییرسان؟

من ئوزومو اله آلیب:

ـ قورخما! ـ دیدیم ـ یارالاریـن ساغالار!

او منه باخیب سانکه استهزا ایله گولومسه‌دی.

ـ بونون نه اهمیتی واردیر؟ تکجه وطنه ووروولان یارالار ساـ غالایدی، حسی! من ئولورم قارداشیم...

منیم هونکورتـو ایله آغلادیغیمی گوروب او، عصبی بیر سسله دیلله‌ندی:

ـ من که، قاری آروادلار کیمی یورقان ـ دوشه‌ك ایچریسینده ئولموـ رم، حسی! سن نه ایچون آغلاییرسان؟ من وطن یولوندا هلاك

اولورام، من خوشبخت بیر ئولومله ئولوره‌م، قارداشیم! آغلاما! ایندی سن ئوزونو قورتار! قاباقدا هله بویوك بویوك ایشلر واردیر. سن یاشا و بویوك ایشلرین اشتراکچی‌سی اول! وطنیمیز آزاد اولاندا منی اونوتمایین! من‌ده آدسیز-سانسیز ئولن ساده بیر عسگرم. اوندا سن یولداشلارینا دی که، «بئله بیر یولداشیمیز واردی. او، صون نفسینه قدر خلقه، فرقه‌یه صادق قالدی. گله‌جگه ایناندی‌و گله‌جگ اوغروندا هلاك اولدی...»

حسی‌نین گوزلریندن یاش اله‌نیردی. او، الینین دالی ایله گوزلرینین یاشینی سیلدی، بورنونو چکدی، کوکسونو ئوتوردی. گئت-گئده داها آرتیق هیجانلانان دمیرچی اضطرابلی بیرمسله:

- بس اونو نیله‌دین؟ ئولدومو؟ - دیدی.

- او منه امر ایله‌دی که، جیبینده‌کی شئی‌لری چیخاریم. من اونون فرقه بلیطینی چیخاردیم. او دوشونه اشاره ائله‌یب دیدی:

- بو اولدوزودا چیخارت! بونو مندن یادگار ساخلا!

کندلی سینه‌سینده‌کی اولدوزا باخدی. دمیرچنین اوره‌گی یئریندن قوپماق ایسته‌ییرمیش کیمی داها شدتله دوگوندی. او، یئرینده ساکت دایانا بیلمه‌یه‌ره‌ك گاه بو دیزی، گاه‌دا او دیزی اوسته اوتورور و قوناغی دینله‌ییردی.

- من اولدوزی اونون پنجه‌گینین ایچری طرفیندن چیخارتدیم. گوزلریمی اولدوزا زیلله‌دیم. بو زمان او، گوزلرینی یوموشدی. لاکن تئز ئوزونه گلدی. دیدی: «بو اولدوزی ساخلا قارداشیم! اونو بیل که، یئر کوره‌سی بو اولدوزلا نفس آلیر! جبهه‌یه گلدیگیم زمان آتام بو اولدوزی منه ویره‌نده دیمیشدی: «اوغول، انسانلارین طالعی گوی‌ده‌کی اولدوزلارلا دگیل، بو اولدوزلا باغلیدیر!» قارداشیم، خلقیمیز بو اولدوزون

ایشیقلاندیردیغی بوللارلا گئده‌رسه آزادلیغا چاتار، اسارته صون قویار...» او چوخ سوزلر دیدی. ائله بو اولدوز حقینده دانیشا ـ دانیشا گوزلری بیردن آخدی. من اونون الینی اوووشدوردوم. سوز وقتینه چکر. ائله گئجه‌دن بو قدر کئچیردی. من فریاد چکدیم:

«ئولمه، ئولمه قارداشیم!»

ـ ایاغا قالخدیم. هئچ کیم یوخ ایدی. بیرجه گویلرده کی اولدوزلار، بیرده که، آی بیزه باخیردی. ایندی بو داغلار، دره‌لر منه داها قورخونج گورونوردی. او، ینه‌ده گوزونو آچدی، گوجله ائشیده بیلدیگیم بیر سسله دیدی: «قارداشیم، ممکن اولسا منی بو داغدا باسدیر! اوزوموده بو اولدوزا طرف دونده‌ر! بو اول... دو...

من اونون هانسی اولدوزو دیدیگینی بیلمه‌دیم. بو سوز اونون صون سوزی، صون وصیتی ایدی. آشاغی اگیلیب اونون سویوق دوداقلارینی ئوپدوم... بیر آز صونرا اونو قوجاغیما آلیب یئریمگه باشلادیم. من داغین لاپ باشینا چیخماق ایسته‌ییردیم. بیردن یولدا ماشین سسی ائشیدیلدی. من داشین دالینا سیخیلدیم. اونو یئره اوزاتدیم. دیمه که، بوماشین گئریده قالمیش فدائیلری آپاریرمیش. اونلار آذربایجان سرودی اوخویوردیلار، سس اوزاقدان ائشیدیلیردی. من وارگوجومله یولا طرفه قاچدیم. ماشین آز قالا ئوتوب گئده‌جکدی که، ئوزومو یتیریب اونون قاباغینی آلدیم. شوفر ماشینی گوجله ساخلایا بیلدی. نه یاخشی که، واقتیندا چاتمیشدیم. فدائیلر اورایا گلدیلر. اونلارین بئل و کولنگه‌لری‌ده وارایدی. ئولونو داغین اوستونه چیخاردیق، قبر قازدیق. لاکن من اونون صون وصیتینی یئرینه یتیرمك ایسته‌ییردیم. آنجاق نه جور؟ بونو بیلمیردیم. آخی اونون اوزونو هانسی اولدوزا طرف دونده‌ریم؟... گویده کی اولدوزلارین ساییینی کیم بیلیر؟ من گاه گویده کی اولدوزلارا

گاه‌دا الیمده کی اولدوزا باخیردیم. بیردن شمال طرفده پارـ پار پاریلدایان، اولدوزلارین هامی‌سیندان ایشیقلی اولان بیر اولدوزی گوردوم. من اونون اوزونو بـو اولدوزلارا طرف دوندردیم، ـ شمالا طرف! اونو باسدیردیق. بورادا اولان فدائیلرین بعضی‌سی کندلی، بعضی‌لری‌ده فعله ایدیلر. بیز اونون قبری اوستونده آند ایچدیک که، آذربایجان و ایران توپراقلارینین آزادلیغی اوغروندا صون نفسیمیزه قدر مبارزه ایله‌یک!... ایندی او واقدان اوچ ایلدن‌ده چوخ کئچیر، سلطانعلی عمی! ایندی خلق ینه‌ده مبارزه آپاریر. نتیجه دیه‌رلر، قیش چیخار، اوزی قارالیق کوموره قالار. بیز ینه‌ده غالب گله‌جه‌ییک! آنجاق قوی‌قورخاقلار ائله بیلسینلر که، گون ائله بو گوندور! خلق ایسه ئوز قهرمانلارینی اونوتمایاجاق! منه ائله گلیر که، اسارتده یاشاماقدانسا، ئولوم یاخشیدیر؛ آلچاقلیقلا یاشاییب نامردلره دیز چوکمکدنسه قارا توپراغین آلتیندا یاتماق یئی‌دیر، سلطانعلی‌عمی! بیر گون گلر که آغ اوزده گورونر قارا اوزده. فرقه‌میز بیزی داردا قویمایاجاق. من بونا اینانیرام!... اوه ئولنده بونا اینانیدیغی کیمی بیز هاموميز اینانمالییق که، قارا گونون عمری آز اولار! اونو اونودا بیلمیرم. من بو اولدوزی ئولن گونه کیمی ساخلایاجاغام، چونکه سلطانعلی‌عمی، انسانلارین طالعی بو اولدوزا باغلیدیر. بتون گوشه ـ بو اولدوزا!..

کندلی دمیرچینین اوزونه باخاندا اونون ساپ ـ ساری سارالدیغینی، گوز یاشلارینین سئل کیمی اوزونه آخدیغینی گوردی. حسی ئوزونو ایتیردی.

ـ آخ، عمی! منه نـه اولدی؟ ـ دئدی ـ نه ایچون بئله سارالیب سان، منه نییه بئله باخیرسان؟ بدنین نه ایچون تیتره‌ییر؟... اولمایا بـو

اولدوزی اونا ویره‌ن سن ایمیش‌سن؟ سن اونون آتاسی‌سانمی؟.. الهی!
من نیله‌دیم؟...

دمیرچی اوره‌ک یاخیجی بیر فریاد چکدی، اوزونو اللری آراسیندا گیزلتدی. ایندی کندلی اونون آنجاق شدتله آتیلیب ـ دوشن چیگین‌لرینی گوروردی...

اردیبهشت، ۱۳۲۹ ـ نجی ایل

عباس پناهی

عباس پناهی (ماکولی) ۱۲۸۱ـنجی ایلده ماکو شهرینده آنادان اولموشدور. پناهی ایلك تحصیلینی خویدا میرزه یوسف مدرسه‌سینده، سونرالار ینی اصولداترزه‌جه تشکیل اولونموش «خیریه» مدرسه‌سینده آلیر. او عائله‌سی ایله بیرنچه ایل خوی شهرینده قالاندان سونرا ماکویا قاییدیر.

او ۱۳۱٤ـنجی ایلده آزادیخواهلیق و دولت علیهینه عصیان ایتمکله تقصیرلندیریلیب بیر ایل زنداندا ساخلانیلدیقدان سونرا عمرلیك اولاراق زنجان شهرینه تبعید اولونور. ۱۳۲۰ـنجی ایلده سووه‌ت اوردوسی ایرانا گلن وقته کیمی او تبعید حالینداً زنجاندا یاشاییردی. بوزمان بوتون سیاسی دوستاقلار آزاد اولوندوغی کیمی اودا آزاد اولاراق تبریزه قاییدیر. آذربایجان دموکرات فرقه‌سی تشکیل اولان کیمی اونا عضو یازیلاراق «آذربایجان» روزنامه‌سینین ۲۷ـنجی نمره‌سیندن ادبی فعالیته باشلاییر. اونون کتاب شکلینده چیخمیش «تبریز گئجه‌لری»، «مبارزلر» و «ستارخان» آدلی اثرلریندن باشقا بیرچوخ حکایه‌لری‌ده آلماناخ و ژورنالدا چاپ اولونوبدور.

یوردسوزلار

نچه گوندن بو طرفه یاغان قار دوز-دنیانی آغارتمیشدی. اوزاقلاردا گورونن اوچوروملار آغ ئورپه‌گین اوستونه دوشن قارا لکه‌لری خاطرلادیردی. گونشین ذره‌لرنی ئوزونده عکس ایتدیره‌ن قارلار آلماس دانه‌لری تك پارلاییردی. گونش داغلارا دوغری اگیلدیکجه حرارت آزالیر، هوا سرتله‌شیردی. داغلاردان قوپان کیچیك بیر سازاخ سوپوماغا و سرتلشمگه باشلایان هوانی داهادا سوپودوردی. گوندوزدن بری یوموشامیش قارلار برکییردی.

قار آز اولان یئرلرده باشلارینی بایرا چیخاران ساری چوپلر دایانمادان همین موسمده کوچه‌ده قالان یوخسوللار کیمی تیتره‌شیردیلر. یئل شدتلندیکجه بیر سیرا عسکر کیمی دوزولن تلگراف آغاجلا-ریندان ایشیدیلن ویلتی چوخالیر، شاختالی بیر گئجه‌نین یاخینلاشدیغینی خبر ویریردی. داغلاردا گورونن قارالتی‌لار سانکی حرکته گلیر، یکه‌لیر، آدام گوزونون قارالدیغینی تصور ایدیردی. نهایت قارالتیلاردان بیریسی خاریلتییا اوخشار صداسینی اسن روزگارین سسینه قاتیر، قالین قار-لایلاری ایله ئورتولموش بیابانی آغزینا آلاراق ایره‌لیله‌ییردی. بو ایره‌لیله‌ین بیر بوك ماشینیندان باشقا بیرشئی د گیلدی. ماشین گاه ساغا، گاه سولا اگیلیر، بعضاً یکه بیر چوخورا دوشور، وار قوه‌سیله سیلکه‌نیر، ایچریسینده‌کی رنگلری ساری، اوورتلاری باتیق، گوزلری چوخورا دوشموش

آرواد-اوشاقلاری بیر-بیرینین اوستونه ییخیردی. اوشاقلار قادینلارا، قادینلار کیشیلره، کیشیلر ایسه ماشینین یان تخته‌سینه توخونارکن اینیلتیلی سسلر چیخاریردیلار.

قادینلار زارییلدابیر، اوشاقلار آغلاییر، کیشیلر دئییردیلر. بونلار عادی مسافرلردن داها چوخ اسیرلره اوخشاییردیلار. بو موسمین مسافرتینه لازم اولان شیئلردن بیر دانه‌ده اولسا بونلاردا یوخ ایدی. اللری الجکسیز، پالتارلاری نازک، آیاقلاری باشماقسیز ایدی. بونلارین اسیر اولدوغونی هر شئیدن اول ماشینین آرخاسیندا اوتوران دورد نفر ژاندارمادان بیلمک اولاردی. ژاندارملار باش-گوزونی ایپ شال ایله سارییاراق قالین پارچادان شینئل گئیینمیش، اوز سلاحلارینا داياتمیشدیلار. پالتارلارینین قالین اولماسینا باخماياراق، اونلار داها چوخ اوشویور، دیشلری بیر-بیرینه دگیردی. بو اوشومه اونلاری عصبی‌لشدیره‌رک ماشینین آتیب-توتماسی نتیجه‌سینده بیر-بیرینین اوزه‌رینه ییخیلان اسیرلری پیس سویوشلرله سویوردولر. اونلار بعضاً تعادلینی ساخلایا بیلمه‌دن اونلارا طرف ییخیلان آرواد-اوشاقلاری اینه‌له‌ییب، بیر-بیرینین اوزه‌رینه ییخیردیلار. شوفر شاگرد کابینکادان یاپیشاراق ماشینین اوزه‌نگیسینده دورموشدی. او، بعضاً باشینی پنجره‌دن ایچری اوزاداراق اربابی یوسف خان و ژاندارملارین سرژانتی حسن بیگین دانیشدیغی سوزلره قولاق آسیردی. ماشین صاحبی، اثله‌جه‌ده ماشینین شوفری اولان یوسف‌خان ایله دانیشان ژاندارما سرژانتی حسن بیگ‌ده فورما گئیینمیشدی. او، شوفرین یالواریجی خواهشلرینی رد ایدیر و صنعی بیر عصبی‌لیکله دییردی: تیمسار شاه بختینین امریدیر. بوتون شهرلره دولوشان کندلیلر اوز یئرلرینه قایتاریلاجاق، اثله‌جه‌ده بونلار، والسلام شدتمام. مین‌بیر سوزدن سونرا او، اوز-اوزونه دانیشیر کیمی: «آدادا قورد آز ایدی، بیری‌ده گمی ایله گئچدی. شهرده ایشسیز الیندن ترپنمک اولمور. هئچ معلوم دگیل، بو کوپک اوغلانلاری نه دییرلر. اثله ییل که، شهرده توکوبلر،

ایستی تندیرین باشی قاریلاریشی دەلیر. آرواد ـ اوشاغنین الیندن توتان یاالله بیر باش شهرلره، بونلارین الیندن خیابانلاردا آددیم آتماغا یئر یوخدور». او بیر قدر دونقولدایاندان سونرا سسینی کسدی. یئنی‌دن میزیلداماغا باشلادی.

ماشین هر دوشوب قالخدیقجا: بئله‌ده ظلم اولار دییه یوسف‌خانین آه ناله‌سی گویه قالخیردی. او ماشینی جانیندان و عائله‌سیندن‌ده چوخ سئویردی. هر نه اولور ـ اولسون او ئوز چورەك آغاجینی بونا بلد یولدان قورتارماق ایسته‌ییردی. سرژانتین منفی جوابلاری اونون امیدینی کسمیشدی. سرژانتی ساکت گوروبجه او تکرار سوزه باشلادی.

ـ سرکار اوندا بس اجازه بویورون بونلاری یول کناریندا اولان آبادانلیقلارین بیرینده دوشورەك. یوخسا بو یولسوز، ایزسیز، امانسیز چولده صاحبی ئولموش یاتیب قالاجاقدیر.

سرژانت باشینی توولادی.

ـ یول اوسته‌کی آبادانلیقلاری گوسترەك صاباح ینه قاچیب گلسینلر؟ هه! یاخشی بویورورسان. سنین قورازا ماشینیندان ئوته‌ری بویور دوش زندانا. یوخ ـ یوخ اولان ایش دگیل. تیمسارین امریدیر، آنجاق ئوز کندلریندە دوشوره‌جکسن!

آرا بیر آز ساکتله‌نیر. سرژانت میزیلداییر، یوسف خان دانیشمیر، شاگرد ایسه باشینی ایچری سوخاراق اوفولداییردی و بو اوفولداماسیله‌ده بایبردا اولان شاختانین شدتینی بیلدیریردی. یوسف خان شاگردینه طرف دونه‌رەك آجیقلاندی:

باشینی بایبرا چك های ـ کوی سالاما گورەك رحمتلیگین اوغلی «کئچی‌جان هایینداد یر، قصاب پی آختاریر». شاگرد باشینی بایبرا چکدی. یوسف خان رولی سول الینده توتاراق ساغ الیله پنجره‌نین شیشه‌سینی قالدیردی. احمق اوغلی احمق دییه میرتیلداندی. سرژانت گوزونون یانیله اونا باخیب، گولومسه‌دی:

– آده، بیر آنصافین اولسون‌دا.

سانکی یوسف خان ائله بو سوزی گوزله‌ییردی. اونون سیماسی آنی اولاراق دگیشیلدی، یالتاق بیر قیافه ایله: بو انصافدان سنده‌ده اولسون‌دا–دیدی. اون باش عائله‌نین چوره‌گینه نیه باعث اولورسان؟ سرژانت یوموشالان‌کیمی اولدی. ائله سنین وار؟ باشقالارینین کی یوخدور. ۶۰ تومن ایله بش عائله نه جور دولانیر؟ سن بیر گونده یوز تومن، ۱۵۰ تومن قازانیرسان، هئچ بیلمیرسن بو خلق نجه دولانیر؟ ئولولر ائله بیلیر که، دیریلر حلوا ییير. دوغرودان‌دا دوغری دییلر، توخون آجدان خبری اولماز. یوسف خان ینه‌ده رولی سول الینه آلدی. ساغ الیله جیبیندن چیخارتدیغی پاپیروس قوطی‌سینی سرژانتین قارشیسینا توتدی:

– بویوروون ایکیمیزده ائله بیر دردده‌ییك، دیه‌سن انشاءالله دوزه‌لیشه‌جکیك. سنین‌ده عائلن وار، منیم‌ده. بلی درد اهلینین احوالینی درد اهلی بیلر. ایکیمیزین‌ده عائله‌سینه چوره‌ك لازمدیر. بئله‌دیر من ئولوم یوخسا یوخ؟

سرژانت باشینا حرکت ویره‌رك:

– ائله‌دیر، ائله‌دیر، –دیدی.

نچه دقیقه سونرا ژاندارما سرژانتی ایله شوفرین آراسیندا جدی بیر سوده‌لشمه باشلانمیشدی. انسان اوغلونی فلاکتدن فلاکته سوروکله‌ین طمعکارلیق تام معناسیله تظاهر ایتمیشدی. ینه‌ده ئوزوندن و شخصی منافعیندن باشقا هئچ نه‌یی تانیمیردی. سکز متر کوادراتلی‌بیر یئرده ایکی دنیا قارشیلاشمیش، بویوك بیر ضدیت اوز–اوزه دایانمیشدی. بیر طرفدن مال–دولت، جلال آختاران حدسیز طمع، بیر یاندا یاشاماق و یاشاتماق ایچون چیرپینان صاف وجدان و حقیقتی دانیلمایان آنا محبتی دورموشدی. دنیانین چرخینه اوخشایان بو دورد چرخین اوزه‌رینده ایکیسی‌ده فیرلانیردی. بیرینجیلر آلیر، سانیر، مال–دولت صاحبی اولماق ایچون مین بیر

خیانته ال آتیر، اوبیرسی‌لر آنجاق یاشاماق و طویوق کیمی قانادینین آلتینا آلدیغی آج و چیلاق بالالارینی یاشاتماق ایسته‌ییردیلر.

بش میلیون آذربایجان خلقینین قانی بهاسینا یاشایان ایران باشچیلارینداں و اونلارین نوکرلریندن بیر نمونه اولان ژاندارما سرژانتی حسن بشگ ایله یوسف‌خان شوفر ماشینا دولدوردوقلاری بدبختلرین حیاتینی آلیر-ساتیر، اونلارین قان بهاسی اوسته چنه وورور و معامله ایدیردیلر. یوسف‌خان شوفر قولتوق جیبیندن چیخارتدیغی گوی یوز تومنلیگی سرژانتا ویردی. ماشین ینه‌ده اویولداییر، یانینی باسا-باسا، آغیر-آغیر ایره‌لیله‌ییردی. باباقدان بری سرژانت ایله قورخا-قورخا دانیشان شوفر ایندی اونا طرف دونه‌رەك آمرانه بیر طور ایله دیدی:

- پنجره‌نی آچ اوگده‌یه دی ایچری باخسین. دائما الینی قاشی اوسته قویوب اطاعتکارلیغا عادت ایده‌ن سرژانت پنجره‌نی آچاراق الینی بایرا چیخارتدی. هله‌ده اوزنگی‌ده دوروب تیر-تیر تیتره‌ین شاگردی دومسو کله‌دی. شاگرد باشینی ایچری سوخدی و «آباد اولاسان عجب ایستی‌دیر» دیدی.

یوسف‌خان دیللندی:

- گده علی، بیز اورادان قاییداجاغیق، بیلیرسن بارا قویارسان ها!

- بس بو یازیق مسافرلر نجه اولاجاقدیر؟

- اونی سرژانت ئوزی بیلر. باباقدان بری غضب اهریمنی تك‌ئوزونی چکن سرژانت گولومسه‌دی:

- اونلار ایکی تکرلی ماشینلا گئده‌جکلر، - دیدی.

بو صحبتلردن سونرا یوسف‌خان باشینی ماشیندان چیخارمیشدی. ایندی او، اطرافی یوخلاییر و ماشینی دوندرمك ایچون مناسب بیر یئر آختاریردی. ماشین گنیش بیر یئره یتیشدی. اونون سسی ایندی داهادا قاریشیق چیخیردی. طپانچه سسینه اوخشار بیر چوخ سسلر چیخاراندان سونرا ماشین سیلکه‌نیب دایاندی. هامیدان اول اوزنگی‌ده

دوران علی ئوزونی یئره توللادی. او، ماشینین دال طرفینه کئچه‌رک آلتینا اگیلدی. بو وقت شوفر ایله حسن بئگ‌ده یئره دوشدولر. یوسف‌خان ماشینین آرخا طرفینه کئچیب ماشینین آلتینا اگیلدی، ماشینین آلتیندا او بیر آز علی ایله ییچیلداشدیقدان سونرا کنارا چیخدیلار. اونلارین ایکیسی‌ده قاش ـ قاباغینی ساللامیشدی. یوسف‌خان صنعی اولاراق ئوزونی کدرلی گوسترمک ایسته‌سه‌ده، باجارمیردی. لاکن شاگردی دوغرودان دا کدرلی و تأثیرلی گورونوردی. او، ماشینین کناریندا دوروب تأسفلی باخیشلارلا هر شئیدن خبرسیز اولان اسیرلره باخیردی. سانکی او، ئوز باخیشلاریندا قلبیندن کئچیردیگی مدهش بیر منظره‌نی توبلایاراق: دوشمه‌یین، گئتمه‌یین یازیقسینیز، قالارسینیز سوزلرینی اسیرلره بیلدیرمک ایسته‌ییردی. سرژانت حیله‌گر گوزلرینی قیاراق، اوجادان قیشقیردی:

ـ نه وار یوسف‌خان، نه اولوبدور؟

ـ نه اولاجاق دنده‌نین بیری سیندی. ماشینین حرکت ایتمه‌سی آرتیق امکانسیزدیر.

ـ زاپاس یوخوندور مگر؟

یوسف‌خان آغلار بیر وضعیتله:

ـ یوخدور، کیمین عقلینه گلردی که، دنده‌نین بیری سینسین.

ـ بس ایندی نه ایتمه‌لیییک؟

ـ شهردن گرک تزه دنده گتیریلسین.

ـ بو نه قدر چکر؟

ـ بو گون علینی گوندرسک، صاباح بو زمانا آنجاق قاییدیب گله بیلر، بو گون بیر، صاباح ایکی.

ـ بلی ایکی گون. ایکی گون ـ ایکی گون ـ دییه سرژانت ماشینین یانیندا گزیشمگه باشلادی. بو وقتده ماشیندا بیر ـ بیرینین اوزه‌رینه ییخیلان مسافرلرده ئوزلرینه گلمیشدیلر. اونلاردان بعضیلری آیاق اوسته

دوروب، شوفر ایله سرژانتین دانیشدیغی سوزلره قولاق آسیردیلار. قالانلاری هلەده بیر-بیرلرینه سیغیناراق تیترەشیردیلر. اوشاقلاردان نچەسی آغلاییر، قادینلاردان بعضیسی اونلاری اووووندورور. بیرنچەسی‌ده یشره-گویه، کاتناتا نفرین ایدیردیلر. یومورتاسی ترسه گلن طویوق کیمی گزیشن سرژانت ماشیندا دوران کندلیلردن بیریسینه دونەرەك سوروشدی:

- گده قند علی، بورادان کنده نه قدر یول قالیر.

مصر اهراملاریندا تاپیلان مومیالاری آندیران بو آدام چوخورا دوشموش گوزلرینی داغلارا طرف گزدیرەرك؛ «سرکار دورد آغاج»- دیدی.

- دورد آغاج، دورد آغاج. یامان یئرده صاباح آچدیق. دیمك ایندی یولا دوشرسك آلتی ساعت سونرا کندده اولاریق، ائله‌می؟

- بلی سرکار سوبای و ساغلام آداملار بو قدر یولی آلتی ساعتده گئده بیلرلر-دییه باشقا بیر کندلی دیللندی.

سرژانت بارماقینی آلنینا دایایاراق فکره گئتدی. سانکی او، قطعی بیر قرارا گلمك ایچون ئوز فکرینه زور گلیردی. ایندی ماشینین دالی طرفینده اوتوران ۴ نفر ژاندارملار دا ایشی باشا دوشوب آلچاقدان - آلچاقدان بیری - بیریله دانیشیردیلار. سرژانت بیر قدر دوشونوب فکرلشندن سونرا ژاندارملارا مشق ویردیگی آهنگله قیشقیردی: «یاالله هامی پیاده اولسون.» بایاقدان بری بیر-بیرینه قیسیلان آداملار ایندی ماشینین ایچریسینده آیاق اوسته دورموشدولار. اونلارین غضبلی گوزلری حسن بئگ سرژانتا تیکیلمیشدی.

- نه گوزلرینیزی پوتا مالی کیمی منه تیکیبسینیز، قورتارین گورەك آخی.

نچه دقیقەدن سونرا دورد نفر ژاندارما و بیر نفر سرژانتین قاباغیندا ۲۲ نفر قادینلارلا کوربه اوشاقلار و خسته کیشیلر ماشیندان آیریلاراق

گوز ایشـ لەدیکجه آغاران قارلی دوزەنگاهدا حرکت ایـدیردیلر. بر کیمیش قار ایندی باشماقسیز دولانماق تیجه‌سینده چانلایان آیاقلارین آلتیندا خیریلدایردی. شـوفر ایله شاگرده گلینجه ماشـینین یانیندا دوروب اونلارا باخیردیلار.

کاروان آغیر - آغیر ایرەلیلەدیکی زمان ژاندارما سرژانتی آرخاسینا دونەرەك استهزالی بیر مسله مسلندی:

- آی گده علی ایکی تکرلی ماشینلار یولا دوشدولر.

سرژانتین یانیندا تنبل حرکت ایدەن ژاندارمالار بو سوزون معناسینی آنلاماسالاردا، او، ئوز دیدیگی سوزدن خوشلاناراق اوجادان ـ اوجادان گولوردی.

یئل گوجلەنیر، هوا سویوقلاشیر، کاروان اوزاقلاشیردی. حیاتین بوتون نعمتلریندن محروم قالان بو زواللی‌لار دوزولمز چتینلیکلرا ـ ه قارشیلاشماق ایچون ئوزلرینه زور گلدیلر.

استعمار، استثمار، ژاندارما، ارباب، شاختا، کولك، ایشسیزلیك، خسـته‌لیك، آجلیق، یوردسوزلوق، خلاصه انسـان اوغلونا دشـمن صـ ایلان بوتون دهشـتلر، بوتون پیس‌لیکلر بو زواللی‌لارا هجوم گتیرمیشدیلر.

انسان دوزوملی اولار، درده قاییم اولار، امید و آرزو ایله یاشایار. خوشبخت او آدامدیر که سون نفسینده‌ده موفقیتینه اینانسین. دیری انسانلاردان داها آرتیق متحرك جسدلره اوخشایان بو آداملارین‌دا قلبی امید و آرزولار ایله دولی ایدی. بو چول-بیابان، بو داغلار اونلارا یاد دگیلدی. بورا اونلارین وطنی، ایوی، یوردی ـ یوواسی ایدی. بورانی اونلار چوخ یاخشی تانییر، قونشی کندلینین کووشنی ایدی. اودور دالدا قالیب طاقتدن دوشن آغ بیرچك قادین عمرونون ٦٠ ایلینی بو چوللرده کشچیرمیش، ۴٠ ایل اول اونی بو چوللردن گلین آپاران زمان باشینا توپلاشان شوشقون بو دوزده آت اوینادیب

شنلیك ایتمیشدیلر. او، شاد و غملی گونلرینی بو یئرلرده کئچیر-
میشـدی. هله اوچ آی بوندان اول قارداشی زینال کیشـی ایله
وداعلاشاراق، آتا یوردونی ترك ایتدیگی زمان آجی گوز یاشلارینی
آخیدا-آخیدا جوان گلینی صونا و ایکی یاشلی نوه‌سی قورخمازی
ئوتورمك ایچون کندین اوزاق کووشـنینه کیمی گلن قوهوم-
قونشـو‌یا اوغلی ولینی زنداندان آزاد ایتدیره‌رك، اونونلا بیرلیکده
دونه‌جگینه سوز ویرمیشدی. ایندی او، تك قاییدیردی. اوغلونی تاپا
بیلمه‌ییب گلینی ایله نوه‌سینی‌ده ایتیرمیشدی. قار، بوران، آجلیق،
خسته‌لیکدن مین دفعه آرتیق بو آجی خاطره‌لر قادینی ازیـر و
کندده‌کی قوهوم-قونشی خصوصیله صونانین آناسیله اوز-اوزه گله-
جگینی ایستمیردی. باشقا اسـیرلرین مصیبتی آز دگیلدی. ملی
حکومتدن سونرا عموم آذربایجان کندلیسی بوجور شـوم مقدراتا
مالك اولموشـدی. اونلار ملی حکومتدن مدافعه ایتدیکلری ایچون
تهران حکومتینین غضبینه گرفتار اولموشدولار. بو ایش اوقدر مدهش
اولموشدی‌که، یورد-یوواسینی بوراخاراق شهرلره پناه گتیره‌ن کندلیلر
شهرلرین منظره‌سینی دگیشدیرمیشدی. شهرده اولان ایشسیزلرین سایی
بیره اون قات آرتمیشدی، بو مسئله فعله و کندلی حرکاتیندان قورخان
ایران حکومتینی قورخویا سالمیشدی. نه اولور-اولسون شـهرلری بو
آداملاردان تمیزلمك قرارینا گلن حاکملر هئچ بیر مسئولیتی نظره
آلمادان هرکسی ترك ایتدیگی خرابه کندلرینه قایتاریردیلار. یوسف
خان شوفر ایله حسن‌بئـك سرژانتین آراسیندا مزایده اولونان بو ۲۲
آدام، یورد-یوواسینی بوراخیب، شهرلره پناه گتیره‌ن مینلرله آذر-
بایجان کندلیسیندن کیچیك بیر قروپونی تشکیل ویریردی. اونلار
هر آن ئوزونه معین بیر شکل آلان قارا خط کیمی آغ قارلارین
آراسیندا ایره‌لیله‌ییردیلر. اونلار گاه ندا علامتی‌تك اوزانیر، بعضاً
سئوآل اشاره‌سی‌تك بوزولور، گاه‌دا کـکلیك پرده‌سینین اوزه-

ریندەکی خاللارتك داغیناق گوروُنوردولر. هوا قارالماغا باشلادیغی زمان سویوق‌دا شدتله‌نیب کاروان اهلینین وضعیتینی دوزولمز بیرحالا سالیردی. باياقدان بری آنالارینین الیندن توتاراق گوینه‌یه ـ گوینه‌یه گئده‌ن اوشاقلار طاقتدن دوشموشدولر. نچه وقتدن بو طرفه شهرلری دولانیب دیلنچیلیکله گونلرینی کئچیره‌ن بو یوردسوزلارین یانیقلی ناله‌لری روزگارین دهشتلی ویپلتیسینا قاریشاراق بیر ماتم مارشینا چئوریلیردی. اونلار گاه دایانیر، ینه‌ده ئوزلرینی نچه آی بوندان اول ترك ایدیب گئتدیکلری کنده یتیرمك ایسته‌ییردیلر.

شوفردن آلدیغی گوی یوز تومنلیك ژاندارما سرژانتینی مئوینده‌ یردیسه‌ده جانینی قیزدیرا بیلمه‌دی. پالتارلارینین قالین‌لیغینا باخمایاراق، آخشامین سویوغی اونی‌دا تیتره‌دیردی. او، ایندی دوشونوردی. قادین و اوشاقلارین آیاغی ایله یول گئتمك ینه‌ده اوچ ساعت وقت آپارا جاقدیر. بوجور یورغون اوشاقلا آیاقلاشماق جانا قصد ایتمك‌دیمکدیر. هئچ بیر ضروریت اولمادان شاختادا قالماق معناسیز بیر ایشدیر. من اولسام ـ اولماسام دا بونلار بو یولی گئتمه‌لیدیرلر بیر ساعتین‌ده راحتلیگی راحتلیك‌دیر. او بیرقدر بئله فکرلر ایندیکدن سونرا ژاندارمالارا طرف دونه‌ره‌ك:

ـ سیز بونلاری یاواش ـ یاواش گتیرین من کندلیلرین بیریسیله گئدیب یئر سازلاییم، ـ دیدی. او، کندلیلردن بیریسینی‌ده گوتوروب بویوك آدیملارلا کارواندان آرالاندی.

کاروان ینه‌ده آغیر ـ آغیر گئدیر، دالدا قالانلاری گوزلمك ایچون بعضاً بیریئرده دایانیر. دایانانلار دوردوغی ئیرده طوبوق کیمی آیاقلارینی گوتوروب ـ قویوردولار. دورد نفر ژاندارمالارین پیس سویوش‌لرینه، وورودقلاری تفنك قونداقلارینا باخمایاراق قادینلاردان اوچ نفرینی آنجاق که، یئرلریندن ترپده بیلدیلر. بونلاردان بیریسی ۳۰ یاشیندا گنج بیر قادین ایدی. بو قادین بیر دانه نازك آلا چادرا ایله دورد

یاشلی قیزینی دالینا آلیب، اون یاشلی بیر اوغلان اوشاغینین الیندن توتوب آغلادا ـ آغلادا آرخاسینجا چکیر، بعضاً قوجاغینا آلاراق بیر نچه قدم آپاردیقدان سونرا ینه‌ده اوشاغی یئره قویوردی. او، طاقتدن دوشموش اوشاغی دیله توتماق، یالوارماق، گاه‌دا سورومکله آپاریردی. او بیری قادین بئلی اگیلمیش، ساچلاری آغارمیش بیر قاری ایدی. دیزدن آشاغی بو قادینین آیاقلاری تمامیله چپلاق و گئیدیگی بوز کوله‌جه ییرتیق ـ ییرتیق ایدی. قارا گوزلرین ثمره‌سی اولان آغ ساچلاری اوزونه داغیلمیشدی. اودا گاه یثریییر، گاه یخیلیر، بعضاًده قوبودان گلن بیر سسی آندیران سسله ئوزلرینی بو گونه سالانلارا نفرین و قارقیش ایدیر، کاروان ایله آیاقلاشا بیلمیردی. اوچونجی قادین ۴ یاشلی بیر اوشاغی آرخاسینا چاتاراق ۶ یاشلی بیر قیز اوشاغینی سورویور و بیر یاشلی دیگر اوشاغینی ایسه دوشونه باسمیشدی. بو قادین او بیری قادینلارا نسبتاً گنج و قوتلی گورنورسه‌ده الیندن یاپیشدیغی اوشاق طاقتدن دوشدوگی ایچون او دا کارواندان دالی قالیر و هر دقیقه ژاندارمالارین پیس سـویوشلارینی ائشیدیردی. قالانلار، کیمیسی دالینا بیر جیندیر یورغان، بیر ییرتیق چوال، بعضیسی خورجون و بالاجا اوشاقلاریندان آلدیغی حالدا بو اوچ نفردن قاباق گئدیردیلر.

***

کند اوطاغینین ایکی دانه بالاجا مغربیسینه پنجره کاغذی یاپیشدیریلمیشدیلار. کاغذین اوزه‌رینه بزیر یاغی سورتدوکلری ایچون کاغذلار ایسلانمیش و ماوی شیشه‌لره اوخشاییردی. اوطاغین باش طرفینده بویوک بیر بخاری وار ایدی. بخارینین او طرف ـ بو طرفینده دوشه‌نن کئچه‌لرین آلتینا قوری اوت سالمیشدیلار.

آخشام اذانی هله چکیلمه‌میشدی که، قارا ائلات چادرلارینی آندیران بیر قارانلیق اوطاقدا حکم سورمگه باشلادی. اوجاقدا یانان یاوشانلارین هر آن بیر شکل آلان آلوولاری کئچه‌لرین اوستونده

دوزوملە اوتوران ۷ آدامین دیوارا دوشن کولگەلرینی تربەدین و هر آن بیر شکلە سالیردی. بو ۷ نفر اوتورانلاردان باشقا ایکی نفرده اوطاغین آشاغی باشیندا چونبەلمیشدیلر. ایستر خام گوندن اولان چاریقلارینی چیخاریب کئچە اوستونده اوتورانلار، ایستەرسە قاپی قاباغیندا اوتورانلارین وضعیتی اولدوقجا آجیناجاقلی ایدی. ائشیکده شاختانین کسگین ایگینە باخمایاراق بونلارین گئیدیگی یالین قات آرخالیق، بئزتومان، رنك بە رنك پارچالارلا یامانمیش بیر ساپینی چکسن مین یاماغی توکولردی. اوجاق باشیندا اوتوران ایکی قوجالاردان بیریسی الینده کی اوزون دستەلی چوبوغا آخرینجی دفعه قلاب وورارق، اونی آغزی اوستده اوجاغین کنارینا بوشالدیب قاپی قاباغیندا چونبەلن گنجلرین بیرینه دونەرەك:

ـ بالام اسکندر او چراغی یاندیرسانیز، ـ دیدی.

گنجلردن بیریسی بو ساعت «سلمان دایی» دیه یریندن قالخدی، طاقچادا قویولان یدیلیك لامپانین یانیندا کی قارا چراغی گوتوروب اوجاغین باشینا گلدی. او بیر دانه یاوشان چوبی ایله چراغین قارغا دیمدیگینه اوخشار دیمدیگینین یانیندا کی فیتیله اود ووردی. دوغرودان دا بو بیر دانه فیتیلدن قالخان نازیك و هیسلی آلوو اوطاغی بیر آز ایشیقلاندیردی. ایندی اوطاغین آشاغی باشیندا چونبەلن گنجلرین صورتی آیدین گورونوردی. چراغین یانماسیله برابر اوتوران آداملاردان نچەسی اللرینی اوزلرینه آپاریب صلوات چئویردیلر. اسکندر چراغی طاقچایا قویاراق یرینه اوتوردوغی زمان کندلیلردن بیری دیللندی.

ـ چراغدا دیینده آغیز بالا باتیر، آدام قارانلیقدا قالسا بو چراغلاردان یاخشیدیر.

سلمان کیشی ایله اوز ـ اوزه اوتوران زینال کیشی جواب ویردی:

– آی بالاحسن علی ناشکر اولما ینه‌ده هئچدن ئیدیر، آللاه آداما کونول شادلیغی، داماق چاغلیغی ویرسین قوی ائله قارا چراغ یاندیرسین. آتا – بابامیز یددیلیك لامپانی یوخودادا گورمه‌میشدیلر، یاشامادیلار می، چوخ‌دا یاخشی یاشادیلار.

حسنعلی‌دن اول یانیندا اوتوران باشقا بیر آدام جواب ویردی:

– سن دییرسن بیز آتا – بابامیز کیمی یاشایاق، او ممکن دگیل، اولا بیلمز.

سلمان کیشی:

– اونلارین وقتینده خیر برکت وار ایدی. البته که، بیز اونلار کیمی یاشایا بیلمریك.

همان آدام اونون سوزونی کسدی:

– آی سلمان دایی سن هئچ ائله دیمه، سن‌دی که، اونلارین وقتینده درد بیر ایدی. دیه‌رلر درد بیر اولسا چکمگه نه وار.

اونون اوزبه اوزونده اوتوران باشقا بیر گنج اونا مجال ویرمه‌دی:

– هئچ ائله دیمه، رعیت ائله هر وقت رعیتدیر.

بیر باشقاسی اعتراض ائتدی:

– اه، قاسما باخ، هئچ سن قانیرسان که، من نه دییرم؟ من دییرم او وقت بیر ارباب وار ایدی والسلام شدتمام. اما ایندی ارباب میندیر. ژاندارما، وظیفه‌ییغان، بخشدار، جانیم سنه‌دیسین..

هامیدان آشاغیدا اوتوران قوجا اونون سوزونی حقله‌دی:

– مالیات آلان.

بیر باشقاسی دیلله‌ندی:

– امان او کوبك اوغلی م‍ـال حکیمینین الیندن، هرنه ویریردن دییردی آزدیر کسندین بیریندن یوز تومـن آلماینجا خطاسینی سووب گئتمزدی.

زینال کیشی دیدی:

ـ عبدالعلی‌یه باخ، مال حکیمیندن دانیشیر. نیه بس او سجل یازانی هئچ دیمیرسن که، کندی یوخا چیخارمایینجا خطاسینی سوومازدی. من باشدا آداملاری وظیفه یازیردی.

سلمان کیشی زینال کیشینین سوزونی تصدیق ائتدی:

ـ زینال دوغری‌دییر. هئچ بیری اوکوبك اوغلی کیمی طوفان ائلمه‌دی. حکماً یاپیشمیشدی منیم یاخامدان که، سنی‌ده وظیفه یازلـ جاغام.

بو آرا اوطاغین آشاغی باشیندا اوتوران گنج دیللندی:

ـ هرنه دیرسینیز دیین هئچ بیریسی گللی‌زارا اوخشاماز. بخشدار مأمورلاریله ژاندارمالاریـن ایشی باشقادیر. هئچ بیلیرسینیز که، ملی حکومتدن بویانا بو بدبخت کنده نه زور گلدیلر. کندین اوچده بیری قالماییدیر.

زینال کیشی اونون سوزونی کسدی:

ـ داها اونی دیمه، بو ایل هامیسینی باطل ائتدی. یازیق باجیم آغ بیرچك چاغیندا هئچ بللی دگیل هانسی شهرده ئولدی قالدی.

اسکندر:

ـ نییه کابه‌قلی‌عمی گیلی دیمیرسن. او یکه‌لیکده طایفادان بیردانا باشی توتان‌دا قالمادی.

زینال کیشی:

ـ بیرجه ـ بیرجه تسبیحه سالمیشام بیر ایلین ایچینده تکجه بو کنددن ۷۲ ایو کل کوفان اولوبدور. ـ بـو سوزدن سونرا او، ئوز ـ ئوزونه دانیشان کیمی دیینمگه باشلادی:

ـ نه ایچون فدائی گئتدینیز؟ نه‌ایچون مباشره‌یق باجی ویرمه‌دینیز؟ ـ سونرا او، دیشلرینی قجییاراق: ـ کوبك اوغلی گوبك عمرومه بیر گون‌ده

قالسا بوله‌جگم. سنه توریاق ویره‌ن دگیلم. سن قیر داغیت، الیندن گلنی اسیر گمه، منه‌ده نوبه چاتار!

سلمان کیشی:

ـ بو دفعه بیرده فرصت دوشسون ها آتاما لعنت توریاق سهلدیر که، بوتون وار- یوخونی بوله‌جگم.

بیر باشقاسی:

ـ چوخ آخ- اوف ایتمه سلمان دایی، همیشه جوجه‌سبد آلتیندا قالماز. بیر گون گلر بیزیم الیمیزه‌ده فرصت دوشر. اوزه‌ان کولا کئچینین‌ده قصاصی بوینوزلی کئچیدن آلینار.

اسکندرین یانیندا اوتوران گنج تکرار دیللندی:

ـ آی صفر دایی دی که، عمروموزه بیر گون قالسادا کندیمیزدن سورولن قوهوم-قونش-ولارین، ئولن جوانلارین، دیده‌رگین دوشن آرواد-اوشاغین حایفینی بو ظالملاردان آلاجاییق.

اوچ-دورد نفرین سسی بیزدن ایشیدیلدی:

ـ انشاءالله، انشاءالله

کندلیلر بو دانیشیقدا ایکن أیشیکده‌ ایتلرین سسیله قاریشیق بیر سس ائشیدیلدی:

ـ ایو صاحبی، آی ایو صاحبی! گده ائشیگه چیخ.

اسکندرله قاپی آغزیندا اوتوران گنج او دقیقه باییرا آتیلدیلار. گنجین چیخماسیله گری دونمه‌سی بیر اولدی. او قاییدیب تتیمیش بیر حالدا دیدی:

ـ بیر نفر ژاندارمادیر.

او قدر چکمه‌دی که، اوخوجولارین تانیدیغی ژاندارما سرژانتی اوطاغا داخل اولدی. بیر آز سونرا اوجاقدا یانان یاوشانلار اوجاغا یاخین اوتوران ژاندارما سرژانتینین انلی صفتی بیر قاتل اوزی کیمی

قیزارمیشدی. سلمان کیشی ایله زینال کیشیدن باشقا اوطاقدا اوتورلـ
نلارین هامیسی آیاق اوستده دورموشدولار. گوی قدهك آرخالیق
گئیمیش بیر گنج سرزانتین قارشیسیندا اوتوروب اونون آیاقابلارینین
باغینی آچیردی. اسکندر اگیلیب اوجاغی پوفله‌ییر، یانان یاوشانلارین
یئرینه تزه یاوشان آتیردی. سرزانت آیاقدا دوران کندلیلری،
طاقچادا یانان قارا چراغی، اوجاقدا یانان یاوشانلاری گوزدن کئچیره‌رك
سلمان کیشییه طرف دونوب دیدی:
ـ آی کیشی، بو نه‌یین چراغیدیر. تئز بیر یاخشی لامپا تاپ
گتیر، شمع حاضرلا، سماوره اود سال، اوشاقلارا یئر قایر، یاالله
دایانما گوره‌ك.
سلمان کیشی اونا جواب ویرمه‌ییب آجی-آجی گولومسه‌دی،
اونون .گولومسه‌مه‌سی سرزانتین خوشونا گلمه‌دی:
ـ نییه دیشی پیشیك کیمی ایشاریرسان، بیر دانه ایشیقلی لامپا
گتیر، شمع حاضرلا، چای دوزه‌لت دیدیم!
معنالی تبسملر دوداغیندان دوشمه‌دن سلمان کیشی اینلتیلی بیر
مسله اونون سوزونی کسدی:
ـ بوتون کندده بیر مثقال‌دا اولسا نفت یوخدور. آرپاچوره گیندن
باشقا دیشه دگر بیر شئی تاپیلماز-دیدی.
سرزانت استهزا ایله:
ـ یوز ایولی دیزه کندینی سن که، لاپ یوخا چیخارتدین، -دیدی،
زینال کیشی دیللندی:
سرزانت غضبلندی؛
ـ کیمی اله سالیرسینیز. قارالاردان باشقا ائله یوز ایو هامپا واردیر؟
سلمان کیشی:
ـ بلی وار ایدی.

— سرژانت بس نجه اولدی، ویران قالدی؟

سلمان کیشی چوخ متانتله جواب ویردی:

— اونی سیزدن سوروشماق لازمدیر و کیلباشی. من بو قدر دیه بیلرم که، کندیمیزده ۱۵-۱۰ ایودن آرتیق قالمیر. اونلاردا ایو دگیل، ایو جیکدیر. لاپ وارلیسی منم، دور دولان، آختار، آرپا اونوندان باشقا بیر شئی تاپسان ویر باشیمی کسسینلر. بیزده هوالارین قیزماسینا منتظریك، هر کس داغیلیب بیر یئره گئده‌جکدیر.

سرژانت:

— اونی داها گوره بیلمزسینیز. او ده‌ده‌نیز ئولدی. اودورها، گئده‌نلری ییغیشدیریب گتیریریك. بیر ساعت چکمز که، یتیشرلر— دیدی.

— کیملر؟

— پاییز بورادان گئده‌نلر.

سلمان کیشی تعجبله:

— قیشین بو سویوغوندا اونلار بورادا نه ایده‌جکلر؟

سرژانت سویوققانایلیقلا:

— اونون بیزه دخلی یوخدور. سن دور تدارک باخ. هئچ اولماسا دورد نفر ژاندارمایا، منه بیر شام دوزه‌لت.

سلمان کیشی باشینی تووولادی:

— من دییرم خه‌دیمم، سن دییرسن نچه اوغلون واردیر. من سنه باپاق دیدیم که، کندده بیر شئی تاپیلماز.

دوغرودان‌دا کندده بیر عده عصبی کندلیلردن باشقا بیر شئی قالمامیشدی. ژاندارما آدینی ایشیدیب و اونون شاپکاسینی گورونجه اونلارین خیالیندا او وحشتناك لوحه‌لر آچیلیر و آجی خاطره‌لر بیر کینو فیلیمی کیمی گوزلرینین ئونوندن کئچمگه باشلاییردی، هله

اؤچ-دؤرد آی بوندان اول بو کند ایندیکی تك خرابه‌زاره دونمه‌میشدی. جماعتدن بیر چوخی هله کوزه‌ر دوگوردولر که؟ پائیزین سولغون گونشی داغلارا دوغری اگیلدیکی زمان ۵۰ نفر سواری ژاندارمالار کنده دولوشموش و توتها توتا باشلامیشدیلار. او وقت بونلاردان باش ویره‌ن ظلملر همین کندلیلرین قوهوم-قونشولارینین دربه‌در اولماسینا و کندین خراب قالماسینا سبب اولموشدی. دشمنین قارشیسیندا قول باغلاییب اطاعتکار دورماقدان چتین بیر درد اولا بیلمز. یاریمقارانلیق بو داخمادا یه‌ده ایکی ضدیت قارشیلاشمیشدی. بیر طرفده بوتون وارلیقلاری کین و غضب هیکلینی آندیران و آذربایجان کندلیسیندن حقیقی بیر نمونه سایلان دیزه کندلیلری، دیگر طرفده ایسه ئوزوندن باشقا کیمسه‌نی دوشونمه‌ین ایران هئیت حاکمه‌سینین مجسمه‌سینی تمثیل ایده‌ن سرژانت حسن بئگ دوروردی. قرارلار، قاعده‌لر، قانونلار اسیری اولان کندلیلر هر نه قدر صنعی بیر تواضع‌کارلیقلا دولانسالاردا بوتون بو آتلری ئوز نفعینه ایشله‌دن حاکملرین نماینده‌سی حسن بئگ بیر او قدر تکبرلی گورونوردی. او یه‌ده دیدیکینی دییر، ئوز طلبینی تکرارلاییر. ایشیقای لامپا، چای و آشیرما پلو ایسته‌ییردی. یوخا چاره یوخدور. اونون بوتون طلبلرینی سلمان کیشی-ی بویوك بیر جسارتله رد ایتدی. سلمان کیشینین جسارتلی دانیشیقلاری کندده بیله‌سی بیر شئی تاپا بیلمیه‌جگینی حسن بئگه آنلاتدی. او صحبتی دگیشدیریب، باشقا یئرلردن دانیشماغا باشلادی. دانیشیلان صحبتلردن کندلیلره معلوم اولدی که، قیشین بو امانسیز وقتینده کنده قایتاریلان آداملار، یایدا کندی ترك ایتمگه مجبور اولان آداملارین قالیقلاریدیر. اونلار دانیشماسالاردا، معنالی باخیشلارلا بیر-بیرینه باخیردیلار. سرژانت گلندن ساعت یاریم سونرا ژاندارمالاردا گلیب ایوه داخل اولدولار. قانون، انضباط و انسانلیق دیبیلن شئیلردن آنجاق قوری، رسمیتی تعلیم آلان ژاندارمالار ایوین

قارانایق اولماسینا باخمایاراق یەدە آیاقلارینی بیر-بیرینە شاپیلدادیب سرژانتا ال قالدیردیلار. سرژانت اونلارین جواپینی باش اشارەسیلە ویردیکدن سونرا سوروشدی:

- گلدینیز

ژاندارمالاردان بیریسی تکرار ال قالدیردی:

- گلدیك، اما.

سرژانت تعجبلە:

- اما، نە دیمکدیر؟

- اما سویوق بیزی لاپ حالدان سالدی، اوشاقلاردان بش نفر عمرونی سیزە باغیشلادی، بیردەکە، او قوجا قادین بیزیملە آیاقلاشا بیلمەییب قالدی. کندیلرین قیافەلری توتولدی، زینال کیشینین سسی یاواشدان ایشیدیلدی:

- قوجا قادین زینب اولماسین؟

سرژانت قانی سویوق بیر طور ایلە گولومسەدی:

-رحمتلیگین اوغلی منده دیرم گور نە اولوبدور. بیز اللەایلە اللەلیق ایتمیەجگیك کە، اجلاری تمام ایمیش ئولوبلردا. اللە باقیماندەلرینی ساخلاسین. تفنگلری بوجاغا قویوب یاخینا گلین، بئلەکە، باخیرام بو سلمان کیشی بیزی لاپ قورویا باغلایاجاقدیر.

ژاندارمالار آیاقلارینی یئرە چیرپیب قارلارینی تمیزلەدیلر، تفنگلرینی آشاغی باشدا کی بوجاغا دایاییب سونرا اوجاغین باشینا کئچدیلر. بو وقت کند اوطاغینین قاپیسی آچیلدی. دیشاریدا اوغولدایان کولگین اوغولتوسیلە برابر تزەجە حیەطە یتیشن یوردسوزلارین آە-نالەسی ایچری دولدی. ژاندارما سرژانتیندان ایشیتدیکلری سوزلر، ژاندارمالارین گتیردیگی خبرلری ایشیدەرك کین و غضبلری جوشماق درجەسینە یتیشن کندلیلر ایچون یوردسوزلارین چیخاردیغی آە-نالە بیر فرمان اولدی. کندلیلردن بیریسی باغیردی:

ـ گده ئولملـ ـ ئولمکدیر، خیرلداماق نه‌دیر!

بو سوزدن سونرا کند دامیندا ئولوم ـ دیریم مبارزه‌سی باشلاندی. بیر نفر ژاندارمانین یاخاسی بش ـ آلتی نفر اوره‌گی یانیقلینین الینده قالدی. اوشاقلاری ئولن آنالار کوربه‌لرین جسدینی بیر طرفه آتاراق، ژاندارمالارین آیاقلارینی آغیزلارینا سالیب دیدیردیلر. ئوز عمللرینین تتیجه‌سیندن قورخان حسن بگ و اونون ژاندارمالاری قطعیاً تسلیم اولماق ایستمیردیلر. او، قیشقیریب ژاندارمالارین تفنگلریندن استفاده ایتمگه امر ویریردی. سلمان کیشی ایله زینال کیشی ئوزلری ووروشماقلا برابر، گنجلری تشویق ایدیردیلر. اونلاری آدلاریله چاغیراراق لازمی امرلر ویریردیلر. تفنگلره ال یتیرمگه جان آتان ژاندارمالار مقصدلرینه چاتا بیلمه‌دیلر. زینال کیشینین امریله قادینلار اونلاری اوطاقدان چیخارتدیلار. نه اوجاقدا یانان یاوشانلارین، نه طاقچادا ایشاران قارا چراغین ایشیغی آرتیق بیلینمیردی. داخمانی احاطه ایده‌ن بوزومتول قارانلیقدا آنجاق بوغوق سسلر ایشیدیلیردی.

بیر ساعتدن آرتیق سوره‌ن بو مبارزه ژاندارمالارین باسیلماسـیله تتیجه‌لندی. ژاندارمالارین بشینین‌ده قوللارینی باغلامیشدیلار. اونلاری تیتره‌یه ـ تیتره‌یه اوطاغین آشاغی باشیندا ساخلامیشدیلار. قادینلارلا زینال کیشی قاتللرین جزالانماسینی طلب ایدیردیلر. حسن بگله ژاندارمالار اونلاری آللاها، پیغمبره آند ویریب قانلاریندان کئچمه‌لرینی خواهش ایدیردیلر. نهایت سلمان کیشی الینی قالدیریب هامینی ساکت اولماغا دعوت ایتدی. سونرا، اوزونی قادینلارا توتاراق دیدی:

ـ صاباح بوتون کند بونلارین حقینده جزا تعیین ایتمه‌لیدیر.

همین گوندن باشلایاراق دیزه کندلیلری آرواد ـ اوشاقلارینی کنده قویاراق ئوزلری، محالی دولانیر، هارادا ژاندارما، آژان و دولت آداملاری گورسه‌لر اونلارلا قطعی مبارزه آپاردیلار.

حمید محمدزاده

حمید رضا اوغلی محمدزاده ۱۳۰۳–نجی ایلده تبریزده آنادان اولموشدور. او، ابتدائی و اورتا تحصیلینی تبریزین «نجات» و «پرورش» مکتبلرینده باشا چاتدیریب. دانشسرای مقدماتی تبریزه داخل اولوب ۱۳۲۲–نجی ایلده اورانی قورتاردیقدان سونرا معلم‌صفتیله اردبیله گوندریلمیشدیر. محمدزاده اردبیلین ابتدائی و اورتا مکتبلرینده ایکی ایل معلملیك ایتمیش. بورادا ۱۳۲۳–نجی ایلده حزب توده ایرانا و ۱۳۲٤–نجی ایلده ایسه آذربایجان دموکرات فرقه‌سینه عضو اولموشدور. ادبی یارادیجیلیغا ۱۳۲۷–نجی ایلدن باشلامیشدیر.

حمید محمدزاده‌نین آذربایجان دیلینده «حکایه‌لر» کتابی و روس دیلینده «فوتبالیست» آدلی پووه‌ستی نشر ایدیلیبدیر.

ملّی میدان

جمعه گونو ایدی. گلستان باغنین دوره‌سی آداملا دولموشدی. چارشابلی قادینلارین سایی کیشی‌لردن‌ده چوخ ایدی. دیه‌سن اونلار قادینین باشی آچیق دولانماسینی گورمکده کیشی‌لردن داها چوخ مارقلانیردیلار. اوشاقلار باغین دمیر محجرلرینین داش پایالاری اوستونده اوتوروب رئیسلرین و قوللوقچیلارین ئوز باشی آچیق آروادلاری ایله باغا گلمه‌لرینی گوزله‌ییردیلر.

یاز ایدی. گلستان باغیندا و دوره‌سینده‌کی گنیش خیابانلاردا سه‌ویود آغاجلارینین تازه‌جه آچیلمیش یارپاقلاری گونشین ایلیق شعاعلاری آلتیندا پاریلداییردی. هوا دوم ـ دوری ایدی. ملایم کولک باشی آشاغی سالانمیش سه‌ویود بوداقلارینی یواشجا تربه‌دیکجه یارپاقلارین آرخاسنین کاس یاشیل رنگی گوزه چارپیردی. هله گونشین باتماسینا بیر ـ ایکی ساعت قالیردی... جماعتین ایچینه بیردن ـ بیره چاخناشما دوشدی. بیر چوخلاری قاپیا طرف یوییوردو. اولجه رئیسلر، صونرا قوللوقچیلار، لاپ آخردا آزانلار ئوز آروادلاری ایله قول ـ قولا ویریب باغا داخل اولدیلار. قادینلاردان هئچ بیری باشینی قالدیریب ایره‌لیه ویا اطرافا باخمیردی، هامیسی باشینی آشاغا سالیب حدسیز بیر اکراه و چیمچشمه ایله باغین اورتاسینا طرف گئدیردی. رئیسلرین و یوکسک رتبه‌لی قوللوقچیلارین قادینلاری یاخشی گیینمیشدیلر، کاسبلارین ایسه پالتاری ئوز گورکملری کیمی

مولئون ایدی. خصوصیله آژانلارین آروادلاری گییم اعتبارله باشقا
لاریندان داها چوخ فرقلنیردیلر. اونلارین چوخو یازین بو سرین
وقتینده قولو قیسا، نازیك دون گیمیشدیلر. پالتارلارینین رنگی‌ده مناسب
دیبلدی، اولدوقجا آچیق و پاریلتی‌لی ایدی. بو پاریلتی و آژانلارین
ایری برنج نشانلی کاسـکالاری نه‌دنسه آداما ماسـکالی کارناولی
خاطرلادیردی.

آژانلاردا ساده‌جه اولاراق آروادلارینین قولوندان توتماق عوضینه
بیر چوخ اداره رئیسلری کیمی ئوز قوللارینی. زنجیر حلقه‌سی
کیمی آروادلارینین قولونا کچیرمیشدیلر.

دوره‌دن باخان کیشی‌لردن بعضی‌سی حدتلنیر، بیر پاره‌سی
گولوردو. چارشابلی قادینلارین چوخو تعجب و حیرت ایچینده
ایدیلر. اونلار سانکی ئوزلرینی گوز گوده گورووردولر. دقتله باخین
همین قادینلارین بیر چوخونون شهادت بارماغینی دیشله‌دیکینی گورردی.
چارشابسیز قادینلارین ایله بیر گولونج و کدرلی حالی اونلاری
گولدورموردی؛ عکسینه، ئوزلری حقینده دوشونمکه مجبور ایدیردی.

باغین دمیر محجرلرینین دالیندا دایانان قادینلاردان بیری اوزونو
یانیندا دوران قارا چارشاب-جورابلی رفیقه‌سینه توتوب دیدی:

- باجی، آدام چارشاب ئورتنده عیبی پرده آلتیندا قالیر، تازه‌دن-
کهنه‌دن بیر شئی تاپیب گییر. گوره‌سن چارشاب اولماسا کاسبلار
نیلیه‌جك، یرتیق-یاماقلی پالتارنان نا محرم قاباغینا نئجه چیخاجاییق؟

- من‌ده ائله اونو دوشـونورم- دییه یانینداکی قادیـن جواب
ویردی.-او، بارماغی ایله باغین اورتاسینداکی قادینلارا اشاره ائده‌رك
علاوه ائتدی:-اودور، ینه‌ده رغبتلی گیینمیش خانملار پیس گورونمورلر،
اما قارا گونلو کاسبلارا باخاندا آدامین لاپ اتی-اندامی توکولور.

بو سوزلری دیه‌ن قادین گلثوم باجی ایدی. اودا ئوز آشپز
اوستاسـی ایله بیرلیکده تماشـایا گلمیشـدی. تبریزین کوچه باغ

محله‌سینده گلثوم باجینی تانیمایان اولمازدی. چونکه محله‌ده هئچ بیر ایوین خیری-شری اونسوز کئچمزدی. طوی اولان یئرده ۱گلثوم باجی آشپزه کمک‌لیك ایدیردی، بعضاً ئوزی تك‌باشینادا بو ایشی یئرینه یتیرردی. یاس اولان یئرده او، چای-چوبوق دستگاهینی اداره ایدردی. اونون دملدیگی چایا، دولدوردوغو چوبوغا، باغلادیغی قلیانا سوز اولا بیلمزدی. باشماق اوسته دوراندا ایکی‌یوز آدامین اپاق‌قابی‌سیندان بیری‌ده دگشیك دوشمزدی. او، هر کسین اوزونه باخیب اپاق‌قابیسینی قاباغیندا جوت‌لردی. گلثوم باجینین یاشی قرخ‌دان آز اولماسادا گمراه و قئوراق ایدی. هله باشینین بیرجه توکو آغارمامیش فقط گوزلرینین اطرافیندا، بیرده آلنیندا بیرنئچه قئریش گورمك اولاردی. دییب گولنده ایسه سئرا ایله دوزلموش صدف کیمی دیشـلری پار-پار پاریلدایر، آل قرمزی صفتی ترله‌یردی.

گلثوم‌باجی چارشاب ئورتسه‌ده عادتا کیشی‌لردن اوز تونمازدی. اما ایندی ندنسه اوزونو چارشاب آلتیندا برك-برك گیزلتمیشدی. هله نئچه گون اول آروادلارین چارشابینی گوتورمك باره‌سینده حکومتین ویردیگی قانوندان و بو ایشین ئولکه‌ده تئزلیکله اجرا ایدیله‌جگیندن صحبت دوشدیگی زمان، گلثوم باجی قونشی ایوینده امام عصرین ظهورونون یاخینلاشدیغیندان دانشیب و ظهورون تفصیلاتی حقینده ائله گوزل و یئرلی-یاتاقلی سوزلر دیمیشدیکـه آز قالا ئوزو ده ئوز دیدیکلرینه اینانمیشدی. او، بو سوزلری محله ملاسنین دیلیندن ایشیتدیگینی دئسه‌ده، ئوزوندن‌ده بیر چوخ شئیلر آرتیرمیشدی. ایندی گلثوم باجی ظهورون بلکه‌ده ائله بوگون اولاجاغی حقده دوشونوردو. اما نه گوروردی؟ او، گوروردیکه، قادینلار ئوز ارلری ایله قول-قولا ویریب گلستان باغنین گیرده گلونون شمدانی چیچك‌لری ایله بزه‌نمیش دوره‌سینی باشی آچیق گزیرلر، هئچ بیر کیشی‌دن‌ده اوز تونمورلار. بونونلا بئله ظهوردان علامت‌ده گورونمور.

بیر قدر گزدیکدن صونرا، گونشین صون شعاعلاری هله تبریزین اوجا داملاری و هوندور قلمه آغاجلارینین باشیندان چکیلمه‌میش چارشابی آخمیش قادینلار گلدیکلری یوللا باغدان چیخیب گیتدیلر.
اونلارین چوخو بیر قدر اوزاقلاشان کیمی قولتوقلاریندا بوقچا ایچریسینده گیزلتدیکلری چارشابلارینی آچیب باشلارینا اورتدیلر، ینه‌ده اولکی قاعده اوزره ئوز اولریندن بیر-ایکی آدیم فاصله ایله آرخادا کیتمگه باشلادیلار. تماشایا توپلاشانلار، آزانلارا داها چوخ گولدولر، چونکه اونلاردان بیرینین آروادی باغدان چیخان کیمی باشینا چارشاب سالدی. آزان ئوز رئیسینی یاخیندا گوروب اونا مانع اولماق ایسته‌دی. آروادلا کیشی آراسیندا عملی باشلی دالاشما باشلاندی.
حتی آرواد اوجادان دیدی: «کبینیم حلال، جانم آزاد!»
آزانلار، اونلارا گولن تماشاچیلارا هئچ بیر سوز دیه بیلمه‌دیلر. اما زنجیره باغلانمیش یرتیجی جانوار کیمی دیشلرینی قیجیدیب حرصلی-حرصلی جماعته باخاراق ئوتوب گیتدیلر.
جماعتین تحقیرلی گولوشلریندن ئوزونو ایتیرمیش قادینلاردان بیرینین بودره‌یه‌رك آرخا ییخیلماسی، اوست باشینین ایسلانماسی اوشاقلارین و بویوکلرین اوجادان قهقهه‌سینه سبب اولدی. گلثوم باجی اوزونو همین آروادا طرف توتوب باغیردی:
- هه، هله هاراسیدیر، سنین کیمی حیاسیزلار یئره گیرمه‌لیدیر.
چاشقین بیر حالا دوشموش آرواد گلثوم باجنین سوزلریندن او قدر تأثرلندیکه، آغزینی آچسادا هئچ بیر سوز دیه بیلمه‌دی.
اونون یانیندا دوران کیشی وضعیتی بئله گوردیکده آداملارین ایچیندن چیخیب گیتدی. اوشاقلاردان بیری آروادین باشینا بیر اووج تورپاق آتدی. ئوزونو تمامیله کمكسیز گورن قادین هونکور-هونکور آغلادی. کیشیلر اوشاقلاری قوودولار. اونلاردان بیری پنجه گینی چیخاریب قادینین باشینا سالدی. بونو گورن گلثوم باجی

ایره‌لی کئچیب چارشابنین یارسینی قادینین باشینا ئورتدی. بئجه‌گی ایسه کیشییه قایتاردی.

***

باشی آچیق قادینی گلثوم باجی ئوز حمایه‌سی آلتیندا ایوینه یئیرمك ایچون آشپز اوستاسیندان آیریلمالی اولدی. یول اوزونو گلثوم باجی چارشابی آلتینا آلدیقی قادینلار کهنه دوست کیمی صحبت ایدیردی. اونون دردلری دئشیلمیشدی او قدر اوجادان دانشیردی که، کوچه‌نین او بیری سه‌کی‌سیندن گیده‌نلرده اونون سوزلرینی ایشیدیردیلر. گلثوم باجی دییردی:

ـ جماعتی اله سالیب‌لار. کیشی‌لره ایش وئریب، چوره‌ك قازان-دیرماق عوضنه باباق دوزلدیب، میمون کیمی اویناديرلار. یازیق آر-وادلارین‌دا چارشابینی گوتوروب قاراچی کیمی اورتایا سالیرلار.

اونلار گلستان باغنین شمال دیواری ایله یاناشی اولان خرابه-لیك‌لره چاتمیشدیلار. قارشیدا اوتوز-قیرخ متر درینلیگینده گنیش دره‌یه اوخشار قبرستانلیق، بیر قدر اوزاقدا ایسه باچیق داخمالار گورونوردی. داخمالاردا او قدر محقر ایدیکه اونلاری قبرلردن آییرماق چتین ایدی.

بعضی قبرلرین اوزه‌رینده‌کی کرپیج گنبذلر، بو ایولرین یانیندا چوخ عظمتلی گورونوردی گلثوم باجینن یانیندا گیده‌ن قادین همین ایولره طرف یونلمك ایسته‌دی. گلثوم باجی دایاندی:

ـ باجی، هارایا گیتمك ایسته‌ییرسن، ـ دییه سوروشدی.

قادین الی ایله چوخورداکی داخمالاردان بیرینی گوستریب:

ـ اورایا، او دیواری او چوق ایوه گیتمه‌لیيم، ـ دیدی.

گلثوم باجی تعجبله اطرافینا باخیب:

ـ بس ارین نئجه اولدی ـ دییه سوروشدی.

قادین اعتناسیزلیقلا:

— چئخیب گیندی. عیبی یوخدور، او منیم یواومو ویریب‌دیر،-دیدی.

بو سوزی ایشیده‌ن کیمی گلثوم باجی کسگین بیر حرکتله چارشابینی قادینین باشیندان چکدی، اونونلا اوز-اوزه دایاندی:

— سنکی فاحشه ایمیش‌سان، آی لعنته گلمیش،-دیه غضب و نفرتله باغیردی.

قادین باشینی اشاغی سالیب هئچ بیر سوز دیمه‌دی. گلثوم‌باجی چارشابین بیر آز اول قادینین باشینا سالنمیش طرفینی نفرتله ئوزوندن کنار توتوب علاوه ایتدی:

— سیزلر بوندان‌دا ذلیل گونه قالمالی‌سینیز. ایندی بیلدیم که، او اوزه آچیقلار کیملر ایمیشلر. سنین کیمی حیاسیزلار زمانه‌نی خرابلادی.

قادین چوخورلارا طرف بیر-ایکی آددیم گئدیب گئریه دوندی:

— زمانه‌نی بیزلر خرابلامادیق، زمانه بیزلری خرابلادی — او، الله چوخورون ته کینی گوستره‌رک بوغازی قهردن قوووشدوغو حالدا علاوه ایتدی:

— جوانلیق، گوزل‌لیک، بیرده یوخسول‌لوق بیزلری گتیریب بو چوخورلارا دولدوردی.

گلثوم‌باجی داهادا حدتلندی. او، قادینا دوغری گلدی. قادین بیر ایکی آددیم‌دا اوزو اشاغی جغیرلا چوخورا اندی. گلثوم باجی چوخورون یانیندا دایاندی. گئری دونوب اونون چوخورا انمک ایسته‌مه‌دیکینی گوره‌ن قادین ایاق ساخلادی. گلثوم باجی غضبله دیدی:

— یالان دیرسن، منیم جوانلیقیم سندن‌ده گوزل ایدی. یوخسول‌لوغومادا یوخسول ایدیم اما زحمت سئوه‌ن‌ایدیم. الیمین امکینه‌ن‌چوره‌ک ییردیم، ایندی‌ده زحمت چکیرم، ناموسلا دولانیرام. سنین کیمی گوزل‌لر ایسه ئوز گوزل‌لیک‌لرینین چوره گینی‌ییرلر، — گلثوم باجی «گوزل‌لر»

سوزونو خصوصی بیر طرزده دیدی، او بو کلمه‌نی دیه‌نده ماشینی مانا چئویریب اوز گوزونو بوزدی. ـ سیزین یئرینیز ائله بو چوخورلاردیر. قالیب کیف توتمالی‌سینیز، ـ دیدی.

قادین گلثوم باجینین سوزلریندن اصلا عصبی‌لشمه‌دی. گورکمینده عصبی‌لیکدن چوخ یازیق‌لیق و عاجزلیک افاده‌لری وارایدی. اونون بو گورکمی صانکی گلثوم باجی‌یادا تأثیر ایتدی، ایله اولایلسین که، بونا گوره‌ده بیر قدر ملایملیکله علاوه ایتدی:

ـ گئت، گوروم الله سنین اوزونه نجات قاپیسی آچسین، یا بورا-دان قورتارسین، یادا بیردفعه‌لیک اوزونون ئورتوبونو ویرسین.

قادین بوسوزلردن متأثر اولدی شبهه و قورخوایله ـ باجی، آدین نه‌دیر؟ ـ دیه گوزلرین گلثوم باجی‌یا زیلله‌دی.

گلثوم باجی تردد ایتدی. او، ئوز آدینی بو آروادا دیمک‌ایسته-مه‌دی. ئوز ـ ئوزنه «منیم آدیم سنین نه‌ینه گرک‌دیر؟» دیه‌دوشوندی قادین اونون تردد گوستردیکینی باشا دوشوب مأیوس‌اوقلا:

ـ گوررورسن، سن آدینی منه دیمکدن‌ده بویون قاچیریرسان. ـ دیدی.

او، گلثوم باجینین چارشابی مردار اسگی کیمی ئوزوندن کنار توتماسینا اشاره ایدرک علاوه ایتدی: ـ منیم باشیما سالدیغیم چارشابی اوستونه‌وورماقدان ایره‌نیرسن داها کیم منیم الیمدن توتوب بوچوخوردان چیخاراجاقدیر؟ نجات قاپوسو بیزیم اوزومیزه باغلیدیر. ائله بیر دفعه لیک الله اوزومون ئورتوبونو ویرسه راحت اولاریق. من سندن اینجمیرم، سن ئوره‌گی یوموشاق آروادسان، منیم اصل آدیم زهرادیر بورادا ایسه آدیمی دگیشیب اشرف قویوبلار. سن نجه دوشونورسن، دوشون ئوزون بیلیرسن، اما قوی الله شاهد اولسون که منیم ایویم، بیرده بیرتیکه چوره‌گیم اولسایدی منی بیر یرده ایشله‌دن تاپیلسایدی، بو چوخوردا قالمازدیم.

قادین ئوز آدینی دیه‌نده اتله بیل گلثوم باجینی ایلدیریم ووردی؛ او، بیر آنلیغا چاشیب قالدی. ئوزونه گلدیکده زهرانین سرعتله اوزو اشاغی چوخورون لاپ تکینه قاچدیغینی گوردی. گلثوم باجی بیردن دایاندی. زهرا کهنه قبرلرین کناری ایله داخمالارا طرف یونلدی. گلثوم باجی اوجادان: «زهرا!» دییه باغیرماق ایسته‌دی. لاکن اونون سسی سینه‌سینده بوغولدی. زهرا چوخورون اورتالیغینداکی قبرلردن بیرینین هوندور باش داشینا سویکه‌نیب، گئری باخدیقدا گلثوم باجی اونو ائی ایله چاغیردی. لاکن او، آناسیندان کوسموش اوشاق کیمی، بوچاغیریشدان داهادا جوشوب قاچا-قاچا داخمالارا طرف گئتدی. او، باپاق گوستردیگی دیواری اوچوق ایوده گوزدن ایتدی. گلثوم باجی یا ایله گلدی که، زهرانی گنیش چوخورلاردا اولان قبرلر ئوز کامینه چکدی. اونون جانینی اوشوتمه توتدی. گونش آرتیق صون سونوك شعاعلارینی دا تبریزین اوزریندن یغیب تازه‌جه غروب ایتمیشدی. گلثوم باجی سرعتله ایوه دوندی. یولدا زهرانین طالعی حقینده درین-درین دوشونجه‌لره دالدی؛ اونا دیدیگی آغیر سوزلردن پشیمان اولدی. ئوزونو مذمت ایله‌دی؛ او، بیر بدبخت قادینین ئوره‌گینه دگدیگینه گوره ئوزونو قلبا مقصر حساب ایدیردی.

***

چادرا-چارشاب آچماق مراسیمینین صباحی گونو آزانلارین هجومونا معروض قالان یوزلرله قادینلاردان بیری‌ده محله‌نین قادینلاری و کیشی‌لری آراسیندا ئوز دیللی-دلاورلیگی ایله آد-سان قازانمیش گلثوم باجی ایدی؛ او چشمه‌دن گلیردی. ایوده یودوغو پالتارلاری بوبوك بیر مس جاما دولدوروب سویا چکمك ایچون سحر تئزدن چشمه‌یه آپارمیشدیکه، نوبه‌یه دوروب معطل اولماسین. لاکین اوندان تئز گلن‌لرده وار ایدی. اونا گوره ده گلثوم باجی ایوه قاییداندا گونش بیر جیدا بویو یوکسلمیشدی گلثوم باجینین باشینا قویوب

آپاردیقی مس جامدا سلیقه ایله یویولوب سئخیلمیش پالتارلار بیر-
بیرینین اوستونه قالانمیشدی. پالتار دوگه‌جلیه‌ن آغاجین اوجو ایسه
جامین دالیندان گورونوردی. گلثوم باجینین قوللاری چیرمالی ایدی.
رنگی سولموش چیت چادراسینین آلتیندان صاغ الینی چئخاریب
باشینداکی جامی توتموشدی، دیرسه‌یه قدر قئزارمیش جانلی قولوندان
بوغ قالخیردی. ایولرینه آز قالمیش گلثوم باجینی آزان آرخادن
یتیردی، دینمز-سویله‌مز اونون چادراسینی دارتیب باشیندان آچماق
ایسته‌دی. گلثوم باجی دیکسینیدی، باشینداکی پالتارلا دولو جامی یره
قویانا قدر آزان چادرانی اله کئچیردی. گلثوم باجی آزانین یاخا-
سیندان توتوب ئوز چادراسینی ایسته‌دی. آزان اونو کوبودجاسینا گئری
ایته‌لیه‌رک دیدی:
-چوخ دانیشسان، سالارام قاباغیما، آپارارام اداره‌یه، اوندا ایت‌ده
گئدر، ایب‌ده گئده‌ر. قایت گئت ایوینه، بیرده چادرا ئورتمه!
آزان گلثوم باجینین سوپوقدان قئزارمیش اتلی قوللارینا احتراصلی
نظرله باخاراق الینی اوزون قارا بئغلارینا چکدی و قیلمیش گوز-
لرینی گلثوم باجینین گوزلرینه زیللله‌یه‌رک-«حیف دیل، بو گوزل قول-
لاری چادرا آلتیندا گیزله‌دیرسن»-دیدی و حیله گرجه‌سینه گولومسه‌دی.
آزانین بو سوزلری، بیرده حیاسیز باخیشلاری گلثوم باجی‌یا
داها چوخ تأثیر ایتدی. او، آزانین ینه‌ده قوللارینا باخدیغینی گورجک،
الینی اونون یاخاسیندان چکدی، دونونون قوللارینی آشاغی سالدی
و بیر داها چادراسینی ایسته‌دی، آزان گلثوم باجینین قورخدوغونو
و چادرادان امیدینی اوزدویونو ظن ایدیب سایمازیانا چادرانی بوکدی.
گلثوم باجی قایئدیب پالتار جامینا طرف یونلدی. آزان چادرانی
بو قدر آسانلیقلا اله کئچیرمه‌سیندن سئوینه‌رک اونو ساتماق بارەسینده
فکرلشدیگی حالدا ئوز یولونو توتوب گیتمه‌گه باشلادی. لاکین
گلثوم باجی یئره قویدوغو جامی گوتورمه‌دی. او، پالتار دوگه‌جینی

چکیب چئخارتدی. بیرجه آندا آزانین اوستونو آلدی. هراسان گئری دونن آزان گلثوم باجینین دوگه‌جنین بیرجه ضربه‌سیله گیئجه‌لیب سنده‌له‌دی. اونون گوزلری آخدی و ئوزونو ساخلایا بیلمه‌ییب یئره ییخیلدی. گلثوم باجی هوشونو ایتیرمیش آزانین قولتوغوندا قالمیش چادراسینی ئوز باشینا سالدی یاتار جامنی گوتوروب ایوه طرف گئتدی. بوحادثه‌نن شاهدی اولانلار ایسه بیرجه آندا آرادان چئخدیلار. آزان ئوزونه گلنده باشینین شیشیب آغیرلاشدیغینی حس ایتدی. او ازیلمیش کاسکینی زورلا باشیندان چیخاریب اطرافینا باخدی. هئچ کس یوخ ایدی بوتون بونلار اونا بیر یوخو کیمی گوروندی. دوروب دیواردان توتا-توتا گئتمه‌یه باشلادی. آرخادان اونون سنده‌له‌مه‌سینی گورن بئله ظن ایدبردیکه حدیندن آرتیق ایچیب کئفلنیب‌دیر.

***

بو حادثه‌دن صونرا گلثوم باجینین آدی-سانی داهادا یوکسلدی. خصوصیله چادرا-چارشاب ئورتمگین قدغن ایدیلمه‌سیندن ئوره‌کلری قانلی اولان مؤمینه قادینلار، حادثه‌نی داهادا شیشیرتدیلر. پاپاغین سینماسینی باشین قاریپز کیمی پارتلاماسی ایله عوض ایدیب غریبه بیر قهرمانلیق داستانی قوشدیلار. حتی ییغیشیب گلثوم باجی‌یا بیر گوزل چارشاب‌دا آلدیلار. بو بیرده اونا گوره ایدیکه، او گوندن اعتباراً همین کوچه‌یه آزان دولانمادی. بعضاً گورسه‌نسیدی‌ده چادرا-چارشابلا ایشی اولماز، باشینی اشاغی سالیب ئوزونو گورمه‌مزلیکه وورودی چارشابدان ئوتری ایوده حبس اولان قادینلار ایچون داها بوندان آرتیق نه کیمی یاخشیلیق ایسمک اولاردی؟!

بو حادثه‌دن خبردار اولان محلّه ملاسی‌دا گلثوم باجینین بوتون ئولن‌لرینه منبر باشیندا رحمت اوخویوب بیر حمد - صوره‌ختم ایلمه‌گی مجلس‌ده کیلره تاپشردی. آنجاق بو حادثه گلثوم باجینین بنا اری

اوستا علی‌نی ناراحت ایله‌میشدی. حادثه یاپیلیب بویودوکجه او، ایشین اوستونون اچیلماسیندان آروادینین و ئوزونون باشنین جنجله دوشمه‌سیندن قورخوردی.

اوستا علی بو ایش اوسته گلثوم باجینی بیرجه دفعه دانلاماق ایسته‌یشدیسه‌ده پشیمان اولموشدی. چونکه گلثوم باجی ارینین قارشی‌سیندا اصلان کیمی دایانیب صاغ الینین اشارت بارماغینین اوجونو گوستره‌ك:

ـ سنده بو قدر غیرت‌اولسایدی، منیم بو الیمدن ئوپردین.ـ دییب صول الی ایله صاغ الینین اوجونا ائله برکدن وورموشدیکه، یازیق اوستا علی دیکسنیمیشدی. گلثوم باجی صانکی ائله بونو گوزله‌ییرمیش، اونون دردی دیشیلیب بوتون دنیادا اولان حق‌سیزلیق‌لاری و جنایت‌لری ارینین بوینونا یخاراق علاوه ایتمیشدی:

ـ سنین کیمی قورخاق کیشیلر اولماسیدی، قولاغیمیزین دیبینده، شهریمیزین لاپ گوزونون ایچینده او قدر بدبخت آروادلار، قزلار چوخورلارا دوشوب ذلیل اولمازدیلار. هامی منه آفرین دییر، اما سن قورخوندان نانه یارپاغی کیمی اسیرسن.

عادتاً آز دانیشان، چوخ ایشله‌ن اوستا علی باشینی اشاغی سالیب یالنیز چوخورلارداکی جنایت‌لر کیمی آغیر بیر اتهام یوکونو ئوز اوزریندن آتماقلا کفایت‌لنمیشدی. او، اوزرینه تهمت آتیلمیش گناه‌سیزلارین ساده‌لیگی ایله:

ـ چوخورلاردا اولانلارا من نه ایله‌یم.ـ دیمیشدی.ـ اورانین یاریسی سنین بو وارلی قونشولارینین ایونده بیرـ ایکی آی قاراواشلیق ایله‌ییب قوولموش بدبخت‌لردیلر. سندن ایراق، آغزیما قارا توریاق، او یازیق زهرانین معصوم صفتی ایندیده گوزومون ئونونده دایانیب‌دیر.

گلثوم‌باجی بو آدی ایشتجك هیجانلا سوروشدی:

ـ هانسی زهرا؟

ـ سن ونو تانیمیرسان، سن بیلمیرسن، آی آرواد، بو آغالا بن بزه کلی ایولرینده نه قدر جنایتلر اولور. او یازیق کنددن گلیب حاجی میرزه قلی ماهودچونون ایونده قارداشلیق ایدیردی. او وقت من اونلارین ایچری حیطینده کی ایولری تیکیب اوطاقلاری آغاردیردیم. قر هر دفعه گتیریب چای وبرنده دردلی آداملار کیمی منه باخیر، نه ایسه دیمك ایستیردی. بیر ـ ایکی آی صونرا من اونون حامله اولدوغونو حس ایتدیم. بیر گون داها چوخ غملی اولدوغونو گوروب سببینی سوروشدوم. نهایت او، سرینی منه اچدی. او، حاجی میرزه قلی‌دان بویلو اولدوغونو بیلدیردی. من اونا تاپشردیم که بو سری حاجی‌نین ئوزونه آچسین، همده احتیاطلی اولسون. ایکی ـ اوچ گوندن صونرا زهرانی داها اورادا گورمه‌دیم. خانم‌دان اونو سوروشدوم. خانم شبهه ایله منه باخیب دیدی: «ئوز کندینه قاییدیب گتدی» آنجاق منه صونرا دیدیلر که، ایودن قوولدوقدان صونرا ئوز آتا ـ آناسنین یانینا اوزی قارا گتده بیلمه‌یب آرالیغا دوشوبدور.

اوستا علی‌نین بو سوزلری گلثوم باجی یا اوقدر تأثیر ایتدیکه، ائله بیل اونون باشینا بیر قازان قاینار سو توکدولر. اونون گوزلری قارالدی، دیزلری اسدی. اوستاعلی اونون بو حالتیندن اولدوقجا تعجب‌لندی.

گلثوم باجی‌نین گوزی ئونونده نچه گون اول چوخورلارین یانیندا گونشین غروب ایتدیگی وقتده باش ویرن حادثه ایندی داها قاباریق جانلاندی. ائله بیل که زهرا قبرلرین بیریتین ایچیندن باشینی چئخاریب مذمتلی باخیشلارلا اونا باخاراق دیردی: «قوی الله شاهد اولسون که، منیم ایویم، بیر تیکه چوره کیم اولسایدی بورادان چئخاردیم...»

گلثوم باجی گلستان باغنین یانیندا شاهدی اولدوغو حادثه‌نی اریته دانیشماق ایسته‌دی. لاکین ندنسه بو فکردن داشیندی. او، چوخورلارین یانینا قدر بو آروادلا بیر چارشاب آلتیندا گیتمه‌سینی دیمکدن اوتاندی.

***

گونلر کئچدیکجه، زهرا گلثوم باجینین نظرینده داها تئز ـ تئز، داها آیدین جانلانیردی. مسجدده اوتوردوغو، حتی نماز قیلدیغی زمانلاردا بئله زهرا گلیب اونون گوزلری قاباغیندا دایانیردی. گلثوم باجی هر بیر یئرده مسجدین لاپ محرابینداادا زهرانی گوروردی. اوستا علی‌نین زهرا حقینده‌کی صحبتیندن صونرا او، گلثوم باجینین نظرینده آرالیقا دوشموش بیر قادین کیمی دییل، کنددن تازه‌جه شهره گلمیش معصوم بیر قیز کیمی جانلانیردی. یازیق گلثوم باجی نه قدر چالیشیردیسادا زهرانین فکری و خیالی باشیندان چیخمیردی که، چئخمیردی. بلکه ده گلثوم باجینین صونسوز اولماسی اوندا کیمسه‌سیز، بدبخت زهرا حقینده بئله گوجلو بیر شفقت حسسینین اویانماسینا سبب اولموشدی،

نهایت گلثوم باجی دوزه بیلمه‌دی. بیر گون بوتون اراده‌سینی توپلاییب ئوره گینده‌کی سری اریته آچدی. و علاوه ایتدیکه:

ـ زهرانی چوخورلاردان چیخاریب ایوه گتیرمیه‌نه قدر منیم قلبیم دینجلمه‌یه‌جکدیر.

اؤله بیل بو سوز اوستا علی‌نین ئوره گیندن ایدی. صانکی اونا ایتگین دوشموش دوغما بالاسینی تاپیلماسی مژده‌سینی ویردی‌لر. او، قارا گون ایچون آرتیردیغی نئچه تومن پولو صندوقین ته کیندن گوتوروب گلثوم باجی ایله بیر باشا چوخورلارا گئتدی. گلثوم باجی بئیده چوخورلارا انمکدن اکراه ایله‌دی. اوستا علی‌ده اونون دایانیب

گوزلەمەسینی مصلحت گوردی. گلثوم باجی بارماغی ایله چوخورلاردا کی داخمالارا اشاره ایدرەك:

ــ اودور، او دیواری اوچوق ایوده اولور! ــ دیدی.

اوستاعلی باشینا یاراشمایان بیر جلدلیکله چوخورون تەکینه اندی گلثوم باجی گوزی ایله اونو دیواری اوچوق ایوه قدر مشایعت ایتدی. نئچه دقیقەلیك انتظار اونا اوزون ساعتلار کیمی گلدی. نهایت اوستاعلی‌نین زهرا ایله بیرلیکده خرابه حیطدن چیخیب قبرلرین کناری ایله گلمەسینی گوردی. او، ئوزونو ساخلایا بیلمەییب اونلاری قارشیلاماق ایچون ئوزی اشاغی جغیرین یاریسینا قدر اندی. زهرا سوینجیندن آغلاییردی، او، گلثوم باجینین یانینا چاتان کیمی دیزه چوکوب اونون اپاقلاریندان ئوپمك ایستەدی. گلثوم باجی اونو قالدیریب باغرینا باسدی، ئوزالی ایله اونون قارا گوزلرینین یاشینی سیلدی.

همین گون گلثوم باجی زهرانی حماما آپاریب بیرگه یویوندولار، سونرا توبه غسلی ایتمك ایچون ئوز الی ایله اونون باشینا سو توکدی. اورادان‌دا ملانین یانینا گئدیب صیغه اوخوتدوردی: اونلار صیغه باجی اولدولار.

***

اوستاعلی گلثوم باجینی هرگون اینانديریردی‌کە، زهرانین قدمی خوش، روزیسی بول‌دور. او گلن گوندن بیرآی گئچیردیسه، اوستاعلی بیر گون‌ده ایش‌سیز قالمامیشدی.

گلثوم باجینین خیالی آسوده اولموشدی. زهرا وحشی اوتلارین ایچیندن چئخاریلیب منبت بیر یئرده اکیلمیش چیچك کیمی گوندن ـ گونه طراوتلنیردی. اونون یومری صفتینده، ایری قارا گوزلرینده حیات نشئەسی جانلانیر و بیر معصوملیق دویولوردی. زهرا پاك قلبلی بیر انسان ایدی...

لاکین چوخ کئچمه‌دی یئه‌ده گلثوم باجینین ئوره گی دردله دولدی.
زهرانین صحبتلریندن اونا معلوم اولدیکه، چوخورلاردا تکجه زهرا
دییل، اونلارلا اونون کیمی بدبخت انسانلار باتیب قالیر، هم‌ده اونلارین
سایی گوندن - گونه آرتیر. یئه‌ده گلثوم باجینین خیالیندا چوخورلار-
داکی داخمالار تئز - تئز جانلانماغا باشلادی. چوخورلار تبریزین
دوشونده بیر یارا کیمی قالدیقجا گلثوم باجینین ئوره گینده‌کی دردده
گوندن - گونه درینلشیردی. بعضاً گلثوم باجی بو چوخورلاردا بوتون
بدبخت انسانلاری چیخاره‌اق، او داخمالاری کوکیندن محو ایتمک،
یئرینده گوزل باغ سالماق حقینده دوشونوردی. آنجاق بونو کیم ایده
بیلردی؟ توتاق که، بونو ایتدیلر. بس معصوم زهرالاری بو چوخورلارا
توللایان حاجی میرزه قلی‌لارلا نه ایتمک اولاردی؟ اونلار یئه‌ده آجلیق،
یوخسوللیقدان شهره پناه گتیرمیش قیزلاری ایولرینده قوللوقچو ساخلایا-
جاق، بیر - ایکی آیدان صونرا چوخورلارا گوندره‌جکدیلر. گلثوم
باجینین فکری بیر یئره چاتمیردی. او بیلیردیکه چوخورلار یالنیز
آریتلانماقلا تمیزلنمز اونلاری دولدوران اللر کسیلمه‌لیدیر...

***

اوستاعلی گلثوم باجینین یئه‌ده تئز - تئز درین خیاللارا دالدیغینی
گوروردی. او آروادینین دردینی یاخشی بیلیردی. آنجاق بو دردین
چاره‌سی اونون الینده دییلدی. اوستاعلی ئوزوده بیر بنا کیمی بعضاً چو-
خورلارین تمامیله دولدورولماسینی اورادا گوزل ایولر، مکتبلر تیکیلمه-
سینی دوشونوردی. فقط بو آرزولارین حیاتا کئچمه‌سی ایچون نه
ایتمه‌لی اولدوغونو، نه لازم گلدیگینی بیلمیردی.

آیلار و ایللر بیر - بیرینین آردینجا گلیب گئچیردی. اوستاعلی
بنالیق ایدیردی، گلثوم باجی خیر - شر یولا سالیردی. زهرا ایسه ایوده‌کی
ایشلری یئره یئتیردی. بیر گون اوستاعلی حدسیز بیر سئوینجله ایوه
دوندی. او، گلثوم باجینی و زهرانی چاغیریب دیدی:

– بیلیرسیز نه وار، نه یوخ؟

گلثوم باجی بیلیردیکه، اوستاعلی هر بیر خرده موفقیت‌دن سئوینه‌ن، یاخود مژده‌لرله باشقالارینی سئویندیره‌ن آداملاردان دییل؛ چونکه اوستاعلی دونه-دونه دییردی که: «غملی آداملارا یالاندان مژده ویرمك، یاخشی دییل، اونا گوره که، اونون یالان اولدوغونو بیلجك، داها آرتیق کدرلنه‌جکلر».

گلثوم باجی الینده‌کی سوپورگه‌نی یئره آتیب قدینی دوزلتدی.

– خیر خبر اولاسان، دی گوره‌ك نه وار؟ – دییه اوستاعلی‌نی دیندیرمه‌یه باشلادی.

اوستاعلی دیدی که، آذربایجان دموکرات فرقه‌سی یارانیب‌دیر. منده اونا عضو اولموشام. هامویا ایش، هامویا چوره‌ك ویریله‌جك، کاسیبلارین اوشاقلاری مکتبه گئده‌جك تورکلریده آنا دیلینده اوخویا-جاقلار. هامویا آزادلیق ویریله‌جکدیر. آروادلاردا که، کیشیلر کیمی...

گلثوم باجی تئز چارشابین قیدینه قالاراق:

– دیمه‌لی، آروادلاری بو دفعه‌ده کیشی‌لرین یان - یانا اوتوراجاقلار، – دییه اونون سوزینی کسدی.

اوستاعلی علاوه ایتدی.

– یان-یانا اوتوراندا نه اولار که؟ آروادلارا کچ باخانلارین گو-زونو چیخاراجاقلار. فاحشه‌خانالار باغلاناجاق، چارشابلاندا هئچ کیمین ایشی اولمایاجاقدیر، ایسته‌یه‌ن ئورته‌جك، ایسته‌میه‌ن ئورتمیه‌جك.

چارشابین آزاد اولماسی مسئله‌سی گلثوم باجینین ئوره‌گینی آچدی. او، بیر قدر دوشوندیکدن صونرا اوستاعلی‌دن سوروشدی.

– یاخشی هانسی پولنان جماعته ایش ویره‌جك مکتب آچاجاقلار؟ هئچ عقلیمه باتمیر. وارلیلار ال-اله ویرسیدیلر ینه‌ده بیر ایش گوره بیلردیلر.

اوستاعلی گولدی:

- وارلیلار ال - اله ویرسه‌لر چوره‌ك باهالانار، - دیدی و ایناملا دولو بیر مسله علاوه ایتدی.

- هر شیئی دموکرات فرقه‌سی یئر به یئر ایده‌جکدیر.

گلثوم باجی ارینین سوزونو بیر خولیا کیمی قارشیلایاراق:

- ائله‌سینلر گوره‌ك، - دییب باشینی سیلکه‌له‌دی.

***

همیشه گلیب گونو ایوده باتیران اوستا علی صون وقتلر گئجه ساعت اون ایکی‌دن تئز ایوه گلمیردی. ائله واقتلاردا اولوردیکه گلثوم باجی و زهرا سحره قدر اونون انتظارینی چکیردیلر. گلثوم باجی تئز - تئز دییردی:

- بیلمیره‌م بو کیشی‌نین باشی نیه قاریشیب‌دیر یاخشیدیکه، سن یانیمداسان، یوخسا باغریم چاتلاردی.

تبریزین قوری شاختاسی هر شئیی - یئری‌ده، گویی‌ده دوندورموشدی. اوستا علی سحر آلا قارانلیق دوروب: - مندن نگران قالمایین، اولا بیلسین بیر نئچه گون ایوه گله بیلمیه‌م، - دییب گیتمیشدی. بونا باخماراق آخشام اوستو گلثوم باجی و زهرا کرسی تووندا اوتوروب ینه‌ده اوستا علی‌نین انتظارینی چکیردیلر. بیردن کوچه قاپیسینا آچار سالیندی، قاپی آچیلیب باغلاندی. گلثوم باجی راحت نفس چکدی ایاغا دوروب اوستا علی‌نی قارشیلادی.

اوستا علی دهلیزده ایاقلارینین قارینی چیرپیب ایوه گیره‌ن کیمی اوزون شینلینین دوگمه‌لرینی آچدی، اتکینین آلتیندا گیزلتدیگی گوده‌ك بش آچیلان تفنگی گوستره‌ره‌ك گوله - گوله:

- هر شئی دوزلدی! - دیدی. داها بوندان صونرا نه غم وار نه‌ده غصه. ملّی حکومت قوراجاغیق.

گلثوم باجی حیاتیندا ایلك دفعه اوستا علی‌نین نه دیدیگینی آنلامادی. اونا گوره‌ده دونوب تعجبله زهرانین اوزونه باخدی. اونون‌دا آغزینی

آچیب حیرتله اوستا علی‌یه باخدیغینی گوردی. بس آوستا علی‌نین اته گینین آلتینداکی قت‌تازه تفنگه نه دییه‌سن؟ گلثوم باجی بیر داها دونوب ارینه باخدی. اوستا علی شینلینین اته‌گلرینی کنارا ووراراق صاغ الی ایله توتدوغو تفنگی ائله‌جه ساخلامیش، گلثوم باجی ایله زهرانین حیرته دوشمه‌لریندن حظ آلیرمیش کیمی تبسم ایتدیگی حالدا ساکتجه دایانیب دورموشدی. ماراق حسلری ایچریسینده بوغولان گلثوم باجی آرتیق دوزه بیلمه‌یب اوستاعلی‌نین قولوندان دارتاراق یئره اوتورتدی. گئدیب قاپیلاری باغلادی، پرده‌لری سالدی. لاکن ایوده باشقا آداملاردا وارمیش کیمی او، یاواشجادان دیدی:

— آی کیشی ئوزونو سریمیسن، یا منی؟ دی گوروم بو تفنگ نه‌دیر؟ نئجه یعنی ملّت حکومتی قوراجاق‌سینیز؟

اوستا علی صحبته باشلادی... آنجاق بوندان صونرا گلثوم باجی‌گیل باشا دوشدولر که، آذربایجاندا قیشین لاپ چیله‌سینده خلقین الی ایله مثلسیز بیر بهار یارانماقدادیر...

***

سحر گلثوم باجی ایودن چیخان کیمی کوچه‌نین باشیندا توپلانمیش قونشولارینین اوجادان دانیشیقلارینی و بیر - بیریله قیزغین بحث ایتدیکلرینی گوردی. اونلاردان بیریسی گلثوم باجینی گوره‌ن کیمی قیشقیریب دیدی:

— گلثوم باجی موشدولوغوموزو ویر، اوستا علی‌نی ملّی مجلسه سئچیریك.

گلثوم باجی ملّی مجلسین نه دیمك اولدوغونو باشا دوشمه‌دی. آنجاق بونون‌دا اوستاعلی‌نین گئجه دیدیگی ملی حکومتله علاقه‌دار اولدوغونو دویدی. ایره‌لی گلیب دیدی:

– آی بالام، خیر اولا دیه‌سن تازه ده‌ب دوشوب، اَلله هامو سیاـ ستدن دانیشیر؟

قونشولار گولدولر. گلثوم باجی ایله دانیشان بیرجوان اوغلان ظرافتله دیدی:

– گلثوم باجی، بو سئچگی کئچمیشده کی سئچگی‌لره بنزه‌مز. داها صندوقلاردان ایلان – قورباغا چئخمایاجاق بلکه ایله سنده بیزه کمك ایله‌یب محله‌لریمیزین آروادلارینی ییغیب سس ویرمگه گتیره‌سن.

گلثوم باجی بیر قدر دوروخدی، سونرا جدی بیرآهنگ ایله دیدی:

– آروادلاری سس ویرمه‌یه ییغارام، بوشرطله که، چارشابا بوز دیه‌ن اولماسین. کوچه باشیندا دورانلار بیر مسله:

– آی گلثوم باجی چارشابان کیمین نه ایشی وار، – دیدیلر.

گون اورتادان سونرا گلثوم باجی باشدا اولماقلا محله آروادلاری دسته ایله تبریزین باش کوچه‌سیندن کئچیب سس صندوقو قویولموش ایوده ملّی مجلسین نماینده‌لیگینه گوستریلن‌لره سس ویردیلر...

ایکی گون سونرا اوستاعلی‌نی محله آداملاری تبریك ائتمگه گلدیلر. اوستاعلی‌ده آذربایجان ملّی مجلسینه وکیل سئچیلمیشدی.

***

تبریزین بوتون غزه‌تلری اوستاعلی‌نین ملّی مجلیسده کی چئخیشینی ایری باشلیقلارلا درج ائتمیشدی. غزه‌تلردن بیرینده یازیلیردی: «خلق وکیلی اوستاعلی دیدیکه: استثمارچیلارین یوردوموزا ووردوغو یاراـ لاری تئز بیر زماندا ساغالتمالییق. کئچمیش اصول اداره‌نین یاراتدیغی فساد منبعلرینی آرادان قالدیرمالی، تبریزین خرابه ساخلانیلمیش واخلاق سیزلیق مرکزینه چئوریلمیش یئرلرینده، چوخورلاریندا شهرلریمیزین ان یاخشی بنالارینی تیکمه‌لییك. بیز بدبخت ایدیلیب فلاکتلرین قوجاـ غینا سوروکلنمیش قادینلارا کمك الی اوزاتمالییق..

ملّی مجلس قرار قبول ایتدیگی، استثمارین منفور نتیجه‌لرندن اولان فاحشه‌لیگه صون قویماق ایچون فاحشه‌خانالار باغلانیلسین. اورادا اولانلارا ایش و ایش مقابلینده تأمیناتلی معاش تکلیف ایدیلسین. قبول ایتمیه‌نلر بیر آیا قدر آذربایجاندان چیخاریلسین...

***

چوخورلارا ایلك یوروش باشلاندی. گلثوم باجی، زهرا، اوستاعلی و بیر نئچه باشقا قادین و کیشی چوخورلارا اندیلر. ایندی گلثوم باجی چوخورلارا انمکدن چکینمیردی. اونلار هامیدان اوّل وقتیله گلثومون اولدوغو ایوه گیردیلر. ایو صاحبه‌سی زهرانی گوره‌ن کیمی تانیدی. او، حیله گرجه‌سینه گولوب:

ـ به، به، نه گوزل گلین اولموسان آی اشرف! سنین کیمی بیر ـ ایکی آدامیم اولسا نه غمیم وار، ـ دیدی.

ـ من اشرف دیلم، زهرایام! ـ دییه زهرا اوطاغین بیر طرفینده اوتوران قادینلارا اشاره ایدره‌ك علاوه ایتدی. ـ اونلارین‌دا اصل آدینی توزلرینه قایتارماغا گلمیشم.

ایو صاحبه‌سنین تعجب‌دن آغزی آچیلا قالدی. بیر نئچه آن سکوتلا کئچدی. زهرا اونون دانیشماسینا مجال ویرمه‌دن ینه‌ده اورا ـ داکی قادینلاری گوستریب دیدی:

ـ اونلار مندن‌ده گوزل ایدیلر. هاموسونو بو نکبتلی یئرده سا ـ والدیب سولدوردون. آرتیق یئتر! داها شهریمیزده سنه یئر یوخدور. ـ صونرا اوزونو اوطاغین گوشه‌سینده بوزوشوب اوتورانلارا توتاراق: ـ دورون باجیلار! ـ دیدی. ـ سیزین قورتولوش گونلرینیز گلیب چاتدی. دورون، هامونوزون نجات قاپوسو، تازه آچیلمیش فابریکالارین قاپیلا ـ ریدیر. دورون سیزده اورادا بیزیم کیمی ایشله‌یین، ناموسلا چوره‌ك یئیین!

بوجاقداکی قادینلار ایاغا دوردولار. اونلار زهرانین یانینا گلمك ایسته‌دیلر. لاکن ایو صاحبه‌سی کوك قوللاری ایله اونلارین قارشیسینی توتوب:

– باغیشلایاسینیز، بونلارین هر بیرینین منه اوچ یوز تومندن آرتیق بورجو وار. بورادا قالیب پوللاریمی ویرمه‌لیدیرلر، – دیدی.

گلثوم باجی ایره‌لی گلیب ایو صاحبه‌سینین سالانمیش اتلی بوخاقیندان توتاراق بیر طرفه ایته‌له‌دی. یانینداکی کیشیلره اشاره ایدیب:

– گوتورون بو فاحشه‌نی بیر باشا زندانا! عفریته، سن بو بازیقلاری قبره قویمایانا قدر اونلارین جانیندان ال چکن دیلسن – دیدی. صونرا اوزونو ایوده‌کی قادینلارا توتوب علاوه ایتدی:

– دیین گوروم بو تولوار زیرزمیسیندن چیخماق ایسته‌ییرسینیز، یا یوخ؟

قادینلارین هاموسو – ایسته‌ییریك – دیدیلر. اونلار ایو صاحبه‌سینی گوستریب: بیزی او ظالمین الیندن قورتارین دییه یالواردیلار. گلثوم باجی بیر سرکرده کیمی امر ایتدی.

– آرخامیزجا گلین!

***

اوزون مدتدن بری چوخورلاردا دوشوب قلمیش سفیللرین ایندی الیندن توتوب بیر – بیر شرفلی حیات صحنه‌سینه، ایشیقلی امك میدانینه چیخاریردیلار. او بیری طرفدن ایسه چوخورلار، اورادا‌کی عفونتلی داخمالارلا بیرلیکده دولدورولوردی. «ائل گوجو – سئل گوجو» دییلر. قادینلی – کیشیلی، اوشاقلی – بویوکلی هامو ایشله‌ییردی. گلثوم باجی ایله زهرادا کچمیش کدرلی و ایگرنج قاییقلاریمی خاطرلادان، بو چوخورلاری دولدوروب دوزلیه‌نلردن ایدیلر. ایکی هفته‌دن صونرا چوخورلاردان هئچ بیر علامت قلمادی. اورانی داش – تورپاقلا دولدوردولار، محکم – محکم تاپداديلار. گوزل بیر میدان دوزلتدیلر که، بو میداندا «ملی میدان» آدلاندیریلدی.

گلثوم باجی داها کدرلی گورونموردی. او، درین خیاللارا دالمیردی. اونون گوزی قارشیسیندا بیر داها چوخورلار جانلانمیردی.

تبریزین سینه‌سنده کی یارالارین ساغالماسی ایله اونون‌دا اوره گینده کی داغلار سیلینمیشدی. اوستاعلی یئه‌ده بنالیق ایدیردی. آنجاق او، حاجی میرزه‌قلی‌لار ایچون کاشانه‌لر دییل، محله اوشاقلاری ایچون ملی مکتب بناسی تیکیردی. بورادا آخشاملار او، ئوزو ده اوخویاجاق، هم‌ده آنا دیلینده اوخویاجاقدی. زهرا توخوجولوق فابریکاسیندا ایشلیردی.

اونون ایچون و چوخورلاردان خلاص اولونموش باشقا قادینلار ایچون یئنی حیات، شرفلی یاشایش یوللاری آچیلمیشدی، ایندی هئچ بیر قوه اونلاری بیر داها چوخورلارا سورو کله‌یه بیلمزدی.

۱۳۳۷ ـنجی ایل

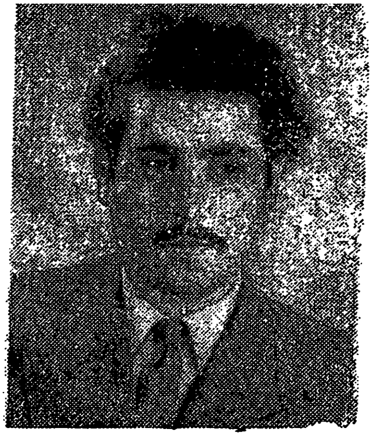

فیروز صادق‌زاده

فیروز صادق‌زاده (دادرس) ۱۳۱۰–نجی ایلده آنادان اولوبدور. او ۱۳۲۹–نجی ایلده آذربایجان دموکرات‌فرقه‌سینین عضولیگینه قبول‌ایدیلمیشدیر. فیروزصادق‌زاده ۱۳۲۹–۳۰–نجی ایللرده بدیعی یارادیجیلیغا باشلامیشدیر. فیرورصادق‌زاده‌نین روزنامه، مجله و مجموعه‌لرده: «بیچاق سوموگه دایاناندا»، «مدرسه»، «ایکی ماهنی»، «سیلینمز سوزلر»، «اعتبار»، «وطن» وسایر حکایه‌لری «قاینار گنجلیك ایچینده» آدلی پووه‌ستی نشر اولونموشدور.

بیچاق سومو گه دایاناندا

تبریزین کسه یولوندا گورونن آغ آتلی قیزاران افقه- گونشه دوغری اوچورموش کیمی چاپیردی. قارا گئییملی آتلینین قوتلی، جانلی قوللاری آراسیندا گوزه‌ل بیر قیز گورونوردی. قیزین اوزون، قارا هورو کلری دوشلری اوزه‌ریندن ساللاناراق آتین بوینونا دوشموشدی. الینده کیچیك بیر باغلاما واردی.

اونلار یئل کیمی اوچور، بعضاًده دونوب هیجانلی نظرلرله گئری- یه- یولا باخیردیلار...

***

۱۹۴۵- نجی ایلین یای گونلریندن حسنخان آقا ضرغام ئوزخانمی ایله ینه‌ده آوارسداکی ایستی سولاردان قاییدیردی. حسن‌خان آقا عادتی اوزره ایستی سولاردا اوقدرده چوخ قالمازدی. او بوراداا ۶-۵ گون، بعضاً داها آز استراحت و معالجه‌یه مشغول اولار، تهراندا ایولندیگی قشنگ خانمی ایله گزینتی‌یه و ئوزونون دیدیگی کیمی آوارس سولارینا گلن تبریز و تهران اربابلارینین «گوزونه گورونه‌ردی». او، ایری قارنینی قاباغا ویره‌رك متکبر آددیملارلا حوضلارین و چادرلارین قاباغیندان ئوتوب کئچر، آقالارا، خانملارا غربه بیرنظر سالاردی. اونون مغرور- مغرور ایشیلدایان گوزلری سانکی: «هه، نجه‌سینیز؟ بو یئرلرله آرانیز نجه‌دیر؟ بورالارین هامیسی منیمدیر، آقای حسنخان آقا ضرغامیندیر... بلی... بلی...» دیه‌ردی.

بعضا تانیش مالکلر و تاجرلرله یونگولجه سلاملاشارق دوداقلار، ندا صنعی، ایگرندیریجی بیر تبسم، ایری باشینی یرغالایا- یرغالایا اوزاق- لاشاردی. اونون و خانیمینین بو «رسمی کچید»دن آلدیقلاری حظی هئچ بیر سوزله افاده ایتمك ممکن دگیلدی...

حسنخان آقا بیر نچه گون بو قاعده ایله تکرار اولونان گزیشی سیندن صونرا ئوزوندن راضی بیر حالدا ده‌جانداکی یایلاغینا قاییدیردی. آنجاق بو گونلر خانم چوخ آخ-اوف ایدیر، یامان داریخیردی. آرتیق یایلاقدا کچیردیکلری یك نسق، جان سیخیجی حیات، بیکار- چیلیق، حتی ایستی سولار و آوارسین گوزه‌ل منظره‌لری‌ده، خانمی بورموش، بزیکدیرمیشدی. تهرانین کبار جمعیتلرینه، گورولتولی حیاتینا شنلیك و رقص سالونلارینا ئوگرنمیش خانم آقای ضرغامدان ینی بیر اگلنجه، روحی بیر استراحت طلب ایدیردی. اودور که، حسنخان آقا هله دونن گئجه خانیمینا بیلدیرمیشدی که، سحر سرابا- سید حسین آقا گیله قوناق گئده‌جکلر. «سراب هر نچه اولسا شهردیر، بازار-دکانی، هئچ اولمازسا بیر قولای سینماسی وار. گئدیب باخاریق، اوره گیمیز آچیلار. ایسته‌سن آقانین قیزلاری ایله بیر باغلارینا طرف گزیشی‌یه‌ده چیخارسان. بغیر ازاین شهرده بیر بالاجا ایشیم‌ده وار» دیمیشدی،

خانم، آقا و مباشر قاباقدا گئدیر، نوکر ایسه آرخادا ئوز یابیسینی یورتوردی. اونون ۴۵ یاشی آنجاق اولاردی. ساققالیندا و بیغیندا چوخلی آغ توك گورونوردی، گوزلرینده و اوزونده غریبه بیر ساده‌لیك و یورغونلوق علامتی واردی. یهر قاشینین اوستونده ایری بیر جمدان توتموشدی.

حسنخان آقانین زر قوتازلی قیوراق آتی ایله یاناشی گئده‌ن بوز آتلی مباشرولی اونلاری یولا سالیردی. ساوالان طرفدن اسن سرین. مه آدامین روحونی اوخشاییردی. هوادا خوش بیر آیاز حس اولونوردی. گوز ایشله‌دیکجه اوزانان یشیل چمنلر، ساری زمیلر، سبخ میوه

باغلاری یولچولارین گوزلری قاباغیندا دالغالی بیر دنیز کیمی قالخیب انیر، آدامین اوره‌گینده خوش بیر هیجان اویادیردی.

باشیندا همیشه قار اولان قوجا ساوالان داغینین اتکلرینده دوشموش آوارس دوغرودان دا صفالی و گوزه‌ل ایدی. کندی اوزوك قاشی کیمی هر طرفدن احاطه ایده‌ن ساوالان داغلارینین باشیندان بویوك بیر قوه ایله ت‌ـو کولن شلاله‌لر هاوایا یاغیش کیمی سولار سپه‌له‌یه ـ سپه‌له‌یه، گورها ـ گورلا آشاغییا ـ سیلدیریم قایالارین اوستونه انیر، داغلارا، دره‌لره سس سالیردی، داغلاردان چیخان سویوق بولاقلار شلاله سو-لارینا و خیردا داغ چایلارینا قاریشیر، پاریلدایا ـ پاریلدایا، ایلان کیمی بورولا ـ بورولا کندین ایچیندن و قیراقلاریندان کچیر، اوجسوز ـ بو-جاقسیز بوش صحرالارا اوز توتور...

ساوالاندان باشلایان گورسولی تاجیبارچایی آوارسین آلتیندان کچیب، سراب یولونون کناریله قیوریلا ـ قیوریلا آخیر. لاکن بیزیم بو گونکی یولچولاریمیز همیشه‌کی کیمی طبیعتین بو گوزه‌للیکلرینه قارشی چوخ لاقید ایدیلر. حسنخان آقا آتین بئلینده یرغالانا ـ یرغا-لانا گئدیر، خانم ایسه بعضاً اطرافا نظر سالسادا، بو تانیش، تئز ـ تئز گلیب ـ گئتدیکلری یوللار اونی سئویندیرمیر، هیجانلاندیرمیردی، همده خانم آوارسدان گوتوردوگی آتین بئلینده اوزونی ناراحت حس ایدیردی. او، یه‌رین اوستونده یئریمی تئز ـ تئز دوزه‌لدیر، بعضاً ده ناراضی نظرلرله ارینه باخیب شکایت ایدیردی:

ـ آقا، سن‌ده منیم ایچون غریبه آت تاپدین، بوکه، لاپ گوجله یئریندن تره‌نیر یازیق حیوان گورونور داها قوجالیب، الدن دوشوب!ـ خانم قهقهه چکیب گولوردی. اونون جینگیلتیلی، سرایت ایدیجی قهقهه-لری خانا لذت ویریردی. ـ بو هئچ یئریمیر، جان من. بئله گئتسه، والله، حسنخان، آتینی الیندن آلاجاغام...

– آ کیشی، والله، من تقصیرکار دگیلم، –دیردی، – هله بوکوبك اوغلی ولیه یوز یول تاپشیردیم که، شهره گئدیریك، خانم ایچون بیر یاخشی آت مهیا ائله یولدا اینجیمه‌سین، نه بیلمیرم بو چولاق یابینی هانسی جهنمدن چکیب گتیریب. پیس–پیس تعریف‌ده ائله‌ییر. والله، آتام میرزه ضرغامین ارواحینا آند اولسون، ولی، آتین بیر قولای یاخشی اولسایدی توتوب الیندن آلاردیم، ئوزی‌ده سنی سراپا قدر پای پیاده بیزیمله گلمگه مجبور ایده‌ردیم. آ کیشی...

مباشر ولی اونون سوزونی کسدی:

– آقا، باشینا آند اولسون که، هئچ آوارسین ئوزونده بئله آت اله دوشمز. خالص جنس آندیر. بوندان ساوایی باش مهتر دییر که، بونون رحمتلیك دده‌سینین عرب جنسی ایله قاریشیغی وارمیش، بلی آقا، عرب جنسی ایله!..

او، حیرت ایچریسینده یاشیل، گرده گوزلرینی بره‌لتدی. حسنخان آقا و خانم محکم قهقهه چکیب گولوشدولر.

صونرا آقا:

والله، حیوانسیز، هامینیز، حیوانسیز. بوبور، بوداکندین جنتلمه‌نی! – دیدی و آغیز–بورنونی تورشودلاراق علاوه ایتدی: – آ کیشی، سن آللهین، بسدیر، دوز سوز–دوز سوز دانیشیب اتیمیزی توکمه...

مباشرولی:

– باش اوسته، آقا. من نه دییرم که... هئچ یئرلی–دیبلی دانیشما-رام. آنجاق دیدیگیم بودور که کیشی کهنه خبره‌دیر، دییر عرب جنسی ایله قاریشیغی وار.

بو دفعه نوکرده ئوزونی ساخلایا بیلمه‌ییب برکدن گولدی. مباشر ولی باشینی چئویریب آجیقلی–آجیقلی اونا باخدی، آغیز بورنونی چئکنه‌دی. مباشرین بو حرکتینی گوزدن قاچیرماییب آقا گولومسه‌یه-رەك نوکری چاغیردی.

نوکر آتینی یشگینله‌دیب، حسنخان آقانین یانینا گلدی.

آقا:

حسینقلی، بو قیرشمالین اجیغینا بیر باخ، بیرده بر کدن قاققیلدا، قوی خانم تفریح ائله‌سین!

- آقا، باشینا دونوم، سونرا بونون الیندن دای آوارسدا دولانماق اولماز آخی.... - دیه حسینقلی اعتراض ائله‌مك ایسته‌دی.

- آ کیشی، بوش - بوش دانیشما. سنه دیرم قاققیلدا، قاققیلدا!

حسینقلی اگری - اگری مباشرولینین صفتینه باخدی: مباشرین اوزی قیپ - قیرمیزی چغندرا اوخشاییردی، گوزلری قورد گوزی کیمی پاریلدا- ییر، ساغ یاناغینا دوغری اگیلمیش ایری، قارا بورنونون آلتیندان کو- هول کیمی قارالان آغزینی آرالاییب اونی هده‌له‌ییردی. حسینقلی‌نی دوغرودان‌دا گولمك توتدی. او، اولیندن داها محکم بیر قهقهه چکدی. بو، آقا و خانمین خوشونا گلدی. گوروش سسلری داغلارا - دره‌لره سس سالدی.

بیردن خانم یولون ساغ طرفیندن آخان تاجیار چایینین کنارینداِ قشنگ بیر آت گوردی. آتلا اونلارین آراسیندا ۴۰-۳۰ مترلیك بیر مسافه واردی. آت چایدان سو ایچیردی. او هردن باشینی آزجا قالدیریب اطرافا باخیر، سونرا ینه‌ده ایچمکده دوام ایدیردی. آتین یانیندا دوران آغ کوینکلی، بوز شلوارلی، آیاقلاریندا چاریق اولان اوغلان اللرینی دالینا ووروب آتا تماشا ایدیردی.

محمد همیشه‌کی عادتی اوزره بو گون‌ده سحر تئزدن قالخیب آتینی چایا، سولاماغا و یویوندورماغا گتیرمیشدی. او ائله ایندیجه چایا انمیشدی.

خانم آتی گوردوکده گوزلری پاریلدادی، اوره‌گی سرعتله دو- گونمگه باشلادی. آتینین اوستونده اوزه‌نگی‌یه قالخیب چایا دوغری یوللاندی. بیردن سئوینج ایچریسینده قیشقیردی:

– آه، نه قشنگ آتدیر، ئوزی‌ده آغ آت!.. حسنخان، حسنخان، بیر اورایا باخسانا، چاپا، اونه‌دیر؟! ائله بیل دنیز آتیدیر، ئوزونی گونه ویرمك ایچون ساحله چیخیب...

حسنخان آقا قاشلارینی چاتاراق، آتینین جلووینی ییغدی، بیر آنا بیرده آغ کوینکلی اوغلانا باخدی. اوزونده حیله‌گر بیر تبسم اوینا‌دی. ساغ الینی گوزونون اوستونه قویوب، آتی بیرده دقتله گوزدن کچیرتدی.

هه، دوغرودان‌دا غریبه آندیر آ!..– دیبه مسلندی. سونرا مباشره طرف دوندی.– ولی، بو گده کیمه‌دیر؟

مباشرولی دیدی:

– سیزین رعیتدیر، آقا، صادق کیشینین اوغلودور. آنجاق یامان ترس گده‌دیر. تزه‌لیکده تشکیلاتدا بتر ایش آپاریر.

آقا گوزلرینی بره‌لده‌رك تعجبله مباشرولیه باخدی.

– هم... اونلارداندير؟

– بلی، آقا، ائله‌سن دیه‌نندیر.

– خوب، چوخ یاخشی، چوخ عجب، اونی بیر بورا مسله گوره‌ك.

مباشر الینی آغزینا قویوب، یوغون مسله بیر–ایکی دفعه محمدی مسله‌دی. محمد مباشر ولینی مسیندن تانیدی. دونوب یولا باخدی، یولون اوستونده گوزونه تانیش آداملار دگدی.

– آقاولی، منه گوره قوللوغون؟– دیبه گولومسه‌یه‌رك های ویردی،– اونون مسینده آچیق بیر اعتناسیزلیق دویولوردی. خانم و آقا بونی باشا دوشموش کیمی بیر–بیرله باخیشدیلار.

– آقا بویورور که، بیر یوخاری چیخاسان، ایشی وار،– دیبه ولی مسلندی.

محمد: «خیر اولا؟..» دیبه اونلارا طرف حرکت ایتدیکده، حسنخان آقا مباشره گوز ائله‌دی که، آتی‌دا گتیرسین. ولی بیرده قیشقیردی.

ـ محمد، آقا بوبورور آتینی‌دا گنیره‌ین بیر باخاق.

سون سوزلاردن محمد دیکسینن کیمی اولدی. بیر آن یئرینده‌جه دونوب قالدی، صونرا آغیر ـ آغیر آتینا طرف حرکت ایتدی. بو یاخینلاردا اوره‌گینه داممیش و بیر نچه گوندن بری اونی ناراحات ایده‌ن بیر حس ایندی یئنی‌دن، هم‌ده داها بویوك بیر قوتله باش قالدیردی. محمده ائله گلیردی که، هانسی بیر گیزلی ال ایسه اونی تعقیب ایدیر، توز ایری، عیبه‌جر پنجه‌لرینی اونا طرف اوزاداراق، قاراگوزی آپارماق، اونی گوزه‌ل دوستوندان محروم ایتمك ایسته‌ییر... ایندی اونی تعقیب ایده‌ن آدام گوزلرینین قاباغیندا دوره‌وشدی. او، سوق طبیعی ایله باشا دوشوردی که، حسنخان آقانین قاراگوزه گوزی دوشوب محمد همیشه بوندان قورخوردی. ایندی نه ایتمك اولاردی؟ چاره حسنخان آقا ایله بیر دیل تاپماغا قالیردی. یوخسا، اونون طرفیندن باش ویره‌ن کوبود بیر حرکت پیس بیر نتیجه ویره بیلردی. صاباح توربواق یاناندا مباشر زمیبه بیر گیله سو بوراخماز، حسنخان آقا گلن ایل توربواغی الیندن آلار، عائله‌سینی بیر تیکه چوره‌گه محتاج قویار. بوتون بونلار شیمشك سرعتیله محمدین شعوروندان کچدی. او اوزونی دوزه‌لدیب، آتین جلووندان توتدی و آت بئلینه قوش کیمی قالخدی. فیت چالدی. قاراگوز شاها قالخدی. گوزلرینی گنیش ـ گنیش آچیب، بیر دفعه برکدن کیشنه‌دی، محکم، عضله‌لی کوکسونی گوستردی، صونرا بیر گوز قیرپیمیندا یوخوشی قالخیب یولا چیخدی.

محمد یاخینلاشیب آتدان دوشدی، سلام ویردی. آقا:

ـ اوغلان نه گوزه‌ل آتین وار؟ ـ دیبه قاراگوزه یاخینلاشدی. آتی یاخشیجا نظردن کچیریب الیله تومارلادی. او، اگری ـ اگری محمده باخیب، یئنی‌دن تکرار ائله‌دی: ـ به ـ به، نه گوزه‌ل آتدیر. لاپ خان آتیدیر!

آقا باباقدان بری سوسوب دوران محمددن بو سوزلاره قارشی اصل بیر جواب گوزله‌ییردی. او، قاراگوزی تعریفله‌دیکجه محمد

گولومسه‌یردی. آنجاق، اوره‌گیندن قارا قانلار آخیردی. «قاراگوز کولك»سیز یاشاماغی تصور ایده بیلمیردی. اونی آقایا ویرمگی‌ایسه کیشی‌لیك غرورونا سیغیشدیرمیردی. آقانین سوزلرینی جوابسیز بوراخماغین ممکن اولمادیغینی دویان محمد آخر. باشینی قالدیریب حسنخان آقانی باشدان آیاغا قدر سوزدی. خانین قارایا چالان اوتانماز اوزی، دوره‌سی قیریشیقلارلا احاطه اولونموش گوزلرینین افاده‌سی، ایلك باخیشدا محمده غریبه و بیر آزدا واهمه‌لی گوروندی. بوگوزلرده نه ایسه آداما ان عزیز و قیمتلی، حتی تسلی اولان هر شئیی، هر شئیی امانسیزجاسینا قامارلاماق ایسته‌ین بیر احتراص، سوبوق بیر ایشیق گوردی. آقانین چیگینلری دار، دار قارنی ایسه اتلی و ایری ایدی، آیاقلارینداعلا شئورودان پاریلدایان اوزونبوغاز چکمه، اگنینده دیزلرینه متشین توتولموش قالیفی شالوار، باهالی پارچادان بوزرنگلی، ایکی دوگمه پنجك واردی. باشینا قویدوغی توریاق رنگلی، هر ایکی طرفدن گونلوگی اولان پروپکالی انگلیس شیلیاپاسی آقانین سفری گورکمینی تماملاییردی. الینده کی توخونما تاتارینی آغیر- آغیر چکمه سینین بوغازینا توخوندوروب قالدیریردی.

محمد غضبینی زورلا جلولایاراق، ساکت- ساکت دانیشماغا باشلادی:

- آقا سیز یقین که، سوزلرینیزین مقابلینده «پیشکشدیر، سیزه قرباندیر» سوزلرینی ایشیتمك ایسته‌ییردینیز، -دیدی. - من‌ده اوره گیمی زورلاییب بو سوزلری دیه بیلردیم، آنجاق، یالان دانیشماغی، خلقی آلداتماغی خوشلامیرام. قاراگوزدن آیری دوشمك، بیر گونده اولسون آیری دوشمك منیم ایچون چوخ چتیندیر!..

محمد دانیشدیقجا خانم اوغرون نظرلرله اونون گنیش کوکسونه، گونشدن یانمیش تونج رنگلی اوزونه، قارا، ایری گوزلرینه باخیب کوکسونی ئوتورور، اوغلاندا کی عقل، جسارت و ساده‌لیك خوشونا گلیردی. لاکن، عین زماندا بو سوزلرده و مناسبتده اونی آچمایان

داها چوخ شئیلر تاپیردی. آخی، آت محمددن آلینسایدی، اونا ویریله‌جکدی، قارا گوز اونون اولاجاقدی! هم‌ده محمد ایندیه قدر اونا یالنیز ئوته‌ری بیر نظر سالمیش و اوزونی کناره چئویرمیشدی. بو ایسه خانما هر شئیدن داها آغیر گلیردی...

حسنخان آقا ایسه آرتیق هئچ بیر شئی بیلمیردی. بو کندلی بالاسی اونی قاباقلامیش، اونون دییه‌جگی بوتون سوزاره اواجه‌دن جواب ویرمیشدی. آقا بئله بیر وضعیتدن صونرا محمده پول تکلیف ایتمگین اونون طرفیندن آچیق حیاسیزلیق اولاجاغینی دا باشا دوشوردی. هم‌ده بونون فایداسیز اولدوغونی درك ایدیردی. او، صنعی بیر تبسمله، پاپروسدان سارالمیش ایری دیشلرینی گوستره‌رك:

– هه، آتا ئوگرنمك یامان اولور، سنی قیناماق اولماز، آنجاق...

بورادا خانم ارینین دادینا یتیشدی، اونون اونسوزدا دالی گلمه‌ین سوزونی کسدی و اوزونی محمده توتاراق:

– آتی دوغرودان‌دا گوزه‌ل بیر قیز کیمی سئومك اولارمیش! – دییه گولومسه‌دی.– قارا گوز قشنگدیر، سنده تقصیر یوخدور. آنجاق منیم آتیم پیسدیر، یئریمیر، یامانجا یورتور. سن سرابا قدر آتینی منه ویرسه ایدین یاخشی اولاردی.

محمد: «یامان یئرده گئجه‌له‌دیم...» دییه دوشوندی. لاکن جلد، تام بیر ساده‌لیك و صمیمیتله خانما باخدی. او، خانمین آغ اوزونده، قارا، قشنگ گوزلرینده آتی بیر صمیمیت گوردی.

– باش اوسته، خانم، – دیدی. – نییه ویرمیرم که، ایسته‌سه‌نیز قارا گوزی بیر نئچه گونلوگه سیزه ویره‌رم. آنجاق قورخورام سیزی اینجیده، یاد آدامی یاخینا بوراخمیر. ایندی عیبی یوخدور، سرابا قدر قارا گوز سیزی اینجیتمه‌سین دییه، من‌ده ائله سیزه قوشولورام. هم‌ده سرابدا گرك بیر دوستومی گوره‌م.

حقیقتده ایسه محمد سرابدا هئچ‌کسله گوروشمك فکرینده ده گیلدی. آنجاق، سونرا آتی آقادان آلا بیلمه‌یه‌جگیندن قورخاراق، ئوزی‌ده آتین یانینجا گئتمك ایسته‌ییردی. آقا و خانم محمدین سوزونی خوشلادیلار. خانم گولومسه‌یه‌رك راضیلیق ائتدی. محمد خانمین آتیندان یهری گوتوروب قارا گوز کولگین بئلینه قویدی. حسنخان آقادا آتا مینمك ایچون آروادینا کومك ائله‌دی.

محمد قارا گوزون اوز-گوزونی تومارلاییر، اوخشاییردی. او بو حرکتیله سانکی آتینا هله‌لیك دینج اوتورماغی تاپشیریردی، «گوروروسن‌ده، اربابدیر. اولمور...» دیمك ایسته‌ییردی. قارا گوز کولك‌ده باشینی آشاغی سالیب، ساکت-ساکت آیاقلارینی گوتوروب-قویور، قشنگ گوزلرینی یوموب-آچاراق، سانکی باشا دوشدو گونی بیلدیرمك ایسته‌ییردی.

اونلار یولا دوشدولر.

***

یولدا ارباب مباشرولیه کندلر، رعیت، محصول حقینده سئوآللار وئریر، مباشرده یالان-دوغری کئیفی ایسته‌دیگی جوابلار تاپیردی. آقا بعضاً مباشرینی تعریفله‌ییر، سوزلرینی تصدیق ایدیردی، بعضاًده «آ کیشی، سنتن کار آشماز، باجاریغین یوخدور،» دیئیردی. یول اوستونده‌کی تپه‌نی آشارکن حسنخان آقا و مباشر آراسیندا گئدن صحبتین موضوعی کندلیلرین اوستونده گلیب دوردی. آقا شکایت ایدیردی که، بعضی کندلیلرده آدام اولوبلار، داها سوزه قولاق آسمیرلار. آقانین بیر سوزونی ایکی ائله‌ییرلر، او، سسینی داهادا اوجالداراق:

ــ آ کیشی، او ابومولامدیر، نه‌دیر، اونی گوروروسنمی،-دییه ئوزوندن چیخیردی،- اودا ئوزونی آدام یئرینه قویور.

ــ آقا، ابومولام کیمدیر؟ بیردن او ابولؤلؤ اولمایا؟

– هه، ئوزیدیر که، وار، ولی، ائله یاخشی آد قویموسونوز ابولئولئوا–دییه آقا قاققیلدایب گولدی. اونون کئیفی ایندی ئوز یئرینده ایدی. یوغون، اوجا سسله سوزونه دوام ایدیردی:

– او گونلرده آت دالینجا سفارش گوندریب دیمیشدیم که، اسباقارانا گزمگه گئدیریك، ایکی–اوچ قیوراق آت گوندرسین، قوناغیم وار. قاییدان باش قایتاریق ئوزونه. یحیا اوغلی، نوکره دییب که، آتین ایکیسینی مشتری کرایه آپاریب، ایکیسی ئوزومه گرکدیر، بیری چولاق اولوب، نه بیلیم بیری هانسی جهنمده‌دیر... هله علاوه دییب که، حسنخان آقایا ویریله‌سی آتیم یوخدور! جماعت‌ده ئولی ایششك آختاریر که، نالین چکسین...

آقا دانیشدیقجا محمد آلتدان اونا باخیب گولومسه‌ییردی. اوره گیندن «آی دییب آ!» دییه بیر سس اوجالیردی. محمد اوزونه جدی بیر طور ویریب آقایا مراجعت ایتدی:

– آقا، یعنی لاپ ائله بئله دییب!–او، اوزونی مباشرینه چئویردی.–بویور، کیشی بیر فکر بویورسان، بئله‌ده رعیت اولار؟ والله، بوتون بو ایشلرین ماباسی سنسن، سن رعیتله چوخ یوموشاق دولانیرسان. کندلی نه‌دیر، بئله سوزلر دیدی نه‌دیر؟ کندلینی گرك بیر یاتمان بوغدا ایله ائله وضعیته سالاسان که، نسلا بعنسل بورجدان باخا قورتارمایا، اوندا سنه بیعت ائله‌یر.–حسنخان آقا دانیشدیقجا قیزیشیر، آغزینا گلنی دیردی.–رعیتین طویوغی، یومورتاسی، بوزوویی، اینکی، ایو–ایشیگی، حتی ئوزی‌ده اربابیندیر، منیمدیر. من هر نه ایسته‌سم ائله‌یه بیلرم...

او دانیشارکن مباشر ولی باشی ایله تصدیق ایدیر، «بلی، بلی آقا صحیح بویورور» دیر، خانم گیزلی–گیزلی گولور، همیشه اولدوغی کیمی اریئین ئوزوندن چیخماسیندان خوشلانیردی. خانین سون سوزلریندن اینجیین نوکر ایسه باشینی آشاغی دیکیب، یازیق–یازیق

گئدیردی، محمد ایسه بو سوزلری لاقید قارشیلاتا بیلمیردی. اونا ائله گلیردی که، اونسوزدا آقالارین ظلموندن، خلقین آغیر حیاتیندان شیشمیش اوره‌گی ایندی داها سینه‌سینه سیغمیر، بو شیشمیش اوره‌ك دمیرچی، سینداننین اوستوندن، آغیر چکیج آلتیندان قاچان، بویوك یانار بیر دمیر پارچاسی کیمی، سیچراییب کوکوندن باییرا آتیلماق، قیغیلجیملار ساچا-ساچا اطرافداکی هر شئیی یاندیرماق، محو ایتمك، سونرادا آداملارین یوللارینی-چئینی، قارانلیق یوللارینی ایشیقلاندیرماق ایسته‌ییر.

محمدی ایستی تر یوبوب آپاریر، بدنی اود توتوب یانیردی. دیشلری آراسیندا بیر شئی توتموش کیمی اونلاری برك-برك بیر-بیرینین اوستونه سیخیردی. محمد آتینی قاباغا ویریب محکم اللریله حسنخان آقانین بوغازیندان یاپیشاراق، آتدان آشاغی سالیب، ایری، پیلی قارنینین اوستونه چیخماق ایسته‌ییردی...

آقا بو دفعه اوزونی آروادینا طرف چئویردیکده، گوزلری، محمدین غضبدن قیزارمیش و غیر عادی بیر قوتله پاریلدایان گوزلرینه ساتاشدی. حسنخان آقانین جانینا اوشوتمه دوشدی، اوزی جدیلشدی. قارا، بوغوق صفتینده حیرت و قورخی علامتلری گوروندی. حسنخان آقا تئزلیکله وضعیتدن چیخماغا چالیشاراق، اوزونه ملایم، قایغیکش بیر طور ویردی. خانم اونا باخارکن، بو بیر نچه ایل مدتینده ایلك دفعه اولاراق اریندن تماملیه ایکرندی... حسنخان آقا گولومسه‌مکه چالیشاراق:

— محمد، بیردن عقلینه پیس فکر گلمه‌سین‌ها! بیزدن رنجیده خاطر اولارسان، -دیدی.- من کندلیدن دانیشیرام، سن هئچ وعده ئوزونی کندلی حساب ائلمه. سن سوادلی، معرفتلی بیر اوغلانسان. باباقکی سوزلرین چوخ خوشوما گلدی... یقین که، ملاخانادا تحصیل‌ده آلمیسان، دیمك، فرنگیلر دیمیشکن، سن کندین جنتلمنلریندن

سن.-او، آغزینی اگه‌رەك بو سوزی خصوصی بیروورغی ایله دیدی.- یعنی کند ضیالیسی! بنابراین سن کندلی حساب اولونمورسان. سن توریاغی‌دا قشنگ اکیب-بیچیرسن، بو ایل‌ده بوللی محصول گوتوره‌جکسن. یاخشیجا ایوین-ایشیگین، زندگانلیغین وار. بغیر ازاین؛ بیر آتین وار که، هئچ منیمکیندن گری قالماز. دیمك، اثله‌سن‌ده بیزیم کیمی مالك‌سن، آنجاق هله خیرداسینتانسان...

حسنخان آقا یول اوزونی بئله زهله توکن سوزلردن چوخ دانیشدی. نهایت محمد معنالی نظرلرله بیرده اونا باخیب اوره‌گینی بوشالتدی:

- خیر، آقا، من مالك دگیلم،-دیدی.-سیزین دیدیگینیز او جنتلمن‌دیر، نه‌دیر، اوندان‌دا اولماق فکرینه دوشمه‌میشم. من‌ده ساده بیر کندلیم و بونی هئچوقت ئوزومه حقارت حساب ایتمه‌میشم، عکسینه، منجه کندلی ئوز الینین زحمتی ایله یاشادیغی ایچون، او آنجاق محبته لایقدیر، آقا!.. آنجاق من سیز بویوردوغونوز او باشی قاپازلی کندلیلردن‌ده دگیلم. اصلینده اثله‌لریندن ایندی چوخ آز تاپارسان.-محمد داها سراپا قدر بیر سوزده اولسون دانیشمادی.

حسنخان آقا بیرینجی دفعه گورورموش کیمی، محمدی دقتله نظردن کچیردی. چیینه باخیشلارلا اونا باخدی و هانسی بیر مرکب مشعوم فکرین تاثیریله ایسه باشینی آغیر-آغیر ایندیریب قالدیردی.

ولی اونلاری یولا سالیب قایتماق ایسته‌دیکده، حسنخان آقا آتین جلووونی ییغیب گری قالدی. آنلار اوزاقلاشدیقدان سونرا او مباشرینه دوغری اگیله‌رەك:

- ولی اونلارا گوز اول، گده لاپ خطالی آداما اوخشاییر،-دیه پیچیلدادی.- اونی نه‌یین حسابینا اولور-اولسون سیندیرماق لازمدیر.- ئوزی‌ده ضربه قارا گوزدن باشلانمالیدیر!

مباشر ولی دیدی:

— باشا دوشورَم، آقا چالیشارام.
اونلار مختلف استقامتده آتلارینی چاپدیلار.

***

حسنخان آقا اطرافدا مشهور بیر مالك و امانسیز بیر سلمچی کیمی تانینیردی. آوارسین، دیمك اولارکه، بوتون تورپاقلاری اونا مخصوص ایدی.
۱۹۴۱ـنجی ایله قدر، رضاخان حاکمیتی ایللرینده حسنخان آقانین تکجه خلقین گوزی قاباغیندا دویدوره ـ دویدوره، شاللاق آلتیندا ئولدوردوگی کندلیلرین سایی اون ـ اون‌بش نفره گلیب چاتیردی. ماراقلی بوراسی ایدی‌که، او وقتلر خانین توره‌تدیگی بو سایسیز ـ حسابسیز جنایتلرین سسی، ائله بیل‌که، کندین اوجا، کیمسه‌سیز داغلاری آراسیندا ایتیب ـ باتار، هئچ بیر یئره گئدیب چیخمازدی. بو مسئله او زمان چوخ گنج اولان محمد ایچون همیشه بیر معما اولموشدی. گیزلینده تبریز و اردبیله گوندریلن شکایتلره جواب اولاراق، نادر حاللاردا مرکزدن گلن مفتشلر و امنیه رئیسلری بیر نچه گون حسنخان آقانین ده‌چلانداکی یایلاغیندا یئیب استراحته مشغول اولدوقدان سونرا سس‌سیز ـ سمیرسیز «یولا سالیناردیلار». بوندان سونرا، شکایتچیلر خان طرفیندن دهشتلی بیر صورتده تنبیه اولوناردیلار...
حسنخان آقانین بوتون کندلرینده تورپاق و اکین آتلری ایچون همیشه محصولون دوردده اوچ حصه‌سی اربابین پایینا دوشردی. هله بوندان باشقا کندلیدن طویوق، یومورتا، یاغ، سود و خان ایچون «قوووورمالیق» آدیله قویوندان، کچیدن آلیناردی. تاخیل یغیمیندا بویوك بیر امید و سئوینجله سحر تئزدن قاییدان چیخان کندلی آخشام کور ـ پشمان، آیاقلارینی دالینجا چکه ـ چکه داخماسینا قاییدار بوش تلیسلری ایوین قوری دوشه‌مه‌سینه آتاراق، عائله‌سیندن اوتانان اوزونی گیزله‌ده‌ر، اوزی قوبلی حصیرین اوستونه دوشوب قالاردی.

محصول بولگی‌سینده خانین فراش و حسابدارلاری اللرینده کاغذ-قلم ساحه‌لری گزه‌ر و یازیق کندلینین پایینا دوشن حصه‌نی‌ده بورجا چیخاردیلار.

ایندی ایسه ایراندا و خصوصیله آذربایجاندا باش قالدیران اجتماعی حرکات وضعیتی دگیشمیش، فعله - کندلینین گوزونی آچمیشدی. اونلاری حسنخان آقالارا قارشی آپاریلان عمومی و بویوك بیر مبارزه‌نین ایچینه آتمیشدی. حسنخان آقالار تکلنمیش، اونلارین سوینکندیگی دیوارلار ایسه لاپ درینلردن رخنه تاپمیشدی.

حسنخان آقا بوتون بونلارا سون آیلارین محصولی کیمی هم‌ده بیردن بیره عمله گلمیش بیر شئی کیمی باخمیردی. بودور، ۱۹۴۲-۱۹۴۱-نجی ایللر! سرابین کندلرینی یانغین کیمی بوروموش کندلی عصیانلاری، رعیت طرفیندن آتیلان ایلك گولله‌لر حسنخان آقانی چمدانینی قولتوغونا ووروب تهرانا قاچماغا مجبور ایدیر...

سونرالار، ۱۹۴۳-نجی ایلین آخرلاریندا حسنخان آقا ینه‌ده سرابا قاییتمیشدی.

لاکن حسنخان آقا بو دفعه زمیلری، چمنلری ینه ئوز اختیارینا کچیرمك ایسترکن وضعیتی تماميله باشقا جور گوردی. قویوب گئتدیگی کندلی ایکی ایل بوندان قاباقکی رعیت دگیلدی... ائله بیل که، او گئتدیگی وقتدن اون ایل کچمیشدی؛ بو قیسا مدتده کندلیلر نه قدر دگیشمیشدیلر! ایندی کندلینی داها سوکمك، دوگمك اولموردی؛ حالبوکه، حسنخان آقا بونا عادت ایتمیشدی: کندلیلر هر آددیمدا آقانین اوزونه «عاق اولور»، «او وقتلر کچدی، گوربه‌گور رضاخان دورنده قالدی!» کیمی ایندیه قدر قولاغینا دگمه‌ین سوزلر ایشیدیردی. اوللر اونا ائله گلمیشدی که، آوارسا و اونون تورپاقلاری اولان باشقا کندلره هارادانسا عمرونده ایلك دفعه گوردوگی تماميله ینی آداملار گتیرمیشلر. او ئوز گوزلرینه ایناممیرمیش کیمی: هانی

بس او باشلارینی آشاغی دیکیب، اللرینی دوشلرینه قویان، «حسنخان آقا گلیر»! دییه بئللرینی ایکی قات بوکن او مطیع مخلوقلار؟ اونلار نجه اولموشلار؟!» دییه اطرافینا باخدیقدا، آنجاق مباشر ولی و کچمیش نوکرینی گورموشدی. لاکن اونلارین‌دا گوزلرینده ئوزونه قارشی بیر ایناممسیزلیق، اعتناسیزلیق و کنایه دویموشدی. بو وضعیت عمرونده بیرینجی دفعه اولاراق، حسنخان آقانی برك سارسیتمیش، اونی ملکه‌دارلیغین آرتیق ایراندا ئولمکه دوغری اوز قویدوغونا ایناندیرمیشدی.

بودور، ایندی همین حیات و حادثه‌لر اونون قاباغینا «آیاغی چاریقلی» محمدین عصیانینی چیخارتمیشدیر! لاکن حسنخان آقا بونلاری ئوزونه آلدیرماق ایستمیر، اوزده‌ده اولسا تسلیم اولمور، ووروشماق، چاربیشماق، اولکی موقعینی برپا ایتمك و هله بیر قدرده یاشاماق ایسته‌ییردی...

***

اوچ گوندن سونرا، گون اورتا چاغی ولی کوچه‌ده محمدله راستلاشدی. او، محمدین قولوندان توتوب یاخینا چکدی، اونا بیر نچه کلمه سوزی اولدوغونی بیلدیردی. محمد:

ـ بویور آقا ولی، نه فرمایشین وار! ـ دییه یاخینا گلدی.

ولی آهسته ـ آهسته دانیشماغا باشلادی:

ـ محمد، حسنخان آقانین و خصوصاً خانین قارا گوز کولك ایچون اوره‌کلری گئدیر. یولا گل، آتی ویر خانا، عوضینده نه قدر پول، زومار ایسته‌سن سنین ایچون دوزه‌لده‌رم.

محمد اونون سوزلرینی آغزیندا قویدی. او، نفرت دولی نظرلرینی مباشرین اوتانماز گوزلرینه زیلله‌یه‌رك:

ـ گئت، او مصلحتلردن ئوزونه گور! ـ دیدی. ـ سنین یاخشی بیر آتین اولاندا ویره‌رسن آقایا، زومار آلارسان.

او، گئتمك ایسته‌ینده، ولی اونی ساخلادی. او، تاکید ایدیر:

— بیر دور، سوزومه قولاق آس، عبیدبیر، — دیدی — بنه آقا دبره منه کومکلیکگی د گر...

محمد اللرینی دالینا ووروب، دالغین و طعنه‌لی باخیشلارلا مباشرین سوبوق گوزلرینه، سیر-صفتینه باخیب دیدی:

— ولی، نه ایچون، نه‌دن ئوتری من قارا گوزی اونلارا ویرمه‌لیم! مگر منه یاراشمیر! مگر کاسب اوشاغینین الینده کوکه تبرکدیر؟

محمد هله ئوز اوره‌گینی آچماق، قارا گوزی نجه سئودیگینی، آیاغینا ایری بیر داش توخونار کن احوالینین نجه پوزولدوغونی، اونونلا چوخ وقت بیر سیر داش کیمی دردلشدیگینی، ئوز غصه، کدرینی اونا دانیشیب یونگوللشدیگینی آچیب بیر-بیر دانیشماق ایسته‌دی. آنجاق مباشر ولیلرین و اونلارین آقالارینین بئله حسلردن نه قدر اوزاق اولدوقلارینی یادینا سالیب:

— اه، سیز باشا دوشمزسینیز! — دییه دریندن کوکسونی ئوتوردی و الیله هوانی یاردی.

— یوخ، ولی، قارا گوزدن آیریلا بیلمه‌رم. آقانین پولی‌دا باشینا د کسین، زوماری‌دا! — دییب اوزاقلاشدی.

***

چایا دوشن انیشده، اوستونه تره-تره شئه دوشموش هوندور اوتلارین اوستونده اگله‌شیب صحبت ایده‌ن ایکی سئوگیلینین ایشیق حاله‌سینه بورونموش سیلوئتلری گورونوردی. بیر آز کناردا، مخمر کیمی یوموشاق چمنلیکده اوجا، جنه‌لی بیر آت آیاقلارینین بیرینی قویوب، او بیرینی گوتورور، صاحبینی آرایبرمیش کیمی اطرافا بویلانیر، قولاقلارینی شکله‌ییب گئجه‌نین درینلیگینه قولاق آسیردی. آتین باشی اوستونده آیدین گوی طاقینین سینه‌سینده یانار بولوت توپالاری آخیشیر، اولدوزلار پاریلدایردی.

ساکت، آیدینلیق گئجه‌ده گنجلرین اوتوردوغی یئرده ۳۰-۲۰ آددیم آرالی تاجیبار چایی آخیر، دوم-دوری سولار ایریلی-خیردالی چای داشلارینین باشیندان آتلانیب کچرکن قالخیب انیر، اطرافا سس سالیر، عمله گلن دالغاجیقلار آیین گوموشی شعاعلاری آلتیندا اویناشیر، ال-اله ویریب رقص میدانینا قاچیشان اوشاقلار کیمی بیتمك بیلمیر، اویناماقدان یورولموردی.

اوغلان باشینی آشاغی سالیب نه ایسه دوشونور، آرابیر الینده‌کی کیچیك، یومری داشلاردان چایا توللاییردی. داش چایا دوشن کیمی سانکی سولارین اوستونه خیردا اینجی دانه‌لری سپه‌له‌یر، سونرا پارلاق بیر دائره دوزه‌لدیر، تئزلیکله‌ده یوخ اولوب گئدیردی...

- رعنا، بیلیرسن، کندده قالماق ایستمیرم، - دییه محمد سوزونه دوام ایدیردی. - تبریزه یولداشلارین یانینا گئتمك ایسته‌ییرم، اونلارینان ال-اله ویریب چالیشماق، ایشلمك ایسته‌ییرم.

هئچ بیلیرسن اورادا نه‌لر اولور!

- نه‌لر اولور!

- بویوك نمایشلر، میتینگلر اولور، آزانلارینان، سربازلارینان فعله‌لرین ووروشی، بئله لاپ ال-به‌یاخا، داشینان، کسسگینن ووروشلار اولور. باخ، اصل آزادلیق یولی‌دا ائله بودور!.. یوخسا کند... - او، کوکسونی ئوتوردی. - اه، آدامین قانینی قارالدیرلار...

نه ایچونسه محمده ائله گلیردی که، انقلاب اولارسا، آذربایجانین بوتون محاللارینا، همچنین اونلارین‌دا کندلرینه آزادلیق یوروشی تبریزدن باشلاناجاقدیر. بونا گوره اودا آوارسدا‌کی دوسنلاریله برابر تبریزده اولمالی، اورادان کندین اوستونه یئرییب، حسنخان آقا ایله «بیر دفعه‌لیك» حسابلاشمالی اولاجاقدیر...

- بیر ایلدن چوخ اولار که، نشانلانمیشیق، آنجاق ایولنه بیلمیریك. نییه؟ بو سبیه‌که، کاسیبیق، بیر شئییمیز یوخدور، قازانجیمیز حسنخان

آقانین جبینه آخیر، توربـاق اجارهسی، سو ویرگیسی، توستی بولی، ملا بابی بیزی سویوب تالاییر. تك بیز یوخ، بیر-ایکی عائلهدن باشقا بوتون آوارس کندلیلری ائله بو وضعیتهدیر. آنجاق داها بسدیر. ظاموں کوکونی کسمك ایچون تئزلیکله سلاح گوتورمك لازمدیر. یوخ، رعنا، من آنام کیمی ئولمك ایستمیرم. ایندیده اونون «آزادلیق!.. توربـاق، توربـاق!» همیشهلیك قاپانان گوگـرمیـش دوداقـلاری گوزومون قاباغیندادیر. ایندیده کیشینین چوخورا دوشموش، حسرت دولی یاشلی گوزلری منی تعقیب ایدیر، ایندیده سسی قولاغیمدا جینگیلدهییر، منی باشقاجور یاشاماغا چاغیریر. یوخ، من آنام کیمی ئولمك ایستمیرم. بو دهشتدیر!.. محمد آز قالا قیشقیرماق ایستهییردی. او دانیشدیقجا قیزین قارا، ایری گوزلری درین، ساکت بیر دنیزین سولاری کیمی پاریلداییر. بو گوزلرده حیات ایشیغی، گنجلیگین ایلك چاغلارینا مخصوص بیر جانلیلیق دویولوردی. رعنانین ۱۸ یاشی آنجاق اولاودی. قشنگ، ساده، صمیمی اوزونده معنوی بیر گوزهللیگین و پاکلیغین افادهسی واردی. محمدین گوزلرینه دیکیلن هیجانلی باخیشلاریندا ئوز سئوگیلیسینه محکم بیر اینام و اعتماد دویولوردی. او، الیله محمدین قولونا توخوناراق:

– محمد، سن نییه یوخسوللوقدان سوز آچیرسان؟ -دیدی.- منه هئچ بیر شئی لازم دگیل. من سنینله اولاندا، ائله بیلیرم که، هر شئیم وار، ئوزومی دنیانین ان وارلی آدامی حساب ایدیرهم. آنجاق، محمد، بیز تبریزه گئتسك، اورادا ایش تاپا بیلهریك؟ هارادا قالاریق؟

محمد اونون قشنگ، دولی چیگینلریندن توتوب گوزلرینه باخدی:

– رعنا، اورادا منیم چوخلی اورهك دوستلاریم وار، یولداشلاریم وار... اورادا ال بویو کلوکده چوره گینین یاریسینی یاخشی دوستلاریندان اسیر گهمهین قارداشلاریمیز، باجیلاریمیز وار. سن نییه ائلهدییرسن؟ تبریزده بیزه ایشده تاپیلار، یئرده. آخی بیز که، یاد دگیلیك، ئوزگه دگیلیك

ـ دوغری دییرسن، محمد. من آنله دیمك ایستمه‌دیم، ـ دییه، رعنا سوزونی دگیشمگه تلسدی. ـ دییرلر که، تبریز گوزه‌ل شهردیر، ئوزی‌ده بویو کدور. دییرلر که، اوزون خیابانلاری، بیزیم آوارس کیمی قشنگ باغلاری وار. آه، گوره‌سن اورالار نجه‌دیر؟ آخی سن گورموسن.

ـ تبریزین خیابانلاری، داریسقال دربندلری، بیر مرتبه، ایکی مرتبه ایولری چوخ ساده‌دیر، آنجاق او نه‌دنسه یه‌ده بیزیمچون گوزه‌لدیر، عزیزدیر.

رعنا:

ـ بیلمیرم، آختاردیغیمیز خوشبخت حیاتی اورادا، تبریزین قوجاغیندا تاپا بیله‌جگیك؟ ـ دییه سئو گیلیسینه سیغیندی.

محمد اونون هامار، یوموشاق ساچلارینی اوخشایا ـ اوخشایا:

ـ منیم قشنگ رعنام، بیزیم چوخدان بری آرزولادیغیمیز خوشبخت حیاتی ئوزوموز قوراجاغیق، ـ دییردی. ـ آزادلیق و سعادت هئچوقت کوچه‌دن تاپدیغین. بیر شئی کیمی ئوزی ـ ئوزونه تاپیلماز. دییرلر که، او همیشه عقل و سلاحلا الده ایدیلیر. ـ محمد دانیشدیقجا وجده گلیردی. رعنا اونون سوزلرینده، سسینده توکنمز بیر قوت و حرارت دویوردی.

محمد سوزونه دوام ایدیردی:

ـ هم‌ده آزادلیغی آرزو ایده‌ن تکجه سن و من دگیلیك. ایندی چوخ آداملار اونی طلب ایدیر، بو ایستك یولوندا مبارزه آپاریرلار. آزادلیق گونشی بو گون‌ده اولماسا، صاباح دوغاجاقدیر. رعنا، سنه سون سوزوم بودور که. بیرده فکرلشه‌سن. منیم گئتدیگیم یول چوخ چتین و آغیر یولدور. آزادلیغی الده ایتمك ایچون بو یولی مطلق کچمك لازمدیر.

رعنا قطعیتله دیدی:

ـ من چوخدان فکرلشمیشم. منیله اولاندا منیم ایچون هئچ بیر شئی قورخولی دگیل...

***

ملایم یای گونلریندن بیری باشلانیردی. سحر ساعت ۷ راده‌لری اولاردی. آلا- قارانلیقدان دورماغا عادت ایتمیش کند جماعتی آرتیق یوخودان اویانمیش، هره ئوز ایشینه، داغا، ئوروشه تله‌سیردی. باشلارینا گللی چیتدن چادرا ئورتموش قیزلار چیگینلرینده ایری سهنگلر، اللرینده کوزه بولاق باشینا گئدیردیلر. قوشلار آغاجلارین باشیندا بو بوداغدان او بوداغا آتیلیر، جیویلده‌شیب اوخویور، سحرین آچیلماسینا سئوینیردیلر. آرا ـ سیرا ایشیدیلن خوروزبانی، آناسیندان آیری دوشموش بالاجا املیك قوزیسینین یانیقلی ملمه‌سی قوشلارین سسینه قاریشیردی.

قونشی چپرین اوستونده یوخویا قالیب گئجیکمیش خوروزون زیلدن، لووغا، لووغا بانلاماسی محمدی جانا گتیرمیشدی. او، آیاغا قالخیب حیه‌طه چیخدی. یئردن بیر ـ ایکی داش گوتوروب خوروزا آتدی. سونرا قاییدیب ینه‌ده یئرینه اوزاندی. محمد عادتی اوزره سحر تئزدن، گونش گوزلرینی آچارکن اویانمیش، سونرادا یاتا بیلمه‌میشدی. عمی اوغلوسی طاهرله بیرلیکده داغ دوشونده، زمیده کچیردیکلری اوچگونلوك آرامسیز ایش و یوخوسوزلوقدان سونرا بو گئجه راحت و یاخشی یاتساادا، اونا ائله گلیردی که، یورغونلوغی هله‌ده بدنیندن چیخماییب. او، باشینی متکایا قویوب اوزانیر، دورماق بیلمیردی. سحرین سرین نسیمی کیچیك پنجره‌دن ایوه دولور، اونون اوزونی اوخشاییر، اوره‌گینه قوتلی بیر حیات عشقی آخیدیردی.

محمد اللرینی باشینین آلتیندا چاتاقلایاراق، گوزلرینی گنیش ـ گنیش آچمیشدی. ایلك باخیشدا آداما ائله گلیردی که، او، لمه‌یه دوزولموش کاسا، بشقابلارا، یادا بالاجا داخمالارین سقفینه، سوواقلی دیوارلارین اوستونه یاتیریلمیش کوبود، قالین تیره‌یه باخیردی. آنجاق،

اصلینده، او بلکه‌ده بونلاری هئچ گورموردی. اونون گوزلرینده پاریلدایان و بیر-بیرینین آردینجا دگیشن افاده‌لردن تماملیه باشقا-باشقا شئیلر اوخونوردی.

محمد ئوزونون ۲۵ ایللیك حیات یولی حقینده فکرلشیردی. اوشاقلیق ایللری، بیر گون ائله بئله بیر یای سحرینده آتاسینین اونون الیندن توتوب کند ملاسینین یانینا آپارماسی، ملانین آغیر باخیشلاری و نار آغاجیندان کسیلمیش چوبوقلاری آلتیندا کچیردیگی ایکی ایللیك تحصیل عذابی، آخردا دفتر-کتابی ملاخانه‌ده قویوب قاچماسی بیر-بیر خاطرینده جانلانیردی. سونرالار آتاسیله بیرگه آلاقارانلیقدان دوروب بیچینه گئتمه‌سی، عقلی کسدیکجه عائله‌نین احتیاج ایچریسینده کچن آغیر حیاتی حقینده دوشونمه‌سی، ایوین وضعیتینی یاخشیلا-شدیرماق ایچون، بویوکلره مخصوص بیر تمکین و عادلا هفته‌لر بویی چولده قالیب، زمیده گوستردیگی سعی و نهایت، بیر گون آتاسینین قوجالیب، الدن دوشوب یورغان-دوشگه ییخیلماسی داها آیدین بیر شکلده گلیب گوزلرینین قاباغیندا دورووردی.

... آتاسی گوجله یاتاقدان قالخان چوخورا دوشموش امید دولی گوزلرینی اونا زیلله‌میشدی. قوجا:

«اوغول، محمد، من گئدیرم.-دییه سون دفعه آغلامیشدی.- بو دنیادا بیرجه امیدیم سنسن. داها ماشاالله، بویوبوب بویا-باشا چاتمیسان. اون‌سککیز یاشین وار، بویوك کیشی اولموسان! آنانی، ایو-ایشیگی سنه تاپشیریرام. آناندان موغایت اول!... باجار، بیر پارچا توریاق الده ائله، توریاق!.. من عمرومده یاخشی بیر گون اوزی گورمه‌دیم... سنه خوشبختلیك آرزو ایدیرم. سنین هله گله‌جگین وار. آنجاق، اوغول، اوره‌گی نیسگیللی گئدیرم، بیر عمر بویی آرزولا-دیغیم آزادلیغی، بیرده سنین طویونی گوره بیلمه‌دیم...»

قوجانین سون سوزلری، آتاسینین هونکورتی و هیچقیریقلاری ایچریسینده باتمیش، اریب گئتمیشدی.
بوتون بونلار بو گون اولموش احوالات کیمی محمدین شعوروندا سیلینمز بیر ایز بوراخمیشدی.
آتاسینین ئولوموندن سونرا بالاجا عائله‌لرینین آغیرلیغی محمدین اوزه‌رینه دوشموش و او، گئجه‌نی گوندوزه قاتاراق آتاسینی سئویندیرمکه چالیشمیشدی.
آیلار، ایللر کئچدیکده محمدین حیات و انسانلار حقینده‌کی تصورلری بویوموش، دوشونجه و محاکمه‌لری محکملشمکه دوغری اوز قویموشدی. او، قیرخ بیرینجی ایللرده سرابدا و اطراف کندلرده تشکیل اولونان «حزب تودهٔ ایرانین» سیرالارینا داخل اولاندان سونرا، گئتدیکجه آتاسینی بیر عمر بویی حسرتینی چکدیگی و ئوزونی دائما ناراحت ایدیب دوشونده‌وره‌ن آزادلیغی، آزاد و خوشبخت حیاتی هانسی یوللا آرزودان حقیقته چویرمك ممکن اولدوغونی ئوگرنمیشدی.
او بونون یالنیز اجتماعی انقلاب، فعله و کندلیلرین بیرگه مبارزه‌سی، یولیله ممکن اولدوغونی درك ایتمیشدی. محمد بوندان سونرا هئچ ئوزی‌ده حس ایتمه‌دن، کندلیلرین ایچریسینده آزادلیق ایده‌یالارینین تبلیغاتچیسینا چئوریلمیشدی. او نه قدر کور، عوام، ساده آداملارین گوزلرینی آچمیش، اونلاردا ئوزینیلمز قوه‌لرینه اینام حسی اویاتمیش، قارانلیق شعورلارینذا قوتلی بیر حقیقت چراغی یاندیرمیشدی. اونون کندلیلر آراسیندا ایندی نه قدر دوستی، عمل قارداشلاری واردی. محمد، ایندی آوارس تشکیلاتینین مبارز، آکتیو بیر عضوی اولاموشدی.
بو یاخینلاردا ایسه اونا بویوك بیر خوشبختلیك اوز ویرمیشدی. محمد چوخدان بری سئودیگی ئوز عمیسی قیزی رعنایا نشان گوندرمیشدی. اونلار حتی بیر نچه دفعه گیزلینجه کندین کناریندا گوروشموشدولرده

بونلاری دوشوندوکجه، محمدین دوداقلاری قاچیر، سئوینیر، توزونی حسنخان آقالارین اولمادیغی خوشبخت، آزاد بیر حیاتین قوجاغیندا حس ایدیردی...

محمد بو گون سرابا بازارلیقا گئتمك ایسته‌ییردی. او، آناسی و سئوگیلیسی ایچون گللی چیتدن بیر-ایکی دست دونلوق آلماق فکرینده ایدی. اگر ممکن اپده بیلسه ایدی، رعنا ایچون بیر جفت اوستی زرگللی دیکداپان نعلین‌ده آلاردی. آخر که، بو بیر ایل عرضینده قیزا یاخشی بیر هدیه ویرمك لازم ایدی. دوزدور، رعنا اونی بدخرجلیکده تقصیرلندیریب دانلایاجاقدی، آنجاق سونرا نه قدر سئوینه‌جکدی.

بو وقت کوچه قاپیسیندان کیمین‌سه اونی مسله‌دیگینی ایشیتدی:

- محمد، آی محمد! - بو اوجا، کوبود سس اونی باپاقدان بری دالدیغی شیرین خیاللارین ایستی قوجاغیندان قوپاریب آلدی.

حیه‌طده ساج‌آیاغیدا یایما بیشیرن آناسی بایبردان محمدی مسله‌دی:

- محمد، بالا، چوله چیخ: سنی کوچه قاپیسینا چاغیریرلار.

محمد ناراضی حالدا قالخیب یئرینده اوتوردی. «گوره‌سن کیم اولا!» دییه دوشوندی. سونرادا ایچریدن های ویردی. جلد گئییینیب حیه‌طه چیخدی. قاپینین آغزیندا حسنخان آقانین نوکری حسینقلی ایله قارشیلاشدی. محمد لاپ عصبی‌لشدی، آنجاق بیر سوز دیمه‌دن سئوال وریجی نظرارله نوکره باخدی. حسینقلی سلام ویردی، حال-احوال سوروشدی.

محمد:

- چوخ ساغ اول، نیه یاخشییام، دولانیریق، - دیدی و علاوه ایتدی: - حسینقلی، قاپیدا نیه دورموسان، گل ایوه قوناغیم اول.

- یوخ محمد، آقا گوزله‌ییر، گئده‌سییم.

- یاخشی، خیر اولا؟

ـ حسنخان آقا گوندریب. آقا ده‌چلانا یولا دوشور، سفارش ائله‌دی که، آتینی ویره‌سن خانم مینسین. دیر که، قارا گوز راحتدیر، یولدا خانما اذیت ویرمز. بیر ـ ایکی گوندن سونرا قایتاراریق، آرخاین اولسون.

ـ تقی، نانجیب اوغلی، نانجیب! آدام‌دا بیر بئله حیاسیز اولار؟... ـ دیه، محمدین کنارینده اوتوردی. او بیر آن سوسوب هئچ بیر شئی دیمه‌دی. باشینی قالدیریب فکره گئتدی. «قارا گوزی ویر خانم مینسین...». بو آرا اوزون پالتار گئیمیش الی چترلی، اینجه، نازلی خانم آغ قارا گوز کوالگین بئلینده شاهزاده خانملار کیمی مغرور ـ مغرور اوتوردوغی حالدا گوزلرینین قاباغیندا گوروندی. محمدین باشیندان غریبه بیر فکر کچدی. او، اوزونی نوکره توتوب دیدی:

ـ بورا باخ، حسینقلی، گئت آقایا دی که، محمد دیر: خانم چوخ اینجه و نرم و ناز کدیر، پامبیق کیمی یوموشاق بدنی وار؛ قورخورام قارا گوز اونا نوگره‌نه، سونرا رکاب ویرمه‌یه! ینه کندلی قیزی اولسایدی، درد یاری ایدی. ـ اوسوزونه دوام ائتدی: ـ حسینقلی، خواهش ایدیرم سوزلریمی عیناً آقایا چاتدیراسان.

حسینقلی:

ـ اوغول، بورا باخ، بئله شئیلر عیبدیر، ینه هر نجه اولسا او آقادیر، سن رعیت...

ـ یوخ، دیدیم قورتاردی، گئتدی.

ـ یاخشی... ئئینییم! ـ نوکر تأسفله خداحافظله‌شیب محمددن آیریلدی. او، محمدده هئچ بیر گناه گورموردی.

***

یاریم ساعت چکمه‌دی که، حسنخان آقا ئوزوندن چیخمیش حالدا محمد گیلین حیه‌طینه گیردی. اونون آرخاسینجادا مباشرولی حیه‌طه سوخولدی. آقا سون زمانلار بیرینجی دفعه ایدی که، رعیتین قاپیسینی

آچیردی. حسنخان آقا دوداق آلتی دونقولدانا ـ دونقولدانا مباشرولی ایله بیرگه، بیر باشا حیه‌طین یوخاری طرفینه گئچیب، قاباغیندا پئین‌لیك اولان طویله‌نین قارشیسیندا دوردی، آقا و مباشر اطرافینا گوز گزدیر-دیلر: حیه‌طه چیخمیش آرواد ـ اوشاق، محمدین قونشوسی فرضعلی دایی و بیر نفر باشقا کندلی تعجب و حیرتله اونلارا باخیردیلار. محمدین آناسی‌دا بونلارین آراسیندا ایدی. او یاشماق توتوب، حیه‌طین یوخاری باشیندا ساجایاغینین قاباغیندا دورموشدی. آنا دقتله اربابین قیریشلارلا احاطه اولونموش قارایا چالان صفتینه باخیردی. حسنخان آقانین اوز-گوزوندن زهرمار توکولوردی. اگنینده یئنه ده همانکی غریبه سفری بالتاری واردی. آنا اوزونی کنارا چیوره‌رك: «بئله آدامین اوره‌گی‌ده قارا اولار دییه قرار ویردی و اوغلونی چاغیرماق ایچون اوطاغا طرف یوللاندی.

حسنخان آقا ایره‌لیله‌ییب، طویله‌نین قاپیسینا محکم بیر تپیك ووردی. جفته یئریندن اویناییب چیخدی. بالاجا، قارا قیفیل جفته‌نین اوستونده آسیلیب قالدی، قاپی تای با تای آچیلدی. بونون آردینجا ایچریدن محکم بیر آت کیشنمه‌سی ایشیدیلدی. فرضعلی‌نین آیاقیالین، باشی‌آچیق، پالچیغا بولاشمیش اوشاقلاری ال چالیب گولوشدولر. مباشرولی ترس ـ ترس اوشاقلارا باخدی:

ـ رد اولون بورادان، دله دوز بالالاری! ـ دییه اونلارا آجیقلاندی.

اوشاقلار قاچیب آتلارینین دالیندا گیزلندیلر.

حسنخان آقا قیشقیردی:

ـ هانی او نادرستون بیری نادرست؟ رعیت تارینین بیر آتینی‌دا اربابه قیمایاجاق، داها نه آقالیق، نه رعیت بازلیقدیر؟

هئچ کسدن سس چیخمادی. کیمسه بو حیه‌طده نادرست آدلم تانیمیردی.

محمد سسه بایرا آتیلدی. محکم جسارتلی آددیملارلا قاباغا شریب حسنخان آقانین قارشیسیندا دوردی. آقا و مباشر هر ایکیسی گوزلرینی قیراق آجیقلی ـ آجیقلی اونا باخیردیلار. محمد بو گون شهره گئتمك فکرینده اولدوغی ایچون اوزونون ان یاخشی پالتارلارینی گئیمیشدی: نیمداش، قارا پنجگینین آلتیندان تمیز آغ کوینگینین یاخالیغی گورونوردی. پنجگی، زول ـ زول شالواری و آیاقلارینداکی قارا چوست اونا چوخ یاراشیردی. او اثله ایندیجه کنده چیخماق، قارا گوز کولگی چاپا ـ چاپا یولونی رعنا گیلین پنجره‌لرینین قاباغیندان سالماق ایسته‌یردی...

آقا اولجه قارشیسیندا دوران آدامی تانیمادی. اونا اثله گلدی، بو، چای کنارندا گوردوگی آیاغی چاریقلی اوغلان دگیل. لاکن محمدین قارا ساکت ـ ساکت باخان عقللی گوزلریندن، گنیش کوکسوندن و ایری اللریندن اونی تانیدی. اونون حسنخان آقایا زیلله‌نن گوزلرینده بیر سایمامازلیق دویولوردی.

محمد:

ـ حسنخان آقا! ـ دیه آغیر ـ آغیر، کنایه ایله دانیشماغا باشلادی. ـ بیز گورموشوك که، ارباب رعیتین ایوینه گلنده اوطاغا کچر، یازیق کندچی ال ال اوسته قویوب بئلینی بوکر، آقانین امرینه منتظر اولار، کندچینین آروادی ایستی سو قویوب آقانین چرکلی ال ـ آیاغینی یویار، قنیفه گتیره‌ر، قوللوق گوستره‌ر. کاسبین اولدوغوندان، طویوقدان، کچیدن کسیب، بیر پارچا یاغلیدان ـ یاواندان قوناغین قاباغینا قویار، ئوزی‌ده چکیلیب قیراقدا حسرتله بیر آقایا، بیرده خوره‌گه باخار..

محمد دانیشدیقجا حسنخان آقا رنگ ویریب رنگ آلیردی، بو زهرلی سوزلر بیر اوخ کیمی اوره‌گینین باشینا سانجیلیب قالیر، وجودونی تیتره‌دیردی.

او:

– کس سسینی، نادرستون بیری نادرست! – دیه بوغوق بیر سسله باغیردی. – سنین بو لشوویك اولدوغونی چوخدان بیلیرم...
محمد اونا باخیب گولومسه‌دی.
مباشرولی ئوزونی آقایا گوسترمك ایچون کوك بدنینی قاباغا ویریب گوزلرینی بره‌لتدی، عصبی‌لشدیگینی بیلدیرمك ایسته‌دی. او، الینده‌کی شاللاغی یوخاری قالدیردی:
– گده، بورا باخ، آقا بویورور که، کس سسینی، کس! هیوره‌نین بیری هیوره‌ره! دونن یومورتادان دم وورورب، بو گون آقالیقدان قوز دو گوشدورور!
محمد اونون آغزیندان ووردی:
– سن هله بیر دور، سنه‌ده نوبه چاتار! داریخما، آقا بابیرا چیخاندا یه‌ده قویروغونی بولایارسان.
او، اوزونی اربابا طرف چئویردی: – آقا نیه عصبی‌لشیرسیز، هله من هامیسینی دیمه‌میشم، سیز دالینا قولاق آسین. هله ساکت دانیشیرام، ئوزی‌ده، آنجاق، سیزین ایچون عادت شکلینی آلمیش شیلردن دانیشیرام...
آقا ئوزونی ساخلایا بیلمه‌ییب مباشرینه طرف دوندی:
– گورورسنمی، ولی، آغیز بهم ائله‌ییب؟
مباشرولی:
– بلی آقا گوروره‌م.
محمد سایمازیانا سوزونه دوام ائتدی:
– بلی، ار – آرواد، بوتون عائله یورولانا قدر سیزه قوللوق ایدرلر. آخیر رعیت دیدیگین ساتین آلینمیش قول کیمی بیر شئیدیر. اونون طویوغی‌دا، یومورتاسی‌دا، جامیشی‌دا، حتی آروادی‌دا سیزیندیر. آخی آقا، سن ئوزون بئله دییردین!.. – محمد گئت گئده قیزیشیردی، دل نیشدیقجا قیزاریر، ائله بیل که، گوزلریندن اود ساچیلیردی.

ـ ایندی، آقای ضرغام‌السلطنه! اگر سن اربابسان‌سا، بویور کچ ایچری، یوخ اگر نوکرسن‌سه، کوبك اوغلی، بس نه ایچون طویله‌نی تمیزلمه‌میسن؟.. او الینی آتیب طویله‌نین بایر دیوارینا سویکنمیش کورگی قاپدی و بیر دفعه گویده هرلندیکدن سونرا وار قوه‌سیله حسنخان آقانین باشینا ایلیشدیردی. آقا بو گوزلنیلمز ضربه‌دن آزقالا آلنینا چیخمیش گوزلرینی بره‌لتدی، بیر دفعه یوموب آچدی، سونرا آخیندی و یوغون، ایری وجودی ایله طویله‌یه دوغری سنده‌له‌دی. محمد اربابین دیك کوره گینین اورتاسیندان ائله بیر تیپك ایلیشدیردی که، بو امانسیز ضربه اونی طویله‌نین قاپیسیندان ایچری کچیردی، ایچریده‌کی پشین‌لیگین اوستونه سردی، آرا قاریشدی، آرواد ـ اوشاق، حیه‌ط ـ باجا بیر ـ بیرینه دگدی. فرضعلی دایی قاچیب جلد حیه‌ط قاپیسینی باغلادی. اوشاقلار ایوه ته‌پیلدیلر.

آنا ئوزونی ایتیرمیش حالدا او طرف ـ بو طرفه باخیر، قاباغا آتیلماق، اوغلونا کومك ائله‌مك ایسته‌ییردی. آنجاق اونسوزدا ایشلرین پیس گئتمه‌دیگینی گوروب، ال ـ آیاغا دولاشماق ایسته‌مه‌دی.

طویله‌دن حسنخان آقانین سسی ایشیدیلدی:

ـ ایوای ئولدوم!..

بو سس باباقدان بری حیه‌ط ایچریسینده دونوب قالمیش مباشرولینی آییلتدی. او ئوزونی توپلایاراق، محمدین اوستونه آتیلدی. لاکن تپه‌سینه انن ایری، آغیر بیر یومورق، اونی طویله‌نین قاباغینا سردی.

بیردن محمدین قیزارمیش گوزلری الینده‌کی کوره‌گه ساتاشدی. کوره‌ك سینمیشدی!

ـ وای، سنی آقا، مردارین بیری مردار! کوره گیمی‌ده سیندیردین!.. دییه قیشقیردی و سول آیاغینی طویله‌نین کنارینا قویدی. او، یوخاری قالدیردیغی کوره گین ساپیله حسنخان آقانین کوره گیندن ایکینجی بیر ضربه اندیرمیشدی که، فرضعلی کیشی آغاجی کویده توتدی:

گده، نه‌قایرپرسان؟.. ئولدوروب ائلمیه‌سن، سونرا ائششك گتیرمعرکه یوکله! جوان جانینا یازیغین گلمیر؟ ـ او، طویله‌یه اشاره ایده‌رك: ـ دای بسدیر، بیرده غلط ائله‌یر، کندلینین هنده‌ومرینه دولانمازا آنجاق، اوغول، داها کندده قالا بیلمیه‌جکسن، آتینی گوتور، تئز آوارسدان چیخ!

محمد تردد ایچریسینده فرضعلی دایینین اوزونه باخیردی. او کچیره دیگی درین، داخلی هیجانین تأثیری آلتیندا بدنینده بیر تیتره‌تمه حس ایدیردی... محمد عین زماندا بوتون بو احوالاتین نجه‌ده سرعتله، بیر نچه دقیقه ایچریسینده باش ویردیگینه تعجب ایدیر، باشینی آشاغی سالیب فکرلشیردی. ائله بیل که، احتیاطسیز حرکت ائتدیگینی، یاخشی ایش گورمه‌دیگینی گوتور ـ قوی ایدیب ئوز ـ ئوزونی مذمت ایدیردی. آنجاق، نجه دییرلر، اولان اولموش کچن کچمیشدی. داها وقت ایترمك اولمازدی. او بوندان سونرا کندده قالماغین ممکن اولمادیغینی یاخشی باشا دوشوردی.

محمد قونشی‌لارلا گوروشوب آناسینا یاخینلاشدی. آنا ایلك آیریلیغین یاخینلاشماقدا اولدوغونی حس ایدیردی. اونون گوزلری یاشارمیشدی. محمد برك ـ برك قوجاقلاییب باغرینا باسدی. اوزوندن ـ گوزوندن ئوپدی «اوغول، بونه ایشدی سن توتدون؟..» دیدی.

محمد آناسینین اوزوندن، آغارمیش ساچلاریندان ئوپه‌رك:

ـ آنا، فکر ائلمه! ـ دیدی، اونسوزدا آخر وقتلر کندده یاشاماغین منیم ایچون گوندن ـ گونه چتینلشدیگینی بیلیردیم. ایندی گئدیرم، دوستلاریمین یانینا گئدیرم، سن بیلیرسن آنا... کندده کی دوستلاریم سنی کورلوق چکمگه قویمازلار. طاهر زمیده‌دیر، هر شئیی اونا تاپشیرارام، ـ او اوتانا ـ اوتانا علاوه ائتدی: ـ ـ آنا رعنانی‌دا آپارماق ایسته‌ییرم، بو ایشدن سونرا اونی کندده قویا بیلمه‌رم. ـ او، بیرده آناسینی ئوپدی.

آنا:

ـ نه دییرم که، اوغول، مصلحت سنیندیر، ئوز نشانلیندیر، آنجاق قیزدان، ئوزوندن موغایات اول! بیر پارچا کاغذلا منی یاد ائله، محمدا..

محمد اوزونی کنارا چئوپریب یاشارمیش گوزلرینی گیزلتدی. او، طویله‌نین دال قاپیسیندا قارا گوز کولگین یهرینه قالخاراق آناسینا باخدی، گوزی یاشلی آناسینی الینده سو دولی کاسه توتموش گوردی، اوره گی گویره‌للدی و:
– آنا، فکر ائلمه، من تئزلیکله قاییداجاغام، – دییه بیر گوز قیرپیمیندا کندین آغاجلاری آراسیندا گوزدن ایتدی.

***

دوستلار ایندی داها بویوك سرعت و جسارتله گئدیردیلر. اونلار چاپدیقجا، قاباقدا بیر – بیریندن داها گوزه‌ل منظره‌لر آچیلیردی. بودور، چمنلیکلرین دالیندان دوغما کندین داغلاری گورونور؛ قارشیداکی داغین باشیندان قوپان شلاله اوزون، گوموش بیر شریت کیمی آشاغی ساللانیر، دومان آغیر – آغیر حرکت ایده‌رك، داغین باشینی بورویور، طبیعت اوتانجاق بیر گلین کیمی اوز گوزه‌للیکینی گیزله‌دیر. آشاغیدا چیلپاق، یاشیل قایالار، داشلار، گونشین شعالاری آلتیندا پار – پار پاریلدابیر.
محمد، جلوی بوشالتدیقجا، قارا گوز ایلدیریم سرعتیله چاپیر، داشلارا توخونان نالّلاریندان اطرافا قیغیلجیملار سپه‌لنیردی.
آرتیق قارانلیق چوکور... شیبلی گه‌دیگینین اوستوندن باخارکن تبریزین ایشیقلاری پاریلدابیر، شهرین اوزه‌رینده سانکی نهنگ بیر اود پارچاسی یانیردی. بو گئجه تبریز ائله بیل که، آزادلیق حسرتیله یانان اوره گینی گویلره قالدیریب، خوشبخت حیات اوغروندا آیاغا قالخمیش ایران خلقلرینی مبارزه‌یه چاغیریر، اونلارین یوللارینی ایشیقلاندیریر.
۱۳۲۴ – نجی ایل نهضتی یاخینلاشیردی!..

محمد رضا عافیت

محمد رضا عافیت عبدالله اوغلی ۱۳۰۵-نجی ایلده خردا آلویرچی عائله‌سینده آنادان اولموشدور. او، ئوزاورتا تحصیلینی مرند شهرینده بیتیرمیشدیر.

گنج ناثر حیات مشاهده‌لری ایله آلدیغی نظری بیلیکلری بیرلشدیره‌رك ینی بیر نفسله ادبیات عالمینه قدم قویموشدور.

یازیچی، قیسا بیر مدت عرضینده خلقیمیزین حیات و مبارزه‌سینی عکس ایتدیره‌ن مضمون و ایده‌یاجا دولغون کیچیك حجملی چوخلی حکایه‌لر یازمیشدیر.

محمدرضا عافیتین بیرچوخ حکایه‌لری ادبی مجموعه‌لرده و روزنامه‌لرده نشر ایدیلمیشدیر. اونون ۱۳۳۸-نجی ایلده «آلوو» آدلی حکایه‌لر کتابی چاپدان چیخمیشدیر.

«گیزلی کتابلار» ویا میرزه صادق

«جوتچی باباسان، بوغدانی ویر داری یه‌یرسن،
سو اولماسا، قیشدا اریدیب قاری یه‌یرسن.»
(م. ع. صابر)

میرزه صادقی مرندین ئوزوندن علاوه قیراق کندلرده‌ده چوخ یاخشی تانییردیلار. اونون خوی خیابانیندا کی بالاجا حجره‌سی آز وقتلرده مشتری‌سیز اولاردی. پنجره‌سی‌نین قاباغیندان کچنده گوررد‌ین که، عینکینی آلنینا قالدیریب مصاحبی ایله نه ایسه دانیشیر، گاه‌دانسا گورردین که، عینکینی بورنونون اوجونا قدر اندیریب کیمین آدینا مکتوب ویا عریضه یازیر. حجره‌سینین یانینداکی سکی‌ده اوتوروب نوبه گوزله‌ینلرده اولاردی. مشتری‌لرین چوخوندان بـو سـوزلری ایشیتمك اولاردی:

– «آدام ئوله‌جك، کیشی آللاه آدامیدیر... عریضه‌نـی پولسیز یازیر... ائله‌کی عریضه‌نی یازیب قورتاریر، سونرا بیر دفعه قرائتله اوخویور ائله بیلیرسن که، قلمی گوتوروب ئوزون ئوز سوزلرینی یازیبسان.»

میرزه صادق چوخ غریبه آدام ایدی. او، شعری چوخ سئوردی، خصوصیله صابرین شعرلریندن چوخ خوشی گلردی. اونا گوره‌ده میرزه صادقین شکایت دولی عریضه‌لرینی دولت اداره‌لرینده اوخویاندا رئیس‌لرین گوزلری کله‌لرینه چیخاردی.

بیر گون تبریزده اوتوران آذربایجان والیسیندن خصوصی مکتوب آلمیش مرند نظمیه‌سینین رئیسی یومورووقونی قاباغیندا کی میزه چیرپاراق:

ـ بو نه‌دیر؟! ـ ده‌یه، عصبی بیر حالدا اوطاقدا گزینمکه باشلادی. او، قاپینی آچاراق دهلیزده کی آژانا امر ایتدی که، آختاریش شعبه‌سینین رئیسینی اونون یانینا چاغیرسین. آختاریش شعبه‌سینین رئیسی گلدیکدن سونرا نظمیه رئیسی بیر قدرده عصبی حالدا:

ـ آقای من، هئچ دنیادان خبرینیز وار، یایوخ؟

ـ نه اولوب که؟

ـ نه اولاجاق؟ گوزوموزون قاباغیندا دولتین علیهینه گئدیرلر، بیز دوروب دشمنلری داغلاردا آختاریریق؛ گوروروسونوزمی، والی نه یازیر؟

رئیس مکتوبون آخریندا یازیلمیش بیر جمله‌نی اوخودی:... «سیز دیه‌سن یاتیبسینیز، آقای رئیس. مرنددن یه‌تیشن عریضه و شکایتلرین چوخوندان انقلاب ایگی گلیر.»

رئیس مکتوبو بو که‌رك:

ـ احمدآقا، اونی ـ بونی بیلمیرم. هارادان اولور اولسون بو عریضه‌نی یازانی تاپمالیسان ـ دیدی.

احمدآقا ئوز اوطاقینا گلدیکدن سونرا اوتوروب خیلی فکرلشدی... اونون گوزلری والی‌نین مکتوبونا سانجاقلانمیش عریضه‌یه دیکیلمیشدی. فارسجا یازیلمیش عریضه‌نین ایچریسینده کی ایکی «مصراعلیق منظوم پارچانین آلتیندان قالین، قیرمیزی خط چکیلمیشدی. او پارچا اونا گوره شعرله یازیلمیشدی که، بلکه والیه تأثیر ایتسین، او، گورسون که، اربابلار کندلیلرین باشینا نه اویون آچیرلار. لاکن هم والی، هم نظمیه رئیسی، همده احمدآقا بونی کندلی‌نین فریادی کیمی یوخ، اونون آدیندان عریضه یازان آدامین عصیانی کیمی قیمتلندیریردیلر.

بونون نتیجه‌سی ایدی که، احمدآقا باباقدان مختلف محاکمه‌لر یورو-دوردی. آنجاق هم نظمیه رئیسی و همده احمدآقا عریضه یازانـی تاپماقدا عاجز ایدیلر. چونکه جنوبی آذربایجاندا ملی حکومتین لغو ایدیلدیگی گونلردن خیلی سونرا اونلار مرنده گلمیشدیلر. هله قصبه ایله، اونون آداملاریله او قدرده تانیش دگیلدیلر. احمدآقا چوخدان مرندده قوللوق ایده‌ن آژان رضا ایله مصلحتلشدی:

– آقارضا، بو عریضه‌نی یازان کندلینی تانییرسانمی؟ دیه اونا سئوال ویردی.

– خیر، آقا، تانییا بیلمه‌دیم. آنجاق...

– بس نه ایچون سوسدون؟

– آنجاق خط منه تانیش گلیر. بو خط میرزه صادقین خطینه اوخشاییر.

– میرزه صادق کیمدیر؟

– خوی خیابانیندا کی حجره‌ده میرزه‌لیك ایده‌ن میرزه صادق.

– او بالاجا بوی، ئوزی‌ده گوزونه عینك تاخان آریخ کیشی؟

– ئوزودور که، وار.

بیر گون میرزه صادق حجره‌سینده دوستلاریندان بیری ایله شیرین صحبت ایده‌ن زمان احمدآقا گلیب حجره‌نین قاپیسیندا دایاندی و میرزه صادقه سلام ویردی، سونرا گولومسه‌یه‌رك:

– میرزه، بلکه بیزه‌ده بیر عریضه یازاسان، – دیدی.

میرزه صادق گوزله‌نیلمز سئوالدان بیر قدر دوروخدی، لاکن عاجز قالمادی:

– من جماعتین آدیندان سیزه عریضه یازیرام، بس سیزین آدینیزدان کیمه یازیم؟ – دیدی.

احمدآقانین صفتی او دقیقه دگیشدی. او، عصبی حالدا دیدی:

ـ بیزیم‌ده آدیمیزدان میرزه علی‌اکبر صابره!

مسئله آیدین ایدی! احمد آقانین امری ایلهٔ آژانلار توکولوب میرزه‌نین حجره‌سینی آختاردیلار. آختاریش زمانی حجره‌دن صابرین «هوپ ـ هوپ‌نامه» کتابینی تاپیب میرزه صادقی نظمیه اداره‌سینه آپاردیلار. گوزلری حدقه‌دن چیخمیش نظمیه رئیسی اوطاقدا وارگلی ایدیر و میرزه صادقی هده‌له‌ییردی: ـ گده، جماعته انقلاب ئور گه‌دیرسن؟!

میرزه رئیسین سوزلرینه آهسته، لاکن قیسا جواب ویردی:

ـ خیر، بو انقلاب دگیل! بو آغی قارادان سه‌چن بیر شاعرین اوره‌ك سوزلری‌دیر.

ـ اوره‌ك سوزلری‌دیر! آخماق آدام، سن کیمی آلدادیرسان؟ مگر بیز صابری تانیمیریق! سن بیلمیرسن که، اونون کتابینی اوخوماق اولماز!؟ اونی حکومت چوخدان قدغن ایتمیشدیر.

ـ بیلیره‌م، ـ دیه میرزه ساکتجه جواب ویردی.

ـ بس نه ایچون حکومتین قانونینا عمل ایتمیرسن؟ هله کتابی صاخلاییب اوخوماق بیر یانا قالسین، باشقالاری‌نین عریضه‌لرینین ایچریسنه کتابدان مثاللاردا سالیرسان!

ـ چونکه کندلی‌لرین آجیناجاقلی حیاتینی منیم قلمیم تصویر ایتمکه قادر دگیل.

ـ بیز سنی حبسه آلیب، صابرین کتابینی‌دا یاندیراجاییق!

ـ سیز بونی ایده بیلرسینیز، آنجاق صابرین سسینی بوغا بیلمیه‌جکسینیز!

میرزه صادق حبسه آلیندیسا، همین کتاب نظمیه‌ده یاندیریلدیسادا، بو حادثه‌دن سونرا مرندده گیزلی حالدا «هوپ ـ هوپ نامه»دن کوچورولموش شعرلر داها گنیش یاییلماغا و الدن ـ اله گزمکه باشلادی.

۱۳۳۵ ـ نجی ایل

بیز ینه‌ده قاییداجاغیق

میشوو داغیله سامبران داغینین آراسیندا ئیرلشن مرند قصبه‌سینین دردلی گونلریندن بیری ایدی. بیر نچه گوندن بری یاغماقدا دوام ایده‌ن قارخیابانلاری، دار کوچه و دربندلری دولدوره‌موشدی. آخشامدان قصبه‌یه هجوم چکن کولك خیابان اوزونی اکیلمیش سویود آغاجلا- رینین لوت بوداقلارینی بیر-بیرینه چیرپیر، دار کوچه و دربندلره سوخولور، یالقوزه‌ك قورد کیمی اولاییردی.

هوانین بئله چووغونلی-طوفانلی اولماسینا باخمایاراق، مرندین خوی خیابانیندا بویوك بیر ازدحام وار ایدی: امنیه اداره‌سینین قارشیسیندا ایکی بویوك ماشین دوره‌وشدی. ماشینلار آغزینا قدر قوجا آرواد و کیشیلرله، اوشاق و جوان قیزلارلا دولدورولموشدی. ماشینلارین هره- سینین اوستونده اوچ تفنگلی امنیه، شوفرین یانیندا ایسه و کیل باشیلار اوتوره‌وشدولار. شمالدان اسن کولك ماشیندا کیلارلا یئرده کیلرین وداع مسلرینی، کیشی و قادینلارین، قوجا، جوان، گلین و قاریلارین هیچقیرتیلارینی، بالاجا اوشاق و کورپه‌لرین آغلاشمالارینی خلق کدرینین حزین بیر مه‌لودیاسی کیمی مرندین اطرافینا یاییردی.

بونلار کیم ایدی؟

ایرانین ان فلاکتلی یئرلریندن بیری اولان بندرعباسا سورگونه گوندریلن بو آداملار آزادیخواهلارین عائله‌لری ایدی.

ماشینلار ایکی ساعتدن آرتیق ایدی که، یول گلیردیلر. ئوز دوغما یوردلاریندان سورگون اولونه‌وش بو گناهسیز انسانلارین حسرت دولی باخیشلاری گری‌یه تیکیلمیشدی. هوا گتدیکجه قارالیر، مرندن یوخاری قالخدیقجا یول چتینلشیر و ماشینلارین سرعتی آزالیردی. آجی شاختا ماشینا دولدورولانلارین پالتارلارینین آلتینا، آیاققابیلارینین ایچینه گیریر و حتی قولتوقلاریندا گیزلندیکلری بارماقلارینین آراسیندا گزیب ایلان کیمی سانجیردی. بیر-بیرینی محکم قوجاقلایان بو

عائله‌لرین ایچریسینده ئوز کورپه‌سینی باغرینا باسمیش جوان بیر گلین‌ده سور گونه گئدیردی. او، اودلی نفسیله کورپه‌سینی قیزدیریر، سویوقدان قوروماق ایچون وار قوه‌سیله باغرینا باسیردی. چونکه بو کورپه یادگار، دائم عشقیله چیرپیندیغی و وصیتینی عزیز ساخلادیغی مرادین یادگاری ایدی. فریده ایندی بو چووغوندا باشلارینا نه گله‌جگینی یاددان چیخارلراق، هر آن یادگارا باخیر، اونون اینجه لاکن سویوقدان گوگرمیش دوداقلارینا، برك-برك یومدوغی گوزلرینین قاپاقلاری اوزه‌رینده یاتان اوزون کیرپیکلرینه، آتاسی مرادی خاطرلادان چاتما قاشلارینا، یوموری چنه‌سینه نظر سالیر، یالنیز و یالنیز یادگار حقینده دوشونوردی. لاکن شوفرین یانیندا ایستی کابینکادا اشنوسیگاری بیر-بیرینین دالینا باغلایان وکیل باشی ایسه فریده حقینده-باباق سورگون اولوناناری ماشینا دولدورارکن راستلاشدیغی بو گلین حقینده فکر-لشیردی. بیردن او، شوفره طرف دونه‌رك:

ــ دوغرودان‌دا گوزه‌لدیر! هئچ الدن ویرمه‌لی شئی دگیل، دیدی.

شوفر اونی باشا دوشمه‌دی:

ــ جناب وکیلباشی، دییرسینیز؟ نه گوزه‌ل، هانسی گوزه‌ل، نجه یعنی الدن ویرمه‌لی شئی دگیل؟ من که، هئچ‌نه گورمورم!

ــ گده، اتله بیلیرسن یولون اوستونه گوزه‌لدن، جیراندان-زاددان تو کوبلر؟ آی باشا دوشدون ها-دییه وکیل باشی دامارلاری گورو-کن گوگرمیش آریق اللرینی بیر-بیرینه سورتدی:- گده یوخا-ریداديرءای، ماشینین اوستونده‌دیر، ــ دیدی.

ــ هه، ایندی بیلدیم،-دییه شوفر چپ قربانی باشا دوشدیگی ایچون باشینی بیر نچه دفعه آشاغی ایندیریب قالدیردی. سونرا علاوه ایتدی: ــ جناب وکیل باشی، من‌ده اونی فکرلشیرم که، هوا گئتدیکجه خرابلاشیر، کولکین شدتی آرتیر، قورخورام گه‌دیکلری قار باسسین.

بئله اولسا، بو گئجه‌نی و یادا بیر نئچه گونی کوللی کندینده قالمالی اولاجاغیق.

وکیلباشی بیر قدر دوشوندوکدن سونرا:

– البته، بو طوفاندا گئتمك اولمازه آنجاق... – دییه دایاندی. او، نه یی ایسه دیمگی مصلحت بیلمه‌دیگی ایچون «آنجاق» سوزوندن سونرا بیر سیگاردا توستولندی. وکیل باشی دیمك ایسته‌ییردی که، بیر گئجه اولار، اما بیر نئچه گون قالماق ممکن دگیل. اگر یوله آچیلماسا سحری یام ستانسیاسینا قدر پیاده گئتمه‌لیدیرلر.

اونلار آرتیق کوللی ستانسیاسینا چاتمیشدیلار. ماشینلار دایاندی، پستدا دوران بیر امنیه کابینکایا یاخینلاشاراق:

– گه‌دیکلر باغلانمیشدیر، گئده بیلمه‌یه‌جکسینیز، جناب وکیلباشی، – دیدی.

چپ قربان کابینکادان دوشه‌رك ضعیف چراغ ایشیغی گلن ایوه طرف یونلدی. وکیل باشی تله‌سیك ئوزونی قاپیدان ایچری سالدی. او، میزین آرخاسیندا اوتورموش کشیکچی‌نین قاباغیندا دایانیب، آیاقلارینی جوتله‌یه‌رك حربی سلام وضعیتینده دایاندی:

– آخشامینیز خیر اولسون، حسن آقا!

– خوش گورموشوك، آقا قربان! آ کیشی، سن هارا بورا هارا؟ دییه‌سن یامان یئرده آخشاملامیسینیز!

– هئیچ دیمه، حسن آغا! بیلمیرم بو یولی نئچه گئده‌جگیك. زهرمار دمیر یولی‌دا باغلانمیشدیر. ئوزوموزی یاما سالساق، اورادان اویانا قطارلا گئده‌ریك.

چپ قربان حسن آغا ایله بیر قدر صحبت ائتدیکدن سونرا، سور گونه گئده‌نلری چوخ‌دا بویوك اولمایان بیر اوطاقا دولدورتدوروب، امنیه‌لردن بیرینی قاپیدا قراول قویدی.

اونلار بو گئجه‌نی امیه پستوندا کئچیرمه‌لی اولدولار. اوطاغین پنجره‌لری حبسخانانی خاطرلادیردی. دورد دیوارینداکی بالاجا تاخچادا ایسه یدیلیک بیر چراغ یانیردی. چراغین ایشیغی او قدر ضعیف ایدی که، دقتله باخمادان یاخیندا اوتوران آدامی تانیماق اولمازدی. سویوقدان کئییمیش اوشاقلارین و قوجالارین سیزیلتیسی، گلین و قیزلارین شکایت دولی دانیشیقلاری بیر ـ بیرینه قاریشدیغی ایچون بو اوطاق هر شئیدن چوخ آغیر خسته‌لرین یاتدیغی بیر خسته‌خانانی خاطرلادیردی. فریده یادگاری باغرینا باساراق، خلقین آغیر گونلرینه دایر سویله‌نمیش بیاتیلاردان بیرینی حزین حزین دییر و هردن بیر ئوزونی ساخلایا بیلمه‌ییب هیچقیریردی. فریده‌نین یانیندا بیر آغ ساققال کیشی اوتوروب دیوارا سویکنمیشدی. او، پولاد عمی ایدی. پولاد عمی بو گونلردن چوخ گورموشدی. اونون باشی آزادلیق اوستونده هله خیابانی حرکاتی زمانی نه‌لر چکمه‌میشدی؟! تکجه اون ایل حبسده قالمیشدی. پولاد عمی الینی فریده‌نین چیگنینه قویوب دیدی:

ـ قیزیم، بو غمگین نغمه‌لرله اوره‌گینی سیخما! یامان گونون عمری آز اولار. سن یادگاردان هایان اول! نییه آغلاییرسان؟ مگر مراد دار آغاجینین آلتیندا آغلادی؟ سن اونون آروادی دگیلسنمی؟ دهشتلی حادثه‌لر قارشیسیندا عاجزلیك گوسترمك بیزلره یاراشماز!

فریده ئوزونی ساخلایا بیلمه‌ییب، باشینی پولاد عمینین چیگنینه سویکه‌دی:

ـ پولادعمی، جانیمی اوشوتمه بورویور. منی قورخودان تکجه بو گوروبه‌دیر. آخی او، مراددان یادگار... ـ بورادا فریده ئوزونی ساخلایا بیلمه‌ییب ینه‌ده یاواشجا هیچقیردی. آناسینین خفیف تیتره‌ییشیندن آییلان یادگار، آلا گوزلرینی فریده‌یه تیکه‌رك آناسینین خرمایی قیوریم ساچلارینا، سیخ قاشلاری آلتینداکی قارا، لاکن یورغون

گوزلرنه، يوموری آغ صقتينه باخيرء سانكی آناسينين غمگين‌ليگينين
سببيی بيلمك ايسته‌ييردی.

آخشامدان خيلی كئچمه‌سينه باخماياراق ييب-ايچميش امنيه‌لر
كئيفه باخيرديلار. اوطاق تمام توستی دومانی ايچريسينده ايدی.
تخته‌بندين يوخاری باشيندا دوشكچه اوزه‌رينده اوتوراراق ترياك حقه‌سينی
سوموره‌ن چپ قربان زورلا گورونوردی. امنيه‌لردن بيری قولتوق
جيبيندن چيخارتديغی كارتی وكيل باشيئين قاباغينا آتاراق:

- قوی ليلاج بولوشدورسون، - ديدی. قمارين باشلانديغينی گوره‌ن
حسن آغا ئوز اوطاغيندا اولان چراغين گتيريلمه‌سينی امر ايتدی.
چراغی گتيرديلره اوطاق بير قدر ايشيقلاندی. كارت بولوشدورولن
زمان تك خال چپ قربانا دوشدوگی ايچون بانگی‌دا او قويدی. بير نچه
دقيقه‌دن سونرا قمار لاپ قيزيشدی.

چپ قربانی مرندين ئوزوندن چوخ، اطراف كندلرده تانييارديلار.
مباشرلرله بيرليكده كندليلردن ويرگی ييغماقدا اوندان غدار آدام
يوخ ايدی. قوناق دوشدوگی ايوده اول ايچگی گتيرتديره‌ر، سونرا
ترياك چكردی. مأمور اولدوغی كندی سوپماسايدی گری دونمزدی.
اونون گوزلری بير قدر اگری اولدوغی ايچون اونا چپ قربان ديرديلر.
چپ قربان شهر قماربازلاری ايچه‌ريسينده ياخشی قمار اوينادیغی ايچون
«ليلاج» آديله‌ده مشهورلاشميشدی.

بو گئجه‌ده چپ قربان قماردا اودموشدی. كئيفی داه‌دا ساز
اولسون ديه، وافوروندیشيگينه بير نخود بويدا ترياك قويوب، اودا
ياخيلاشديرديقدان سونرا سومووردی. امنيه‌لرين كيمی‌سی اودوزدوغی
ايچون اوزی قويلی اوزانميش، كيمی پرت اولوب شينئليني چيگنينه
سالاراق اوطاقدا گزيری، كيمی‌سی‌ده سور گونه گونديريلن‌لر ايچون
قويولموش نوبتچينی عوض ايتمك وقتينی گوزله‌ييردی. مانقالين باشيندا آنجاق

قربانلا حسن آغا قالمیشدی. تریاك چکیب بیر قدر نشئه‌لندیکدن سونرا قربان آغزینی حسن آقانین قولاغینا یاخینلاشدیراراق یاواشجا دیدی:

ـ حسن آقا، یامان درده دوشموشم.

ـ آللاها شکر، سنه نه اولوب، کئیفین ساز، داماغین چاق، نه‌یین فکرینی چکیرسن؟

ـ گده، بو دردی هئچکسه دیمك اولماز. من ایندییه کیمی هئچکسه بئله وورولمامیشدیم. اونی بیر دفعه گورمکله، ایندی‌ده صورتی گوزومون قاباغینا گلنده اوره‌گیم نانه یارپاغی کیمی اسیر.

ـ قربان آقا، نه دانیشیرسان؟ یوخ‌ـزاد گورمورسن که؟!

چپ قربان:

ـ بیلیرسن، آچیقی نه دیمك ایسته‌ییرم؟

ـ یوخ، بیلمیرم.

بو سور گونه گئده‌نلرین ایچریسینده فریده آدلی گوزه‌ل بیر گلین وار. ایسته‌ییره‌م اونی چاغیریب بیر آز دلخوشلوق ایده‌م.

ـ قربان آقا، ایندی سنی باشا دوشدوم. آنجاق اونی بیردن‌ـبیره چاغیرساق، جماعت شبهه‌له‌نر. بونا یول تاپماق لازمدیر.

حسن آقا بیر قدر فکرلشدیکدن سونرا: ـ آها تاپدیم، بو جور ایده‌ك ـ دیدی.

ـ نه جور، حسن آقا؟

ـ بیز چوخ وقت پستدا دوشن نابلد خانملاری قورخودوب، بیغ یاغی آلماق و یاخود استفاده ایتمك ایچون بیر استنطاق مجلسی دوـ زه‌لدیریك. اوزون ـ اوزادی سورغی ـ سئوال آپاریریق، گوروورسن که، چوخ وقت بیر شئی چیخیر.

ـ بارك الله، حسن آقا، عجب نقشه چکیبسن. اما بورادا بیر شئی وار.

ــ او نه‌دی؟

ــ بیلیرسن، اوندا ایزی ایتیرمك ایچون، اول سور گونه گئدنلر-دن بیر نئچه‌سینی استنطاق بهانه‌سیله سنین اوطاغینا چاغیریب سورغی-سئوال ایده‌ك. سونرا فریده‌نی گتیرتدیره‌ك.

ــ من قاباغینا بیر نئچه کاغذ قویارسان. گویا سحره یاخیندیر، هر آدامین پرونده‌سینی نظردن کئچیریرسن.

ــ کاملا دوغری بویورورسان.

اونلار آیاغا دوروب حسن آقانین اوطاغینا گئتدیلر. استنطاق باشلاندی. رئیسین اوطاغینا سور گونه گوندریلنلردن بیر نئچه‌سی گلیب گئتدیکدن سونرا نوبه فریده‌یه چاتدی.

قاپیدا دوران نوبتچی:

ــ فریده کریمی! ــ دییه چیغیردی:

فریده یوخویا گئتمیش یادگاری یانینداکی فاطمه قاریا ویریب، رئیسین اوطاغینا گئتدی. او، اوطاغا گیره‌ن کیمی چپ قربان یئریندن قالخیب:

ــ بویورون خانم، اگلشین، ــ دییه اونا یئر گوستردی.

ــ مرحمتینیز آرتیق، رئیس! من سیزی ایشیدیره‌م، ــ دییه فریده چوخ متین وضعیتده میزین قارشیسیندا دایاندی.

ــ چوخ گوزه‌ل، خانم! من سیزی چوخ ساخلامایاجاغام، بوشرطله که، ویردیکیم سئواللارا جواب ویره‌سیز.

ــ من سیزی ایشیدیره‌م، آقا رئیس! چالیشارام که، سئواللاریزا جواب ویره‌م.

ــ یاخشی، آدینیز، فامیلینیز و آتانیزین آدی؟

ــ فریده کریمی عسگر قیزی.

ــ ارینیزین آدی نه ایدی؟

ــ مراد.

ـ ملی حکومت دوروْنده نه ایش گورەردی؟
ـ فدائی باشچیسی ایدی.
ـ سیز اونی...
ـ آقا رئیس، باغیشلایین، سوزونوزی کسیرم. آدامی نچه دفعه استنطاقا چکرلر؟ مگر سیز بونلاری بیلمیرسینیز؟ ـ دیه فریده بیر قدر عصبیلشدی. ـ آخی، بیرده گئجەنین بو وقتی نه استنطاق؟
ـ خانم، دیدیم که، سئوآللاریماتئز جواب‌ویرین. من‌سیزدن نه سوروشسام اونا «بلی» دئین. بلی بـو استنطاقدیر. سیزیـن طالعینیزده مندن آسیلیدیر!
ـ من ئوز طالعیمی هچکسله باغلاماق فکرینده دگیلم! ـ دیه فریده آنی اولاراق غضب دولی گوزلرینی چپ قربانا دیکدی.
چپ قربان فریده ایله داهاْ آچیق دانیشماق ایچون حسن آقایا گوز ووردی که، باییرا چیخسین. حسن آقا گتدیکدن سونرا وکیل‌ـ باشی مهربانلیقلا فریده‌یه اوتورماغی تکلیف ایتدی. فریده ینەده آیاق اوسنده دایانمیشدی.
ـ فریده خانم سیز منی باشا دوشورسونوزمی؟
ـ خیر.
ـ خانم، من سیزی گورەن کیمی هوشومی ایتیرمیشم، اینانیز که...
ـ خیر، جناب وکیل باشی، سیزسهو ایدیرسینیز. هوشونوزی یوخ، بلکه باشینیزی ایتیرمیسینیز!
ـ خانم، اونی یقین بیلین که، اگر سیز منیم آرزوملا راضیلاشما‌ـ سانیز کورپەنیزی ایتیرمیش اولاجاقسینیز!
فریده بو آن چپ قربانین گوزلرینده بیر مستلیك ووحشی احتراس قایناديغینی گوردی. او، اوره گینده «کورپەنیزی ایتیرمیش اولاجاقسینیز»ـ سوزلرینی بیر نچه دفعه تـکرار ایتدی. بیردن دلی کیمی بر کدن چیغیردی:

- یوخ، یوخ، هئچکس اونی منیم الیمدن آلا بیلمز؟
- لاکن بو قورخولی یول، بو سویوق اونی سیزدن آلا بیلر.
- سیز سویوقدان ئوزونوزی قوروسانیز بویوك ایشدیر.
- فریده خانم، گلین حجت ایتمه‌یین، ئوزونوزه، کورپه‌نیزه یازیغینیز گلسین، - دیه چپ قربان میزین آرخاسیندان دوروب یاواش - یاواش فریده‌یه طرف گلدی. او، ایندی یقین ایتمیشدی که، خوشلوقلا فریده‌دن هئچ نه چیخمایاجاقدیر. اونا گوره‌ده اونونلا باشقا جور دانیشماق ایسته‌ییردی. فریده چپ قربانین ایره‌لیله‌دیگینی گوره‌رك، بیر آددیم گری چکیلدی. وکیلباشینین قیسا، قالین قاشلارینین آلتیندان ایشیلدایان قییق گوزلرینده وحشی احتراص قیغیلجیمی جوشوردی، آجیغیندان زنجیر گمیره‌ن چپ قربانین قارا اوزونده کی شیریملار تیتره‌ییردی. او، حیله گرجه‌سینه یالواریجی بیر سیما آلاراق:
- فریده خانم، عزیزیم، هئچ اولمازسا بیر بوسه، - دیه اونی قوجاقلاماق ایسته‌دی.
فریده چپ قربانی سینه‌سیندن ایته‌له‌ییب قاپیا طرف قاچدی. وکیل باشی گوزلنیلمه‌دن ایته‌لندیگی ایچون، دالی اوسته یئره سریلدی. بو وقت حسن آقا ایچری گیریب، قاپیا طرف قاچان فریده‌نی قوجاقلادی.
فریده اوجادان؟
- آلچاقلار! - دیه چیغیریب یولداشلارینی هارایا چاغیردی.
بوتون پست بیر - بیرینه‌دگدی. سور گونه گئدنلر فریده‌نین قیشقیریغینی ایشیده‌رك، اوطاغین قاپیسینا هجوم چکیب، اونون گری قایتاریلماسینی طلب ایتدیلر. بو بیری اوطاقدا ایسه، حسن آقا ایله چپ قربان فریده‌یه طرف هجوم چکیر و اونا یاخینلاشماق ایسته‌ینده فریده الینه کئچه‌نی اونلارا آتیر، ئوزونی مدافعه ایدیردی. بو وقت رئیسین اوطاغیندا کی لامپا قیریلدی، قارانلیق اولدوغی ایچون فریده

قاپیا قاچیب، بو وحشیلرین الیندن یاخا قورتارا بیلدی. پولادعمی اونی قاپیدا قوجاقلایاراق اوطاغا سالدی. او:

ـ قیزیم، بو امنیه‌لرین الیندن جانا گلدیك: نه قدر چالیشدیمسا بابیرا چیخماغا قویمادیلار، آخی بیز الی بوش، اونلار کسرله! عیبی یوخدور، وقت گلر عوضینی چیخاریق! ـ دیدی.

بوتون سور گونه گئده‌نلر فریده‌نین باشینا ییغیشمیشدی و اونون بدنی حرصیندن اسیردی، فریده‌نین گوزلری یاشارمیشدی. آغارمیش اوزونده ضربه‌دن و دیشلنمکدن قیزارمیش یئرلر آیدین گورونوردی.

گئجه یاریدان کئچمیشدی. هامی یورغونلوغی، درد و کدری بیر آنلیغا اونوداراق یاتمیشدی. فریده بو فاجعه‌لی حادثه‌نی اونودا بیلمیردی. او، بیرینجی دفعه ایدی که، بئله بیر حادثه ایله اوزـ اوزه گلیردی. هله قاباقدا اونی اوزون سور گون یوللاری و دوزولمز حبس دوشرگه‌لری گوزله‌ییردی، یادگاری قالین یون شالا بورویه‌رك ایستی قوجاغینا سیخان فریده، بیر آنلیغا گوزلرینی یومدی. او، عمرونده بیرینجی دفعه ایدی که، بو جور تحقیر اولونوردی. بونا گوره‌ده فریده‌نین جانینا سویوق بیر تر گلدی. هامی یاتمیشدی. لاکن فریده‌نین گوزونه چیمیر گئتمیردی. او درین فکر بورولغانینا جوموب قالمیشدی. فریده بو فکرلر ایچریسینده ئوز حیات کتابینین بوتون صحیفه‌لرینی ورقله‌دی، ـ اوشاقلیغی، آغیر مکتب حیاتی، گنجلیگی، مرادلا کئچیردیگی سئوگی ماجراسی بیر لنت کیمی اونون گوزلرینین قاباغیندان کئچدی.

... مرادلا فریده گیل همکووشن ایدیلر. اونلار اوشاقلیغینی، گنجلیکلرینی چوخ وقت بیر یئرده کئچیرمیشدیلر. اونلار هر گون گوروشر، صحبت ایدر، اوینایب، گولوب آیریلاردیلار. لاکن بیر قدر یاشا دولدوقدان سونرا بو گوروش آزالمیش، هردن بیر

واستلاشدىقدا بیر-بیرلرینی معنالی-معنالی سوزسه‌لرده سئوگیلرینی آچمامیشدیلار.

یای گونلریندن بیری ایدی. ایکیندی چاغی خرمنلرده قوپولان سماوارلارین ضعیف توستی‌سی ساکت هوادا ایلان کیمی بورولوردی. مراد آرخاسی فریدگیلین خرمنینه طرف اوتوروب چای ایچیردی. بو زمان فریده‌نین باباقدان دالیسینجا دوشوب قوودوغی خاللی کپه‌نك گلیب مرادین چیگنینه قوندی. چای سفره‌سینین باشینا ییغیشانلار هامیسی گولدولر، فریده اوتاناراق دونوب گری قاچدی. مراد چیگنینه قونموش کپه‌نگی توتاراق، آپاریب فریده‌یه ویردیکده:

- فریده، گورورسنمی، سنین قوشون منیم اوستومه قونور،- دیدی.

- فریده اوتاندیغیندان باشینی آشاغی سالدی. مراد کپه‌نگی فریده‌یه ویره‌رکن، فرصتدن استفاده ایدیب:

- فریده، گئجه هامی یاتاندان سونرا «آغ کهریزین» باشینا گل،- دیدی.

بئله‌لیکله، بو گوندن اعتباراً اونلار بوتون خرمن وقتی «آغ کهریزین» باشیندا گئجه‌لر گیزلینجه گوروشوردولر و بو کهریزین سویی قدر صاف بیر سئوگی ایله یاشاماغا باشلادیلار.

مرادین اوشاقلیقدان آتا و آناسی ئولدوگی ایچون او، خالاسینین حمایه‌سینده یاشاییردی. فریده ایسه آناسی وفات ایتدیگی ایچون آتاسیله بیر یئرده اولوردی.

بو ایکی گنجین سئوگی ماجراسیندان بیر نئچه ایل گئچدی. ۱۳۲۴-نجی ایلین اوللرینده بو ایکی گنج ئوز اولدوزلارینی بیرلشدیریب، کاسب، لاکن صمیمی بیر عائله قوردولار. همین ایلین آذر آییندا بوتون زحمتکش عائله‌لرین یوخسول داخمالارینا «۲۱ آذر» نهضتینین شفقلری دوشدوگی کیمی، مرادین‌دا کیچیك پنجره‌سیندن انقلابین سعادت نوری ایچری سوزولدی. مراد فدائی

باشچیسی اولدی، فریده ایسه قادینلار تشکیلاتیندا مسئول بیر وظیفه داشیدی.

۱۳۲۵-نجی ایلده مرادین عائله‌سینده یئنی بیر اولدوز پارلادی. اونون اوغلی اولدی، آدینی یادگار قویدولار، چونکه مراد همیشه دیه‌ردی: «اوغلوم اولسا اونا آتامین آدینی قویاجاغام».

لاکن، یادگاربوینی‌خوشبخت حیاتدان و مراددان فریده‌یه آنجاق بیریادگار اولاراق قالدی. ایران ارتجاع قوشونلاری بیر تالانچی کیمی مرنده‌ده سوخولدولار. بیر چوخ عائله‌لرین عمر بوداغیندان بیر و یا بیر نچه یارپاق دوشدوگی کیمی، مرادین، فریده‌نین و یادگارین خوشبخت یاشادیقلاری بو کیچیک عائله‌دن‌ده خزان بیر یارپاق آپاردی. فریده بو فکر ایچریسینده دهشتلی بیر صحنه‌نی‌ده خاطرلادی.

... بو دور، مرندین مرکزینده دار آغاجی قورولموشدور. سئل کیمی آخیشیب گلن جماعتین قاباغینی شاهنشاه قوشونونون جرگه ایله دوزولموش سلاحلی عسگرلری زورلا ساخلاییر. دار آغاجینین آلتیندا جوان، هوندور بویلی، قاراپانیز بیر اوغلان دورموشدور. اونون شفق دولی گوزلری کیمی ایسه آختاریر. فریده ازدحام ایچریسینده لاپ قاباقدا دایانمیشدیر. او، بو میداندا سون دفعه ارینین- مرادین غضب دولی اوزونه، انتظار دولی گوزلرینه باخدیقجا قوجاغیندا کی یادگاری یوخاری قالدیراراق اونا گوستریر، آغلاییردی:

- مراد، عزیزیم، بیز همیشه سنینله‌ییک!-دیه چیغیریردی.

دار آغاجینین آلتیندا داغ کیمی دایانان مراد فریده‌یه طرف باخیب میداندا کیلارا مراجعتله:

- یولداشلار، بو شرفلی ئولوم منی قورخوتمور. چونکه من آزادلیق یولوندا، خلقیمیزین سعادتی اوغروندا ئولورم!

دریانین سینه‌سیندن قوپوب گلن جوشغون دالغالار کیمی قاینایان ازدحامدان، محبوسون بو سوزلرینه:

ـ سن ئولمه‌یه‌جکسن! بیز سنین یولونی دوام ایتدیره‌جه‌ییک!ـ سوزلری‌ده علاوه اولور.

خلقین غضب و هیجانیندان قورخویا دوشن شاهنشاه افسری محبوسون سسینی بوغماق ایچون جلادا اشاره ایدیر. جلاد قنفی دارتار کن مراد سون دفعه اولاراق چیغیریر:

ـ الوداع یولداشلار!... فریده، یادگار!... یاشاسین آزادلیق!...

بوسوزلر سانکی ایندی‌ده فریده‌نین قولاغیندا مسلسلی تکرار اولوردی. او، فکریندن سرسام حالدا آییلاراق یادگاری برک‌ـبرک سینه‌سینه باسدی. فریده بو آن اوشاغین نه ایسه سویودوغونی، بومبوز اولدوغونی حس ایتدی. دوغرودان‌دا یادگار بومبوز اولموشدی. وکیل باشی گئجه یاریسی اوشودوگی ایچون نوبتچی امنیه‌دن یورغان ایسته‌میشدی. اودا سور گونه گئده‌نلرین چوخونی گزدیکدن سونراه فریده‌نین برک فکره گئتمه‌سیندن، مور گولمه‌سیندن استفاده ایده‌رک یادگارین اوستونده‌کی شالی چکیب آپارمیشدی.

سحر یاواش‌ـیاواش آچیلیردی، گئجه‌دن اسن برک کولک هله‌ده دوام ایدیردی. گئجه بوتون آرزولاری بوشا چیخان وکیل باشی سحر ایت کیمی هامینی قاپیردی. او، قاپیدا دوران نوبتچی‌یه باغیردی:

ـ گده نه ئولوشگه‌میسن!؟ خبردار دور! سور گونه گئده‌نلره خبر ویرکه، حاضرلاشسینلار.

آرتیق سحر آچیلماسینا باخمایاراق، شدتلی قاردان و چووغوندان هوا گوندوزدن چوخ آخشامی خاطرلادیردی. بو گناهسیز عائله‌لر سور گونه گئتمه‌میشدن سونرادا یولدا او قدر سویولموشدولارکه، اونلارین چیگینلرینه آتدیغی، یاخود اللرینده توتدوغی باغلاما و هیبه‌دن باشقا بیر شئیلری قالمامیشدی.

امنیه‌لر و کیل باشینین امریله سور گونه گئده‌نلری پستون قاباغیندا کی کیچیك میدانچایا ییغاراق یولا حاضرلاییردیلار. چپ قربان سـویوغون، قورخوسوندان باباغینین قولاقلارینی سالالامیش و بویونلوغونی قالدیردیغی شینئلینین اوستوندن شال باغلامیشدی. بو گون اودا بو قورخولی سفر حقینده دوشونوردی. آنجاق چپ قربان تاپشیریق آلمیشدی که، هر نجه اولورسا-اولسون بو گون یامدا اولمالی و سور گونه گئده‌نلری قطارا چاتدیرمالیدیر. اگر اونون الینده امکان اولسایدی، بو بوراندا پیاده اوزون بیر یولی گئتمزدی.

پولاد عمی بو قورخولی یولی پیاده گئده‌جکلرینی ایشیدنده چوخ غضبلندی. او، و کیل باشییا یاخینلاشاراق سوروشدی:

ـ آقا، دیه‌سن بو جماعتی پیاده آپارماق فکرینده‌سینیز؟

ـ بلی، پیادا گئده‌جه‌یك. جماعت مندن آرتیق دگیل که...

ـ جناب و کیل باشی، هئچ اولماسا بو اوشاقلارا رحمینیز گلسین. آخی بو چووغوندا نجه گئتمك اولار؟

ـ چوخ دانیشما، آنجاق ئوزونه یازیغین گلسین. چوخ دانیشارسان سنی یاما قدر آیاقیالین آپارتدیراراوام!

پولاد عمی آغارمیش قالین قاشلارینین آلتینداکی غضبلی گوزلرینی و کیل باشییا تیکه‌رەك، دیه‌جگی سوزلری بوغازیندا بوغدی.

حرکت امری ویریلدی. دیزه قدر یاغمیش قاری تاپدالایا-تاپدالایا چوخ چتینلیکله ایره‌لیله‌یرین بو دسته‌نین قاباغیندا ایکی امنیه، ساغ و سولوندا دورد امنیه، لاپ آرخادا ایسه و کیلباشی گلیردی. اونلار کوللی ستانسیاسیندان بیر کیلومتر آرالانیب، قارا بورونموش تپه‌لرین دوشونه چاتارکن شدتله اسن کولك داهادا طغیانا قالخدی. اونلار هردن بیر دره‌یه دوشوب چیخیر، سوروشه‌رەك ییخیلماق ایسته‌ینده یولداشیندان یاپیشیر و بیر تهر آددیملاییردیلار. امنیه‌لر یاما تئز چاتماق ایسته‌دیکلری ایچون اللرینده‌کی تفنگین قوندا غیله گری

قالانلاری ووروب ایره‌لی ایته‌له‌ییردیلر. فریده خسته‌لنمیش کوربه‌سینی پولاد عمینین ویردیگی سیریقلیا تیکه‌ره‌ك برك-برك سینه‌سینه سیخیب دسته‌نین لاپ آخرینده آددیملاییردی. قاباقدان اسن کولك فریده‌یه مانع اولور، سووورولدوغی قاری اونون گوزلرینه دولدورور و چارقاتین آلتیندان چیخان ساچلارینی داغیدیردی. یادگاردا بو چتین یولدا بو گون اونا آغیر بیر یوك اولموشدی. فریده آغیر آددیملارلا ایره‌لیله‌ییر، بعضاً دایانیب آغیر نفس آلیر و بیر قدر دینجلمك ایسته‌دیکده، وکیل باشی تفنگینین قونداغیله اونی ایته‌له‌ییردی. فریده گئتدیکجه گوجدن دوشور، دسته‌یه چاتا بیلمیر، دالدا قالیردی. اوشاق اونی یامان دیلدن سالیردی. بو آرا گری‌یه دونوب فریده‌نی قار پرده‌لرینین آرخاسیندا گوره بیلمه‌ین یولداشلاری، خصوصیله پولاد عمی دسته‌دن آیریلیب فریده‌نین هارایینا چاتماق ایستر کن قیراقدا دایانمیش امنیه‌لر تفنگین سرنیزه‌سینی اونا گوستریر و قاباقا گئتمه‌سینی اشاره ایدیردیلر. بئله‌لیکله، هئچکس کومك الینی فریده‌یه اوزادا بیلمیر، امنیه‌لر ایسه وکیلباشی ایله اونون قصداً گری قالدیغینی فکرله‌شیردیلر.

شاختا یادگارین اینجه دوداقلارینی یارپاق کیمی گوگرتمیش، بدنینی بوز کیمی سویوتموشدی. کورپه قیریق-قیریق زاریییردی. فریده‌نین گوزلریندن آخان یاش شاختادان یاناقلاریندا دونور و اورادا دایانا بیلمه‌ییب ئیره دوشوردی. او گری‌یه دونوب وکیلباشییا باخدی. فریده‌نین گوزلرینده‌کی هیجان بیر اود کیمی چپ قربانین اوره‌گینه صانجیلدی. چونکه ئوز اولادینین ئولوموني ئوز گوزلریله گورن بیر آنانین باخیشلاریندا‌کی معنا و انتقام حسلری داها دهشتلی اولور.. وکیل‌باشی تفنگین قونداغی ایله بیرده فریده‌نین بویرونه باساراق:

— هه، نه قانلی — قانلی باخیرسان قاباغا ئیری! — دیدی.

فریده یرینده‌جه دونوب قالمیشدی. چونکه یادگار اونون قوجاغیندا گئتدیکجه سوزالیر، جان‌ویریردی. اونا بئله گلیردی که، آرتیق مرادین

اونا تاپشیردیغی یادگار یوخدور. یادگار بیر قوش کیمی آناسینین قوجاغیندان اوچوب اوزاقلارا گئتمیشدیر. او، بیرداها اوغلونون اوزونی گورمیه‌جکدیر. او، بوتون بو فلاکتلرین کوکونی موجود قورولوشدا و بو، قورولوشون مدافعه‌چیلری اولان آلچاق مأمورلاردا اولدوغونی ایندی داها آرتیق حس ایتدی. فریده‌ده بئله بیر فکر عمله گلدی که، گئجه اونون ناموسونا تجاوز ایتمك ایسته‌ین بو آلچاق و کیل‌باشی، اونون اوینی الیندن آلمیش، ایندی اوغلونی‌داگوزلری قاباغیندا ئولدورموشدور. فریده یادگاری یئره قویاراق باباقدان گوزلرینی اونا زیلله‌ین و کیل‌باشینین اوستونه آتیلدی. و کیل‌باشی گوزلنیلمه‌دن اوستونه آتیلمیش فریده‌نین ایلك ضربه‌سیندن دایانا بیلمه‌ییب ییخیلدی. اونلار تپه‌دن دیغیرلانیب آشاغیداکی جولایا دوشدولر. فریده چپ قربانین تفنگینی الیندن قاپیب آلدی و قونداغی ایله اونون تپه‌سینه بیر-ایکی ضربه ایندیردی. و کیل‌باشی آلدیغی ضربه‌دن هوشونی ایتیردی. فریده انتقام اللرینی و کیل‌باشینین بوغازینا گئچیردی. بوایکی بیر-بیرینه دشمن آدامین بوغوق سسلری و هنیرتیلری کولگه قاریشاراق گری‌یه، اوزاقلارا گئدیردی. بودهشتلی دوگوش سنگرینده ایکی قوه: خیرله، شر، گوندوزله گئجه، آزادلیقلا اسارت و نهایت فریده ایله چپ قربان اوز-اوزه گلمیشدی. فریده پلنگ کیمی بوتون گوجونی بیلکلرینده توپلاییردی. اونون گوزلرینین قاباغیندا دهشتلی بیر سیما جانلانیردی. طاقتدن دوشموش و کیل‌باشینین گوزلری حدقه‌دن چیخمیش، اوزونده کی قیریشیقلار داها درینه دوشموش دوداقلاری و بوتون صفتی قاپقارا اولموشدی. دیمك، او، غضبلی بیر پلنگین پنجه‌سینده دیدیلیب پارچالانمیش و محو اولموشدی. فریده عمرونده ایلك دفعه‌ایدی که، دهشتلی بیر ئولومون شاهدی اولوردی. محض بونا گوره ده، اونون سرعتله دوگونن اوره‌گینه بیرقورخی و گوزلرینه قاطی بیر قارانلیق چوکدی. فریده آلدیغی بو انتقامین دهشتیندن سارسیلدی و بیرآن باشی هرلندی، آیاق اوسته دورا بیلمه‌ییب سنده‌لدی. لاکن

بو وقت مراد و اوغلی گوزلری قارشیسیندا دایاندی. فریده اوغلونی خاطرلاتجاق جلد آیاغا قالخیب یادگارا طرف قاچدی. تپه‌نین دوشونده دوشوب قالمیش یادگارین آغلاماق سسینی ایشیده‌رکن سئوینجیندن آز قالا ییخیلدی. اوغلونون ساغ قالدیغینی گوره‌ن فریده‌نین:
ــ یادگار! اوغلوم! ــ دیه چیغیرماسی بیر آنلیغا بوتون اطرفا یاییلدی. آنانین اوره‌گیندن قوپان بوسس سانکی بایاقدان هجوم چکن کولگین قارشیسینی آلدی. بوتون اطرافی بوروین قارانلیق بیرقدر چکیلدی. فریده هوندور بیر تپه‌یه‌چیخدی، ایندی یادگاری باغرینا باسمیش فریده‌نین دوردوغی تپه‌دن کوللی کندی، اوندان آشاغیدا ایسه مرندقصبه‌سی گو- رونوردی. فریده تپه‌نین اوستونده دایانیب سون دفعه ئوز دوغما اتلینی، ئوز وطنینی سیر ایتدی. آغ پرده‌یه بورونموش مرند، قوجاغیندا یاشا دولدوغی بو قصبه، تك ـ توك آغاریب سئچیلن ایولر و داملارین باجا- لاریندان بورولاراق گوگه یوکسلن توستولر اونا نه‌قدرده دوغما گلیر- دی. ئوز وطنیله آخرینجی‌دفعه وداعلاشدیغی ایچون، فریده‌نین گوزلریندن یاش آخیردی. لاکن بو حسرت دولی گوزلرده بیر امیدوارایدی. فریده ایکی یولون آیریجیندا قالمیشدی. او، گری‌یه دونه بیلمزدی. فریده یادگاری اللری اوستده یوخاری قالدیراراق:
ــ الوداع دوغما مرند! الوداع آنا وطن! بیز اوزاقلارا گئتسك‌ده، سور گونلره گوندریلسك‌ده، همیشه سنین عشقینله یاشایاجاغیق! بیز هارادا اولساق سون‌داملا قانیمیزا قدر سنین اوغروندا ووروشوب، ینه‌ده سنین دوغما قوجاغینا قاییداجاغیق! الوداع آنا یوردم! ــ دییب باشقا بیر سمته اوز قویدی.

محمد داداش زاده

محمد داداش‌زاده ۱۳۰۶-نجی ایلده تبریز شهرینده اورتاباب بیر عائله‌ده آنادان اولموشدور. داداش زاده ۱۳۲۵-نجی ایلدن آذربایجان‌دموکرات فرقه‌سینین عضویدیر. او، ۱۳۳۱-نجی ایلدن اعتبارا بدیعی یارادیجیلیغا باشلامیشدیر.

م. داداش زاده‌نین «رشید» و «صبح‌ایشیغیندا» حکایه‌لری ادبی‌مجموعه‌لرده نشر ایدیلمیش و «آیریلیق» آدلی پووه‌ستی چاپدان چیخمیشدیر.

صبح ایشیغیندا

پروانه پنجره قاباغیندا اوتوروب الینده نه‌ایسه تیکیردی. سحر یئلی چوللردن گل - چیچك عطرینی شهره یاییردی. افقده گورونن بولوتلار یاواش - یاواش قیزاریردی. پروانه بیرآن دایانیب نظرینی افقه‌تیکدی. خیال اونی اوزاقلارا آپاردی، کئچمیش حیاتی بیر - بیرینین آردینجا گوزلری ئونوندن کچیردی. اوشاقلیق دوری، مکتب حیاتی... بیر گون سحر معلم صنفه گیریب، سلاملاشدیقدان سونرا دیمیشدی: اوشاقلار بو گوندن سیز ئوز آنا دیلینیزده اوخویاجاقسینیز بو امکانی‌بیزه ئوزحکومتیمیز - ملی‌حکومتیمیز ویریب... سونرا آجی خاطره‌لر پروانه‌نین سیماسینی کدرلندیردی. او، ملی‌حکومتدن سونراکی دوری، آتاسینین توتولماسی، بیر ایل سونرا قارداشینین توتولماسی، بیر نچه آیدان‌سونرا آتاسینین ئولومونی خاطرلاییر. نهایت، قارداشی توتولمازدان بیرنچه آی اول دوستی آیدینلا پروانه‌نی تانیش ایتمه‌سی، بونونلادا اونون حیاتیندا ینی بیر مرحله‌نین باشلانماسی نظریندن ئوتوب کچیردی. ایکی ایله یاخین اولاردی که، آیدینلا پروانه تانیش ایدی. ایلك آندا آیدینلا اونون آراسیندا ساده بیر تانیشلیق، صمیمی بیر دوستلوق وار ایدی. آنجاق زمان کچدیکجه پروانه اونی گورمگه تله‌سیر و همیشه کینین‌عکسینه اولاراق اونونلا دانیشارکن توتولور، بعضاًده سوزونی چاشدیریردی.

دورد ایله یاخین اولاردی که، پروانه‌نین آتاسی توتولموشدور. او، ایوده درزیلیك ایدیر و کچیك قارداشی ائلدارلا بیرلیکده یاشاییردی.

قارداشی توتولاندان سونرا پروانه گیزلی کمیته‌ده قارداشینی عوض ایتمکه بوتون وارلیغی ایله چالیشیردی. بو مدتده او آیدینلا داها یاخینلاشیردی، او همیشه چالیشیردی که، ان چتین دقیقه‌لری بئله آیدیندن آیریلماسین. ان قورخولی تاپشیریقلارا آیدینلا گئدنده قورخی اونا تمامیله یاد گورونوردی.

آغیر مبارزه گونلرینین چتینلیگی واوزون مدت بیرگه ایش نتیجه‌سینده پروانه‌نین آیدینا بسله‌دیگی حرمت یاواش - یاواش محبته چئوریلیردی. پروانه آیدینین حرکتیندن حس ایدیردی که، آیدین‌دا اونی سئویر. «بس نه ایچون سوسور؟» پروانه بوفکرده‌ایکن گورولایان - ئولوم! - ینه‌ده ئولوم! - دیه پروانه پنجره‌نین بیرطرفینی ئورته‌ره‌ك آیاغا قالخدی. بو سس ایران قوشونلارینین تبریزه سوخولدوقلاری گوندن تئز - تئز ایشیدیلیردی. طبل گورلایارکن آتا، قارداش، باجی و سئوگیلی‌لری زندانلاردا اولان یوزلرله آداملارین اوره‌ك چیرپینتیلاری آرتیردی. هامی بیلیردی که، کیملری ایسه ینه آساجاقلار.

پروانه گیلین ایولری گلستان باغی قاباغینداکی دار آغاجلاری قویولان میدانچایا یاخین ایدی. او، همیشه اعدام وقتلری میدانچایا گلیردی. ایندی‌ده او، ایودن چیخیب دار آغاجلاری قویولان یئره گلدی. میدانچادا دورد دار آغاجی قورولموشدی. گون تزه‌جه چیخمیشدی. دورد آدام آرتیق آسیلمیشدی.

- بوراخین منی، بوراخین، من ئوز الیمله بو جلادلاردان بالامین انتقامینی آلاجاغام - دیه قوجا بیر قادینی دار آغاجلارینا یاخینلاشماغا قویمایان پولیس و سربازلارا طرف یوگورمك ایسته‌ییردی. پروانه اونون قولوندان یاپیشدی.

- صبر ائله آناجان تئزلیکله بو جلادلارلا حسابلاشاریق - دیه پروانه آسیلانلاری نظردن کچیردی. بیردن:

– آتاجان! دیبه قیشقیردی.

کین و نفرتله دولی اولان گوزلر سونگی گوجونه جماعتین قارشیسینی ساخلایانلارا تیکیلمیشدی. جمعیت آراسیندان بیر نفر اوجادان دیدی:

– بو دار آغاجلاری بیزی قورخوتمایاجاق. دار آغاجلاری بیزی قطعی مبارزه‌یه چاغیریر.

باشقا بیر سس:

– یاددا ساخلایین بو دار آغاجلارینین ایپلری تئزلیکله ئوز بوغازلارینیزا کچه‌جك.

پولیس و سربازلار جماعتی تفنگ قونداغی ایله دار آغاجلاریندان اوزاقلاشدیریردیلار. لاکن جماعت دار آغاجلاریندان آسیلمیش وطن قهرمانلاریندان بو تئزلیکله آیریلماق ایستمیردی. آسیلانلاردان بیری پروانه‌نین آتاسی قهرمان ایدی. قهرمان وقتیله ایران قوشونوندا خدمت ایتمیش سونرالار فرقه‌یه داخل اولوب ئوز دوغما خلقینه خدمت ایتمیش، ملی قوشوندا خلقی ایچون چالیشمیشدی. خلقینه خدمت ایتدیگی ایچون‌ده او، آسیلمیشدی.

۲

ساعت ۱۲ ایدی. بیر ساعته یاخین اولاردی که، ستارخان خیابانیندان پولیس اداره‌سینه دونن یولون تینینده چادرایا بورونموش اورتا بویلی بیر قیز قاراشین، چاتماقاش، هوندور بوی بیر اوغلانلا دایانیب نه ایسه یاواش-یاواش صحبت ایدیردیلر. بعضاً اونلارین یانیندان یاواش آددیملارلا ئوتنلرین دقتینی جلب ایتمه‌مك ایچون بو سوزلری اوجادان تکرار ایدیردیلر:

– یول اورتاسیندا دایانماق یاخشی دگیل، آنان گلمه‌دی گئده‌ك...

– یوخ، مطلق گلمه‌لیدیر، من بازارا اونسوز گئتمه‌رم.

بو سوزلری ایشیده‌نلر اونلارین دایانماسینا اهمیت ویرمه‌دن ئوتوب کچیردیلر. زنداندان پولیس اداره‌سینه استنطاق ایچون گتیریلمیش محبوسلارین چیخماسینی گوره‌ن اوغلان:

- پروانه تئز اول، اوشاقلارا خبر ویرکه، محبوسلاری زندانا قایتاریرلار. منیم اشاره‌می گوزله‌سینلر-دییه قیزدان آیریلدی.

پولیس اداره‌سینه استنطاقا گتیریلمیش و اورادان پولیس اداره‌سیله دیوار-دیواره اولان استنطاق اورقانینا آپاریلان ۹ نفر محبوس دولت علیهینه تبلیغات آپاردیقلاری ایچون توتولموشلار. لاکن خفیه اداره‌سینین الینده هئچ بیر اساسلی مدرك یوخ ایدی. آنجاق خفیه اداره‌سی نجه اولورسا اولسون بو آداملاری یوخ ایتمك فكرینده ایدی. بوتون ایل مدتینده بیر سیرا ساختا سندلر دوزه‌لدیب بو گونكی استنطاقدان سونرا اونلاری حربی محكمه‌نین سرانجامینا ویرمیشلر. بونا گوره‌ده محبوسلاری گوجلی نظارت آلتیندا ساخلاییردیلار. محبوسلارین اللری دالدان باغلانمیشدی. اونلار باشلارینی دیك توتاراق متین آدیملارلا ایره‌لیله‌ییردیلر. یولون اوتای بوتاییندا توپلاشمیش آداملار بیر-بیرینی ایته‌له‌یه‌ره‌ك محبوسلارا تماشا ایدیردیلر.

- دموكراتلاردی!..

- هه دوغرودور باخ، او ایكیسینی یاخشی تانیرام. ملی حكومت زمانی بیزیم اداره‌نی یوخلاماغا گلمیشدیلر. جانیم ایچون بئله یاخشی آداملاری من عمرومده گورمه‌میشدیم.

- باخ، او اورتادا كینی تانیمیرسان، نمایشلرده نطق ایده‌ردی.

یولون هر ایكی طرفیندن محبوسلارلا آیاقلاشان بیر نجه آدام تئز-تئز اطرافا بویلانیردی. اونلاردان ایكیسی یاواشجادان صحبت ایده-ایده گئدیردی.

- جانیم، وقت كچیر، محبوسلار زندانا یاخینلاشیرلار، جلسه‌ده بیر خبر یوخدور.

ــ منه بئله گلیر که، سربازلارین گلمه‌سی ایشی داياندیریب یوخسا آیدین چوخدان اشاره ویرمیشدی.

ــ سرباز گلمه‌سین، لاپ سربازین باباسی گلسین. اونلاری بو گون قورتارمالیییق.

ــ هاه ــ هاه ــ ها گده تك آیاق من ئولوم او قاباقدا گئده‌نین بیر تهر ــ توهرونه باخ. اللری باغلی گورنه بوینونی دوز توتوب گئدیر. ملی حکومت زمانی آز قالمیشدی منی گولله‌ده. شاهنشاه قوشونی بیرآز یوبانسایدی من ئولموشدوم. کوپك اوغلی دییردی، لوطی‌لارین هامیسینی گولله‌ده‌جگم. داها بیلمیر که، بو مملکتده لوطی اولماسان پئیسربوه دو که‌ ــ دو که زندانا سالارلار.

ــ احمد داش، نه گوزه‌ل سوز دیدین هاهاها... باهو، احمد داش پروانه خانم!

ــ هانی، گده هانی؟

تك آیاق الیله یولون او بیری طرفینده گئده‌ن پروانه‌نی گوستردی.

ــ اوها داش.

ــ گده گوزدن قویما، گئده‌ك دالیسیجا، بو گون گرك اوندان قطعی بیر جواب آلام ــ دیبه بوغ احمد تك آیاقلا بیرلیکده آدام-لاری ایته‌له‌یه ــ ایته‌له‌یه یولون او بیری طرفینه کچدیلر. پروانه محبوس-لارین قاچیریلاجاق کوچه‌دن کچدیکلرینی گوروب، باش ویره‌جك حادثه ایچون ئوزونی تاملیه توپلامیشدی. محبوسلار ایسه کوچه‌نی کچیب زندانا گئده‌ن یولا دوندولر. آنجاق هئچ بیر حادثه باش ویرمه‌دی. پروانه یواش آددیملارلا محبوسلارین دالینجا گئدیردی. بیردن قاباقدان گلن یولداشلارینداڼ بیرینی گوروب اونا طرف گئتدی.

او دایانمادان:

ــ ایشیمیز باش توتمادی ــ دیبه پروانه‌نین یانیندان کچدی.

پروانه فکرلی حالدا ایولرینه طرف قایتدی. آوه محبوسلارین نه ایچون قاچیریلماماسینی دوشونهرهك فکرلی حالدا یوش آددیملارلا ایرهلیلهییردی.

ـ خانم، باشیوا دولانیم، قربانین اولوم، بس منه نه جواب ویریرسن ـ دییه، بوغ احمدین اونا مراجعت ایتمهسی اونی فکریندن آییردی. پروانه اونا طرف دونمهدن اونون سسیندن کیم اولدوغونی تانیدی و اونا باخمادان آددیملارینی یئکینلتدی.

ـ هه، قادان آلیم، بس نییه جواب ویرمیرسن؟ دیلیوه قربان، هئچ اولماسا بیر دیللن گوزهل قیز انصافدا یاخشی شئیدیر. آدام قاپیسینا گلن گدانی بوش یولا سالسادا اونی شیرین دیل ایله یولا سالار.

پروانه اونون سوزلرینه اهمیت ویرمهدن یولونا دوام ایدیردی.

ـ یاخشیدا خانم، نه دییرم که، جواب ویرمهییندهده. انجاق اونی بیلین که، بو محلهده منیم نظریم کیمین اوستونده اولماسا، او بورادا باش دولاندیرا بیلمز.

بو آندا اونلارین دالینجا گلن تك آیاق عسکر بر کدن ایکی دقعه ئوسکوردی. بو، بوغ احمدین دالی باخماسی ایچون بیر اشاره ایدی. بوغ احمد اشارهنی ایشیدیب دالی باخار کن کوچهنین باشیندان گلن آیدینی تانیدی.

ـ گده، تك آیاق، گل دالیمجا عیب ایتمز. یئری گلدر خانملا حسابلاشاریق ـ دییه بوغ احمد تك آیاقلا بیرلیکده یئگبن آددیملارلا پروانهنین یانیندان ئوتوب کچدیلر. پروانه بوغ احمدین بئله تئزلیکده اوندان ال چکمهسینی گوروب تعجبلندی. دونوب آرخایا باخار کن، آیدین پروانهنین یانیندا دایاندی.

ـ نه اولوب پروانه، رنگین نییه قاچیب؟

ـ هئچ... بو سارساق قولدورلار ال چکمیزدی...

– بیه بوغ احمد ایدیمی؟
– هه، او ائله بیلیر که، من او دوشوندوگی قیزلاردانام. داها بیلمیر که، من اونی آج آپاریب، سوسوز گتیره‌رم.
یاخشی، جهنم اولسون دی گوروم، بس نه اولدی، نیه اشاره ویره‌دین، نیه بس تاپشیریغی یئرینه یتیرمه‌دیك.
– تشکیلاتین امریله دایاندیریلدی. بیر آزدا گئجیکسه ایدیلر، من اشاره‌نی ویرمیشدیم. آنجاق یاخشی اولدی که، امر دایاندیریلدی. یوخسا بویوك توققوشما اولاجاق ایدی. پولیسلره ۴۰ نفرده سرباز آرتیریلمیشدی. یولداشلارین اللری باغلی ایدی. توققوشما زمانی اونلارا صدمه دگردی.
– یاخشی، بس ایندی نه فکرده‌سینیز؟
– من هئچ ئوزومده بیلمیرم. آخشام اجلاس اولاجاق. بو گون اعلامیه‌لری یازیب قورتارماق لازمدیر. گلدیم سنه دییم که، آخشام اجلاسدان سونرا اسدله برابر گله‌ریك و مسئله‌نی‌ده ئوگره‌شیب سنه دییه‌رم. ایندی ایشیم وار، تله‌سیرم – دییه آیدین پروانه‌دن آیریلدی.

III

گئجه‌دن خیلی گئچمیشدی. اوطاغین بیر طرفینده بالاجا میز اطرفیندا بیر نچه نفر اوتوروب نه ایسه یاواشدان دانیشیردیلار. ایشیکده برك یاغیش یاغیردی. اسن کولك گئتدیکجه شدتلنیر و هردن یاغیش داملالارینی پنجره شیشه‌لرینه وورا‌راق مختلف سسلر چیخاریردی. دانیشانلار یاواش – یاواش سسلرینی اوجالدیردیلار. اطرفدا کیلار پنجره یانیندا اوتورموش آغ ساچلی شخصین دیدیکلرینه دقتله قولاق آسیردیلار.
– کچیره‌جگیمیز صلح طرفدارلاری نمایشینین موفقیتلی کچمه‌سی ایچون بوتون واسطه‌لردن استفاده ایدیب و ایتمکده‌ییك. شب‌نامه و بیاننامه‌لری یایان یولداشلار اولدوقجا یاخشی فعالیت گوستریرلر.
کناردا کیلاردان بیری:

– یولداش تبریزی، دیمك اولار که، بو محرملیك آیی بیزیم ایشیمیز پیس اولمادی. گئجه‌لر کوچه‌لر داها بوش اولمور. مسجدلرده جماعته قاریشاراق آسوده‌لیکله ورقه‌لری یایماق اولور. – دوزدور من ده ائله بو مسئله اوزه‌رینه گلیردیم. بو گونلر گئجه – گوندوز کوچه‌لر داها شولوق اولاجاق. بو گونلرده داها یاخشی استفاده ایتمك اولار.

قاپی یانیندا اوتورموش شخص میزه طرف کچه‌ره‌ك:

– یولداشلار، من بئله فکر ایتمیشم. بیز ٥ متر پارچه‌نی ۲ متر، ۲ متر بولمه‌لی، هر بیرتیبین اوزه‌رینده کچن جلسه نمایش ایچون قبول ایندیگیمیز شعارلاردان یازیب شهرین مرکز کوچه‌لرینده یوللارین اورتاسیندان آساق. بو ایش ایچون بیر نچه یولداش اولجه گوندوز هانسی داملارا چیخماق ممکن اولدوغونی ئوگره‌نسین. گئجه وقتی داملارا چیخیب همین شعارلاری یولون اورتاسیندان آساق.

– یاخشی فکردیر – دیه، تبریزی بیر آز دایانیب علاوه ایتدی: – بوندان باشقا من همین شعارلاردان آسفالت اوزه‌رینه یازیلماسینی‌دا نظرده توتموشام. هر حالدا یولداشلار، بیز بوتون واسطه‌لردن استفاده ایتمه‌لییك، گرك بیزیم تشکیل ویره‌جگیمیز صلح طرفدارلاری نمایشی نه اینکه آذربایجاندا، بلکه، بوتون ایراندا سسلنسین.

بو آندا قاپی ایکی دفعه برك، بیر دفعه یاواش وورولدی. بو، شرطی اشاره ایدی. قاپییا یاخین اولانلاردان بیری قاپینی آچدی. ایچری آیدین و اونونلا برابر، اورتا بویلی بوز پلاشا بورونموش چاتماقاش بیر نفر داخل اولدی.

او: سلام یولداشلار – دیه، قارا پارلاق گوزلریله بیر آندا اوتوراNلاری سوزدی. قاپی قاباغیندا اوتوران پروانه‌نی گوردی و بیر آز دایاناراق پلاشینی چیخاردی. تبریزی تازه گلن شخصی گوستره‌رك:

– یولداشلار، بودا منیم سیزه تعریف ایتدیگیم و بو گونلرده تهراندان گلن یولداش پولاددیر. سونرا پلاشینی آسیب میزین یانیندا

اوتورماق ایچون آیدینین گوستردیگی یئره یاخینلاشان پولاد اوتورانلاری گوستره‌رك:

ــ یولداش پولاد، بونلاردا منه دانیشدیغیم دوستلار، تانیش اولون.

پولاد اطرافیندا کیلارلا بیر ــ بیر ال ویریب تانیش اولدی. پروانه ایله‌ده گوروشدی و اونون الینی بوراخمادان:

ــ خوش گوردوك پروانه، دیدی، سن هارا، بورا هارا؟ آتان نجه‌دیر، ائل اوغلی نه ایشله مشغولدور؟ آنانین کئیفی نجه‌دیر؟ پروانه توتولموش حالدا: ــ ساغ اولون ــ دیه یئرینده اوتوردی.

پولاد اجلاسین گئدیشینه مانع اولماماق ایچون بیر سوز دیمه‌دن گوستردیگی یئرده اوتوردی. پولاد قوشون ایچریسینده فعال ایش آپاردیغی ایچون ۵ ایل بوندان اول ملی حکومت قورولان گون فرقه‌نین تاپشیریغی اوزره تبریزی ترك ایدیب آذربایجاندان گئدن افسرلر ایله بیرلیکده تهرانا گئتمیشدی. بو مدتده تهراندا حزب تودهٔ ایرانین رهبرلیگی آلتیندا ئوز وظیفه‌سینی لازیمنجا یئرینه یتیرمیشدی.

آیدین تبریزیه طرف دونه‌رك:

ــ یولداش تبریزی دوغروسی آز قالمیشدیم بوش قاییدام، من یولداش پولادینی افسر پالتاریندا گوزله‌ییردیم. بیرده گوردوم آغاج یانیندا کپکاسینی گوزی اوسته ایندیرمیش بیر نفر اویان ــ بویانا قدم وورور، اولجه اونا یاخینلاشماغا جرئت ایتمه‌دیم. سونرا دیدیم، بیر یانیندان کچیم، بلکه ویریلن نشانه‌لردن تانیدیم. ائله بیر نجه آددیم قالمیش چراغ ایشیغیندا یاخشی گوردوم و داها جرئتله یاخینلاشدیم. بیلمیرم یولداش تبریزی، سیز منی پولادا نجه تصویر ایتمیسینیز که، من اونا یاخینلاشان کیمی، ئوزی منی تانیدی.

ــ یولداشلار بیلدیگینیز کیمی، بیر نجه گون بوندان اول تهراندان یولداش پولادین تبریزه منتقل اولماسی حقده یولداشلار بیزه معلومات گوندرمیشدیلر. بودور، یولداش پولاد بیزیم سرانجامیمیزدادیر. خوشبختلیکدن

یولداش پولاد ستاددا ایشلمگه تعیین ایدیلیب. دیمك بوندان سونرا قوشون ایچریسینده اولان بوتون ایشلردن خبردار اولاجاغیق ـ دیه تبریزی بیر آز دایانیب علاوه ایتدی.

ـ ایندی کئچك، اساس مسئله‌یه. سون معلوماتا گوره حربی محکمه ئوز ایشینی قورتارماق اوزره‌دیر. جلسه رسمی اعلان ایدیلمه‌میش حربی محکمه‌نین قراری بئله‌دیر: یولداشلاردان دوردی اعدام، بشی ایسه ابدی حبسه محکوم ایدیلمیشدیر.

ـ دوغرودور ـ دیه پولاد تصدیق ایتدی.

ـ حربی محکمه بئله قراره گلمك خیالینداديرو همچنین ستاد رئیسینین خصوصی تاپشیریغی اوزره قرار اعلان ایدیلن گون حیاتا کچیریلمه‌لیدیر. ابدی حبسه محکوم ایدیلنلر ایسه درحال تبریزدن گئجه وقتی چیخاریلاجاقدیر. حربی محکمه‌یه ویریلمیش یولداشلار شخصاً ستاد رئیسینین سرانجامینداديرلار.

ـ بلی، بیزه معلومدور که، ستاد رئیسینین مستقیماً ئوزی بو ایشله مشغولدی. آنجاق یولداشلارین ستاد رئیسینین سرانجامیندا اولماسی بیزه معلوم دگیلدیر، بو چوخ ماراقلی مسئله‌دیر ـ دیه تبریزی دایاندی.

ـ بلی، ستاد رئیسینین سرانجامینداديرلار. بئله که، محاکمه وقتلری اونلارین زنداندان چیخاریلمالاری ایچون ستاد رئیسینین خصوصی امری اولور.

تبریزی الینی میزه سویکه‌یه‌رك:

ـ بو داها یاخشی ـ دیدی و سونرا علاوه ایتدی: بورادا سیزین بویوك کومکلیگینیز اولاجاق.

اجلاس اشترا کچیلاری نمایشین تشکیلیندن، محبوسلارین قاچیریلماسی پلانیندان خیلی دانیشدیقدان سونرا تبریزی یئریندن قالخاراق:

ـ یولداشلار، بو گونکی اجلاسیمیزی قورتاراق. امید ایدیرم که، تشکیل ویره‌جگیمیز نمایش موفقیتله قورتاراجاق. یولداشلارین خلاص

ایدیلمه‌سی مسئله‌سینه گلدیکده ایسه، بو گونکی معلوماتا اساساً بیز ترتیب ائدیگیمیز پلاندا دگیشیکلیك ائتملی اولاجاغیق. من و آیدین یولداش پولادلا اوتوروب پلانی تکمیللشدیریب سونرا سیزه معلوم ائده‌ریك.

میز اطرافیندا اوتورانلار بیر-بیرینین آردینجا تبریزی، پولاد و آیدینلا خدا حافظلشیب اوطاقدان چیخدیلار. پروانه‌ده اوطاقدان چیخار کن آذری گئده‌نلردن بیرینی سسله‌یه‌رك:

- یولداش اسد، آیدینین بیر آز ایشی وار، پروانه خانمی بو گون سیز آپاریب ئوتورون- دیدیکده، آیدین پولادلا بیرلیکده آرخایین اگلشدیلر.

اسد: - باش اوسته دیه‌رك، پروانه ایله بیرلیکده ایودن چیخدیلار.

آیدین پیچین اوستونده‌کی چایداندان ۳ استکان چای توکوب میز اوسته قویدی و پولادین یانیندا اوتوردی.

- بیلیرسن پولاد، دیه، آذری سوزه باشلادی، - نجه اولورسا - اولسون بیز حربی محکمه‌نین پنجه‌سیندن، داها دوغروسی ئولوم پنجه‌سیندن یولداشلاری قورتارمالییق. ایکی ایلدن آرتیقدیر که، یولداشلار زنداندا دیرلار. تشکیلات بونلاری قورتارماق ایچون هر بیر شرایط حاضرلادی. آنجاق اونلارین حربی محکمه‌یه ویریلمه‌سیله علاقه‌دار اولاراق ستاد رئیسی طرفیندن نظارت دسته‌سینین آرتیریلماسی ایشیمیزی پوزدی. تلفات ویرمه‌مك ایچون تشکیلات بو ایشی دایاندیردی. ایندی بیز ینی و اساسلی بیر پلان دوزه‌لدیب یولداشلاری تئزلیکله قورتارمالییق. بو گون - دیه تبریزی الینی پولادین چیگنینه قویاراق علاوه ائتدی.

- من یولداشلارین ستاد رئیسینین خصوصی نظارتی آلتیندا اولمالارینی خبر ویردیکده من بئله بیر پلان دوشوندوم. تبریزی داها ایره‌لی چکیله‌رك دوشوندوگی پلانی ایضاح ائتمگه باشلادی.

ایشیکده یاغیش دایانمیشدی. ملایمجه‌سینه اسن کولك قارا بولوتلاری جنوبا دوغری قوووردی. بولوتلارین آرخاسیندان چیخان ایری اولدوز-

لار سایریشیردی. تبریزین مرکزینده یئرلشن ساعتین هردن زنگ سسلری اطرافی بورونموش ساکتلیگی پوزوردی.

تبریزی پلانی ایضاح ائتدیکدن سونرا:

ـ هه، یولداشلار نجه‌دیر ـ دیدی چایلاردان بیرینی گوتوروب ایچمگه باشلادی.

آیدین:

ـ بو چوخ گوزه‌ل فکردیر. من‌ده بو پلانا بیر شئی علاوه ائتمک ایسته‌ییرم. بیز بو ایشی ائله بیر گونه معین ائده‌ک که، او گون زندانین قراول رئیسی بیزیم یولداشلاردان اولسون.

ـ بو داها یاخشی دییه، پولاد علاوه ائتدی.

ـ من‌ده بئله فکرده ایدیم. امری من دوزه‌لده بیلرم آنجاق بیر آز مهر ایشی چتینلیک توره‌ده‌جک. چونکه مهری ستاد رئیسی همیشه دمیر صندوقدا ساخلاییر. عیبی یوخدور، بونادا چاره تاپاریق. من دمیر صندوغون آچارینین فورماسینی گوتوره‌رم‌و ائله بیر آچار دوزه‌لده‌ریک. آنجاق بورادا بیر مسئله‌ده وار که، قراول رئیسینی‌ده ئوزوموزله آپارمالیییق.

ـ بلی، بلی سوزسوز اونی قویماق اولماز ـ دییه تبریزی میز اوسته قالان چایلارا اشاره ائتدی.

ـ چایلارینیز سویودی، گوتورون ایچین. امید ائدیرم که، بو یاخین گونلرده بو ایشه موفق اولاجاغیق.

پولاد چایی تئز ایچیب یئریندن قالخدی و:

ـ سوزسوز موفق اولاجاغیق. ایندی ایسه اجازه وئرین من گئدیم. یولوم اوزاقدیر ـ دیدی.

ـ من ده سیزینله گئده‌جگم، دایانین بیر یئرده گئده‌ک ـ دییه آیدین آیاغا قالخدی.

ـ هارا گئدیرسینیز من صحبتی تئز قورتاردیم که، سیزه تدارك گوروم. یاخماین که، تکم. تك‌لیك منه هر شئی ئو گره‌دیب. یاخشی خوره کلر دوزه‌لده بیله‌رم.
ـ چوخ ساغ اولون یولداش تبریزی. یولوم اوزاق اولماسایدی، اوتوروب سیزین سلیقه‌نیزی گوره‌ردیم. هله‌لیك گئجه‌نیز خیره قالسین- دییه پولاد آیدینلا بیرلیکده ایودن چیخدیلار. ساکتلیك هر طرفی بوروموشدی. پولادلا آیدین ساکت آددیملارلا ایره‌لیله‌ییردیلر. اونلار بیر نئچه آددیم بیر کلمه دانیشمادان گئتدیکدن سونرا:
ـ یولداش پولاد، ایوینیز هایاندا اولور ـ دییه آیدین ساکتلیگی پوزدی.
ـ هله‌لیك فردوسی خیابانیندا بیر اوطاق توتموشام.
ـ تك سینیز؟
ـ بلی تکم.
ـ ایوی هله گتیرمه‌ییب‌سینیز؟
ـ نه ایو، تك آدامام.
ـ من ائله گمان ایدیردیم که، سیز ایولیسینیز؟
ـ خیر ایولی دگیلم. سیز نئجه؟
ـ من‌ده ایولی دگیلم، بیر آنامدیر، بیرده من.
ـ من نییه تك قالمیسان ـ دییه پولاد سئوآل ایدیجی نظرله آیدینا باخدی.
ـ اه، یولداش پولاد نه دییم. بو حقده آنام‌دا منی چوخ دانلاییر. آنجاق ـ دییه آیدین سوزونی کسدی.
ـ یاخشی سنه نه مانع اولور. آیدین باشینی آشاغی سالیب اوتانمیش بیر حالدا:
ـ دوغروسی منه هئچ بیر شئی مانع اولمور. من ئوزوم ئوزومه مانع اولورام. سئودیگیم قیز منیمله دوست و تانیش‌لیقدان باشقا هم‌ده مبارزه یولداشیمدیر. سیزه حقینده دانیشدیغیم قیزی سیز تانییرسینیز. من

پروانه حقینده دانیشیرام. سیزه آچیق دییم، من بو قیزی گورمه‌مشدن نه اینکه سئوگی حقینده دوشونموردوم. بلکه سئوگی خسته‌لیگینه توتولموشلارا گولوردوم. هئچ گمان ایتمیردیم که، من‌ده بئله بیر خسته‌لیگه توتولاجاغام. من اونونلا قارداشی ائل اوغلونون واسطه‌سیله تانیش اولدوم. ایلك گوندن اونا باغلاندیم. آنجاق من بو اوزون مدتده ئوز اوره‌کیمی اونا آچا بیلمه‌میشم. بعضاً دوشونورم، بلکه او هئچ بئله فکرده دگیل. بلکه‌ده اونی رد ایتدی. اوندا من اونون اوزونه نجه باخا بیلرمم؟

پولاد:

ـ اونوتمایین که، سئوگی جسارت طلب ایدیر. پروانه عقیللی و گوزهل قیزدیر. من اونی یاخشی تانییرام. منیم یاخین دوستوم اولان قهرمانین قیزیدیر. من بورادان گئدنده او لاپ بالاجا قیز ایدی. ایندی ماشاءالله بویبوب.

ـ بلی قهرمانین قیزیدیر ـ دییه آیدین دریندن کوکسونی اوتوره‌دی. ـ آتاسینی‌دا که، آسدیلار. قارداشی دوستاقدیر. آناسی‌دا قارداشی توتولاندان بیر نچه آی سونرا وفات ایتدی. ایندی او، کیچیك قارداشی ایله یاشاییر. یازیق چوخ آغیر گون کچیریر.

اونلار بیر قدرده سس‌سیز یول گئتدیلر.

ـ دوغروسی من سیزدن هئچ خبر آلمادیم. بس سیز نه عجب ایندیه کیمی تك قالمیسیز ـ دییه آیدین دیللندی.

ـ بلی، منیم‌ده تك قالماغیم سبب‌سیز دگیل ـ دییه پولاد آیدینین قولوندان یاپیشدی و آددیملارینی یاواشلاتدی. ـ من‌ده سیزین کیمی بیر وقت حیاتدا سئودیگیم آدامین عشقی ایله یاشاییر و ئوزومی دنیادا ان خوشبخت آدام حس ایدیردیم. آنجاق طالع منه یار اولمادی. منیم سئودیگیم قیز خسته‌لیك تیبجه‌سینده آچیلمامیش غنچه کیمی حیاتدان

گئتدی. او وقتدن بش ایل کچیر. آنجاق هله‌ده اونی من یادیمدان چیخارا بیلمیرم.

پولادین صحبتی آیدینی‌دا کدرلندیردی. اونلار فردوسی خیابانینا چاتدیقدا پولاد دیدی:

- گئده‌ك قوناغیم اول یولداش آیدین. هر حالدا بیر آداما یئر تاپیلار.

- چوخ ساغ اول‌ون گئجه‌نیز خیره قالسین - دیه آیدین آیریلدی.

IV

پاییزین اورتالاری اولماسینا باخمایاراق، قوری سویوق کوچه‌دن ئوتن‌لرین صفتارینی قیزارتمیشدی. ساعت سککیزه یاخین ایدی. عاشورا گونی اولدوغی ایچون تکه - توك دکانلار آچیق ایدی. «ستارخان» خیابانیندان اهراب محله‌سینه طرف دونن آغ اتکلری پالتو آلتیندان چیخان ایکی نفر اوجادان صحبت ایده - ایده گئدیردیلر.

- گده تك آیاق سن ئوله‌سن قورخان دگیلم. بیلیرسن که، لله‌شیوه قورخی یاددیر. بیر کوپك اوغلی چیخسین دیسین که، من سنین سوزونی ایکی ائله‌میشم. جانیم ایچون او ساعت قارین - باغیر - ساغینی توکوم یئره. سن ئوزون الله شاهدی، گوردون‌ده قارداشی منیمله دوز گلمه‌دی، او ساعت یوخ ایتدیم. اونی بیلیرسن که، بوغ احمد اولان یئرده ائل اوغلی اولمامالیدیر. قرده‌شیوین زوری‌دا وار، آدامی‌دا وار. جانیم ایچون خفیه رئیسی منیمله بئله‌دیر - دیه، بوغ احمد یانینداکی یولداشی‌تك آیاق عسگره ایکی بارماغینی بیر - بیرینه بیرلشدیریب گوستردی.

- آنجاق نه‌دنسه بو کوپك قیزینا بیر سوز دیه بیلمیرم: باخ، ده‌ده‌سینی آسدیردیم، قارداشینی توتدوردوم، ینه‌ده هواسی باشیمدان چیخمیر که، چیخمیر. دوغروسی ئوزونه بیر پیسلیك ایتمك ایستمیرم. بیرده دیه‌سن، بو زهرمار سئو گیدیر، نه‌دیر منه‌ده یاخینلاشیر. قیزی گورنده ال - آیاغیمی ایتیریرم.

ـ احمدداش، سن من دینه باخ، گور نه گوره‌رسن. قیزلار شهرت‌بازدیرلار. ایسته‌ییرلر هامیبا ئوز سئوگیلی‌لرینین مردلیگینی گوسترسینلر. سن بو گون باش یاراندا دسته‌باشینین یانیندا دورارسان. ایشلر ئوزی دوزه‌لر، دسته اونلارین ایولرینین یانیندا کی میدانچادا باش یاراجاق. اوشاقلارا ئو گره‌ده‌رم سنی شیشیردیب گویه قالدیرارلار. اولجه سن قمه‌نی وورارسان، سونرا اونلار باشلایار. بیرده ایندی گئدیب حاجی یداللادان بیر شئی‌ده قوپارداریق.

ـ گده ایوین ییخیلسین. ایش بوراسینداديرکه. من بو زهرماری باجارمیرام، بیلمیرم، نجه ووروم باشیما. قورخورام پیس وورام بیر دفعه‌لیك اولام.

ـ داش، هئچ قورخوسی یوخدور. سنه یاخشی بیر ایتی قمه دوزه‌لده‌رم. بیر ایکی دفعه وورارسان کفایت ایده‌ر. اوشاقلارا تاپشیرورام، سن ۳ـ نجی قمه‌نی وورراندا قمه‌وین قاباغینا آغاج توتارلار. اوندان سونرا ییخیلارسان ئوزووی حالدان گئتمیش کیمی گوستره‌رسن. من سنی تئز گوتوروب پروانه گیلین قاپیسینا قویارام. قیز ئوزی‌ده اورادا اولاجاق. من اونی چاغیریب دییه‌رم که:

ـ باجی آچین قاپینی بیز آقا یولوندا قانینا بولانمیش بو جوانی بیر نچه دقیقه استراحت ایتمك ایچون راحت بیر یئرده اوزاداق. قیز سوزسوز راضی اولار. بیزسنی ایوه قویوب چیخیب گئده‌ریك. سونرا سن ئوزون بیلرسن، نه‌ایده‌رسن ایت. قاپینی‌چك دالدان باغلاوالسلام. اوندان سونرا قوی اوسنی سایماسین گوروم نجه سایمیر. یالواریب دالیوا دوشه‌جك.

ـ جانیم ایچون تك آیاق بو ایش باش توتسا، آز توشون باجیسی سنین‌دیر.

ـ گده بیر دایان گوروم ـ دییه بوغ احمد تك آیاق عسگری دیوارا سویکه‌ییر.

ـ دقله بیر باغ گور او افسر گیمدیر گدیر پروانه گیله ـ دیه او، پروانه گیلین قاپیلارینا یاخینلاشان افسری گوستریر.
دیوارا سویکنمیش تك آیاق چیگینلرینی چکه‌رك:
ـ نه بیلیم احمدداش، دیرلر که، تهراندان تزه گلیب. ایو آختاریر. بو کاقنار علاف‌دا پروانه گیلین اوطاغینین یانیندا لولان بوش ایوی اونا کرایه‌یه ویرمك ایسته‌ییر.
بوغ احمد نظرینی پروانه گیله یاخینلاشان افسردن آییرمادان مثشه‌ده چاققال آز ایدی بودا بیریاندان گلدی. او گده آیدینی باشیمیزدان اتلمه‌دن بودا بوبوردن چیخدی.
ـ علاقا منیم دیلیمدن دیه‌رسن که، اوطاغی کیمسه‌یه ویرمه‌سین. منیم آدامیم وار. بو افسرین باشینادا بیر ایش گتیرمك لازمدیر. ائلداری من باشا سالارام. بیرده کی، سن ائلداری گوره‌نده گئت اونا ساتاش. من گلیب سنه بیر ـ ایکی وورا جاغام، دینمزسن. دیرسن که، آنلامامیشام. بیلمه‌دیم که، سنین آدامیندیر. اوندان سونرا سن‌ده اونونلا تانیش اولارسان. بیر تهر اونی قورشالارسان که، افسر بیرده بویانالارا گلنده اونی داشا باسار، بیلدین.
ـ باشا دوشدوم داش.
ـ ایندی بیر آز گوزله گوره‌ك، بو افسر اورادان چیخیر یا یوخ. چیخسا گده‌رسن قاباغا دیه‌رسن که، ایشیتمیشم سیز ایو آختاریرسینیز. من یاخشی بیر ایو ئیری بیلیرم. یالاندان ٦ ـ ٥ گون سوروندوره‌رسن ـ دیه بوغ احمد تك آیاق عسگرله دایانیب افسرین یولونی گوزله‌دیلر.

***

پروانه گیله طرف گده‌ن افسر پولاد ایدی. پولاد حیه‌طه داخل اولوب نچه پله چیخدیقدان سونرا بالاجا بیر قاپینین قاباغیندا دایانیب قاپینی دوگدی. بیر اوقدر کچمه‌دن پروانه قاپینی آچدی، پولاد

ایچری گیردی. پروانه‌نین قارداشی ائلدار ترەجه یوخودان دورموشدی.
او، ائلدارین کئیفینی خبر آلیب قاپی یانیندا قویولموش صندلده اوتورارا‌ق
مهربان و ملایم بیر سسله:
ـ هه، ائلدار درسلرین نجه‌دیر، نجه اوخویورسان؟
ـ درس دی ده اوخویوروق ـ دییه ائلدار چوخ برك جواب ویردی
و ال ـ اوزونی یوماق ایچون اوطاقدان چیخدی.
ـ پروانه، نه‌ده‌نسه ائلدارین منی گوره‌سی گوزی یوخدور. اوشاق
لیقدا منه یامان محبتی وار ایدی. ایندی من اونی تامیله دگیشیلمیش
گورورەم.
ـ دوغروسی پولاد آنام وفات ائدیکدن سونرا تك قالدیم. بونون
تربیه‌سیله مشغول اولا بیلمه‌دیم. اوشاغین‌دا اصل تربیه دورلری ۱۱ ـ ۱۰
یاشلارینا اولور. منیم‌ده باشیم ایشله مشغول اولور. بودا که، گونونی
پیس ـ پیس اوشاقلارلا کچیریر. بونا گوره‌ده یامان خراب اولوب.
دونن گئجه منیمله ساواشیب دییر که، بیرده سنی او افسرله گورسم،
بیرده بو ایوه آیاق قویمایاجاغام. هادییرم که، ائلدار بیلیرسن او سنی
نه قدر سئویر؟ او سنین آتانین کهنه دوستودور. او سنین ایچون بورا
گلیر.
ـ من ائله آدامی گورمك‌ده ایستمیرم ـ دییه عنادلا دییر. بیلمیرم
اونونلا نه ایدیم.
ـ عیبی یوخدور، او ایوده اولاندا من گلمه‌رەم. اوشاقدیر ـ دیدی.
دی گوروم آیدین ورقه‌لری سنه چاتدیردی یا یوخ؟
ـ آخشام بیزده ایدی. یامان قوچاقلیق گوستردی. صلح یاقانامه‌سینی
امضالاتماقدا بیلیرسن نه قدر زحمت چکدی. بیر ساعت استراحتلیگی
اولمادی.
پولاد حس ایدیردی که، پروانه‌ده آیدینی سئویر. پولاد پروانه‌نین
دانیشیق و حرکتلرینده آیدینا اولان محبت جیزگیلرینی بوتون

اینجه‌لیکلریله دویوردی. بونا گوره‌ده او بو ایکی گنجین اوتانجاقلیقلا-رینی نظره آلاراق نجه اولورسا-اولسون بونلارین مسئله‌سینی قطعی حل ایتمک قرارینده ایدی.

-دوغرودان‌دا پروانه، ائله بیل که، طبیعت بوتون خوش صفتلری آیدینین سیماسیندا یئرلشدیرمیشدیر. او، جسور، ایش باجاران، تمیز اوره‌کلی، مهربان اوغلاندیر. والله‌ی بو مدتده او منه او قدر یاخشیلیق ایدیب که، بیلمیرم اونون یاخشیلیغیندان نجه چیخیم. نجه دیه‌رلر، باجیم اولسایدی اونونلا ممنونیتله قوهوم اولاردیق.

پولادین بوسون سوزلریندن پروانه‌نین رنگی دگیشدی. یاناقلاری قیزاردی. پولادسوزونه دوام ایتدی:

- آنجاق اونون‌دا بیر نقصان جهتی وار، یامان اوتانجاقدیر. مثلاً که، بیر بئله آراسی آچیقدیر، نه بیر چوخ سوزلری منه دیمکه اوتانیر.

پروانه نه ایسه دیمک ایسته‌ییردی که، بو آندا ائلدار ایچری گیردی. پولاد ائلداری دایاندیریب اونونلا دانیشماق ایسته‌دی. آنجاق ائلدار اونا مجال ویرمه‌دی. بیر آز چوره‌ک گوتوروب آراسینا پنیر قویاراق یه-یه ایودن چیخدی. او، قاپیدان ترجه اوزاقلاشمیشدی که:

- گده تولونگی، باجیسی گوجک. نیه دونن بیزیم ایته داش آتمیسان- دیه تک آیاق عسگر اونی دایاندیریر.

-نه ایت، من داش آتمامیشام.

-بویونا باخ بیر-دیه، تک آیاق ائلداری ایته‌له‌ییر. ائلدار یئردن بیر داش گوتوروب اونا وورماق ایسته‌دی. آنجاق تک آیاق اونون قولوندان یاپیشاراق محکم سیخدی. ائلدار چیغیردی. بو زمان بوغ احمد ئوزونی یئتیردی.

- گده کوپک اوغلی نه اویون چیخاریرسان- دیه بوغ احمد ییشجک بیر-ایکی دومسوک تک آیاغا ووردی.

ـ گده بیشرف بیلمیرسن که، بو منیم آدامیم‌دیر. بونا سوز دییه‌نین لاپ جگرینی چیخارارام.

تك آیاق ئوزونی تیتره‌ك بیر حالا سالدی.

ـ احمد داش آنلامامیشام، بیلمه‌دیم. بو دفعه منیم تقصیریمدن کچ.

بوغ احمد تك آیاغین قولوندان یاپیشاراق:

ـ ائلدار آقا، من اولان یئرده بیر کوپك اوغلی سنین گوزونی یوقله‌یه بیلمز. سیز گئدین من ئوزوم بو ایت اوغلی ایله حسابلاشارام.

ائلدار راضی بیر حالدا اونلاردان آیریلیب گئتدی.

ـ هه، گده، رولووی یاخشی اوینادین. دی تئز اول گئده‌ك حاجی یدالله گیله. هرزاد جهنم ایندی احسان پایلاندی قورتاردی.

ـ گئده‌ك داداش، گئده‌ك.ـ دییه تك آیاق عسگر بوغ احمدله حاجی یدالله گیله طرف یوللاندیلار.

حاجی یدالله‌نین قاپیسینا محله‌ده باش یارانلار توپلانمیشدیلار. قاپیدا دایانمیش آدام اونلاری بیر ـ بیر ایچری بوراخیردی. قاپینین قاباغیندا بیر آرواد ایکی بالاجا اوشاغیله دایانیب، آج اوشاقلاری ایچون هئچ اولماسا بیر تیکه چوره‌ك آلماق ایسته‌ییردی. آنجاق قاپیدا دایانان آدام تئز ـ تئز آروادی قاپیدان قووو‌ردی.

ـ جهنم اول بورادان، کیشی خرج چکیب احسان ویریر. بو دیلنچیلرده قاپیدان ال چکمیرلر. ائله بیل که، احسان ائله بولات ـ لوت ایچون ویریلیر. یاالله جهنم اول گئت ـ دییه قاپیچی آروادی قوووردی.

بیر نئچه دقیقه‌دن سونرا بوغ احمد تك آیاق عسگر ایله خوشحال حاجی یدالله گیلدن چیخیرلار.

بوغ احمد دیدی:

ـ گده آت مارالی، گده قوش‌باز، اوشاقلاری گوتورون گلین دالیمجا.

بیر دسته آغ خلعت گئیمیش آدام اونلارین دالینجا میدانچایا دوغری گئدیلر. میدانچا آرواد ـ اوشاقلا دولی ایدی. هامی باش یاران دسته‌نین گلمه‌سینی گوزله‌ییردی. دسته میدانچادا گوروندو کده هامی کنارا چکیلیب

باشلارینین اورتاسی قیرخیلمیش، اگینلرینده آغ خلعت. اللرینده قمه مدانچابا دولوشان دسته‌یه تماشا ایدیردیلر. بالاجا اوشاقلار قورخودان ،انالارینداکی آداملا. رین آرخاسیندا گیزلنه‌رك اوغرون ـ اوغرون بودهشتلی صحنه‌یه تماشاایدیردیلر.

دسته‌ده بیر نفر نوحه اوخویور و مصراعلارین آخریندا «شهید اولان آقام وای» دیدیکده، بو سون سوزلری دسته‌ده تکرار ایده‌رك قمه‌لرین یان طرفلرینی باشلارینا وورووردولار. بوندان مقصد ئوزلرینی قیزیشدیریب شیرین موقعده دسته‌باشینین اشاره‌سیله تردد ایتمه‌دن قمه‌نین آغزینی باشلارینا ایندیرمك ایدی.

بوغ احمدده بیر نچه دفعه «شهید آقام وای» ـ دییه قمه‌نین یان طرفینی باشینا وورا‌راق اطرافا گوز گزدیردی.

ـ گده تك آیاق پروانه‌نی گورموره‌م ـ دییه بوغ احمد تك آیاق عسگری دومسو کله‌دی.

ـ داش، سن ایشینده اول. او، هارادا ایسه گیزلنیب سنه باخیر. سُوگی عالمی بئله اولار. سُوه‌نلر دالدا ـ بوجاقدا سُوگیلرینین حرکتلرینی ایزله‌یرلر. بو ایسه آشکار گوز قویماقدان قات ـ قات لذتلی اولور.

ـ گده تك آیاق نجه‌ایدیم. دییه‌سن من وورا بیلمه‌یه‌جگم. اولجه سن وور.

ـ احمد داش، بو که عیب اولار. سن دسته باشی‌سان، اولجه سن وورمالیسان.

ـ توسنین آتا وا لعنت، کوپك اوغلی، منی قورشالادین، ویردین قه‌منین دمینه. من هارا، باش یارماق هارا. گده عقلی باشیندا اولان آدام دابوانی‌لیکده قمه‌نی باشینا چیرپار.

ـ باخ داش، ایش ایشدن کئچیب. جماعت ایچریسینده بی‌آبرو اولارسان. یاخشی‌سی بودور که، ایچمك بهانه‌سیله یاواشجا بورادان هامبارسونون کباب‌بزخانه‌سینین دالیندا بیر ـ ایکی استکان وور ایشلر دوزه‌لسین.

بو سوز بوغ احمدین کئفینی بیر آز دوزه‌لتدی.

ـ باخشی دا گئدك. خرجی سندندیر، او زهره‌ری ایچنده آدام بیرآز جرئتلی اولور. یوخسا بو آییقلیقدا من بو قمه‌نی باشیما ووروا بیلمه‌ره‌م.

ـ اونلار سو ایچمك بهانه‌سیله دسته‌دن آیریلیب گوز ـ گوز ایدیب هامبارسونون کبابچی‌خانه‌سینه گیردیلر.

میدانچا گئت ـ گئده دولوردی. دسته هله‌ده نوحه اوخوماقدا دوام ایدیردی. دسته‌نین یانیندا دایانمیش چادرایا برك ـ برك بورونموش بیر آرواد باشینین اورتاسی قیرخیلمیش بالاجا بیر اوشاغی قوجاغیندا ساخلامیشدی. اوشاق هردن شهید آقام وای دیین آغ پالتارلی آدلملاری گوروب چیرپینیر و ئوزونی آروادین قوجاغیندان تولالاماق ایسته‌ییردی. کناردا دایانمیش آداملاردان بیری آروادا مراجعتله:

ـ باجی اوشاغین باغرینی نیه چاتلادیرسان، گوروورسن که، قورخور آپار ایوه.

ـ یوخ قارداش، نذریم وار. دسته باشینی یارارکن بونون‌دا باشینی اولگوجله چیرتدیره‌جاغام ـ دیبه آرواد اوشاغین هراسان چیغیرماسینا اهمیت ویرمیردی.

بیر نچه دقیقه‌دن سونرا بوغ احمد گوزلری قیزارمیش، تك آیاق عسگرله بیرلیکده دسته‌یه یاخینلاشدی و درحال اطرافا گوز گزدیردی. ائله بو وقت پروانه ائلداری تك بوراخماق ایچون اونونلا بیرلیکده ایودن چیخیب، ائلدارین قولوندان یاپیشاراق کناردا دایانمیشدی.

بوغ احمد اونی گورجك شهید آقام وای ـ دیه انلی پارلاق قمه‌نی باشینا ایندیردی. بو دسته‌یه بیر اشاره اولدی. قمه‌لر درحال گویه قالدیریلیب شهید آقام وای ـ دیبه باشلارا ایندیریلدی. جماعت بیری ـ بیرینه قاریشدی. کیمی‌سی بیر نچه قمه‌ده، کیمی‌سی ایکینجی قمه وورارکن ییخیلدی. بوغ احمد ایکینجی قمه‌نی‌ده ووردی و ۳ـنجی

دفعه قمه‌نی گویه قالدیردی. آنجاق کیمسه اونون قمه‌سینین قاباغینا آغاج توتمادی. اوچونجی قمه بیرینجی قمه‌دن آچیلمیش یارانین اوستونه دوشدی. قمه‌نین باشا دوشمه‌سیله بوغ احمدین ئوزوندن گئتمه‌سی بیر آندا اولدی. جماعت بیری - بیرینه قاریشدی. دسته باشینی‌قان آپاردی.

دسته باشی ئوزوندن گئدیسه مختلف سسلر اطرافا یاییلدی. تك آیاق عسگر بئله شئیلرده اوستا ایدی. او، بیرینجی قمه‌ده یاواشجا قمه ایله باشینی جیزیب سونرا قمه‌نی باشقاسینا ویره‌رك ییخیلانلارا كومك ایدیردی.

۵

طبیعت کیمسه ایله حسابلاشمادان ئوز ایشینده ایدی، سحر آچیلیردی. آنجاق حاکمله محکوم، قوللا آقا، اربابلا کندلی، صاحبکارلا فعله اولان یئرده سحرین آچیلماسینی هامی بیر جور قارشیلاییر. بورادا اوزون گئجه‌نی آرا ویرمه‌دن عیش و عشرتله مشغول اولانلار سحر آچیلارکن سرمست حالدا یوموشاق یورغان دوشکه ییخیلیرلار.

صبح قدر شاختا قاباغیندا لوت-عریان دیوارلار دیبینه سیخیلانلار ایسه صبرسیزلیکله سحرین آچیلماسینی گوزله‌ییرلر. سحر خوشبختلیگی قارشیلاماق ایچون آخشامدان بری یورولماق بیلمه‌دن صلح شعارلاری، مبارزه ورقه‌لری کوچه به کوچه یایان مبارزلرده سحرین آچیلماسینی قارشیلاییرلار.

تبریزین مرکز کوچه‌لرینده بیرگون سحر-سحر بویوك بیر ازدحام وار ایدی.

- آقا دایانمایین، آقا چکیلین کنارا-دییه پولیسلر هر دونگه باشیندا یولون اورتاسینا آسیلمیش شعارلاری اوخویان آداملاری اویان-بویانا ایته‌له‌ییردیلر. لاکن یولدان ئوتنلر پولیسلره اهمیت ویرمه‌دن شعارلاری اوخویا-اوخویا یوللارینا دوام ایدیردیلر.

«عزیز هموطنلر بو گونکی صلح طرفدارلاری ییغینجاغیندا اشتراک ایدین!»، «صلح اوغروندا مبارزه‌نین بویوک بایراغی اطرافیندا بیرلشین!»، «رد اولسون محاربه، خلقلر صلح ایسته‌ییر!» بو کیمی شعارلارلا دولدورولموش آغ پارچالار مرکزی کوچه‌لرین بوتون دونگه‌لرینده آسیلمیشدیر. پولیسلر اویان - بویانا قاچیرکن شعارلار اوجادا آسیلدیغی ایچون اونلاری ایندیره بیلمیردیلر. قوجا بیر قادین بالاجا بیر اوشاغین الیندن یاپیشاراق، شعارلاری اوخوماقدا اولان اوغلانین یانیندا دایاندی.

- قادان آلیم بالا، اوردا نه یازیلیب - دییه قوجا قادین بثلینی بیر آز دیکلده‌رک شعارلاردان اوخویان اوغلانلاردان بیرینه مراجعت ایتدی.

- خالاجان، بورادا یازیبلار که، «رد اولسون محاربه، خلقلر صلح ایسته‌ییر!»

- قادان آلیم، نه‌دیین سوزدی بو.

اوغلانلاردان دیگری:

- خالا بو او دیمکدیر که، محاربه اولماسین. جماعت، بیز و سیزلر صلح ایسته‌ییریک.

او سوزلری ایشیده‌ن قادین نمایش یئرینه دوغری ایره‌لیله‌ین بویوک ازدحاما قاریشدی.

- آقا سن بوردا نییه دایانمیسان، - دییه پولیسلردن بیری عصاسینا سویکه‌نن قوجانین اوستونه قیشقیردی.

- نییه من آدام دگیلم، - دییه قوجا آجیقلا پولیسه جواب ویردی.

بو زمان گلستان باغینین یانیندان ستارخان خیابانی ایله ساعت قاباغینا دوغری ایره‌لیله‌ین و اللرینده مختلف پلاکاتلار اولان بویوک بیر دسته گوروندی. هر آددیمدا ازدحام آرتیردی. اونلار ساعت قاباغینا چاتارکن نمایشه توپلانمیشلارین سونی گورونموردی. نمایشچیلر ساعت قاباغیندا تخته‌دن دوزه‌لدیلمیش بیر متر هوندورلوگونده اولان چیچخیش یئری یانیندا دایاندیلار. بیر او قدر کچمه‌دن چیخیش یئرینده

۳ نفر گوروندی. بونلارین گورونمه سیله سس- کوی آزالدی. حامی صبرسیزلیکله ناطقلری-ن چیخیشلارینی گوزله‌ییردیلر.

• -عزیز هموطنلر-دیه آیدین گور سسله نمایشچیلره مراجعت ایتدی. صلح طرفدارلاری جمعیتینین تشکیل ویردیگی بوگونکی نمایش بوتون آذربایجان زحمتکشلرینی صلح اوغروندا مبارزه‌یه، بش بویوك دولت آراسیندا صلح معاهده‌سی باغلانماسی حقده عموم دنیا صلح شوراسینین مراجعتینی امضالاماغا دعوت ایدیر. صلح اوغروندا مبارزه زحمتکشلرین مقدس وظیفه‌سیدیر. بو مبارزه‌نی زحمتکش خلقین اساس حیاتی منافعی اوغروندا مبارزه‌دن آییرماق اولماز. یاد ائللی اسارتچیلره قارشی مبارزه، آجلیق و سفالت سیاستینه قارشی بوتون سعیلریمیزی بیرلشدیر-مه‌لییک...

آیدینین گور سسی هر طرفه یاییلیردی. بلدیه ایله اوز به اوز اولان قوشون ستارخانین یئرلشدیگی بنانین ایکینجی مرتبه‌سینده پنجره‌سی نمایشچیلرین تریبوناسینا باخان اوطاقدا قدم ووران و غضبدن دوداقلا-رینی گمیرن رئیس ستاد آیدینین سسینی ایشیدیردی. او، ساده‌جه نمایشی داغیتماق یوخ، بلکه صلح طرفدارلارینین چوخ چتینلیکله دوزه‌لتدیکلری کلوبی تماملیه آرادان آپارماق و بونونلادا بوجمعیتین فعالیتینی یوخ ایتمك ایچون جور به جور یوللار فکرلشیردی.

- اجازه اولار-دیه معاونی سرگرد ملکینین ایچری داخل اولماسی اونی بیر آن فکریندن آییردی:

- جناب سرهنگ، وضعیت اولدوقجا آغیردیر. بو ساعت رئیس نظمیه تلفن‌لا نمایشی داغیتماق ایچون نظامی قوه ایستیر. اجازه ویرین بیر گروهان سرباز گلسین. یوخسا بئله بیر نمایشی پولیسلر داغیدا بیلمز.

- سرگرد، سیز هله آذربایجاندا تزه‌سیز. شرایطدن باش چیخارماق لازمدیر. بورا تهران دگیل. سرهنگ سرگردون قوبوندان ییشیب پنجره قارشیسینا گیریب نمایشچیلری گوستردی.

– گوردوگون بو آداملار دفعه‌لرله قانلی صحنه‌لر گوروبلر. بونلارین هرتک-تکینین اوره گینده آتا، آنا، اوغول، قارداش، یادا باجی انتقامی شعله چکیب یانیر. گوردوگون بو نمایش منه چوخ آغیر گونلری خاطرلادیر. من باشیمی بو اود ایچینده آغارتمیشام.

سرگرد پنجره‌دن ناطقلرین یانیندا اولان پلاکاتدا «رد اولسون محاربه، خلقلر صلح ایسته‌ییر؟» سوزلرینی اوخویوب دهشته گلدی. تبریزه گلن گون سیاسی اداره‌سینده آمریکالی اونا دیمیشدی:

– سرگرد، سیز اورادا چوخ دقتلی اولمالیسینیز. صلح نمایشلرینه اورادا هئچ جوره یول ویرمه‌ملی‌سیز. سیز اورادا ایندیکینیز خدمته گوره درحال مکافاتلاناجاقسیز. منی آنلاییرسینیزمی سرگرد!

بو سوزلر سرگردی سارسیدیردی. آنجاق داها بیلمیردی که، اگر اونی خفیه اداره‌سینده بیر آمریکالی یولا سالیب‌سا، سرهنگی آمریکا کونسولخانه‌سیندن یولا سالیلار. سرگرد تشویشه دوشموش بیر حالدا:

– باغیشلایین جناب سرهنگ، هر حالدا نمایشی یاتیرماق لازمدیر.

– یوخ سرگرد، ایندی آذربایجان باریت انبارینا چئوریلمیشدیر. بالاجا بیر قیغیلجیما منتظردی. ساده بیر کوچه توققوشماسی‌دا بو جرقه‌نی یارادا بیلر. اوندا یارانان آلوو ایچیندن چیخماق چوخ چتین اولار. بو نمایشین قارشیسی قاباقدان آلینمالی ایدی. آرتیق گئجدیر. بیز هله قاراداغدان، ساوالاندان فدائی هجوملارینی یاددان چیخارا بیلمه‌میشیک-دییه سرهنگ تلفن دسته‌سینی گوتوردی.

– آلوو، پولیس رئیسینی ویر...

اثله بو زمان سروان پولاد آزادی قوشونا گوندریله‌جک امرلری سرهنگین امضاسینا چاتدیرماق ایچون ایچری گیریب، قاپیدا دایاندی. سرهنگین تلفن دانیشیغیندان قورتارماسینی گوزله‌دی.

– آلوو، آقای رئیس سیزسیز... سلام علیکم... بلی، سرگرد سیزین سوزلری منه چاتدیردی... خیر، خیر منتظر اولمایین. مسلح

سرباز گوندریلمه‌سی یاخشی دگیلدیر. پولیسلر کفایت ایده‌ر... خیر بیر گولله‌ده بئله آتیلمامالیدیر. سیز خفیه مأمورلارینا سرانجام وبرین گئدیب جماعتین ایچینه سوخولسونلار، ناطق و دسته باشچیلارینی قید ایتسینلر... جمعیتین... قیریلماسی داها یاخشی. آنجاق حکومتین سیاستی بونا ضددیر. حکومت ایندی خلقین آدیندان استفاده ایتمک ایسته‌ییر... سیز ائله بو گون ئوز آداملارینیزی چاغیریب تاپشیرارسیز که، اونلار ئوز آداملاریله صلح طرفدارلاری جمعیتینین کلوبونا باسقین ایدیب اورانی داغیتسینلار. قاباغا چیخانلاری ایسه بیچاقلاسینلار. پولیسلره‌ده تاپشیرارسیز که، هئچ بیر پولیس او اطرافدا اولماسین. بونونلادا جمعیت آراسیندا بیزه قارشی هئچ بیر ناراضیلیق اولمازه گمان ایدیرم مسئله سیزه آیدیندیر. هله‌لیک-دییه سرهنگ تلفون دستگینی یئره قویوب، قاپی قاباغیندا دایانان سروانا الیله نمایشچیلری گوستره‌رک:

- سروان گوروزسن؟ بو نمایش ۵ ایل بوندان اولکی گونلری خاطرلادیر. دوغروسی او گونی من خاطرلایاندا حالیم دگیشیر.

- بلی قربان او گون چوخ قورخولی گون ایدی. هئچ یاددان چیخاسی گون دگیلدیر-دییه- سروان الینده کی کاغذلری امضالا‌داراق اوطاقدان چیخدی.

کلوبا باسقینی تئزلیکله تشکیلاتا خبر ویرمک لازم ایدی. لاکن سروان ایش وقتی قورتارانا کیمی اداره‌نی ترک ایده بیلمزدی. او آخشام اوستی اداره‌دن چیخیب، ینه ایو کرایه‌سی بهانه‌سیله ساعت ۶-یا یاخین پروانه گیله طرف یوللاندی. او، پروانه گیلین یاخینلیغیندا اولان بقال دکانینین قاباغیندان کئچرکن دکان قاباغیندا اوتورموش باشی هله‌ده ساریقلی اولان بوغ احمد اونی گوردی.

- یوخ، بو هئچ یاخشی اولمادی. بو گده قیزدان ال گوتورمه‌یه‌جک. افسر اولماسایدی من ئوزوم اونونلا حق-حسابلاشاردیم. آنجاق

بوراداباشقا بیر کلک ایشلتمک لازمدیر-دیه، بوغ احمد دوشوندی. بیردن او چوخورا دوشموش گوزلرینی قاباقدا گلن آداما دیللهدی.

- آها بو یاخشی-دیه درحال او، بیر کلک دوشوندی و یانیندان کچن ائلداری دایاندیردی.

- ائلدار، نه یامان فکرلی گئدیرسن. اولمایا سوز-موز دییلر. دی. گوروم کیمله سوزون اولوب. بوساعت گئدیم اونی قانینا بویاییم. منیمده ائله آدام-لا آرام یوخدور. من محله آدامینین تعصبینی کیمسهیه ویرمهرم.

محلهنین لوطوسی اولان بوغ احمد چوخدان ایدی که، پروانهنی اله کچیرمك ایچون ائلداری قورشالاییردی. ائلداردا آناسی ئولندن سونرا باجیسینین ایشینین چوخلوغوندان استفاده ایدهرك وقتین چوخونی کوچهلرده کچیریردی. بوغ احمد کوچه اوشاقلاری آراسیندا ائلداری تعریفلهییر و اوزونی اونون مدافعهچیسی کیمی، گوستریردی. ائلداردا بو ایشلردن خوشلانیر باجیسینین خبری اولمادان بـوغ احمدله علاقهنی محکملندیردی. بـوغ احمد سون زمانلار ائلدار گیله گلیب-گئدن ضابطی جور به جور سوزلرله ائلدارا پیسلهییردی. بونونلادا او، وقتینده ضابطی باشدان ائلهمك ایچون ائلداردان استفاده ایتمك پلانینی قاباقدان حاضرلامیشدی. ایندی او پلانینی حیاتا کچیرمك ایستهییردی.

- ساغ اول، من کیمسه ایله سوزلشمهمیشم-دیه ائلدار گئتمك ایستهدیکده بوغ احمد ینه اونی دایاندیردی.

- دوغروسی ائلدار من سنه تعجب ایدیرم. مـن سنه دفعهلـرله دیمیشم که، سیزه گلیب گئدهن بو افسر دوز آداما اوخشامیر. ئوزون بیلیرسن که، سنین آتانی ئولدورهن، قارداشینی حبسه آلان بوبیشرف اولوب. آدامدا غیرت، ناموس یاخشی شئیدیر. آدامین گوزی باخا-باخا باجیسینین یانینا گلیب گئتسینلر. بو نجه دیهرلر، بیر نوع قورومساقچیلیق اولور. واللهی من آز قالیرام بو بیچاقی سنین عوضینه اونون قارنینا

سوخام-دیه بوغ احمد جیبندن بیر بیچاق چیخاریب الینده اوینادیر.
من سنه گوره دیپرم. تای-توش یانیند: یاخشی دگیل. آناسینا لعنت یالان دیه‌نین، من سنین ناموسونی ئوز ناموسوم بیلیرم. دوغروسی بیلمیرم، سن اوندان قورخورسان نه‌دیر. من سنه دیمیشیم که، من اولان یئرده بیر کوپك اوغلی سنه سوز دیه بیلمز.
ائلدار بو سوزلری ایشیدیب «یاخشی بو احوالاتی مکتب یولداشلاریم ایشیتسه اوندا من گرك یئره گیرم»-دیه ئوز-ئوزونه فکره گئتدی.
بوغ احمد اونون تردد ایتدیگینی گوروب یئریندن قالخدی وائلدارین قولوندان توتدی.
-باخ، ائله ایندیجه او افسر گئتدی سیزه. گئجه وقتی، تك قیز، گوره‌ن نه دیه‌ر هه-دیه بوغ احمد الینی ائلدارین چیگنینه قویدی.
-هه نه فکره گئتدین. آلا بودا بیچاق. سنین کیمی غیرتلی اوغلانین باجیسینا ساتاشیرلار. من‌ده دالینجا گلیرم. وورقاچ کوچه‌یه. اوندان سونرا من ئوزوم اونونلا حسابلاشارام. من ائله‌ده بیناموس دگیلم که، قویام منیم محله‌ده بئله-بئله ایشلر اولا، دیه او، بیچاغی زورلا ائلداره ویردی. ائلدار یئریندن دونوب قالدی.
-نه دایاندین. ایندی لاپ وقتیدیر. یاواشجا گیجیب دالینا وور قاچ کوچه‌یه. من بورادایام-دیه بوغ احمد ائلداری ایولرینه طرف بیر تهر یولا سالدی. ائلدار فکرلی بیر حالدا یاواش آددیملارلا ایوه داخل اولدی. ایوده باجیسی ایله پولاد اوز-اوزه اوتوروب صحبت ایدیردیلر. قاپی آچیلارکن هر ایکیسی ائلمدار اولدوغونی گوردوکدن سونرا ینه‌ده صحبته مشغول اولدولار. ائلدار وضعیتی بئله گوروب الی تیتره‌یه-تیتره‌یه بیچاغی قالدیریب دالی قاپییا طرف اوتورموش پولادی وورماق ایسته‌ییردی که:
-نه ایدیرسن ائلدار-دیه پروانه‌نین هیجانلی سسی اونی دایاندیردی و بو آندا پولاددا دونوب دالی باخدیقدا ائلدارین الی داها آرتیق تیتره‌دی. بیچاق الیندن دوشدی. او پولادا:

– چیخ بیتیریم ایویمیزدن گئت، سن منی خلقین یانیندا بی‌آبرو ائتمک ایستیرسن – دیدی و آغلادی. سونرادا پنجره یانیندا اولان کرل واتا اوزی اوسته دوشدی. پولاد یاواش آدیملارلا اونا یاخینلاشیب باشینی سیغاللادی.

– آغلاما عزیزیم، آغلاما، عیب ایتمز. من گئدیرم. بیرده سیزه گلمه‌رم – دیه گوزلری یاشارمیش پروانه‌یه طرف دونه‌رک یاواشدان:

– یوبانما مسئله‌نی پولداشلارا تئز چاتدیر، هله‌لیک.

۴

دیوارلار دیبینه سیخیلمیش لوت، عریان اوشاقلار ئوزلرینی گونشه ویره‌رک آذر آیی گونشینین ایستی شعالاریندان موقتی بیر لذت آلیردیلار. آنجاق گونش داغ دالینا انیردی. اوشاقلاردا سانکی گونشی تعقیب ایدیر، همیشه کی کیمی، کولگه دوشن یئرلری درحال ترک ایدیب کولگه اولمایان طرفه قاچیشیردیلار. لاکن اونلارین ایسینه‌جک، امیدی اولان گونش‌ده شهر اوزه‌ریندن چکیلدیکجه اوشاقلارین اوزونده گونش ایستی‌سیندن دوغان موقتی شادلیق‌دا یئرینی مأیوس باخیشلار، تیتره‌یه‌ک دوداقلار، بوزارمیش سیمالار توتوردی. پولاد شاد بیر حالدا ادارەدن چیخدی. اونون سئوینجینه سبب پولیس اداره‌سیندن سرهنگه گوندریلمیش معلومات ایدی. معلوماتدا دوشکی احوالاتدان بوغ احمد، اکبر آت مارالینین، قوشباز حسنین لوطی دسته‌لرینین صلح طرفدارلاری کلوبونا ایتدیکلری باسقیندان دانیشیردی. معلوماتدا کلوبی اوزوک قاشی کیمی، دوره‌لمیش جماعتین احساساتیندان و باسقین نتیجه‌لریندن دانیشیلیردی. معلوماتدا پولادا معلوم اولموشدور که، لوطی دسته‌لرینین باسقینی زمانی توققوشمادا بوغ احمد اولموش و بیر نفرده یارالانمیشدی.

پولاد فردوسی خیابانینا دونرکن بیر نفر اونا یاخینلاشدی.

ـ باغشلایین سرکار ساعت نچه اولار ـ دیه جلد بالاجا بیر کاغذ پارچاسی اونون اووجونا قویوب کچدی. پولاد فردوسی خیابانیندان بالا بیر دربنده دونه‌رك ایلنده کی کاغذی اوخودی.

«پولداش پولاد نظرده توتولموش پلانین حیاتا کچیریلمه‌سی وقتی دگیشیلدی. پولداش حمیدی وقتدن ۳ گون قاباق، یعنی بو گون زندانا باش کشیك تعیین ایدیلیب. بوندان علاوه الده ایدیلمیش معلوماتا اساساً محکمه‌نین حکمی صاباح اعلان ایدیلیب گئجه ایکن حیاتا کچیریله‌جك. بو گون آخشامکی جلسه‌یه گلرکن نچه اولورسا ـ اولسون زندانا گئده‌ن هیئته محبوسلارین تاپشیریلماسی حقده سرهنگین آدیندان امری حاضرلاماق لازمدیر» امضاء ت.

پولاد کاغذی اوخویوب بیر آن فکره گئتدی. محبوسلاری قاچیرماق ایچون تشکیلات بئله بیر پلان دوزه‌لتمیشدی. پولادین ستاددا ایشلمه‌سیندن استفاده ایده‌رك سرهنگین آدیندان محبوسلاری گئجه ایکن تبریزدن آپارمالاری حقده امر دوزلدیلمه‌لی ایدی. پولاد ئوزی‌ده اولماق شرطیله، پولداشلاردان بیرینی ستاد رئیسی معاونـی سرگردملکی‌یه اوخشامالی، بوندان علاوه پولداشلاردان ۵ نفر آیریلمالی و بونلاردان بیری افسر یئرینده سرژانت پالتاری گئیمه‌لی و حربی بیر ماشینلا گئجه وقتی زندانا گئدیب دوزه‌لدیلمیش امر ایله محبوسلاری قاچیرمالی ایدی.

پولاد سرهنگین آدیندان امری حاضرلامیشدیر. سرهنگین امضاسی دا قویولموشدی. آنجاق ستادین مهری یوخ ایدی. مهری ایسه گوتورمگه فرصت الده ایدیلمه‌میشدی. سرهنگین دمیر صندوقونی آچماق ایچون تشکیلاتین دوزه‌لتدیردیکی آچار ایسه بو گون اونا چارچیدیر. پولاد درحال ستادا قاییدیب، چوخ ایشی اولدوغی ایچون آخشام ایشله‌مك بهانه‌سیله سرهنگین اوطاغینا گیریب هر نچه اولورسا ـ اولسون مهری گوتورمه‌لی و امری مهرلمه‌لی ایدی. بو ایش هر شئیدن اول اونا گوره قورخولی ایدی که: سرهنگ چوخ وقتلر خصوصیله حربی

ەحکمه ایشه باشلایان گوندن تئز ـ تئز گئجه‌لر مختلف آداملارلا ئوز کابینه‌سینه گوروش تعیین ایدیردی.

پولاد بوحقده خیلی فکرلشدی. بلکه آچار آچمادی. بو هله بیر طرفه قالسین. بوندان داها قورخولی بلکه صندوقی آچار کن سرهنگه گلدی. بونلار هامیسی پولادین فکریندن بیر آندا کچدی. نه‌ایتملی. وقتی ایتیرمك اولماز. ایندی هر بیر دقیقه گئجیکمك بویوك فلاکته سبب اولار. پولاد گری قاییتدی. پولاد ستادا داخل اولوب. اوراداندا ئوز اوطاغینا گئتدی. ستادا قراوولاردان کیمسه یوخیدی. پولاد پالتوسونی چیخاریب میز اوستی چراغی یاندیریب بیر نچه کاغذ پارچاسی میز اوسنده توکه‌رەك. یاواشجا آرا اوطاقدان کئچه‌رەك سرهنگین اوطاغینا داخل اولدی. قاپینین آچاری بیر نچه گوندن بری حاضر ایدی. چونکه اونون آچاری حاضر بازاردان آلینمیشدی.

ایشیکدن دوشن ایشیق اوطاغی ایشیقلاندیرمیشدی. میزین یانیندا قویولموش بیر صندوق آیدینجا گورونوردی. پولاد آچاری جیبیندن چیخاریب ترەجه صندوقا سالمیشدی که، ستادا یاخینلاشماقدا اولان ماشینین سیقنالی اونی دهشتلندیریر. بو سیقنال سرهنگین ماشینینین سیقنالی ایدی. پولاد تلسدیگیندن آچاری چیخارا بیلمه‌دی. آنجاق درحال ئوزونی پنجره قاباغینا یتیریب پنجره‌دن ماشینین قاپی قاباغیندا دایانیب ـ دایانمادیغینی بیلمك ایسته‌دی... ماشین سرعتله پنجره قاباغیندان ئوتوب گئتدی. ماشین ئوتوب کچدیکدن سونرا پولاد درینden بیر نفس آلیب آچارا ال آتدی. آچار ایله بیر نچه حرکتده صندوقی آچدی. او، جیبینده‌کی ال چراغینی چیخاریب صندوقون ایچینده گزدیره‌رەك مهری گوتوروب جیبینده حاضر قویدوغی یازیلی و امضالانمیش امری مهرله‌دی و سونرا مهری یرینه قویاراق، صندوقی باغلادی. سونرا پولاد چوخ آرام و ساکت اوطاقدان چیخیب قاپینی باغلادی و بیر

نچه دقیقه ئوز میزینین آرخاسندا اوتوردی. سونرا پالتوسونی گوتوروب یاواش آددیملارلا سناددان چیخدی.

۷

گئجه یاریسی ایدی. ساکتلیك هر طرفی بوروموشدی. دیوارلارینین اوستی تیکانلی سیملرله ئورتولی اولان زندانین اوباش- بوباشیندان گاهدیان بیر فیت سسی و هردن‌ده ایتلرین هوروشمه‌سی بو ساکتلیگی پوزوردی. زندان قاباغیندا دایانان قراولین دقتینی اوزاقدان گورونن ماشین ایشیغی جلب ایتمیشدی. ماشین زندانا یاخینلاشیردی. بیر اوقدر کچمه‌دن اوستی ئورتولی بویوك ماشین زندانین قاباغیندا دایاندی. ماشیندان ۳ افسر، بیر نفر سرگرد، بیر نفر سروان، بیر نفرده ستوان یکم، ۴ نفرده گروهبان دوشدی. گروهبانلار ماشینین یانیندا دایاندیلار. افسرلر رئیس قراولین اوطاغینا داخل اولدولار. اوطاقدا رئیس قراول و معاونی دنیاپرست اوتوروموشلار. ایچری داخل اولانلاری گورجك جلد آیاغا قالخدیلار. حمیدی سرگرد ملکینی گوروب دوروخدی.

— سرکارستوان دیین قاپینی آچیب ماشینی حیه‌طه بوراخسینلار.

— باغیشلایین جناب سرگرد، زندانین حیه‌طینه ماشین بوراخماغا اجازه ویریلمیر.

— بوبورون سرکار، بو امره اساساً ماشین حیه‌طه بوراخیلمالیدیر. سروان، رئیس ستادین سرانجامیندا اولان حربی محکمه‌یه ویریلمیش ۹ نفرین گلن ماشیندا سرگرد ملکینین باشچیلیغی آلتیندا تبریز زندانیندان آپاریلمالاری حقده امری حمیدی‌یه ویردی.

حمیدی مسئله‌نی اولدن بیلیردی. آنجاق سرگرد ملکی‌نین گلمه‌سی اولجه اونی شبهه‌لندیردی. سونرا اوغرونجا سرگرد ملکی‌یه دقتله باخدی. او سرگردین بورنوندا اولان لکه‌نی و آلتینین قیریشیغینی

گورمه‌سیدی، دوغرودان‌دا اونی سرگرد ملکی حساب ایتمزدی.
حمیدی سرگرد طرفیندن راحت اولدوقدان سونرا ئوزونی ال - آیاغا دوشموش کیمی گوستره‌رك معاونی دنیاپرسته طرف دوندی.
- سرکار گوستریش ویرین قاپینی آچسینلار. سونرا سرگردا مراجعت ایتدی: جناب سرگرد اگلشین بو ساعت - دییه دنیاپرسته‌له بیرلیکده زندانین حیه‌طینه آچیلان قاپیدان چیخدیلار. حمیدی امری دنیاپرسته گوستره‌رك:
- سرکار امر فوری و گیزلیدیر. ماشینا گوستریش ویرین دوز زندانین قاباغیندا ساخلاسین. من بو ساعت زندانبانا بو حقده معلومات ویریب قاییدیرام. او، دنیاپرستدن آیریلاراق زندانا طرف گئتدی. بیر او قدر کچمه‌دن قاییدیب:
- جناب سرگرد هر شئی ئوز قاعده‌سینده‌دیر. بویورا بیلرسینیز - دیدی. سرگرد حمیدی‌یه و قاییدان دنیاپرسته:
- محبوسلاری ماشینا دولدورارکن دقتلی اولون. بو ایش اولدوقجا مهم بیر ایشدیر. محبوسلارین بورادان آپاریلماسی گیزلی قالمالیدیر. بو یالنیز ستادا و بیرده سیزه معلومدور. کیمسه بو ایشدن خبردار اولمامالیدیر.

ماشین زندانین دمیر قاپیسینا دایانمیشدیر. گروهبانلاردان ایکیسی ساغدا، ایکیسی ایسه سولدا ماشینلا زندانین قاباغی آراسیندا اولان مسافه‌ده دایانمیشدی. افسرلر گلیب ماشینین یانیندا دایاندیقدان سونرا سرگرد حمیدی‌یه مراجعتله:
- سرکارستوان باشلایین - دییه دولی سسله امر ایتدی.
رئیس قراول حمیدی گروهبانلارین آراسیندان کچه‌رك دمیر قاپینین آچیلماسینی امر ایتدی. سونرا زندانا داخل اولدی. محبوسلارین الینه وورولموش زنجیرین سسی ایشیدیلدی. - یاالله، یئیین اول، دالی قالما - دییه زندانبانین بوغوق سسی‌ده اطرافا یاییلدی. سروان اولجه

زنداندان چیخدی. اونون دالینجا زندانبان چیخیب قاپی قاباغیندا دایاناراق دالیسینجا گلن اللری زنجیرلی محبوسلارا دیدی:

- تئز اولون چیخین ماشینا. محبوسلار بیری-بیرینین آردینجا دالیسی آچیلمیش اوستی ئورتولی ماشینا چیخدی.-جناب سرگرد حاضردیر. گئده بیلرسینیز.

- سروان اوتورون ماشینا-دییه‌رك سرگرد باشی ایله پولادا و اونون یانیندا دایانمیش ستوان یکم پالتاری گئیمیش افسره اشاره ایدیب حمیدی‌یه طرف دوندی:

- سرکار ستوان سیزده بیزیمله ستادا گئده‌رك سونرا قاییدارسیز.

- بچشم قربان-دییه حمیدی معاونی دنیا پرسته مراجعتله علاوه ایتدی.

- سرکار، قراوللاری عوض ایدین. بو ساعت قاییدیرام. او، سرگردون دالینجا ماشینا اوتوردی. ماشین دمیر قاپی آراسیندان گنیش یولا چیخاراق، سرعتله زنداندان اوزاقلاشدی و بیر نچه دقیقه یول گئدیکدن سونرا بالاجا دونگه یانیندا گورونن ایکی آدامین یانیندادا دایاندی. اولجه سرگرد، اونون دالینجا سروان و اوندان سونرا بیر افسر و ۴ گروهبان‌دا ماشیندان دوشدولر.

سروان ماشینا یاخینلاشان آداملارین بیرینه یاخین گئده‌رك دیدی:

- هر شئی ئوز قاعده‌سینده‌دیر، یولداش تبریزی.

- ساغ اولون یولداشلار. فرقه‌میز آدیندان تشکر ایدیره‌م-دییه ماشینا میندی. زنداندان قورتارمیشلارلا گوروشدی و دیدی:

- یولداشلار نهایت، ایکی ایل عذاب و اشکنجه‌دن سونرا فرقه‌میز سیزلری خائن حکومتین دمیر حصاریندان قورتارماغا موفق اولدی. من سیزی ساخلاماق ایستمیرم. دوام ایتدیره‌جگیمیز مبارزه یوللاریندا سیزه موفقیتلر آرزو ایدیرم. سونرا او، یانیندا دایانمیش پولادا طرف دونه‌رك علاوه ایتدی:

– عزیزیم، دایانمایین. تئز اولون یولداشلارین اللرینی آچیب یولا دوشون.

– اوشاقلار–دییه پولاد ماشیندا کیلارلا گوروشمکده اولان آیدینا ماخنلاشدی. عزیزیم، ایندی من سنینله نا معلوم بیر مدته آیریلیرام. قودوز رنجاع ایله امانسیز مبارزه‌ده سنه موفقیتلر آرزو ایدیرم. پولاد آیدینلا قوجاقلاشیب آیریلدیلار. سونرا تبریزی سرگرد ملکی رولونی اوینایان فرهاد وستوان یکم پالتاری گیین اسدو گروهبان پالتاری گئیمیش یولداشلارلا گوروشوب حمیدی ایله بیرلیکده ماشینا اوتوردولار.

– سلامت قالین یولداشلار، تئزلیکله گوروشه‌ریک–دییه پولاد ماشینین قاپیسینی ئورتدی. ماشین یئریندن ترپه‌نیب سرعتله...

سحر آچیلیردی دنیا پرست رئیس قراولین اوطاغیندا اوتوروب هله‌ده حمیدینین یولونی گوزله‌ییردی. سرعتله یولونا دوام ایده‌ن ماشین ایسه قاطی قارانلیغی دالدا بوراخاراق صبحین ایشیغیندا ایره‌لییه دوغری گئدیردی.

مجموعه‌نین مندرجاتی

صحیفه

مقدمه . . . . أ

علی فطرت

مجلس ملییه ۴
آذربایجانیم یاشا ۵

میر مهدی اعتماد

أتلیمه سلام ۷
دوغما آذربایجان ۹
گئت آدامین تانی ۹
آزادلیق بهاری ۱۰
بلبلون پروانه ایله صحبتی ۱۱

محمد باقر نیکنام

دوغما دیلیم ۱۵
غزل ۱٦
» » ۱٦

فخرالدین محزون

آذربایجانلی قارداشلاریما ۱۹
غزل ۲۰
» » ۲۱

مظفر درفشی

لازمدی ۲۴
وطن عشقی ۲۵
بیرلیك ۲۶

بالاش آذر اوغلی

انقلاب شاعرییم ۲۹
جاغیریش ۳۰
آرازین اوتاییندا ۳۱
وطن محبتی ۳۹
خرمن ده ۴۱
شهیدلرین قبری اوسته ۴۳
من کومونیست کیمی ئولدون ۴۶

علی توده

من نه گتیردیم ۵۶
وطن محبتی ۵۷
قرمیزی بایراق آلتیندا ۵۸

ابراهیم ذاکر

آنا وطن ۷۴
رشوت گوتورولدی ۷۵
تبریز ۷۶
نوروز بایرامی ۷۸
دولما فسنجان گلیر ۷۹

مدینه گلگون

گوللر ۸۳
گله جگم ۸۶
عمرون معناسی ۸۷
حسرت ۸۹

حکیمه بلوری

شرق قادینی ۱۰۱
آنا ۱۰۲
یادیما دوهدی ۱۰۴
آراز ۱۰۵
سنین خاطره نه حصر ایدیم اونو ۱۰۷
قوجا قاییقچی و جوان ۱۰۹
تورك نغمه کارینا ۱۱۲
او گونون آرزوسیله ۱۱۳
اوشاق ۱۱۴
آزادلیق یولونون یولچوسویام من ۱۱٦

عاشق حسین (جوان)

بو گون هم فخریمدیر، هم وقاریمدیر ۱۱۹
دانیش تئللی سازیم ۱۲۰
اولماسایدی ۱۲۲
فدائی دوستوم ۱۲۳
عاشق ۱۲۴
ایسته‌رم ۱۲۴
یاخشی‌دیر ۱۲۵
دیللر آچیلیر ۱۲٦
بس ۱۲۷
چالا ــ چال ۱۲۸
قدرتیمیز وار ۱۲۸
تبریزی ۱۳۲

میر مهدی چاوشی

دیلیمی ۱۳۵
آذربایجانا خطاب ۱۳٦
یوردومون ۱۳۸
آنادان سئوآل ۱۳۹

سهراب طاهر

آتامین مکتوبلاری ۱۴۲

اسماعیل جعفرپور

بولمز ۱۵۱
اورگیمدن ۱۵۱
زنداندا بایرام ۱۵۳
ظفر بایرامی ۱۵۶
کورد قارداشیما ۱۵۹
گنده‌نلر گلیر ۱۶۰

ابوالفضل حسینی

قیزیل صحنه ۱۶۴

***

فتحی خشگنابی

ایکی دوست ۱۷۳
اولدوز ۱۸۵

عباس پناهی

یوردسوزلار ۲۰۴

حمید محمدزاده

ملّی میدان ۲۲۵

فیروز صادق زاده

بیچاق سوموگه دایاناندا ۲۴۸

محمدرضا عافیت

«گیزلی کتابلار» و یا میرزه صادق ۲۸۰
یز ینه‌ده قاییداجاغیق ۲۸۴

محمد داداش زاده

صبح ایشیغیندا ۳۰۲

رەداکتورلار:
بالاش آذراوغلی، حمید محمدزاده
بدیعی ـ تخنیکی رەداکتورلار و مصححلر:
اسماعیل جعفرپور، اسماعیل شمس

مجموعەنین چاپ ورقی ۲۳، تیراژی ۵ مین